

“Disorder in Urban Public Space: Resistance or Crime?”

“Economic Crime, Organised Crime and Corruption”

NSfK:s 50th Research Seminar

Forssa, Finland 2008

**Scandinavian Research
Council for Criminology**

**Nordisk Samarbeidsråd for
Kriminologi**

This paper consists of papers presented at NSfK's research seminar in Forssa, Finland 6.-8th May 2008.

The report is only published online (pdf) by the Scandinavian Research Council for Criminology (NSfK) and edited by Morten Nilsen (mortnils@jus.uio.no)

www.nsfk.org

(Oslo, September 2008)

ISBN: 82-7688-017-7

Innholdsfortegnelse

Plenum 6. mai	11
Crimes or Revolution? – Sebastian Roché.....	11
Polisens ingripande i Smash Asem -demonstrationen: gränserna för demonstrationsrätten och upprätthållande av ordningen – Jukka Lindstedt	25
Abstract	25
Händelseförloppet	26
Biträdande justitieombudsmannens beslut.....	29
Särdrag i händelseförloppet	31
Till slut.....	32
Arbeidsgruppe I – Politiforskning.....	34
Politiets anvendelse af skydevåben 2002-2006 – Camilla Kvist & Anne-Stina Sørensen.....	34
Undersøgelsens baggrund	34
Den kvalitative analyse	35
Hvem er modparten?.....	36
Afpresningsmodellen	37
Kontekst for afpresningssituasjonen – magtens fire paradokser	38
Den legale magt som trusselslogik.....	39
Magtens paradokser	40
Grundlæggende problemstillinger i magtudøvelse	41
Afpresningstransaktionen omvendt.....	41
Perspektiver for forskning.....	44
Politiets avvikskontroll i skolen - metoder og konsekvenser – Stian Lid.....	46
Abstract	46
Samarbeidet.....	46
Politikontakten – en hyrde	48
Hva er en sak for politikontakten?	49
Konsekvenser av nærhet	49

Politiets økte definisjonsmakt	50
Betydningen av kontinuitet	50
Kontrollens mulige stigmatiserende konsekvens	51
Litteraturliste:.....	53
Analys av kriminella nätverk för inriktning av polisiär verksamhet – Monika Edlund	55
Inledning	55
Strategi med fokus på kriminella nätverk	56
Definitioner	56
Utgångspunkter	56
Utvärderingar	57
Fokus på näverken	57
Urvalsmetoder för prioriterade nätverk/individer	58
Viktning av kriminella konstellationer	58
Parametrar i viktningen.....	59
Metod	59
Resultat.....	60
Utveckling av modellen	61
Nätverksanalys	62
Referenser	67
Arbeidsgruppe II – Crime trends	69
Komparativ undersökning av invandrares brottslighet i de nordiska länderna – Johan Kardell och Karl-Magnus Carlsson	69
Sammanfattning	69
Material	70
Datas kvalitet.....	71
Resultat.....	71
Överrepresentation	72
Brottstyper.....	73

Police-recorded versus victim survey-based trends in assault in four Nordic countries, 1980-2006 – Dave Sorensen	76
Abstract	76
Police recorded assault.....	76
Victim survey violence	77
Why the discrepancy?	78
Appendix: Methodology of comparable victim surveys in the four Nordic countries	81
References	82
 Plenum 7. mai	 85
 Reykjavik Downtown: Inner City War Zone or a Moral Panic? – Helgi Gunnlaugsson	 85
Summary	85
Problem conceptualization.....	86
Reykjavik downtown area and the media	86
Media portrayal of violence	87
Sense of public safety	88
Police cases on violence.....	88
Victimization data.....	89
What triggers media panics?	89
Content of the news stories	90
Concluding remarks	91
 Crowd situations and their policing from the perspective of Finnish police officers – Kari Saari	 94
Introduction.....	94
The Key Results: Finnish Police Perspective on Crowd Situations and their Policing	95
1) Crowd Control Units - From New Innovation to Mundane Policing	95
2) Plurality and Polarity of Crowd Situations and Public Order Policing	96
3) Tension between Global and Local Realities	100

Arbeidsgruppe III – Fengsel og rehabilitering.....	104
Metodeovervejelser i en kvalitativ og kvantitativ fængselsundersøgelse – Linda Kjær Minke	104
.....	
Abstract	104
Undersøgelsens baggrund	104
Metodiske overvejelser vedrørende den kvalitative undersøgelse.....	105
Feltarbejde i et lukket fængsel	106
Metodiske overvejelser vedrørende surveyundersøgelsen.....	109
Svarprocent og bortfald.....	110
Prisoners relatives in Iceland – Brynja Rós Bjarnadóttir.....	114
.....	
Introduction	114
Research questions	114
Stories from the interviews	116
Conclusions	118
Sivil motmakt. Erfaringer blant beboere og ansatte i et rehabiliteringstiltak for kvinner som har levd på gaten – Hedda Giertsen.....	121
.....	
Sammendrag.....	121
Innledning	121
R sett utenifra	121
R sett innenfra: Huset.....	122
Bakgrunn, materiale & metode	122
Ikke noen vanlig evaluering.....	123
Formelle og uformelle posisjoner og situasjoner	123
R som institusjon.....	123
Rolle- og relasjonsmodeller	123
Grenser, lover og regler: forhandlinger og håndheving.....	124
Møtesteder	126
Hva er målene og hvem bestemmer	127
R som mottekst.....	128

The division of labour in the handling of intoxicant cases between the prison service and the health- and social service between 1980 and 2006 - Outline for a comparative study between Finland, Sweden and Norway – Yaira Obstbaum	131
Summary	131
Introduction.....	131
The theoretical framework	132
Material and Methods	133
Discussion	134
Conclusively.....	135
 Arbeidsgruppe IV – Economic Crime.....	138
 Current Trends in Economic Crime in Finland – Crossing the Borders East and West – Erja Virta.....	138
Criminal developments in the trade between Finland and the east.....	138
Current developments in the EU level.....	139
Borders between economic, professional and organized crime.....	140
Concluding remarks	140
Referenslista:.....	141
 Economic Crime Statistics in Iceland; Recent trends – Snorri Örn Árnason.....	142
Abstract.....	142
The study.....	142
The results	143
The frequency	143
The trend	144
Tax law violations.....	145
The offenders	146
Summary	147
 Svartkjøring i norsk drosjenæring: Kulturelle forståelser – Vanja Lundgren Sørli	149
Abstract:.....	149
Metode, materiale og bruken av produsert materiale.....	150
Drosjenæringen	151
Svartkjøring: Uregistrert arbeid og betaling med ringvirkninger	152
Plugging av turer.....	153

Regnskapslovbrudd og regnskapsjuks	154
Hvorfor gjøres det skattelovbrudd i drosjenæringen?.....	155
(U)Kultur.....	155
Tradisjon for svartkjøring i drosjenæringen.....	156
Hva påvirker (u)kulturen i drosjenæringen?	158
Talemåter om at 'Andre er verre' og 'Pampenes ukultur'	158
Svartkjøring og følgelovbrudd i nettverk.....	159
Kulturelle re-aksjoner	161
Oppsummering.....	162
Referanser	163
Avisartikler.....	164
Arbeidsgruppe V – Controlling public space I.....	165
Rusavhengige og deres rolle som samfunnsaktører i det offentlige rom – Ida Nafstad	165
Sammendrag.....	165
1. Forståelser av en narkotikascene.....	166
1.1. La dem være som de er, bare de ikke er det her.....	166
2. Narkotikascenehistorie.....	167
2.1. Oslos narkotikascener	168
2.2. Københavns narkotikascener	170
2.3. Sveriges narkotikascener.....	171
3. Den post-industrielle byen	172
4. Anerkjennelse gjennom deltakelse?	174
Litteraturliste:.....	175
Hur viktig är fotbollen för fotbollshuliganismen? En skandinavisk betraktelse – Anders Green.....	177
En inledande blick mot England	177
Att definiera fotbollshuliganism	178
Ett mediekonstruerat problem?	178
Finns det fotbollshuliganism i Skandinavien?	179
<i>Den skandinaviska utvecklingen – i korta ordalag</i> Sverige.....	181
Danmark.....	182
Norge.....	183

Fotbollshuliganismens motkrafter.....	184
Lagstiftning och åtgärder	185
Avslutande reflektioner.....	186
Litteraturlista.....	187
Arbetsgruppe VI – Controlling public space II	190
Salemmarschen – Framväxt, utveckling och framtid – Helena Pettersson	190
Bakgrund.....	190
Syfte och frågeställningar	190
Metod och Material.....	190
Forskningsgenomgång	191
Drivkraften.....	191
Engagemanget.....	192
Sammanhållningen.....	193
Polisarbetets utveckling vid särskilda händelser.....	194
Salemmarschens utveckling.....	194
Diskussion.....	197
Referenslista:.....	199
Youth curfews in Finland –	
Indicators og generational change? – Timo Harikari og Elina Pekkarinen.....	200
Introduction.....	200
Curfews	200
The Finnish Context.....	200
Reviewing historical and national curfew-activity	202
The Principles of Societal Reaction Theory	202
Societal reaction theory and the new paradigm of childhood studies.....	204
Societal Reaction Theory and the study of curfews.....	205
Tasks, method and data.....	205
Applying the tolerance quotient.....	206
Results.....	207
Conclusion	210
References	211

Vi er alle Ungdomshuset! – Kaja Santelmann.....	213
Innledning	213
Om Ungdomshusbevegelsen og politisk motstand	213
Ulike maktforståelser	214
Hvordan forstå motstand?	216
Ulike former for motstandsstrategier	216
Det uferdige som motstandsstrategi.....	217
Ulydighet som motstandsstrategi	218
Vold som motstandsstrategi	219
Referanseliste:.....	220
Arbeidsgruppe VII – Criminology and crime prevention.....	223
Konfliktrådenes roller og funksjoner i samfunnet – Mari-Louise Pabsdorff	223
Sammendrag.....	223
Megling ved lovbrudd.....	223
Megling - en ”nygammel reaksjon”	223
Konfliktråd i de nordiske land	225
Konfliktråd i Norge	226
Megling ved konflikter og lovbrudd mot person	227
RJ og forskningen	228
Referanseliste:.....	231
Arbeidsgruppe VIII – Controlling Public Space III.....	234
Renhetens kriminalpolitik: fortifikation, kontroll och den visuella nedsmutsningen – Paula Wahlgren og Robert Andersson	234
Sammanfattning	234
Inledning	234
Kampen mot den visuella nedsmutsningen.....	235
Gatukonsten och paradoxen	236
Styrande av territorium	238
En förändrad disciplinering – det kvalificerade medborgarskapet	239
Exkluderande inklusion.....	239
Omvänd panopticism	240

Referenslista:	241
Internet:	241
Plenum torsdag 8.5.....	243
Markedsstyring, kontrollkulturer og mønstre av rettsliggjøring: Louisiana, et casestudie – Lill Scherdin	243
Louisiana er et sterkt talende ekstremt case på de fleste vis.....	246
Noe om betydningen av å forstå Louisianas dynamiske kontrollkulturelle virkelighet.	250
Louisianas lederskap i preventiv berdskapstilstander, også av typen moralsk panikk:	252
Fra påbudt merking av seksualforbryteres klesdrakt til dødsstraff der ingen er drept.....	252
Mere politi, flere optøjer – Danmarks nye uropoliti og ungdomsuroligheder 2006-2008 – René Karpantschof.....	256
Sammendrag.....	256
Politistrategier og urobekæmpelse i dansk efterkrigstid	257
Medierne, politikkerne og politiet.....	259
Politiets magtanvendelse – principper og praksis	260
Fjendebilleder og samspil mellem politi og demonstranter	261
Fremtidig uro i den 'selektive politistat'?	265
Referenslista.....	266

Plenum 6. mai

Crimes or Revolution?

SEBASTIAN ROCHE

Despite the political impact of the violence that erupted in deprived French suburbs in November 2005, Sebastian Roché argues that the rioters were not a mobilised religious or political force, but were merely rebels without a cause.

Some commentators regard the events of 2005 as mere crimes; others see them as a social movement, even a political mobilisation or popular uprising. These two analyses set crime against political struggle, yet such antagonistic views cannot fully interpret the events, as the situation is more complex. Simply setting crime against political movements cannot be justified: crimes can be committed for political reasons. However, when a violent movement is described as political, then it must justify this description. Having a political impact is not enough to make a movement political in essence. A force of nature may have political consequences, but it is not itself political.

There has been a great deal of discussion and confusion surrounding the riots of 2005. In order to gain a clearer insight into these events, it would be useful to examine the terminology used to describe them, in both the English- and French-speaking worlds. Similar events are referred to as *riots* in the English-speaking world. The word comes directly from the old French *riote*, meaning quarrel. A riot can be defined as a tumultuous disruption of public law and order by three or more people, acting together with a common interest. It is therefore a collective action, although the group may be small, and there is also a hazardous connotation to it. However, two other expressions can be used to describe this type of urban violence or rioting, namely *civil unrest* and *urban unrest*. *Unrest* falls within the realm of agitation, uprising and confrontation, while *civil* is the opposite of *military* and *urban* is the opposite of *rural*.

Returning to old French, the French dictionary *le Trésor de la langue française* first included the term *riote* in 1155, underlining its connotation of an unreasonable or crazed act. The same dictionary judges that it is both semantically and chronologically unlikely that *riote* shares the same root as *ridere* (to laugh), although there is sometimes a festive dimension to the term, as will be discussed later.

The most commonly used expression in France to describe this phenomenon is *violences urbaines*. This term is almost part of everyday use, and a fact often ignored is that it was coined by the French police. It is clearly a borrowing from English: as we have just seen, the idea of urban unrest already exists in English and the notion of *violences*, or acts of violence, is very near to this in meaning.

Nonetheless, an uprising is a form of action with a collective, yet not organised character. This cannot be said of the French concept of *violences*, which can perfectly well describe the actions of an individual, or several people, who are too few in number to constitute the forces of an uprising.

The expression was first publicly used by the tenth division of the RGPP, the Paris police intelligence, who appropriated the term *violences urbaines*, to describe a range of anti-social crimes, mainly committed in the *banlieues*. It was then popularised by the DCRG, the national police intelligence service, who spread it to the media through their close links with this industry (Bui-Trong, 1993). A more fitting term would have been “suburban” violence or unrest, as the notion of law and order in the *banlieues* - and that is the real issue here - would have been better rendered in this way.

The creation of these terms conveys an important point: the pre-existent legal classifications are no longer sufficient criteria by which to analyse the general dynamic of insecurity in France. The law shows itself to be an ill-adapted tool for understanding the social facts. Expressions such as “acts of urban violence”, “feeling of insecurity” and “incivility” tend to put the contemporary limits of insecurity back into context. The legal system and the police do not normally like to use such expressions, which do not exactly mirror the penal code. Indeed, it usually takes at least ten years for them to be accepted. It is dangerous for the police to associate themselves with terms that lack any legal grounding, as they risk marginalising themselves within their own profession, where action stems directly from the law. It is therefore no coincidence that it was the intelligence division who brought the term to the police vocabulary, and not the criminal investigation department, who are more closely linked to procedural matters. *Violences urbaines* do not therefore describe a legal category, but a group of diverse phenomena.

The expression *violences urbaines* differs therefore in two ways from urban unrest and rioting. Firstly, it does not specifically describe forms of mass confrontation and, secondly, it spans a wide range of behaviours, from graffiti tagging to hurling insults, and from setting fire to bins to throwing debris. As a result of this confusion, politicians brought in yet another official indicator at the beginning of 2005, having disposed of previous measures for giving “inaccurate” readings. This new indicator reported 110, 206 acts of urban violence, with bin and car fires alone making up the bulk of the statistics, at 30, 040 and 45, 588 respectively. There is an immediately obvious problem linked to this scale: if a man seeks revenge on a neighbour who had an affair with his wife, by setting fire to his car, this will be classed as an act of urban violence, or a “UV” as the gendarmes and the police say. In contrast, collective violence brought against the security, emergency and health services, which is a classic ingredient of rioting, only amounts to 5, 143 incidents of the total, and throwing projectiles only 9, 063.

As regards the term *rioting*, it describes the co-occurrence, both in terms of time and location, of different behaviours that, in France, are called *violences urbaines*. In the course of the same night, in the same area, individuals set fire to cars while others set fire to bins, and the more daring yet have time to throw projectiles at the police, or even confront officers one on one. Individually these actions may be classed as acts of urban violence, but together they form a riot. The events of October and November 2005 are therefore riots, rather than *violences urbaines*. Indeed, the November 2005 French police intelligence report suggests that the events were a more serious crisis than mere acts of urban violence. So it is with licence that the terms *rioting* and *urban violence* will be used as synonyms in this essay.

Rioting, as a modern phenomenon, emerged in France at the end of the 1970s, with the first French riots taking place in 1979 in Vaulx-en-Velin, just on the outskirts of Lyon. These riots shared all the characteristics with those seen since, including cars being burnt and fighting with police. In 1981 and 1983 in Minguettes, a housing estate in Vénissieux in the Lyon *banlieues*, youths took cars on joyrides, after which they torched them, and then fought with the police. The 1981 riots were scarcely reported in the media, but they shook the Socialist government, which had just come to power. The Socialist Interior Minister, Gaston Defferre, wanted to give the rioters a “wake-up call” while the pre-reform centralist authorities were capable of doing so. From this date, France has experienced several quite serious riots, some receiving media coverage. These include numerous examples from the Parisian *banlieues*, such as the violence in 1990 in Vaulx-en-Velin, in 1991 in Val-Fourré, where there was further unrest in 1993 and 1997, and also in Dammarie-lès-Lys in 1997. Toulouse was severely affected in 1998, as was Montbéliard in eastern France in 2000. During the Christmas and New Year celebrations of that year, cars were set ablaze systematically in Strasbourg and Rouen, where the riots were of a more continuous nature. Rioting has bred a new tradition, a know-how, which has spread throughout a section of the French youth. Tens of thousands of cars are burnt each year in France, some 28,000 in 2005 alone, before the wave of rioting, according to the French intelligence directorate.

Focusing on the 2005 riots, what was the human cost? Two teenagers died before the riots began, then during the events one person died having been beaten by rioters. The Interior Minister announced 234 injured personnel, the majority of whom were police officers (195) and then fire officers (26). Ten riot police officers sustained burns and a patrol car was set alight while two police officers were inside. However, there seems to be some confusion as regards the figures: during his report to the Senate, the Minister of State for Local Government only counted 139 injured personnel from the police force.

Private cars were primarily affected by the destructive violence, followed to a lesser degree by transport and various buildings housing companies, local councils, nurseries and other varied buildings. About 10,300 vehicles were burnt, of which 4,200 of these were in the Île-de-France region. At the end of a debate discussing the extent of urban violence and the situation in the banlieue, the Minister of State for local Government stated that the most significant part of these events was from 27 October until 20 November, when more than 200 public buildings and 74 private buildings were destroyed. In addition to these figures, 7 bus depots and 22 buses and train carriages were damaged. The company that insures local authorities estimated the gross figure of damage to be 200 million euros, of which 70 million was for town councils whose buildings were destroyed. The remaining sum covers businesses and private property, the bulk of which being cars. There was little looting as a rule, even when warehouses, chemists and banks were the objects of the attack. Nonetheless, here and there some groups did take advantage of the unique opportunity to commit robbery.

As for the rioters, according to the Interior Ministry, 3,101 people were placed in police custody. About half of those in custody were tried straight away, giving rise to 442 convictions punishable by an immediate custodial or partly custodial sentence. The head of the French police force emphasised that 80% of people arrested were “repeat offenders”, although he admitted that they had not necessarily been sentenced by the justice system. The age of the rioters is also notable: nearly 45% of these offenders were reported to be minors. Furthermore, although rioting led to fighting

with the police, residents of these marginalised areas did not fight among themselves. The riots were mainly based in the *banlieues*, rather than in city centres, and the rioters mostly came from minority backgrounds.

France's worst riots showed less serious violence than the most extreme American examples. By comparison, the Los Angeles riots lasted six days, causing 54 deaths, and leaving 2,500 people injured. Ten thousand people were arrested, 1,000 shops were burnt and the cost of the demolitions was estimated to be near 1 billion dollars (Bergensen, Herman, 1998). These riots were exceptional, even by American standards. However, there are no deaths in 91% of American riots and the majority of agitations are more like the French model. An example of this was reported in the New York Post on 6 April 2006, when city police officers caught a Jewish man using a mobile phone and driving; he was pushed to the ground and handcuffed. Subsequently several hundred people quickly gathered, throwing debris at the police and smashing car windows in the following three hours.

The French riots are also different from those provoked by hunger, as was seen in Argentina. In December 2001, 289 riots of this type exploded across the South-American country. After gathering in huge numbers outside supermarkets to demand food, the rioters forcefully entered when food was refused them. Within days, such incidents had spread across the country. Eighteen people were killed by shop owners or by the police. In France, however, no shop selling food has been looted for the same reasons.

Other outbursts of rioting see confrontations between ethnic minority groups. These notably ensue where conflict between groups is exerted on the job market or where territory is disputed. They can also be linked to a particular event, such as in Los Angeles in 1992 after the Rodney King affair, which saw a black-American man, King, beaten by police officers. Despite the scene being filmed with a video recorder, the officers were acquitted and this set the South Central area alight, causing fights between Latinos and blacks. A geographical study of 1992 Los Angeles riots shows that the nerve centres of the troubles were where black- and Latino-inhabited areas met. Often, as is the case, the police came under attack as a result of their intervention, playing the role of peace keepers, when they do not enjoy a reputation for neutrality. On other occasions riots take place against people of another religion, but American riots are usually of an inter-community nature, as when, for example, whites try to oust blacks from what they call "their patch". In England, for example, the Bradford riots of 2000 saw Asian and white youths attack each other. Ethnic conflict was also at the root of the EL Ejido riots of February 2001, in Spain. Following the murder of a Spanish woman by an unbalanced Moroccan immigrant youth, the region of Almeria was the scene of unprecedented violence against other Moroccans, who were often illegal workers.

Riots are often linked to police intervention - sometimes considered excessively violent - perceived injustice or even an assassination. This was the case with the assassination of Martin Luther King, which was at the root of the 1968 riots. More recently in 2001 in Cincinnati, a young black man was killed by police, prompting four days of rioting in the Over-the-Rhine district in the city centre. These riots had the character of a protest or revolt, as they combined vandalism, fires and looting. No group was targeted in particular. Further examples are those from England in 1981 and 1985, when riots took the form of revolts against the police and were accompanied by the burning of cars and looting. In Brixton in 1981, the police had stopped to give help to a black youth who had been stabbed in the neck. They were first attacked while makeshift bandages were being administered inside the police car, awaiting an ambulance (Waddington, 1998). Numerous police reinforcements

were sent to the area, but their intervention was seen as a useless occupation and fighting broke out on 13 April, when a black youth was arrested after a brawl. Molotov cocktails were used to set fire to cars and buildings; police and fire officers then arrived amid a storm of projectiles. Later, the cars, shops and buildings of the area were set alight. According to witnesses interviewed by the press, both black and white youths were involved.

Other forms of rioting stem from celebrations and anniversaries. For example, football fans disappointed with their team specifically attack the other team's fans and these acts are accompanied by explicit gestures and songs concerning their feelings towards the opposing fans. In short, the party becomes violent. Cars are overturned, sometimes burnt and windows are smashed. Similar events occurred in France in 2006, when the French team won in the quarter- and semi-finals of the World Cup. Cars were destroyed and police were attacked in large cities, such as Marseille and Paris, but also in the smaller city of Dijon. In addition to sports-related violence, other common French examples of rioting are the Bastille Day, Christmas and New Year riots, although none of these are connected to a particular cause with an easily identifiable nature.

Riots in a number of other countries do not always take place in marginalised areas: they are not necessarily typical behaviour of the underprivileged. In Italy in March 2006, before the elections deciding whether Silvio Berlusconi would retain power, about 300 extreme left-wing rioters set cars and a building alight in a prosperous shopping district of Milan. Fighting ensued between the rioters, and the police and shopkeepers affected by vandalism. These riots were the worst known in Italy since the G8 summit in Genoa in 2001, during which an anti-globalisation protester died.

Turning our attention to Canada, there were many workers' conflicts at the end of the 1950s, as in France. These were followed by political demonstrations that often degenerated into full-blown riots. All protests were organised by the first proponents of a free Quebec and attracted interest from the field of social science, with the criminologist Jean-Paul Brodeur contributing an essay to a government report into the troubles. The protests of October 1968 were a notably violent example: the police charged the protesters with horses while the protesters cut the horses' tendons with razors attached to umbrellas and batons. Canada has also experienced sporting hooliganism. The most dramatic example took place on the night of the 9 to 10 June 1993, following the championship victory of the Montreal hockey team. Again, like France, this country has also experienced attacks perpetrated against police officers and police stations, but these were in the Native Canadian reserves outside city centres. One of these attacks, known as the Oka Crisis, was started by a group of Native Canadians armed with AK-47s in 1990. Violence can therefore be seen as a useful tool for an ideology or a conflict. However, overall, none of these examples are comparable to the French riots as the combination of destruction, looting, and lengthy and generalised fighting with the authorities has never occurred in Canada.

Several criteria must be considered when describing urban unrest: the profile of the rioters, their targets (material, human, social, ethnic or religious), the probable motive (hunger, anger, celebration), the possible attacks against symbols of authority and those who work for them (police, buildings), the link with a social movement (struggle for civil rights) or the lack of any motive.

The dominant traits of the French riots are the almost complete absence of fighting between ethnic groups, the strong participation of ethnic minorities in the violence and the recruitment of

marginalised urban dwellers as rioters. Violence is targeted at the police and only weakly directed at other communities' property. It is never aimed towards the group to which the rioters belong. The level of destruction was highly significant as opposed to any unrest in previous years, but modest compared to that of large American cities, as much for the economic cost of the damage as for human lost. Destroying local residents' and shopkeepers' property is a feature of riots in urban centres, such as Brixton or New York, and these do not therefore constitute a special characteristic.

The problem in defining the events of 2005 remains: were they riots, revolts, political protest or revolution? According to certain analysts, the rioters were sending France "the noblest political message". Historian Jean Nicolas is more cautious and precise in his evaluation, claiming that the wave of violence deserves to be interpreted as political discourse. This analysis was also followed by the head of the French national police force, who denounced the rioters' "anti-social behaviour", implying that the rioters already had a motive to target the bastions of modern French society. Are these commentaries trying to deceive us or, on the other hand, do they force us to consider the fundamental issue: the politicisation of the rioters?

There has been a long-standing confusion between mass violence and social protest movements and, in the past, other incidents have sparked similar debate. At the end of January 2001, around 300 youths gathered in the *4 temps* shopping centre in La Défense, a business district in Paris, with violent intentions towards each other. Several hundred youths came to the streets of La Défense to join in the mix of looting and general brawling. Passers-by and shopkeepers were attacked. Can ransacking a shopping centre be a form of political activism?

This ideological drift can primarily be explained by the loss of reference points, not among the youths this time, but among academics well versed in Marxist class conflict. In their 2005 work on urban violence, the French sociologists Bruno Héraut and Didier Lapeyronnie (2005) concluded that the recent evolution of social conflict and mass protest is marked by the continuing erosion of class conflict. Despite some exceptions, they believe that disputes between workers and bosses, as regards the issues linked to industrialisation and progress, have progressively diminished since the 1970s. Politics has lost its focus and must return to changing the relations of production.

This loss of direction has subsequently left conflict sociologists ready see political struggle anywhere. Political conflict has, as a consequence, been notably watered down: like a sugar lump, which has dissolved in a glass of water, political conflict has no clearly identifiable form, but it spreads some of its heady flavour to every last sip. If politics is diluted in this way, why is destroying a neighbour's car not a political act after all?

It is hardly surprising that this theory reappeared with the 2005 riots. Indeed, the destructions and fighting were not, this time, accompanied by looting, except on rare occasions. Rioters started fires and went around fighting the police. These acts were clearly no crimes of appropriation. During the student protests of spring 2006, groups ranging from a few individuals to several hundred people slipped in among the ranks of the students protesting against new temporary contract for young workers. These groups then proceeded to steal mobile phones and rucksacks, and even loot a few shops. The repetitive and systematic character of these raids makes it easy to establish that they were violent thefts punctuated with threatening behaviour. As is standard, the thieves looked to escape from the police, by stealing away from them. They only stopped when the opportunity arose

to pelt officers with stones and then melted into the throngs of student protesters. None of this was characteristic of the 2005 riots.

There are three main arguments to support the interpretation that the riots were politically motivated. Firstly, a riot is not a form of mass theft and can therefore have a revolutionary impetus. When individuals are not interested in their own immediate gain, they are therefore, somewhat blindly, searching for the exact opposite: a collective long-term interest. Secondly, the riots are by definition political. This argument is powerful in French political memory, but it confuses two distinct scenarios: on one hand, the city streets are invaded by the urban masses, and, on the other hand, pressure from a social moment causes an unjust power to falter. Riots are created on the streets, they are covered by the media, and they are therefore political events. Every riot is ultimately a form of small-scale French Revolution. Thirdly, the final argument sees riots not in a political, but rather in a “pre-political” light. The lumpenproletariat of the *banlieues* deeply aspires to social change, they reject an unjust society, but they cannot grasp this yet.

I find this final argument particularly amusing. These commentators are self-appointed spokespeople for the silent rioters: they are the enlightened avant-garde. Like all true far sighted luminaries, they had long predicted these events. Academics have unjustly appointed themselves to the rank of political leaders, without even venturing into the fray or attempting to make any contact with the violent and disorganised rank and file.

A somewhat distanced analysis would be more beneficial. In protests and their radical form, revolution, several factors are assumed to be present. Firstly, there is a political conscience, although this may be undeveloped; secondly, there is a political-type organisation, that is a movement, drawn from a professional, community, or a less structured background; thirdly, there are some political demands, such as the redistribution of land, the nationalisation of the means of production and exchange, the right to abortion and the right to housing; and finally, there are leaders heading these claims.

In a protest, a political message is supported by variety of means. For example, demonstrations are arranged to have a lasting effect and are focused on the bastions of power, in France commonly the National Assembly or town halls. The struggle is long-term and it develops through diverse, ongoing actions, including meetings, petitions, open letters and street protests. It sometimes leads to armed struggle, to terrorism or to political negotiation, which is the most common outcome in Western democracies. It can also, however, provoke a revolution in which either the army or the collective will of the people overthrows the ruling authority.

The renowned academic Anthony Oberschall studied violent protest as a political instrument (1973). According to his conclusions, violence counts among the most effective means to bring about a conflict management strategy. All too often, it is part of a range of tactics that include collective action. Violence is thus combined with other passive methods to achieve an objective. Conflicting parties understand and anticipate that, at the last possible moment, they must meet to strike a compromise and to negotiate. With a view to preserving the opportunities for dialogue, the leading figures adjust the scope of resorting to violence. They confine its use to certain choice moments, waiting for maximum exposure due to extensive media coverage. Violence is thus an effective method in securing an invitation to or imposing oneself upon the negotiating table.

This use of violence, stemming from demonstrations, can also be seen in the recent actions of some French farmers, some of whom were anti-globalisation protesters. Their activities have included destroying GM crops, attacking police headquarters, attempting to kidnap a French government minister - saved by police officers who evacuated him in a helicopter - and blocking roads to then confront the police. The fact that collective violence was used in the 2005 riots is not, therefore, an argument to oppose their status as political events. However, this urban violence bore no resemblance to the features that political scientists use to identify a social or political struggle. In an attempt to detect the proto-signs of a political protest, the structure of the 2005 riots must firstly be analysed, without even tackling the profile of the rioters. What or whom did it target? What were its watchwords? What were the rioters' modus operandus? Who were its leaders?

Political protest, even violent protest, chooses targets that symbolise what it is struggling against. Although there may be other targets, more often than not it is a building that represents political power, and consequently parliament buildings, town halls and police headquarters are the standard targets. The protest's leaders tend to control the use of violence throughout the demonstration. They sometimes harness its potential for a later moment, so that the protesters simultaneously show their sense of organisation and responsibility, their determination and their potential force if the conflict becomes more serious.

Political scientist Philippe Braud (1993) suggests that this tactic sufficiently restrains the use of violence to stop it becoming counter-productive. Indeed, in terms of negotiations, Braud believes that excessive violence would prompt clear reactions from the police, the result of which would probably push the fundamental problems to the background, when they ought to be stage front. He also believes that this tactic would risk legitimising a violent response from the protesters, which would escalate and become more difficult to control. The conflict is therefore guided by the protesters towards the seats of power and consequently into the public sphere throughout the country. This is a calculated use of violence to serve a nationwide tactic.

The 2006 riots unveiled a completely different landscape. Private vehicles were primarily affected by the wave of destructive violence, both in terms of number and financial cost. There are two reasons for this: the first stems from the design of the cars themselves and the second from the distance between the vehicles and the potential arsonists. Cars firstly have two advantages as potential targets, which criminologists call "accessibility" and "vulnerability". The cars are within sight and reach. It is a simple matter of going outside and finding one or two cars parked right there on the street. There are no other easily accessible valuable objects in the public domain. Accessibility guides criminal behaviour. Secondly, the cars are vulnerable as nothing can defend them against the fires. Manufacturers have only just managed to develop anti-theft devices, but nothing has been done in terms of fire. In fact, the abundant use of plastic in the seats, dash board and trimmings make it an eminently fragile and inflammable target. This explains why it is first the foremost the cars that suffer.

Accessibility also applies to buses and municipal buildings. Like the cars, they are "just there": the buses pass by and the nursery is "right next door". The effort involved in accessing them is minimal. Buses, like cars, can be easily set alight, which makes them practical targets. They cannot be very well protected. In extreme cases, drivers place greater value on the safety of their

passengers and the bus depots are not guided like safe houses. It seems improbable that primary schools were targeted as signs of revolt against a system from which the rioters feel excluded. Indeed, the geographer Bernard Alidières feels that it is difficult to understand why primary schools and libraries were burnt, rather than secondary schools and vocational colleges. The rioters' selection of targets therefore has nothing to do with the symbols of power and everything to do with their convenience and the ease with which they can be destroyed.

There are, however, politically motivated attacks on cars perpetrated by anti 4x4 groups, such as the Earth Liberation Front (ELF), founded in the USA ten years ago, and the French version of this group *les Dégonflés*, which appeared in Paris in 2005. Their members choose certain vehicles according to their objectives, declaring their owners guilty of driving "symbols of savage individualism" and having an "egocentric will", and, above all, of polluting excessively. They then deflate the tyres to immobilise the cars, and finally cover the bodywork in graffiti with explicit messages like "I pollute so fuck you all". A member of the group, confiding in a car magazine, claimed the 4x4 is against community values: the drivers of these vehicles want the freedom to pollute and to over-consume where there should be the freedom to live in a healthy environment. The activist claimed that it is the only solution available for ordinary people to say "enough". Actions motivated in this way should not be confused with the destruction of whichever car is parked at the side of the road.

The violence is not contained, measured, or directed towards the strongholds of power. It is not even targeted against the middle class. The cars being burnt are their neighbours' cars or those of people living just around the corner. Put more simply, company property or the private property of modest people. The rich areas, the smart residential districts, the luxurious *arrondissements* of the capital, and Paris as a whole, are simply not the targets of these attacks. Whether lauded or lamented, the analogy with angry farmers who burned stately homes and abbeys during the French Revolution does not hold.

Continuing the comparison with the French tradition of rioting, in protests demonstrators typically brandish streamers, sing or chant slogans. Messages are transmitted. At the head of the protest, there are usually the spokespeople of the movement. Even when their actions are illegal, they march in clear daylight, like the protesters who cut down genetically modified maize crops. They protest in full sight and knowledge of everyone and, if some come to be arrested by the police, the others remonstrate for the release of fellow protesters.

The riots of 2005 were the exact opposite. The rioters operated at night, in small independent groups, without any real organisation. Of course, street kids climbed onto the roofs of buildings to see from which direction the riot police were coming, and then sent the information back; however, it was more a matter of hide and seek than of structured organisation. The groups were united against the police, but not enough to form a positive alliance leading to demands or even simple grievances being asserted. Moreover, they wore balaclavas or scarves so that they could not be recognised. They wanted to strike without being seen. Some fired blindly, killing or seriously injuring without even knowing at whom they were aiming.

No leader appeared, nor was there any political message. The situation led the media to choose certain individuals who would express their opinion and who were asked to "translate", in the literal sense, what was happening, from a language no one understood. Consequently, in the midst of the

experts, police representatives and local councillors, slid a local mediator or an adolescent to give their own interpretation. None of them had any right to do this, but no less right, however, than the academics who claimed to read the minds of the rioters and know what they wanted better than the rioters themselves. The movement was deafening silent, which gave rise to “over-interpretation”. The commentaries held the place of desperately absent claims.

During the course of rioting, no religious symbols were brandished, nor were any slogans were chanted, whether anti-Semitic or anti-Christian. There was no reference made to the conflict in the Middle East, nor any claim made in connection with the observance of Islam, such as wearing head scarves in schools or elsewhere, or the availability of places of worship. There was no demand, to my knowledge, as regards minority identity or rights. There was no solidarity among the gangs or estates, no cries of “*liberez nos camarades*”, or any attacks against the middle class or against government buildings.

I broadly follow the analyses made by French sociologists François Dubet and Michel Wieviorka some fifteen years ago. The former explained that a riot is the exact opposite of a social movement. It is made of individual sentiments: “*j'ai la haine*”, “*j'ai la rage*”. In his 1992 work *La galère*, Dubet commented that urban riots are seldom supported by a political project, they do not aim at changing the world, gaining power and they are not revolutionary. He concludes that they are so far removed from any political aim that they part completely with any organisation or structure beyond criminal or delinquent activity.

Two main interpretations of the rioters' conduct have emerged. They have been accused both of having an anti-social disposition and, conversely, of not possessing any reason. They have thus been defined by their criminal pasts. However, does this apply to all rioters, to Île-de-France and the other regions, in all the different waves of rioting? We simply do not know.

Yet if we take the view that the riots were not political events, we must then refute the hypothesis that the rioters were politically motivated. The youths may have been politicised and acting within the context of a violent political action, although this seems quite improbable to me. Firstly, they are rather too young. This does not mean that none of the rioters had such an agenda, but it is difficult to see how they could have acquired any experience of political conflict, or of a large-scale struggle. Secondly, the rioters probably belonged to small gangs, competing among themselves and unlikely to get on with each other well enough to spend time discussing the scope for political action. No in-depth study of the *banlieues* has, to my knowledge, reported these practices. While verbal jousting does take place, this is not politically motivated. In short, the rioters have often been defined by their street criminal profiles: from a psychological point of view, they value what happens in the here and now, and view the impulsive behaviour of physical fighting and stealing as an acceptable means of acquiring an object. This is quite a defect for committed activists, let alone those with a specific cause.

Through studies called “self-reported delinquency”, carried out in the Rhône-Alpes region in 1999, 2003 and 2005, the behaviour of youths aged 13 to 19 has been studied with a fine-tooth comb. The research complied face-to-face surveys during which the adolescents described all of the crimes that they had committed in detail. This classic research tool in social sciences contributed several interesting pieces of information and strengthens the interpretation of the dual role of this

behaviour: urban violence, in the sense of setting objects alight and throwing stones, and of street crime.

Are those who throw projectiles and start fires more politicised? And does this set them apart from other juvenile delinquents? Are they likely to talk more often about politics with their friends and are they more used to making their voices heard? The answer is absolutely not. Youths interested in politics are certainly not more often involved in urban violence (Roché, 2001 and 2006). Between 11 and 12 % of children from working-class backgrounds have perpetrated a crime, whatever their level of politicisation. The rates are between 6 and 8% for children of white-collar workers. Discussing politics with friends does not help to justify arson. Of those who talk about politics most often, 81% say that setting fire to a building, a bus, or a car can never be justified. Only 73.5% say so when they do not talk about politics at all. Politicisation does not further justify violence; it has quite the opposite effect.

Disillusionment with the political world, on the other hand, is associated with a more marked participation in urban violence. The Rhône-Alpes studies showed that this was true for those from middle-class families alone in 1999 and for all in 2003. In 1999, 5.5% of middle-class youths responded that voting is worthwhile, as against 12% who felt it was not. In 2003, this was replicated in the responses of young people from these wealthier backgrounds, 6% as against 14.4%, but political frustration is linked to violent behaviour in children from a lower social stratum: 21.5% did not see the sense in voting, as against 8% who did. Hereafter, violence is more linked to a form of political frustration experienced at an individual level in both groups as this was not a study of political involvement, but of young people's attitudes. It was a matter of what these young people felt rather than their direct involvement.

Rioting, or acts of violence, which have in the past provoked such passions, have not become long-lasting social movements. In the middle of the 1980s, *la Marche des beurs*, led by young activists of North-African origin, had tried to mobilise poor, urban housing estates. The march for equality and against racism at the end of 1983 did not give rise to a long-lasting movement. Starting in Marseille, the youths, who were also linked with the far left and thus politicised, tried to spread a critical view of a consumerist and excluding society. They were initially met by general indifference, firstly from the Parisian Press, but also from other youths from the *banlieues*: their welcome was non-existent or frosty at best. Their media triumph only came when the march reached Paris.

According to the sociologist Adil Jazouli in his 1992 work "*Les Années banlieues*", following the murder of a youth from the Indes estate, in Sartrouville, in the north-western suburbs of Paris, young students and adolescents from underprivileged backgrounds turned a spontaneous, violent revolt into socio-political activism. They then became representatives for the youths from that estate and formed *l'Association des jeunes de Sartrouville*. However, Jazouli admits that very quickly, the young people from this harsh environment, solely motivated by the death of their friend, left the group; only a few students and intellectuals remained. Initial anger during the riots is not followed by constructive political action in the long term.

On 14 January 1999, a 22-year-old man was killed by a blow to the neck in Bouffémont, in the Val-d'Oise area of l'Île-de-France while trying to intervene in a fight. These events prompted youths

from the estates to form a campaign group between March and April of 1999. They took the emblematic name “Stop la violence”. From its inception, the group had enormous media success and was covered by the major French television channels. French presenter Guillame Durand set out their manifesto on the topical news programme *Nulle Part ailleurs* on Canal +. Nonetheless, during a tour of the country, the youths were met with scepticism from residents of the estates and from other young people who questioned whether they had anything new to say. They were also coolly received by campaign groups in the northern cities of Lille and Roubaix, who had worked for years in problem areas. The movement disappeared in a few months.

Can the riots be described as pre-political phenomena? Can they signal the creation of future passive mobilisations and national or regional movements? For sociologist Paola Rebuchi (1999) the answer is yes in the case in Valux-en-Velin. Many youth-led organisations came to life in this area following the 1990 riots, and a section of these groups continued campaigning, even engaging in local political life, supported by a tradition of collective action and the issues affecting ethnic minorities. However, after 25 years of urban violence, it is doubtful whether these virtuous methods are in use anywhere, as surely they would have prevented further rioting in order to pave the way for political negotiations.

Today, the *cahiers de doléances*, or lists of grievances, are drawn up in Seine-Saint-Denis, where the 2005 riots began. The use of this term indicates the desire to establish a connection with the situation in France before the Revolution. Following two public meetings organised in the area, in Clichy-sous-Bois and Montfermeil, housing, transport, employment and policing concerns were put down on paper. This increased political interest has also led to reports of more people registering on the electoral roll. However, it is too early to judge whether greater political engagement will prove significant enough to take root and have a lasting impact.

A much-discussed topic in France is the relationship between crime and revolution. Indeed, there are closed links between violence and politics, but how does rioting behaviour, or criminal behaviour in general, relate to that of protests, or indeed revolution? Jean Nicolas, a historian specialising in French 18th century social movements, has drawn comparisons with the French Revolution, but in his 2006 work “*Leçon d’histoire sur une révolte des banlieues*”, he claims that there are glaring differences between the two events. During the spring of 1789, the spread of the “Great Fear” throughout France signalled the end of the *Ancien Régime*. In the countryside, the peasants drew up their *cahiers de doléances* in thousands and voting took place to appoint the States General, which later became the Constituent Assembly. From June and July, the nobles began to seize municipal power in the towns and cities, while peasants in the countryside attacked the symbols of power and forts, even burning title deeds. Stately homes were destroyed, as well as abbeys. Rumours of a counter-attack against the Third Estate from the nobility spread across France like wildfire, as alarm bells rang and couriers shot across the country. Public notices and calls to arms at inns and markets then prompted attacks against the seats of religious and political power. Men armed themselves with farming tools, sticks or rocks and set off into action. State sources of revenue were blocked and the Constituent Assembly was pushed into voting to abolish feudal privileges on the night of 4 August.

The political dimension of these events is striking, although Nicolas highlights that the leaders and the watchwords remained at a local, rather than regional, level. The rural offensive was decisive in this historical sequence: the attacks were perpetrated by peasants, who were the lifeblood of the working nation, the age-old inhabitants of the villages of France or the well-assimilated, to use

modern terminology. Yet this aggrieved party had already made their discontent known in the *cahiers de doléances*. Their grievances were given political form before the riots of the summer.

Recently, in countries where criminology is more advanced, even left-wing criminologists have abandoned positions that make criminals little Robin Hoods or political activists. From 1984, John Lea and Jock Young in their work "*What Is to Be Done about Law and Order?*" moved away from the neo-Marxist utopia that idealises street criminals and sees them as revolutionaries. This way of thinking, called "left realism", adopts the position that street criminals prey on the poor or the most disadvantaged, making them double victims, both of the capitalist system and of members of their own social class. Some twenty years ago in France, François Dubet had made an identical analysis. The sociologist explained that the anger expressed by youths does not have a social opponent. In a November 2005 confidential report, the French intelligence service arrived at similar conclusions, stating that France had experienced a form of organised insurrection with the emergence in time and space of a popular revolt in the estates, without a leader and without proposing a strategy. The 2005 riots decidedly moved two formerly opposed interpretations closer together and now left-wing sociologists and police intelligence officers are progressing hand-in-hand.

The left-realist argument is supported by the 2005 riots in which rioters victimised people from their own communities and were unable to identify a social opponent. The police who did not desert these marginalised areas represented a source of potential tension, hardly that of authority, and consequently came under attack. This is illustrative of the contentious nature of two groups occupying the same territory.

Observers took advantage of the rioters' political silence by offering their own wilful interpretations and turning the youths into political figures. This borders on deception for some and naivety for others. None of French society's cornerstones were compromised: not government buildings, the basis of ownership, nor the sources of revenue. There is no denying the impact of the attacks on car dealerships, the looting of shops or the other crimes committed, yet the French stock exchange was unaffected and went from strength to strength, climbing from 4, 320 points on 28 October to 4, 521 points on 8 November. A political intention linked to a predetermined strategy might have had other effects; however, this was not the intention of the rioters.

Références

- ALIDIÈRES Bernard (2006) *Géopolitique de l'insécurité et du Front National*, Paris, Armand Colin.
- BERGESEN, Albert, and HERMAN Max. 1998. Immigration, Race, and Riot: The 1992 Los Angeles Uprising *American Sociological Review*, 633: 39-54.
- Braud, Philippe 1993 « La violence politique, repères et problèmes » in *Cultures & Conflits* n°9-10, pp. 13-42.
- Bui-Trong Lucienne (1993) L'insécurité des quartiers sensibles : une échelle d'évaluation, *Les cahiers de la sécurité intérieure*, 14 : 235-247.
- Dubet François (1992) A propos de la violence et des jeunes. *Cultures & Conflits* n°6 pp. 7-24.

HÉRAULT Bruno, LAPEYRONNIE Didier (2005) Le statut et l'identité. Les conflits sociaux et la protestation collective, in Galland Olivier, Lemel Yannick (ed) *La Société Française, pesanteurs et mutations, le bilan*, Paris, Armand Colin : 251-302.

JAZOULI A. (1992) *Les années banlieues*. Paris: Seuil.

LEA John, YOUNG Jock (1984) *What is to be done about Law and Order ?*, Harmondsworth, Penguin Books.

Nicolas Jean (2006) Leçon d'histoire sur une révolte des banlieues, *L'histoire*, n° 308, avril : 82-87.

Oberschall Anthony, 1973 *Social Conflict and Social Movements*, Englewood Cliffs, Prentice Hall.

Reburghini Paola (1999) Réflexions sur la "violence juvénile". Un regard comparatif sur la situation française et italienne dans les banlieues de Lyon et de Milan, *Recherches Sociologiques*, 30-1: 139-156.

Roché Sebastian (2001) La délinquance des jeunes, Paris, Le Seuil.

Roché Sebastian (2006) Le frisson de l'émeute. Violences urbaines et banlieues, Paris, Le Seuil.

Waddington P.A.J. (1998) Both Arms Of The Law: Institutionalised Protest And The Policing Of Public Order, in Jon Vagg and Tim Newburn (Ed) *The British Criminology Conferences: Selected Proceedings. Volume 1: Emerging Themes in Criminology. Papers from the British Criminology Conference, Loughborough University, 18-21 July 1995*.

Wiewiora Michel (1999) *Violences en France*, Paris, Le Seuil.

Jukka Lindstedt

Polisens ingripande i Smash Asem -demonstrationen: gränserna för demonstrationsrätten och uppräthållande av ordningen

Abstract

September 2006 hölls i Helsingfors toppmötet Asem6 mellan EU och de asiatiska länderna. Med anledning av mötet ordnades en Smash Asem -demonstration. Enligt vad som meddelats skulle demonstrationsdeltagarna samlas den 9 september 2006 klockan 17.45 framför konstmuseet Kiasma. Polisen avbröt demonstrationen innan den ens egentligen hade börjat och grep drygt hundra personer, av vilka de flesta för misstanke om upplopp.

Polisens agerande fick stor publicitet och väckte livlig diskussion. Riksdagens justitieombudsman fick ta emot över 60 klagomål med anledning av myndigheternas förfarande. Flera av dem som klagade hade gripits eller bara annars befunnit sig på platsen.

Som biträdande justitieombudsman gav jag i november 2007 mitt beslut om polisens agerande. Enligt beslutet hade polisen laglig rätt att avbryta demonstrationen men åtgärderna som polisen därefter vidtog, bland annat att spärra området framför Kiasma, väckte frågan om det var nödvändigt med åtgärder som så kraftigt och länge inkräktade på så många personers rättigheter. Polisens metoder ledde till att flera personer som uppenbart hade uppträtt fredligt hölls inringade vid Kiasma i flera timmar.

Framförallt vissa gripanden föranledde kritik i mitt beslut. Det fanns också brister i behandlingen av de gripna. Min helhetsbedömning var att polisen prioriterade åtgärdernas effektivitet delvis på bekostnad av de berörda personernas integritet.

En bidragande orsak till valet av taktik var uppenbarligen polisens färsk erfarenhet av vissa tidigare demonstrationer i Helsingfors. De demonstrationerna urartade så att polisen inte hade full kontroll över situationen.

*

September 2006 hölls i Helsingfors toppmötet Asem6 mellan EU och de asiatiska länderna. Med anledning av mötet ordnades en Smash Asem -demonstration. Enligt vad som meddelats skulle demonstrationsdeltagarna samlas den 9 september 2006 klockan 17.45 på en av Helsingfors centralaste öppna platser, dvs. Mellan marskalk Mannerheims ryttarstaty, Posthuset och konstmuseet Kiasma.

Polisen avbröt demonstrationen och grep drygt hundra personer, av vilka de flesta för misstanke om upplopp.

Tidningen Ny Tids civiltjänstgörare Mikael Brunila börjar sin beskrivning av händelseförloppet på följande sätt:

”På lördag kl. 17.45 anländer jag till torget vid Kiasma. Smash Asem står det i kalendern. Folkskaran är brokig. Många bekanta från fogliga medborgarorganisationer har kommit för att se om mediahypen hade någon grund i verkligheten. Om man verkligen skulle ’... hämta lite kaos även till Helsingfors gator’. Bekanta syns också i den andra, svartklädda, skaran. Ett par maskerade män, eller kvinnor som det snart ska visa sig, hälsar på mig. Med samma förstås jag att snacket om kaos inte kommer att uppföljas i verkligheten. Det här är lugna typer, mänskor som på sin höjd maskerat sig för att kunna sprida lite färg på stadens gråa väggar.

En halv timme senare börjar provokationerna. Demonstrationen står lika stilla som förut, lika lugn som förut, då skumma blåklädda män utan förvarning omringar området mellan Kiasma och Posthuset. Uppställda på rad isolerar polisen oss från omgivningen. Ingen släpps ut. Stormsköldar och batonger plockas fram. ’Vad fan är det som händer?’ Så börjar vi förstå och ilsket ironiska röster höjs: – ’Bra snutar, bra jobbat’.

Under de tre följande timmarna lunkar vi mest runt området, som minskar alltmedan belägringen dras åt. Folk är i första hand förundrade eller roade och i andra hand ilskna.”

Riksdagens justitieombudsman fick ta emot över 60 klagomål med anledning av myndigheternas förfarande. Flera av dem som klagade hade gripits eller annars befunnit sig på platsen. Andra klagande hade fått vetskaps om händelserna genom massmedia. I sin kritik lyfte klagandena fram bland annat följande:

- de ansåg att det inte fanns någon grund för att förhindra demonstrationen
- antingen hade de inte kunnat höra polisens order om att folkmassan skulle skingra sig eller också var det omöjligt att lyda ordern, eftersom polisen redan hade spärrat av området framför Kiasma och Posthuset och sålunda stängt in de människor som befann sig där
- många av dem som befann sig inom avspärrningen var utomstående personer som inte hade kommit till platsen för att demonstrera
- polisens åtgärder var helt överdimensionerade
- de som befann sig inom avspärrningen fick inte information om hur och vilken väg de kunde lämna platsen – de fick vänta oskäligt länge innan de släpptes
- vissa personer fick lämna avspärrningen på villkor att de gav sina personuppgifter, lät sig fotograferas eller åtminstone lät polisen genomsöka sina väskor
- flera klagande ansåg att de gripits grundlöst
- förhållandena i de bussar som de gripna fördes till och i polishäktet kritiseras
- polisen undersökte och beslagtog mobiltelefoner, kameror och bilder.

Händelseförloppet

I säkerhetsarrangemangen inför Asem6-toppmötet ingick beredskap för demonstrationer. Planeringen av säkerhetsåtgärderna baserades på information som myndigheterna fått genom spaning och observation samt ur offentliga och andra öppna källor. Uppmaningar att delta i demonstrationen hade spritts med flygblad och via Internet. Polisen följde också de diskussioner om demonstrationen som fördes på Internet. Skyddspolisen hade gjort en hotbildsbedömning av Smash Asem, som den uppdaterade efter hand.

Med ledning av förhandsinformationen ansåg polisen det vara sannolikt att det skulle ske brott och allvarliga ordningsstörningar i samband med demonstrationen. Polisen uppgav att man t.ex. på basis av Internetspaningen kunde dra den slutsatsen att ”radikala anarkister” skulle delta i demonstrationen. På vissa diskussionsforum uppmanades deltagarna att handla på ett sätt som enligt polisens åsikt hade uppfyllt rekvisiten för flera brott. I sina utredningar uppgav polisen att den var beredd att eventuellt hindra demonstrationståget att lämna platsen framför Kiasma. Polisen underströk dock att man inte på förhand hade fattat något sådant beslut.

Den förestående demonstrationen hade fått osedvanligt mycket uppmärksamhet också i medierna, där det särskilt framhölls att demonstranterna uppmanades att ”skapa kaos”. I flera sammanhang nämndes att demonstrationen arrangerades av ”anarkister”. All den publicitet som demonstrationen fick på förhand ledde till att inte bara demonstranter utan också många utomstående åskådare och medierepresentanter kom till platsen.

En mansperson från Esbo gjorde den 8 september 2006 per telefon en sådan förhandsanmälan om allmän sammankomst som lagen förutsätter. Anmälaren berättade inte hur arrangörerna hade tänkt upprätthålla ordningen under evenemanget.

Polisen kontaktade samma dag anmälaren för att diskutera demonstrationsrutten och hur ordningen skulle upprätthållas. Enligt den utredning som polisen sedermera gav ”förstod anmälaren inte eller ville inte förstå att den som ordnar en demonstration har förpliktelser när det gäller att upprätthålla ordningen”. Polisen försökte därefter flera gånger kontakta anmälaren per telefon, utan att lyckas. Ännu den 9 september 2006 försökte polisen på platsen för sammankomsten förgäves få kontakt med arrangören.

När kommissarie R, som svarade för den operativa ledningen av polisens JOUHA-styrkor (IMF, ingripande mot folkmassor), anlände till platsen ungefär klockan 17.30 hade flera hundra personer samlats framför Kiasma. I det första skedet försökte polisen hålla enskilda personer och folkmassan borta från körbanorna. Då hindrade polisen inte ännu personer att komma till platsen eller lämna den.

Flera tiotal demonstranter var maskerade. Dessutom konstaterade polisen att ett antal personer bar på föremål som kunde användas som tillhyggen, t.ex. baseballträn, metallrör, målfärgsfyllda glasburkar, stenar och flaskor.

I egenskap av fältchef bestämde Helsingfors biträdande polischef L klockan 18.08 att demonstrationen under fredliga former fick hållas framför Kiasma, men att den inte fick sätta sig i rörelse. De närvarande informerades om beslutet via megafon.

Enligt polisens händelseprotokoll försökte en grupp på flera tiotal personer klockan 18.14 bryta sig genom poliskedjan. Ännu i det skedet hade polisen enligt sin utredning låtit alla dem fritt lämna platsen som veterligen inte hade gjort sig skyldiga till ordningsstörningar eller brott. Polisen uppgår att det dittills varit fråga om att omringa området, inte att spärra av det.

Strax efter utbrytningsförsöket beslöt fältchef L avbryta demonstrationen. De närvarande informerades om beslutet via megafon. Efter klockan 18.15 var området i praktiken avspärrat och bara ett fåtal personer, bland annat turister tillåts lämna området på annat sätt än via det särskilda passerstället. Många hundra personer blev bakom avspärrningen.

När våldshandlingar fortfarande förekom gav fältchef L order om att folkmassan skulle skingra sig. Också den ordern gavs via megafon, med tillägget att de som stannade på platsen gjorde sig skyldiga till brott.

Enligt utredningen kastades från folkmassan hela tiden flaskor och andra föremål på polisen. Då polismännen dessutom utsattes för annan aggression, bland annat sparkar, ansåg fältchef L att situationen kunde betraktas som upplöpp och gav order om att gripa de skyldiga. Ungefär klockan 18.30 greps de första misstänkta för upplöpp.

Senare öppnades först ett och en dryg timme senare ytterligare ett andra passerställe från området. Polisen visiterade dem som tillåts lämna området för att söka efter farliga föremål. Dessutom videofilmades de och deras identitet kontrollerades med tanke på förundersökningen.

På området framför Kiasma och i dess närhet greps enligt utredningen sammanlagt 73 personer som misstänkta för upplöpp. Det sista gripandet gjordes klockan 21.26.

Polisaktioner gjordes också på andra håll. Trafiken på Mannerheimvägen, som är en av Helsingfors huvudleder, stördes av att hundratals personer strömmade till för att följa händelserna framför Kiasma. Också från folkmassan utanför avspärrningen kastades flaskor på polisen. Polisen beslöt tömma Mannerheimvägen. Eftersom en del av folkmassan inte lydde ordern motade en poliskedja folkmassan söderut. I det skedet gjordes närmare 30 gripanden.

Slutligen gjorde polisen gripanden också längre söderut, på en liten öppen plats vid Mannerheimvägen där poliskedjor från olika håll sammanstrålade. På platsen greps ett antal personer misstänkta för upplöpp. Därefter gjordes ytterligare över 20 gripanden. Det fanns emellertid så många berusade lördagsfirare på platsen att polisen inte längre kunde identifiera eventuella misstänkta. JOUHA-styrkorna drog sig tillbaka vid 22.30-tiden.

Sammanlagt 121 personer greps som misstänkta för upplöpp. De misstänkta stängdes in i bussar där de fick vänta på att bli förlänta till polisstationen. En fjärdedel av de gripna anhölls. Också de anhållna frigavs snart och ingen häktades.

Åklagaren väckte åtal mot 86 personer som misstänktes för upplöpp eller lindrigare brott i samband med demonstrationen. I december 2007 dömdes Helsingfors tingsrätt 16 personer till villkorliga fängelsestraff för våldsamt upplöpp. Ett fyrtiotal personer fick bötesstraff (för andra brott än upplöpp, som de hade gripits för). Åtalen mot 14 personer förkastades. Dessutom lade åklagaren under pågående rättegång ned åtalen i några fall. Några dömda har överklagat till hovrätten.

Också några polismän misstänktes för brott. Nyligen behandlades åtalen mot två polismän som senare på kvällen utan någon egentlig anknytning till demonstrationshändelserna hade gripit en person och påstods ha misshandlat denne. De åtalade var landsortspoliser som kommanderats till Helsingfors med anledning av Asem-toppmötet. Åtalen ogillades när domarna gavs för drygt en månad sedan. De övriga brotsanmälningarna med anledning av polisens agerande den aktuella dagen resulterade inte i åtal.

Brottsundersökningarna och rättegångarna begränsade naturligtvis justitieombudsmannens handlingsmöjligheter exempelvis när det gällde att ta ställning till grunderna för gripandena av de klagande som åtalats. Detta hade kunnat uppfattas som otillbörlig inblandning i domstolens verksamhet. Men begränsningen innebar inte några större problem för justitieombudsmannens arbete, eftersom det återstod mer än nog av frågor att behandla genom klagomålsförfarandet.

Ett antal klagomål över myndigheternas verksamhet gjordes också till dataombudsmannen, som undersökte ärendet för sin del. Dataombudsmannen bad bland annat polisen utreda de lagliga förutsättningarna för insamlingen av personuppgifter i samband med demonstrationen och hur det kan garanteras att man inte registrerar de personers uppgifter som av en slump hamnade bakom avspärrningen. Dataombudsmannen ville också veta när de onödiga uppgifterna utplånas.

Biträdande justitieombudsmannens beslut

Justitieombudsmannen fick alltså ta emot över 60 klagomål över polisens agerande i samband med demonstrationen, vilket är ett exceptionellt stort antal för en enda händelse. Bland det digra material som ärendet genererade kan nämnas tre utredningar från inrikesministeriet. Jag gav mitt avgörande (1836/2/07) i november 2007 efter drygt ett års undersökningar, vilket med hänsyn till ärendets stora omfattning kan anses vara en relativt kort tid. I JO-kansliets behandlingsordning passerade ärendet många så kallade rutinfall.

Enligt mitt beslut var det gripandena som gav den största anledningen till kritik. I två fall gav jag en överkonstapel och Helsingfors polisinrättning anmärkning för grundlösa gripanden. Det förekom också brister i behandlingen av de gripna. Enligt beslutet hade polisen laglig rätt att avbryta demonstrationen, men avspärrningens omfattning och varaktighet var problematisk.

Min allmänna bedömning av polisens agerande var att den prioriterade åtgärdernas effektivitet delvis på bekostnad av de berörda personernas personliga integritet. En sådan ensidig tolkning av lagar och bestämmelser är problematisk med avseende på de grundläggande mänskliga rättigheterna, konstaterade jag i mitt beslut.

I beslutet bedömde jag till att börja med polisens beslut att demonstrationen fick hållas endast framför konstmuseet Kiasma och polisens beslut avbryta demonstrationen. Enligt min åsikt hade polisen tillräckliga skäl att fatta dessa beslut, med beaktande av den förhandsinformation som den fått om demonstrationen och de iakttagelser som den gjorde på platsen. Till yttermera visso hade arrangörerna ställt sig uppenbart likgiltiga till frågan om hur ordningen skulle upprätthållas och brott förhindras. Mötesfriheten och demonstrationsrätten är ju inte obegränsade. Grundlagen och de internationella människorättskonventionerna tryggar endast rätten till fredliga demonstrationer.

Beslutet att avbryta demonstrationen var sålunda lagligt. De åtgärder som polisen därefter vidtog – bland annat avspärrningen av området vid Kiasma och delvis tömmandet av Mannerheimvägen – väcker emellertid frågan om det var nödvändigt att vidta åtgärder som så kraftigt och länge inkräktade på så många personers rättigheter.

Den taktik som polisen valde innebar t.ex. att flera personer som uppenbarligen hade uppträtt fredligt hölls inringade vid Kiasma i flera timmar, trots att många av dem hade kommit till platsen endast som åskådare. Även om polisens agerande enligt min åsikt inte var lagstridigt uppmärksammade jag polisinrättningen i Helsingfors härads, som svarat för den operativa ledningen av insatsen, på vikten av att iakta proportionalitetsprincipen. Dessutom kritisade jag polisen för att den tolkat polislagen alltför extensivt, i avsikt att motivera att den kroppsvisiterat personer som tillåts lämna avspärrningen. Det fanns ingen laglig grund för detta. Enligt polislagen får polisen nämligen kroppsvisitera personer som anländer till en offentlig tillställning eller någon annan motsvarande tillställning – inte personer som lämnar tillställningen.

Jag gav en överkonstapel anmärkning för att han klockan 17.30 beslöt gripa två personer enbart på den grunden att de hade druckit alkohol och tänkt delta i demonstrationen. Enligt lagen är detta inte tillräckliga skäl för gripande.

Dessutom hade dessa två personer som gripits och förts till polisstationen, på grund av missförstånd eller bristfällig information betraktats som misstänkta för brott och därför släppts först följande eftermiddag. Detta kunde inte motiveras på ett juridiskt hållbart sätt. Jag gav därför polisinrätningen en anmärkning.

Två andra personer hade gripits framför Kiasma utan att det kunnat utredas vem som gett order om dessa gripanden. Polisen kunde inte heller visa att det fanns lagliga förutsättningar för gripandena. Dessutom ifrågasatte jag om det fanns tillräckliga skäl för att i slutet av händelseförlloppet gripa tre andra personer som anfört klagomål. Sammanlagt sju gripanden föranledde sålunda kritik.

De gripna hölls under transporten till polisstationen bundna vid bussätena med buntnäckor. I vissa fall tvingades de vänta över två timmar på att bli transporterade till polisstationen.

Jag kritiserade för det första att några av de gripna som hade fastbundna händer var tvungna att med hjälp av gränsbevakningsmän uträdda sina behov på bussgolvet. Detta skedde i närvaro av flera andra personer. Sådan förnedrande behandling kan enligt min åsikt inte godtas.

De gripna hade dessutom i strid med inrikesministeriets förordning hållits bundna vid bussens konstruktioner också under transporten. I polisens förvaringslokaler hade alla misstänkta inte fått madrass och sängkläder, så som bestämmelserna skulle ha förutsatt.

De JOUHA-polismän som deltog i insatsen mot folkmassan hade endast igenkänningstecken som visade vilken grupp de tillhörde. Jag ansåg det vara viktigt att polisen med det snaraste slutför sitt projekt att förse varje polisman som deltar i insatser av detta slag med individuella igenkänningstecken. Grundlagen ger i princip varje medborgare rätt att rikta straffanspråk och skadeståndskrav mot tjänstemän. Detta förutsätter att medborgaren kan få reda på namnen på de tjänstemän som är ansvariga för åtgärder som berör honom.

I samband med prövningen av klagomålen aktualiseras flera behov av lagändringar. Jag vill framhöll i detta sammanhang vikten av att justera lagen om statlig ersättning som till följd av frihetsberövande ska betalas till oskyldigt häktad eller dömd. Jag ansåg det vara oskäligt att en person som senare konstateras vara oskyldig inte får ersättning enligt den nämnda lagen om han varit anhållen kortare tid än 24 timmar.

Dataombudsmannen gav sitt beslut samma dag som biträdande justitieombudsmannen. Dataombudsmannen jämförde de insamlade personuppgifterna med den uppgiftsmängd som slutligen registrerades i polisens datasystem och konstaterade att endast en del av de insamlade uppgifterna registrerats. Polisen hade sålunda åtminstone delvis åsidosatt det nödvändighetskrav och den proportionalitetsprincip som gäller vid hantering av personuppgifter. Dataombudsmannen ansåg att polisen handlade korrekt då den hade utplånat personuppgifterna.

Dataombudsmannen uppmärksammade att polisen karakterisrade videofilmningen på området som tillfällig teknisk övervakning. Polisen uppgav att den videofilmat folkmassan eftersom den hade skäl att misstänka ordningsstörningar och brott. Det var fråga om allmän övervakning av själva området och inte av enskilda personer. Man hade börjat videofilma området redan före demonstrationen. Dataombudsmannen påpekade att lagen inte känner till något begrepp som

”tillfällig teknisk övervakning” och att polisen är skyldig att iaktta bestämmelserna om sina befogenheter. Dataombudsmannen kritiserade emellertid inte polisens videofilmning utan ansåg det vara skäl att i lag reglera denna metod att inhämta information.

Särdrag i händelseförlloppet

Det tydligaste särdraget i händelseförlloppet var polisens taktik. En polisstyrka som var överdimensionerad i förhållande till de tilltänkta demonstranterna hindrade demonstrationståget att över huvud taget sätta sig i rörelse. Avspärrningen stängde in ett stort antal personer som uppenbarligen kommit till platsen som åskådare eller som var helt utomstående. Det var första gången denna taktik tillämpades i Finland.

Den tillämpade taktiken måste ses mot bakgrund av att polisen hade färsk erfarenhet av demonstrationer som inte förlöpt fredligt.

I samband med demonstrationen Euro MayDay Parade 06 på valborgsmässoaftonen 2006 registrerades 30 brottsanmälningar för grov skadegörelse och/eller skadegörelse (i två fall översteg skadorna 20 000 euro). Också några fall av misshandel anmältes. Enligt polisen hade det varit synnerligen svårt att gripa misstänkta som gick med i demonstrationståget, eftersom deltagarna skyddade varandra. Därför gjordes inga gripanden. Det var också svårt att se vilka av de maskerade demonstranterna som hade gjort sig skyldiga till skadegörelse medan demonstrationståget var i rörelse.

MayDay-demonstrationen slutade vid konstmuseet Kiasma. En del av demonstranterna fortsatte till de närbelägna magasinen där också ett stort antal andra personer var samlade. Under kvällens lopp tände folkmassan ett antal brasor på magasinområdet och hindrade brandkåren att släcka dem. Också de poliser som kommit till platsen för att lugna ner situationen attackerades och bland annat en civilklädd polis blev misshandlad. Helsingfors tingsrätt dömde i maj 2007 åtta personer till villkorliga fängelsestraff för bland annat våldsamt upplopp och våldsamt motstånd mot tjänsteman. Polisen fick tag på endast ett fåtal av de skyldiga. En del av polisens problem berodde uppenbarligen på att den alltför fätaliga insatsstyrkan och den otillräckliga skyddsutrustningen.

Också i samband med happeningen Gatukonstens natt, som i augusti 2006 ordnades i anslutning till det traditionella evenemanget Konstens natt, förekom en hel del materiell skadegörelse i Helsingfors centrum. Polisen grep i det sammanhanget inalles 56 personer. Också den gången kunde polisen uppenbarligen få tag på endast en del av de skyldiga.

Det förefaller som om dessa tidigare erfarenheter påverkade polisens agerande åtminstone i det avseendet att man satte in en så stor polisstyrka att man inte än en gång skulle hamna i underläge, så som på valborgsmässoaftonen samma år. Avsikten med polisens agerande var tydlig att demonstrera sin styrka men inte nödvändigtvis använda den. Asem-toppmötet var naturligtvis också en situation där polisen ville visa omvärlden att den hade Finlands säkerhetsläge under kontroll. En bidragande orsak till den stora polisstyrkan var säkerligen också att ett stort antal landsortspoliser hade kommanderats till Helsingfors för att delta i säkerhetsarrangemangen kring Asem-toppmötet. I annat fall hade man knappast satt in en så stor polisstyrka enbart med anledning av en demonstration.

Polisens taktik i detta fall skiljde sig sålunda från taktiken under valborgsmässoaftonen att demonstrationståget inte tillåts sätta sig i rörelse, med motiveringen att det skulle ha varit avsevärt

mycket svårare att hålla en mobil situation under kontroll. Man kan spekulera i vilken betydelse t.ex. Göteborgsexemplet hade för polisens taktik. Där använde man containers för avspärrningen, i Helsingfors använde man bussar och poliskedjor. Om jag inte missminner mig kroppsvisiterade man också i Göteborg dem som lämnade avspärrningen.

Ett annat särdrag i händelseförloppet kring Smash Asem –demonstrationen var den stora mediale uppmärksamheten, som i sin tur ledde till ovanligt många klagomål. Eftersom polisens styrkedemonstration i huvudstadens centrum var exceptionell för finländska förhållanden bevakades den av många journalister. Flera journalister hade också hamnat innanför avspärrningen. En pressfotograf var en av de sista på plats. Han greps och åtalades senare för ”tredska mot polis”, ett brott som i Sverige kallas hindrande av tjänsteman. Detta väckte naturligtvis diskussion om pressens roll i sammanhang som dessa. Tingsrätten konstaterade att fotografen gjort sig skyldig till tredska, vilket väckte kritik i pressen. Domstolen dömde emellertid inte ut något straff.

I ett tidigt skede kunde man på nätet läsa en mängd ögonvittnesskildringar och bloggtexter samt se fotografier och filmer som behandlade händelserna. Också JO-kansliet ansåg det vara skäl att studera materialet. Vi fick i första hand det intrycket att allt inte hade gått till på bästa möjliga sätt från medborgarnas synpunkt.

Händelserna diskuterades livligt på tidningarnas insändarsidor. Åsikterna gick naturligtvis i många avseenden isär. Bland dem som deltar i diskussioner av denna typ finns det alltid de som anser att polisen alltid och överallt handlar rätt. Polisens agerande kritiserades kanske hårdare på olika diskussionsforum på webben än i de traditionella medierna. Det kan nämnas att den konservativa veckotidningen Suomen Kuvailehti hörde till de hårdaste kritikerna – det var händelsevis Suomen Kuvailehtis fotograf som polisen gripit. Enligt tidningens ledare var det ”hög tid att begränsa polisens befogenheter och sätta stopp för ökade anslag”.

Polisen höll en presskonferens där den framförde sina synpunkter på händelserna och visade upp farliga föremål (kättingar, metallrör, käppar, en kniv och ett baseballträ) som beslagtagits hos demonstranterna.

De stora dagstidningarna Helsingin Sanomat och Hufvudstadsbladet förhöll sig som vanligt mera opartiskt till händelserna. Helsingin Sanomat skrev i sin ledare ”Polisen visade på lördagen sin beredskap att avvärja våld som förkläts i en demonstrations skepnad. Operationen var så exceptionell att det finns anledning att detaljgranska den. Vi kan inte nöja oss med polisens egen redogörelse för händelseförloppet. En utomstående myndighet, t.ex. riksdagens justitieombudsman, måste göra sin egen utredning”. Hufvudstadsbladet skrev i sin ledare ”– man frågar sig om de metoder polisen valde i Helsingfors centrum i lördags faktiskt var motiverade och rätt dimensionerade”.

Till slut

Efter Smash Asem –demonstrationen – eller snarare demonstrationsförsöket – har motsvarande situationer just inte uppkommit i Finland. Vi kan alltså inte med visshet säga om den för Finlands förhållanden nya taktik som polisen tillämpade i samband med demonstrationen har kommit för att stanna. Möjligen kommer polisen också i fortsättningen att agera på detta sätt, dvs. Att den inte över huvud taget låter en demonstration starta om den anser att det finns risk för brott i samband med demonstrationen. Enligt min åsikt gjorde polisen ett korrekt övervägande i fallet Smash Asem. I fortsättningen ska polisen naturligtvis göra sina överväganden från fall till fall.

Också i år ordnades i Helsingfors en EuroMayDayParade på valborgsmässan. I samband med paraden grep polisen 27 personer misstänka för brott.

Den diskussion om polisens agerande som fördes direkt efter händelserna var delvis hetsig, men stämningarna hade blivit lugnare under det dryga år som gått då jag gav mitt beslut. Beslutet togs väl emot, både i offentligheten och från polisens sida.

Justitieombudsmannens beslut kan inte jämföras med t.ex. en domstols beslut, som är verkställbart. Om man vill att myndigheterna ska påverkas av justitieombudsmannens beslut måste myndigheterna så att säga frivilligt rätta sig efter dem. Detta ställer höga krav på att motiveringarna är övertygande.

I det aktuella fallet ställde sig polisen, åtminstone i offentligheten, mycket positivt till mitt beslut. Efter en noggrann genomläsning av beslutet konstaterade poliskommendören i Helsingfors att det var bra. Polisen har uppgett att den kommer att ta lärdom av beslutet och det inträffade. Till exempel föredraganden i ärendet – som ägnat mest tid åt fallet – inbjöds till polisens seminarium om ingripande mot folkmassor, för att hålla ett inledningsanförande om beslutet.

Inte heller i tidningspressen tycks beslutet ha fått negativa kommentarer – åtminstone inte på ledarnivå. Den största dagstidningen Helsingin Sanomat rubricerade sin ledare om beslutet ”Polisen fick motiverad anmärkning” och Hufvudstadsbladet ledarrubrik var ”Polisens excess i nödvärn”. Hufvudstadsbladet skrev ”Ordningen ska tryggas under toppmöten, men det får inte ske på bekostnad av respekt för grundläggande medborgerliga rättigheter och personlig integritet.” – Det omdömet passar bra som avslutning på mitt anförande.

Arbeidsgruppe I – Politiforskning

Politiets anvendelse af skydevåben 2002-2006

Kvist, Camilla & Sørensen, Anne-Stina

Undersøgelsens baggrund

Undersøgelsen af politiets anvendelse af skydevåben er foretaget af en tværfaglig arbejdsgruppe, nedsat af Rigschefen i maj 2007. Formålet med analysen var at uddrage viden om de faktorer, som har betydning for politiets brug af skydevåben med henblik på at sikre fremadrettet læring. Undersøgelsens resultater skal således efterfølgende inddrages i det operative politiarbejde og i politiets uddannelser.

Undersøgelsen udgøres af en statistisk redegørelse for politiets anvendelse af skydevåben¹ i perioden 1996-2006 (11 år), samt til en uddybende kvantitativ og kvalitativ analyse af indberetninger og skudsager fra perioden 2002-2006 (5 år). Det er den kvalitative undersøgelse som dette paper fremstiller uddrag af.

Undersøgelsens samlede datamateriale kan opdeles i 3 hovedgrupper:

- 1) De *indberetninger* (blanket P38) en polititjenestemand i henhold til rigschefens kundgørelse II, nr. 38, pkt. V skal indsende, når han eller hun har anvendt (inklusive truet med) sit tjenestevåben. Der er udvalgt 345 sådanne indberetninger i periode 2002-2006 til brug for den kvantitative analyse, jævnfør metodeafsnittet.
- 2) *Dataudtræk* fra Rigspolitiets centrale database vedrørende politiets anvendelse af skydevåben. Datamaterialet er baseret på de ovenfor nævnte indberetninger. Samtlige 2725 opdateringer af hændelser i databasen i perioden 1996-2006 er bearbejdet til brug for den kvantitative analyse. Dette materiale udgør et væsentligt bidrag til lektor, ph.d. Lars Holmbergs løbende forskning på området.²

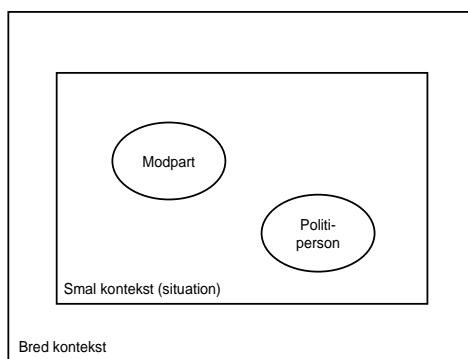
¹ Analysen omfattede alene politiets tjenestepistol, som er personlig udrustning. Dansk politi råder ude over tjenestepistol også over maskinpistol, gas gevær samt visse præcisionsskydevåben udleveret til specialenheder, men disse våben anvendes relativt sjældent og har ikke såret eller dræbt personer i den undersøgte periode.

² Databasen indeholder faktuelle oplysninger om de konkrete hændelser (f.eks. dato, tid, indendørs/udendørs, belysningsforhold, uniformeret/civil/planlagt indsats, om der er afgivet skud af modpart og af politiet, samt et kort resumé af hændelsesforløbet). Indberetninger sendes til Rigspolitiets, hvor statistikken i anonymiseret form opdateres i databasen med henblik på at danne en samlet statistik for hele landet.

3) De regionale statsadvokaturers *skudsager* i de tilfælde, hvor politiets skud mod personer har ramt disse. Statsadvokaten skal i medfør af retsplejelovens § 1020a, stk. 2 foretage en undersøgelse af sådanne situationer. Samtlige 24 skudsager i perioden 2002-2006 indgår i den kvalitative analyse. 1 sag er efterfølgende udeladt, da den vedrører en vådeskuds-ulykke på en af politiets skydebaner.

Den kvalitative analyse

Analysen vedrørte ikke blot den isolerede anvendelse af tjenestepistol, men skulle også inddrage optakten og forhold hos såvel modparten som hos politipersonen(erne) involveret i hændelsen. Med henblik på at identificere væsentlige faktorer i situationerne tog analysen således udgangspunkt i en analysemodel der inkluderer såvel politi som modpart, samt en smal og en bred kontekst:

Ved modparten forstås de(n) person(er), som gav anledning til, at politiet anvendte tjenestepistol. Politiperson er den/de polititjenestemænd, som var til stede, på tidspunktet for våbenanvendelse. Den smalle kontekst er omstændigheder ved den konkrete situation, hvorimod der ved den brede kontekst forstås den overordnede sammenhæng, situationen foregår i, herunder aspekter af organisatorisk, samfundsmæssig eller psykologisk art.

Gennemgangen af indberetninger og skudsager baseredes på en forløbsanalyse, der fokuserede på processuelle aspekter af forløbet fra politiet tilkaldes eller tager initiativ til at kontakte modparten, til politiet affyrer skud, herunder efterfølgende dispositioner og konsekvenser samt retsmedicinske spørgsmål af betydning herfor.

Hvilke situationer er der tale om?

Hvilke situationer er der tale om?

- Når tjenestevåbenet trækkes, sker det hyppigst efter anmeldelse om vold, våbenbesiddelse og røveri.
- Når våbenet affyres er det hyppigere i situationer med husspektakler, tyveri, psykisk syge, brugstyveri og selvmordsforsøg.
- Våbenet affyres stort set aldrig i forbindelse med planlagte aktioner.

Risiko situationer

- I de fleste tilfælde, hvor politiet trækker våben, er der forudgående oplysninger om, at modparten kan være farlig. I skudsituationerne skyldes farligheden især den pågældendes adfærd, rusmidler, psykisk sygdom, ulige vægtighed eller selvmordstrusler. I disse tilfælde har politiet ofte søgt at anvende andre magtmidler før skydevåben.
- Situationer med psykisk syge personer og situationer, hvori eftersættelse af biler forekommer, er forbundet med en markant højere risiko for, at politiet affyrer tjenestevåben.

Hvem er modparten?

Gennemgangen af skudsagerne ledte til et billede af fem forskellige persontyper, hvis adfærd har givet anledning til, at politiet har affyret tjenestevåben for at pacificere dem:

De Marginaliserede: Personer med aktuelt misbrug af rusmidler og/eller medicin, uden kontakt til uddannelsessystemet eller arbejdsmarkedet og med en kriminel fortid. Mennesker (uden fast bopæl) som lever fra dag til dag. Nogle havde forsøgt selvmord og havde haft kortvarige ophold på psykiatriske afdelinger. Nogle forsøgte at slippe væk fra politiet i en bil, hvorunder der opstod fare for omgivelserne, og hvor indtrykket er, at de var gået i panik eller under ingen omstændigheder ville anholdes. Flere var påvirkede i situationen, hvor de mødte politiet.

Psykisk syge: Personer som optrådte psykotisk, forekom personlighedsforstyrrede og som var aggressive overfor politiet. Nogle havde tidligere været i behandling. Når politiet mødte dem, var de vanskelige at komme i kontakt med og havde ikke sjældent et stikvåben, der blev brugt til enten at true politifolkene eller til trussel om at begå selvmord

Personer i krise: Personer, der mentalt og følelsesmæssigt var ude af balance på grund af skilsmisse, alvorlig sygdom, arbejdsløshed eller alkoholmisbrug. En del havde talt om eller aktuelt forsøgt selvmord forud for skudepisoden. Typisk var de ikke tidligere registreret for straffelovs-overtrædelser, og de optrådte oftest i situationer om husspektakler eller i selvmordsforsøg, hvor familie eller naboer havde tilkaldt politiet. Ikke sjældent havde personerne forud for anmeldelsen truet eller utsat nære slægtninge eller samlevere for vold eller konkret forsøgt at gøre skade på sig selv. Ofte var de bevæbnede med et stikvåben eller – i sjældnere tilfælde – et skydevåben.

De kriminelle: Personer, der tidligere havde begået alvorlig kriminalitet, og som tilhørte et mere organiseret kriminel miljø. Gruppen udgør den mindste del af de personer, politiet ender med at skyde på. Når det skete, var det typisk, fordi de var bevæbnede, angreb politiet eller forsøgte at stikke af.

De unge uprofessionelle: Unge mænd, der bevægede sig i et kriminel miljø på kanten af mere organiserede kriminelle grupper. Nogle forsøgte eksempelvis ved røverier at skaffe penge til gæld til andre personer i det kriminelle miljø. Det er unge, der i en vis udstrækning opfører sig som professionelle kriminelle, og som nemt kan foranledige tilkaldte politifolk til at misfortolke deres reelle farlighed.

RIGSPOLITIET	POLITI
<p>Psykisk syge?</p> <ul style="list-style-type: none"> • 16 ud af de 23 modparter, der er ramt af politiets skud, var psykisk uligevægtige • 5 var med sikkerhed psykotiske • 2 var ud fra de foreliggende oplysninger formentlig psykotiske • 6 havde andre psykiske lidelser eller havde tidligere haft kontakt til behandlingssystemet • 3 personer har ud fra beskrivelserne af hændelsesforløbet og egne oplysninger haft omfattende sociale og/eller personlige problemer. • Mange personer var yderligere påvirkede af enten alkohol, medicin eller euforiserende stoffer eller en blanding af dette.	<p> </p>

Afpresningsmodellen

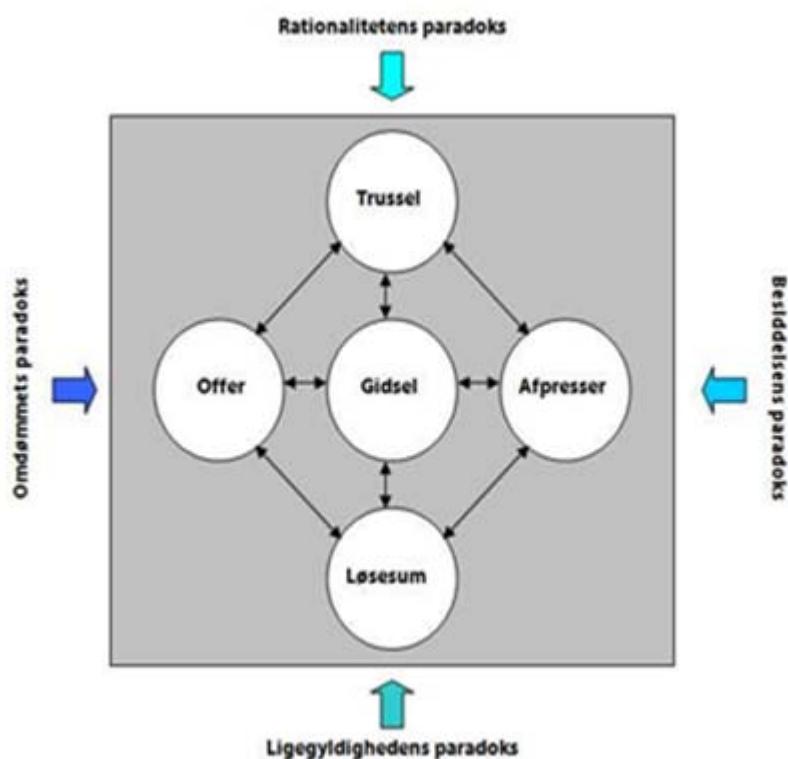
Magtanvendelsessituationen anskuedes i undersøgelsen ud fra en model for magtudøvelse: 'afpresningsmodellen'. Modellen er et instrument til at begrebsliggøre sociale relationer, der er baseret på brug af magt og den udveksling (transaktion), der finder sted når legitim som illegitim magt udøves. Afpresningsmodellen er en generel model om tvangens natur og gælder således i

enhver sammenhæng, hvor et menneske forsøger at øve magt eller betvinge et andet menneskes vilje.

Analysemodellen har visse fordele i relation til den kvalitative bearbejdning af konkrete episoder og sagsakter:

- ⇒ Modellen fungerer som en måde at gruppere og kode sagerne kvalitativt.
- ⇒ Modellen åbner mulighed for at få kvalitative nuancer vedrørende skudsituationer med i opstillingen af cases til brug for anbefalinger og uddannelsestiltag
- ⇒ Modellen giver anledning til at inddrage også bredere etiske, identitetsmæssige, sociologiske og kulturelle aspekter og faktorer direkte i analysen af de konkrete sager.

En afpresningstransaktion består af en række elementer, som igen er under indflydelse af kontekster, som definerer nogle afgørende paradokser i udøvelsen af magt. En afpresningstransaktion er tilstede når en trussel fremsættes af en udøver, som leder til at denne skader gidslet (noget som har stor værdi for ofret), med mindre ofret vil udlevere løsesummen (noget han foretrækker at opgive for at undgå at miste gidslet).

Kontekst for afpresningssituacionen – magtens fire paradoxer

- ⇒ *Ligegyldighedens paradox*: Jo mindre gidslet betyder for offeret, jo mindre er det værd for angriberen.

- ⇒ *Rationalitetens paradoks*: Jo mere irrational offeret er, jo mindre alvorlig er truslen/ jo mere irrationel afpresseren er, jo alvorligere er truslen.
- ⇒ *Besiddelsens paradoks*: Jo mindre du har, jo mindre har du at miste.
- ⇒ *Omdømmets paradoks*: Jo værre ens ry er, desto mindre behøver truslen at være at være.

Analysemodellen er anvendt til at kortlægge situationen i relation til de fem elementer i afpresningsmodellen og med henblik på at definere hvilken kontekst som situationen kan ses i jf. de fire paradokser. Hvad er der med andre ord på spil i situationen, baseret på forklaringer, observationer og forløbsanalySEN, samt på karakteristika ved situation og gerningsmand.

Den legale magt som trusselslogik

Politiet er bemyndiget til at anvende magt for at sikre, at samfundets love og regler overholdes. En væsentlig del af politiets arbejde og opgaver handler derfor om adfærdskontrol. Den gængse model for adfærdskontrol er i høj grad baseret på en ”trussel” om, at magt i yderste konsekvens kan blive anvendt.

Det forhold er blevet beskrevet teoretisk som en ”afpresningstransaktion”³ forstået på den måde, at borgeren kan tvinges til at efterkomme politiets anvisninger, fordi politiet i modsat fald har magt til at true borgeren med at tage noget fra dem, de ikke vil miste. Politiet er med andre ord i stand til at tage et ’gidsel’ hos borgeren, hvilket gør, at vedkommende retter sig efter politiets anvisning. ’Gidslet’ kan f.eks. være borgerens frihed; hvis ikke man efterkommer orden, kan man blive anholdt. Det at følge politiets ordre bliver derved udbetaling af ’løsesummen’, der medfører, at ’gidslet’ frigives. Ultimativt kan politiet i alvorlige og farlige situationer true med at anvende skydevåben mod en borger, hvorved borgerens førighed eller liv bliver ’gidslet’.

Ser man på de 23 analyserede skudsituationer, viser det sig, at politiet tilsyneladende ikke havde nogen reel afpresningsmulighed over for modparten – enten fordi politiets trussel, hvis ikke modparten gjorde, hvad politiet forlangte, ikke blev forstået eller erkendt af modparten (de irrationelle), eller fordi modparten ikke havde noget at miste (de besiddelsesløse)⁴.

Den succesfulde politimæssige tvang (afpresning) – og dermed muligheden for at opretholde sikkerhed og orden – hviler grundlæggende på, at borgeren tager truslen alvorligt, *ikke* på at truslen udføres. Begge parter har en interesse heri, fordi gennemførelsen af truslen er forbundet med alvorlige konsekvenser – også for den der truer. Når politiet tvinges ud i at anvende våben, anfægter det de grundlæggende samfundsmæssige værdier og normer, som politiet er sat til at varetage: Politiet giver med udførelsen af truslen køb på det, som de ultimativt er udpeget til at beskytte, nemlig værdien af menneskeliv. Dette aktiverer det ultimative paradoks, som er forbundet med den legitime magtanvendelse.

³ Se Muir (1977)

⁴ Kun en enkelt modpart fremstod fuldstændig rationel og formålsorienteret i situationen umiddelbart forud for, at politiet afgav skud.

Det er i denne sammenhæng, politiets konkrete anvendelse af skydevåben bør ses. Politiet står som garant for opretholdelsen af samfundets orden. Politiet må imidlertid – i kraft af netop samfundsordenen – udføre sine opgaver på en måde, hvor både mål og midler er rationelle og i overensstemmelse med vedtagne normer og regler. De modparter, som politiet typisk står overfor i skudsituationerne, er imidlertid frisat fra samfundets regler og trusselsmuligheder. De har enten psykiske lidelser, er påvirkede af rusmidler eller er i en ustabil følelsesmæssig eller mental tilstand, der gør dem ude af stand til at forholde sig til rationelle argumenter og trusler, eller de er i en marginaliseret position, der sætter dem uden for den aktuelle samfundsorden.

Det afgørende karakteristika ved denne frisathed er, at det bliver muligt for de frisatte at handle irrationelt, bryde reglerne eller gøre, som det passer dem, *uden* at de mister noget. Modparten har med andre ord alle muligheder for at vende situationen om og *de facto* afpresse politiet. Mere eller mindre bevidst fortsætter de deres ekstreme adfærd, som indebærer konkrete farlige situationer for enten andre borgere eller politifolkene, og herved tvinger de politiet til at bringe adfærdens tilophør – ultimativt ved at skyde.

Magtens paradokser

I teorien knytter der sig fire paradokser til den magtudøvelse, der baserer sig på tvang – afpresning. Især to af disse er relevante i denne sammenhæng for at forstå, hvad der er på spil i de situationer, hvor politiet affyrer skud imod borgerne. Det er *rationalitetens paradoks* og *besiddelsens paradoks*.

Rationalitetens paradoks indebærer, at nogle trusler bliver virkningsløse, fordi de ikke *anerkendes* eller *erkendes* af modparten. Hvis modparten ikke forstår, at de trues eller ikke kan forholde sig til truslens konsekvenser, er truslen virkningsløs. De irrationelle modparter kan være psykisk syge, svært påvirkede af rusmidler eller personer i krise, der umiddelbart ikke er til at opnå en rationel dialog med, men som typisk blot kræver af politiet, at de skal gå deres vej. Det kan også være den ’vilde’ eller ’uregerlige’ modpart, som ikke benytter sin fornuft, og som drives af en egen overbevisning og/eller en subkulturel ideologi eller ’fornuft’.

Der er derfor ikke umiddelbart - med de midler og ressourcer politiet har til rådighed i situationen - mulighed for at gennemføre en afpresning. Truslen i sig selv er virkningsløs. De irrationelle modparter tager politifolkenes hele virke som gidsel, idet de 1) ikke anerkender/erkender *truslen*, så politiet hindres i at udføre sin mest grundlæggende opgave, og 2) kræver en løsesum af politiet, som politiet ikke er i stand til at betale (hvis politiet undlader at give ind overfor adfærdens og lader situationen uløst og modparten usanktioneret, er de ikke længere ’politi’ og mister ultimativt sin rolle).

Den logik, som styrer afpresningstransaktioner, fungerer således, at hvis politiet lader den irrationelle vinde afpresningen ved at betale den forlangte løsesum – lader modparten ”slippe” - har politiet mistet den magt og kontrol, de er indbegrebet af. Den yderste konsekvens i et forstørret perspektiv er, at den samfundsorden, politiet repræsenterer, undergraves. Det er derfor nærliggende for politiet at reagere på denne problemstilling med at optrappe sin trussel ved at tage yderligere et skridt op ad ”magtbarometeret”, og – afhængig af hvor man har været på ”magtbarometeret” ultimativt at true modparten med skydevåben, for derigennem at tvinge modparten til at opgive løsesummen – dvs. efterkomme politiets ordre, eksempelvis at lægge våbnet. I og med denne trussel

ikke opfattes, og/eller at løsesummen ikke kendes eller kan betales (som det eksempelvis ofte også er tilfældet i sager, der involverer de marginaliserede), vendes afpresningen mod politiets selv, og politifolkene tvinges til at gøre alvor af truslen for at opnå den ønskede effekt af afpresningen. Den trusselslogik politiet baserer udførelsen af sine opgaver på – det vil sige truslen om anvendelsen af magt og i yderste tilfælde dødelig magt – vendes mod politiet, som dermed selv bliver offer for afpresning.

Besiddelsens paradoks indebærer, at det kan være meget svært at finde et virkningsfuldt gidsel, fordi modparten intet har at miste. De besiddelsesløse modparter er de marginaliserede personer, der stort set intet ejer – end ikke anerkendelse og respekt som ligeværdige samfundsborgere. Afpresningssituationen opstår her ofte i forbindelse med en bil, som politiet forsøger at bringe til standsning. Situationerne er kendtegnet af, at modparten netop ikke har andet at miste end friheden, og at de sætter den så højt, at politiets indledende trusler spiller en underordnet rolle. Politiet skaber dermed en afpresningssituation, som de besiddelsesløse ikke kan tåle at tage – et gidsel, som de besiddelsesløse ikke kan forhandle om. Den løsesum, der kræves – at modparten overgiver sig – er for stor, hvorfor de besiddelsesløse i stedet tager politiets autoritet som gidsel – konkret ved at forsøge at true politiet eller at få politiet til at opgive at fange dem.

Grundlæggende problemstillinger i magtudøvelse

Magtens paradoxer affører altså nogle helt grundlæggende problemstillinger for politiet:

- 1) Politiets magt i situationen hviler på truslen om (ultimativ) magtudøvelse. Når truslen ikke erkendes eller frygtes, mister truslen i sig selv sin virkning, og situationen kan udvikle sig sådan, at politiets trussel må effektueres.
- 2) Politiet kan som garant for samfundsordenens opretholdelse - i udgangspunktet - ikke lade sig afpresse. Hvis politiet i en afpresningstransaktion udviser en manglende vilje til at udføre truslen om anvendelse af samfundssanktioneret magt, er det i større perspektiv det samme som at tillade, at denne magt fundamentalt undergraves.
- 3) Politiet kan ikke selv tilslidesætte samfundets regler. De må nødvendigvis handle rationelt og i overensstemmelse med regler og normer, hvorfor de ikke besidder den samme grad af frihed til at vælge handlingssvar som modparten. Politiet risikerer derfor ofte at komme i en situation, hvor de må optrappe truslen, frem for at give køb på rationalitet eller grundlæggende værdier.

Afpresningstransaktionen omvendt

Hvis politiet skal undgå at blive afpresset til at skyde, kræver det enten, at politifolkene i situationen finder et gidsel, der har tilstrækkelig høj værdi for modparten til at fremvinge den ønskede adfærd, eller at politifolkene undgår at sætte sig i en position, hvor de bliver ofre for modpartens afpresning. Af disse to muligheder forekommer den sidste mest enkel. For at undgå at modparten bliver i stand til at gennemføre en afpresning, må politiet sikre, at der ikke af modparten kan tages ultimative gidsler – det vil sige gidsler som politiet med udgangspunkt i samfundets værdier og normer er

forpligtet og tvunget til at sikre. Det gælder med andre ord om i videst mulige omfang at afskære modparten i at være til konkret fare for andre eller sig selv. Herved skaber politifolkene et 'helle' for sig selv, hvorfra de kan arbejde videre med at få kontrol med situationen. Fra dette helle opstår alternative handlingsmuligheder til at skyde. Mange af de skudsager, der er gennemgået, er karakteriseret ved, at politifolkene netop ikke får skabt dette helle, men i stedet en situation, hvor man tvinges til at handle i nødværge og anvende sit ultimative middel – paradoksalt nok stik imod trusselslogikkens grundlæggende principper og dermed det, man ønskede.

Analysen af de 23 skudsager rejser en række problemstillinger, som har været centrale i arbejdsgroups efterfølgende diskussioner. Det er problemstillinger arbejdsguppen, med udgangspunkt i medlemmernes erfaringer og faglige vurderinger, anser for at have afgørende betydning i et fremadrettet perspektiv.

Når politiet anvender deres tjenestevåben, er det naturligvis i høj grad betinget af situationen, modparten og dennes adfærd samt de fysiske rammer, hvilket tilsammen er bestemmende for, de handlemuligheder politiet har. Af tilsvarende betydning er dog også de værktøjer og kompetencer, polititjenestemænd er forsynet med til at løse den givne opgave. Sidstnævnte vil nødvendigvis definere og forme de alternativer og handlingssvar, som er tilgængelige for politifolk i konkrete situationer. Det samme gør sig gældende for en række organisationskulturelle forhold, såsom formelle og uformelle normer og regler for opgaveløsning, gængse praksisser samt definitioner af politiets opgaver og ansvar, herunder måden disse formidles i organisationen.

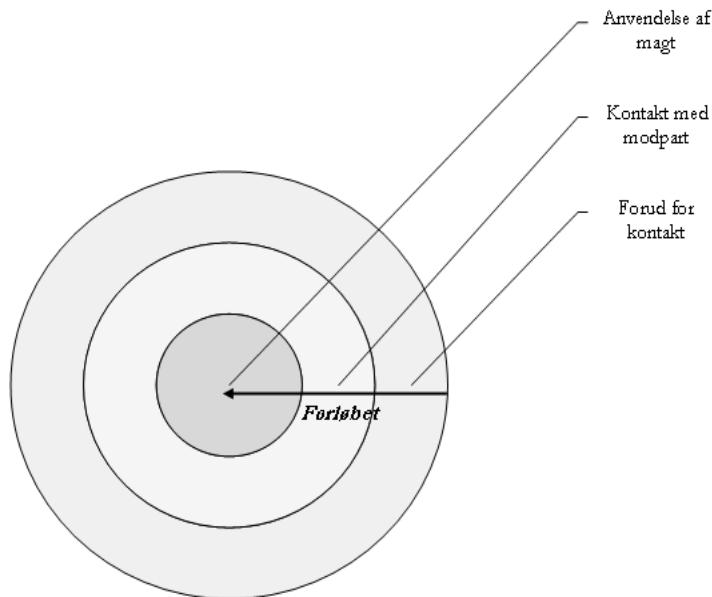
Den vigtigste pointe at drage af forløbsanalysen er, at der går meget forud for det øjeblik, hvor der affyres skud. Det er netop i denne del af forløbet, at der kan sættes positivt ind med henblik på at nedbringe risikoen for, at politiet ender i nødværgesituationer, hvor de afgiver skud.

De *problemstillinger*, som er til stede i skudsituationer, kan anskueliggøres ved at betragte de situationer, som politiet skal håndtere, som forløb der udspiller sig inden for nogle handlerammer⁵. Rammerne knytter sig til forskellige faser i forløbet. Inden for de enkelte rammer står politiet over for forskellige dilemmaer, og forskellige organisatoriske forhold kan spille enten positivt eller negativt ind på forløbet.

Model af forløbsanalysen

---

⁵ Se Alpert & Smith 1994

Den *første ramme* vedrører de aktiviteter, der ligger forud for kontakten med modparten, så som: ankomst til stedet, indsamling af taktisk information, planlægning og koordinering af opgaveløsningen samt samarbejde, taktisk positionering og ”terrænlæsning” generelt.

Den *anden ramme* vedrører fasen af opgaveløsning, som ligger umiddelbart før anvendelsen af magt, begyndende fra det øjeblik politiet tager kontakt med modparten. Politiets handlinger på stedet er med til at skabe det rum, de kan handle i. Måden politifolk vælger at gøre opgaven an, kan være med til bestemme, hvorvidt en potentiel farlig situation eskalerer eller deeskalerer.

Den *tredje ramme* vedrører den konkrete anvendelse af magt. I de konkrete situationer, hvor politiet anvender magt, ligger der en række muligheder og problematikker, der vedrører valget af magtmiddel – herunder *skønnet* af, hvorvidt anvendelsen af tjenestevåbnet er forsvarligt, proportionalt og sker i lovligt nødværge.

De mest kritiske rammer – set i forhold til at forhindre, at politifolk ender i situationer, hvor de må agere i nødværge – er efter arbejdsgruppens vurdering den eller dem, der ligger længst fra selve skudafgivelsen.⁶ Den rette information, en tilpasset tilgang til situationen, fokus på politifolkenes og andres sikkerhed gennem planlægning, taktik og kommunikation og et lavt stressniveau⁷ øger chancen for, at politiet kan bevare kontrollen over situationen. Situationskontrol mindsker således risikoen for voldelige angreb – og dermed anvendelse af skydevåben. Herefter følger forholdene vedrørende konkret situationslæsning og aflæsning af truslen samt valget af handlingssvar. Sidst følger de forhold, som vedrører håndteringen af selve øjeblikket for magtanvendelse.

⁶ Denne observation støttes af Alpert & Smith 1994:493

⁷ Se afsnittet ’stress i forbindelse med konfliktsituationer’ for yderligere herom.

Man bør således anskue forløbet ”udefra og ind” jævnfør figuren med henblik på at identificere de faktorer, som er afgørende for: 1) At politiet bevarer kontrollen med situationen, uden at måtte anvende deres ultimative magtmiddel, eller 2) at politiet i farlige situationer sikres størst mulig handlerum til at vælge det mest hensigtsmæssige og eventuelt et mindre farligt magtmiddel.

Perspektiver for forskning

Analysen af skudsituationerne – deres konkrete forskellighed og forløb til trods - tegner et billede af fem forskellige ”typiske” situationer og modparter; hovedsagelig uplanlagte situationer, som politiet dagligt står overfor, og hvor det i de fleste tilfælde ikke fører til anvendelse af skydevåben. At samtlige situationer er kendetegnet ved at modparten tilhørte en kategori af klienter, som ikke er modtagelige for truslen om anvendelse af ultimativ magt og at det er dagligt forekommende opgaver, giver nogle perspektiver for forskning som peger på at der er brug for dybere kvalitative analyser af politiets anvendelse af skydevåben.

Især synes det relevant at pege på mikrosociologiske studier af politiets generelle magtanvendelse. Herunder ikke mindst af den situationelle etablering af kontakt og på de metoder som bringes i anvendelse i forsøget på at udøve adfærdskontrol i konkrete politiopgaver, samt deres egnethed overfor forskellige grupper af modparter. Det er også relevant at foretage en bredere og grundigere sammenlignende analyse ved at inddrage farlige situationer, som er løst *uden* anvendelse af våben.

Analysen peger også på at der er en lang række forhold i den brede kontekst som i langt højere grad bør inddrages og gøres til genstand for forskningsmæssig behandling, med henblik på at få et billede af hvilke faktorer der spiller ind på politiets anvendelse af skydevåben. Dette gælder eksempelvis politi-sociologiske, diskursive og kulturelle forhold som komparativt er forskellige. Men også en mere grundlæggende undersøgelse af hvordan organiseringen af politiarbejdet spiller ind på anvendelsen af magt er interessant i sammenhængen. Der er også behov for yderligere forskning i de psykologiske faktorer i forbindelse med handling i truende situationer, samt i politifolks perceptionsmønstre – herunder farlighedsvurderinger.

Forskningen kan med fordel være både tværvidenskabelig og komparativt udført, så der bliver et bedre grundlag at vurdere hvilke faktorer der spiller ind på politiets anvendelse af skydevåben, og dermed komme med kvalificerede bud på hvordan man politisk, organisatorisk, i uddannelse osv., kan bidrage til at mindske risikoen for at politiet må gribe til deres ultimative magtmiddel.

Litteraturliste:

Alpert, Geoffrey P., & William C. Smith. 1994. ‘How Reasonable is the Reasonable Man? Police and Excessive Force’. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 85:481-501.

Muir, William Ker. 1979. *Police: Streetcorner Politicians*. Chicago: The University of Chicago Press.

Politiets Videnscenter, 2007. *Politiets anvendelse af skydevåben: En tværfaglig analyse af perioden 2002-2006*. Rigs-politiet.

Rapporten findes på <http://www.politi.dk/da/borgerservice/publikationer/>

Politiets avvikskontroll i skolen⁸ - metoder og konsekvenser

Lid, Stian

Abstract

Tverrfaglig samarbeid har de siste tiårene utviklet seg til å bli et sentralt tiltak i kontroll av avvik. Skole og politi har etablert et tverrfaglig samarbeid. Jeg vil her belyse noen aspekter ved samarbeidet.

Samarbeidet er bygd opp rundt enten rektor eller inspektør fra skolen, og en representant fra forebyggende avdeling ved den politistasjonen skolen hører til. Målsetningen med samarbeidet er å forebygge at ungdom utvikler avvikende atferd, men også å samarbeide om å håndtere/reagere på konkrete situasjoner og hendelser som allerede har funnet sted. Den mest sentrale og anvendte kontrollformen skole og politi benytter i samarbeidet er å hente elever inn til samtale på skolen sammen med foreldrene. Gjennom samtalen prøver skolene og politikontaktene å skape endringer i ungdommenes tankemønstre, holdninger og selvkontroll. De prøver å rettlede ungdom i hvordan de bør leve gjennom å styre ungdommene gjennom deres kontroll over seg med mål om at ungdommene utvikler seg til å bli velfungerende og lovlydige.

Det personlige samarbeidet som utvikles gjør at kontakten mellom institusjonene kan foregå mer uformelt. Skolene trenger for eksempel ikke lenger å anmeldre forholdet for å involvere politiet. Det kan virke som om blant annet nærheten mellom de sentrale personene i samarbeidet gjør at skolenes terskel for å kontakte politiet senkes. Politiet vil i så fall involveres i kontrollen av ungdom i større grad enn tidligere. Avslutningsvis ser jeg på noen mulige konsekvenser av det.

*

Tverrfaglig samarbeid har de siste tiårene utviklet seg til å bli et sentralt tiltak i kontroll av avvik (Garland 2001). I følge Garland henger det sammen med at det er vokst frem en forståelse av at staten har en begrensning som kriminalitetskontrollør. Staten, deriblant politiet, kan ikke alene være kontrollører. Det resterende samfunn er vel så viktige kriminalitetskontrollører. Politiet har blant annet valgt å etablere ulike kriminalitetsforebyggende samarbeid med offentlige eller private institusjoner, instanser og organisasjoner på lokalplan for å styrke kontrollen av avvik. Garland (Ibid) hevder at politiet har samtidig med denne erkjennelsen gjennomgått et skifte i vektlegging av kontroll fra reaktiv kontroll til mer proaktiv kontrollutøvelse. Politiet ønsker ikke lenger kun å reagere på, og prøve å oppklare lovbrudd. De ønsker også å komme i forkant av lovbruddene og være med på å forebygge kriminelle og andre uønskede handlinger.

Samarbeidet

Tverrfaglige samarbeid finnes på ulike områder og nivåer. I denne artikkelen vil jeg belyse noen aspekter ved det tverrfaglige samarbeidet mellom skole og politi. Empirien denne artikkelen springer ut av består av fem intervjuer av representanter fra ledelsen ved fem ungdomsskoler i Oslo,

---

⁸ Denne artikkelen er basert på min masteravhandling i kriminologi (Lid 2007).

og fem politikontakter som jobber tett opp mot skolen. Disse informantene ble valgt ut på bakgrunn av at samarbeidet mellom ungdomsskolene i Oslo og politiet i hovedsak er bygd rundt en person fra skolens ledelse, gjerne rektor eller inspektør, og en politibetjent⁹ fra forebyggende avdeling ved den politistasjonen skolen hører til.

Skole og politi har to siktemål med samarbeidet. Hovedsiktemålet er å forebygge at ungdom utvikler avvikende atferd, men også å samarbeide om å håndtere/reagere på konkrete situasjoner og hendelser som allerede har funnet sted, gjerne i tilknytning til skolen. Disse to ulike målene er nødvendigvis ikke atskilte, men kan gå over i hverandre. En reaksjon kan også virke forebyggende enten på den som får reaksjonen eller andre.

Innledningsvis vil jeg kort beskrive noen måter skole og politi samarbeider på for å forebygge utvikling av avvikende atferd og noen måter de samarbeider på for å håndtere konkrete situasjoner eller hendelser. Deretter vil jeg beskrive mer inngående den mest sentrale kontrollformen i samarbeidet, som er en metode både for å håndtere hendelser og forebygge.

Sentralt i det forebyggende arbeidet i samarbeidet står informasjonsutveksling mellom de sentrale personene, om ungdom de er bekymret for eller hendelser i ungdomsmiljøet. Samarbeidet skaper en arena hvor ulike aktører som jobber rundt ungdommene kan utveksle betraktninger og bekymringer. Informantene mente at det gir dem bedre oversikt og raskere kan gripe inn overfor ungdommer som begynner å ”falle utenfor”. Skolene kontakter også politiet, når de har hørt rykter om, eller når elever selv kommer og forteller at elever fra andre skoler kommer for å ta dem. Dette gjør de for å forhindre vold- eller trusselsituasjoner. Politikontaktene fortalte at de prioriterte slike henvendelser og dro som oftest til skolen for å forhindre eventuelle oppgjør. En annen del av det forebyggende samarbeidet mellom skole og politi er politikontaktenes klasseromsundervisning om rus og kriminalitet. Politikontaktene har også foredrag for foreldrene om de samme temaene, men også hva slags signaler foreldrene skal se etter hos barna sine for at de skal kunne avsløre eventuell uønsket utvikling.

Når det gjelder samarbeidet om å håndtere konkrete situasjoner eller hendelser som allerede har hendt, blir det som oftest iverksatt når skolene kontakter politikontakten i etterkant av en relativt alvorlig hendelse i tilknytning til skolen. Det skjer som oftest ved sammensatte og komplekse vold- og trusselsituasjoner, og gjerne hvor det er flere involverte og skolene er redd konflikten kan utvikle seg. Det er svært sjeldent politiet tar med seg elevene fra skolen til politistasjonen. Ved mindre alvorlige hendelser, for eksempel i mobbesaker eller mindre vold- og trusselsaker, kan det hende politikontaktene kun gir skolene råd og veiledning om hvordan de bør håndtere hendelsen.

Den mest sentrale og anvendte kontrollformen skole og politi benytter i samarbeidet er å hente elever inn til samtale på skolen sammen med foreldrene. Skole og politi benytter samtale som en kontrollstrategi i ulike sammenhenger. Skole og politi kan innkalte ungdommer som de har en sterk bekymring for inn til samtale, uten at ungdommen nylig har vært involvert i en konkret hendelse. Bekymringen skyldes heller at ungdommen plutselig gjør det dårlig på skolen, familieforhold, mistanke om rus eller bekymring over personer ungdommen er sammen med. Mål med samtalen er å forebygge en negativ utvikling. Samtale kan også anvendes som en reaksjon når ungdom har vært involvert i hendelser skole og politi ønsker å samarbeide om å håndtere. I slike tilfeller vil ikke

---

⁹ Politibetjentene som har ansvaret for samarbeidet med skolene kalles av skolene og politibetjentene enten politifadder eller politikontakt. De fleste skolene og politibetjenten kalte vedkommende politikontakt så jeg har valgt å kalle dem politikontakt. Samtidig som jeg synes politikontakt best forklarer rollen til politibetjenten. Heretter vil jeg bruke politikontakt når jeg beskriver politibetjenter som har ansvaret for samarbeidet med skolene.

samtalen kun være en reaksjon på ungdommenes uønskede handlinger. Gjennom samtalen ønsker politi og skole samtidig å forebygge fremtidig negativ atferd hos ungdommene. Samtalen som kontrollform benyttes dermed både for å håndtere enkeltsituasjoner og forebygge fremtidige avvik.

Jeg vil videre se nærmere på hvordan samtalene forløper og hvordan skole, men spesielt politiet prøver å påvirke ungdommene til å utvikle konform atferd.

Politikkontakten – en hyrde

Det overordnede målet i samarbeidet mellom skole og politi er, slik jeg ser det, å være med på å utvikle velfungerende, normative og lovlige ungdom. Samtalen fremstår som et sentralt virkemiddel for å nå dette målet. Gjennom samtalen prøver skolene og politikkontaktene å skape endringer i ungdommenes tankemønstre, holdninger og selvkontroll. De prøver blant annet å ansvarligjøre ungdommene deres egne handlinger, og gjennom gjentatte samtaler prøver politikkontaktene og skolene å rettlede ungdommene i hvordan de bør leve med et mål om at ungdommene skal internalisere normative verdier og endre holdninger. Slik jeg ser det anvender skolene og politikkontaktene da en form for den styringsstrategien Foucault kaller *gouvernementalitet*. *Gouvernementalitet* er å styre individer gjennom deres egen kontroll over seg selv, eller ”ved hjelp av deres egen sannhet” (Foucault 2002:14). Det er en indirekte maktteknikk ved at en prøver å styre gjennom andre. En forsøker å instruere individer detaljert uten at det fremstilles som et diktat. *Gouvernementalitet* er avhengig av kunnskapsprodusenter som formulerer leveregler og som kontrollerer at individene lever ”normalt” (Neumann 2003). Skole, men også politiet kan være slike kunnskapsprodusenter.

Når skole og politi innkaller ungdommer til samtale anvendes ikke *gouvernementalitet* som eneste styringsform. Det anvendes også en direkte styringsform med aspekter av tvang ved seg, siden ungdommene blir innkalt til samtale og må møte opp. I selve samtalen derimot fremstår styringsformen som en form for *gouvernementalitet*, og det er politiets utøvelse av *gouvernementalitet* som styringsformen i samtalene jeg vil vektlegge videre.

Gouvernementalitet som styringsform har sitt opphav i det Foucault (2002:71) kaller *hyrdemaktmodellen*. Hyrden samler, styrer og leder sin flokk bort fra farer og over til det gode liv. Hyrdens relasjon til individene er beskyttende og hjelpende, og hyrden er der for å passe på individene på alle områder. Hyrdens styring omfatter i tillegg til befolkningen som helhet også hvert enkelt individ, som får en individuell oppfølging på alle livsområder. Hyrden er ansvarlig for hver og én i flokken og må derfor kjenne deres tanker og handlinger ned til minste detalj noe som setter hyrden i posisjon til å kunne styre individene.

Politikkontaktene inntar en form for hyrderolle overfor ungdommene gjennom samarbeidet. Politikkontakten får gjennom samarbeidet mye kunnskap om enkeltelever, og det gir dem mulighet til også å styre dem. Politikkontaktene prøver som hyrden, spesielt gjennom samtalene, å gi enkeltelever individuell oppfølging, og veilede dem over til det gode liv og bort fra farer de kanskje har begynt å vikle seg inn i. Politikkontaktene ønsker å kunne hjelpe og være til støtte. De setter samtidig tydelige grenser for hva som er akseptabel atferd, men med mål om at det skal virke støttende og hjelpende. Samarbeidet gir politikkontaktene en arena hvor de kan møte ungdommene og forsøke å påvirke dem. Flere av politikkontaktene fortalte at samarbeidet gir dem en mulighet, utover å møte ungdommene når skolene ønsker å involvere dem, til å kunne reise til skolene og ha oppfølningssamtaler med elever de har vært i kontakt med tidligere.

Bjørgo og Haaland (1999:215) hevder at en av oppgavene til et forebyggende politi er å formidle ungdommene de kommer i kontakt med til rette instans innen det øvrige hjelpeapparatet. Denne oppgaven opplevde mine informanter i politiet at de hadde, men slik jeg ser det, sender ikke politikontaktene alltid ungdommene videre til andre instanser for oppfølging. I stedet har politiet selv tatt i bruk blant annet samtale som virkemiddel, noe som er en sentral metode innenfor behandlingsapparatet. Politikontaktene forsøker selv å være deltakere i endringsprosessene til ungdommene. De går inn og prøver å skape endringer i enkeltungdoms tankemønstre, holdninger og selvkontroll, og prøver på den måten å styre ungdommene gjennom deres egen selvstyring.

Garland (1997:198) ser gouvernementalit  som en styringsform som har som mål at individene internaliserer målene og disposisjonene til autoritetene, og slik blir selvstendige og ansvarlige individer. Han mener gouvernementalit  derfor er en form for sosialisering. Hvis en da legger beskrivelsen jeg har gjort til grunn og Garlands forståelse av gouvernementalit , vil en kunne si at samarbeidet gir politiet en mulighet til å være deltaker i sosialiseringen av barn og unge. Politiet fremstår fortsatt ikke som en sentral aktør i sosialiseringen av barn og unge, men hvis samarbeidet gjør at politiet i st rre grad involveres i å prøve å styre ungdommens atferd og utvikling, fremstår politiet relativt sett mer delaktig i sosialiseringen av barn og unge enn tidligere.

Hva er en sak for politikontakten?

Jeg har hittil beskrevet blant annet hvordan skole og politi samarbeider om å håndtere og forebygge uønskede handlinger. Men er det en selvfølge hvilke situasjoner eller hendelser skole og politi skal samarbeide om?

Jeg vil i det videre se på noen elementer, med utgangspunkt i det etablerte samarbeidet, som kan ha betydning for hvilke handlinger, spesielt da skolene mener politiet bør involveres i. Det er skolens personell som møter konfliktene som skjer i skolene, og det er dermed skolepersonellets forst lse og vurderinger av hendelsene som er avgjørende for hvordan handlingene eller konfliktene skal håndteres. Det er dermed skolepersonellets vurderinger som er bestemmende for n r skolene skal ta kontakt med politiet.

Ut fra en sosialkonstruktivistisk tankegang vil det ikke være gitt hvilken sosial mening en handling skal gis, meningen skapes gjennom en lang meningsdannende prosess (Høigård 2002). Ut fra at handlingene ikke har en gitt mening, kan den sosiale mening handlinger gis variere ut fra tid og kontekst. Hvordan vi forstår handlingene vil være avgjørende for hvordan vi møter dem (Ibid). Skolene er i liten grad underlagt retningslinjer for når de skal involvere politiet, og skolenes vurderinger om hvorvidt de skal kontakte politiet, bygger i stor grad på skjønn. Det gjør det lettere for skolene å forandre den sosiale meningen de gir handlinger, eller situasjoner fra å v re en skolesak til en politisak eller omvendt.

Jeg vil se nærmere på noen elementer i samarbeidet jeg mener kan ha betydning for hvilke saker skolene kategoriserer som et tilfelle de ønsker å involvere politiet i.

Konsekvenser av n rhet

M ten samarbeidet mellom skole og politi er bygd opp på skaper et personlig samarbeid, noe som gjør at kontakten mellom de to institusjonene kan foregå mer uformelt enn tidligere. Som en av skoleinformantene sa: *"Nå kan vi bare ringe dem og be dem komme, mens tidligere måtte vi levere en anmeldelse"*. Samarbeidet gjør at skolene ikke lenger trenger å gå den formelle veien gjennom anmeldelser for å involvere politiet, noe som trolig er med på å senke skolenes terskel for å

involvere politiet i hendelser. Det personlige samarbeidet skaper relasjoner og tillit mellom de involverte personene. Skolene kjenner politikontakten, og vet fra tidligere hvordan politikontakten deres håndterer ulike hendelser. Det skaper forutsigbarhet og trygghet, noe som kan redusere terskelen for hva skolene tenker politikontakten kan involveres i. Politikontaktene fortalte også at de opplevde at i perioder da de hadde liten tid til å besøke skolene, tok skolene også mindre kontakt med dem. Politikontaktene opplevde at de da var ”ute av syn, ute av sinn”. Derimot opplevde politikontaktene at i perioder da de var lett tilgjengelige tok skolene langt oftere kontakt. Det kan virke som om samarbeidets oppbygning skaper en økt nærlighet og tilgjengelighet til politiet for skolene, og at det er med på å endre hvordan skolene kategoriserer konflikter, til en sak politiet burde involveres i.

Det kan altså virke som om etableringen av samarbeidet påvirker skolenes forståelse med det resultat at politiet i større grad involveres i konfliktene på skolen. Ut fra mitt materiale kan det også virke som kontakten mellom de sentrale partene i samarbeidet har betydning for skolenes forståelse og vurderinger.

Politiets økte definisjonsmakt

Politikontaktene får som tidligere nevnt svært mye informasjon gjennom samarbeidet, og det gir dem mye kunnskap om både enkeltungdom, men også om hva som hender i ungdomsmiljøet. Foucault (1999) hevder at kunnskap og makt henger sammen. Han peker på hvordan makten trenger kunnskap for å kunne virke, og hvordan kunnskap konstitueres gjennom makten. Foucault er opptatt av at makt ikke kun er tvingende, men også produserende, og på den måten kan makt være en skapende prosess. Makt og kunnskap forutsetter hverandre, hevder Foucault. Skolene har stor definisjonsmakt til selv å definere hvordan handlinger skal forstås, men det tette samarbeidet gir politiet mer kunnskap om hva som foregår på skolene. Dette gir dem igjen mer makt til å være med på å definere hva som skjer, hvilken mening handlingene skal gis og hvordan de skal håndteres. Politikontaktenes økte makt kommer klarest til uttrykk der politiet mener en hendelse bør anmeldes.

”Om de anmeldte det? Jeg tror de sendte en anmeldelse, men politiet var der om natta og opprettet sak. Men hvis politiet som var der ikke hadde opprettet sak så hadde jeg nok trampet i gulvet hos skolen, og sagt at det her krever jeg at dere anmelder. De er veldig greie sånn sett. Når jeg sier at de skal, så gjør de det” (Politikontakt).

Der hvor skolene og politikontaktene er uenige om hvordan handlingene skal forstås, og hvordan de bør håndteres, kan det virke som om politikontaktene prøver å vinne frem med sitt syn gjennom å påvirke skolenes forståelse og vurderinger. Det kan som nevnt være ved anmeldelser, men også når politikontaktene har en dialog med skolene der de signaliserer at de mener skolene må involvere politiet raskere. Det kan også skje når politikontaktene ber skolene om å ordne opp i konfliktene selv ved å fortelle dem at det er hendelser de selv må klare å håndtere. Slik jeg ser det, prøver politikontaktene å heve eller senke skolenes terskel til å involvere politiet til det nivået politikontakten mener er det riktige.

Betydningen av kontinuitet

Høigård (2002) hevder at det å gi handlinger mening kan være en makkamp, hvor det sentrale i kampen er å få tvunget sitt syn over på andre, så man kan danne et felles perspektiv. Høigård beskriver denne prosessen som perspektivforskyvning, noe som er en langsom prosess. Jeg ser tid som et viktig aspekt som kan ha hatt en sentral betydning i de samarbeidene jeg har sett på. I mitt materiale ser jeg forskjeller når det gjelder i hvilken grad skolene har tatt over politiets perspektiv,

og hvor det da er skapt en felles forståelse. Det virker som om det er en tendens til at det i de samarbeidene hvor det har vært kontinuitet i de sentrale stillingene er stor enighet mellom skolene og politikontaktene i forhold til når skolene skal involvere politiet. I disse sammenhengene var også skolene og politikontaktene stort sett mer fornøyd med hvordan samarbeidet fungerte. Mens de politikontaktene som hadde vært relativt kort tid i sine stillinger fortalte at deres skoler hadde en terskel til å ta kontakt som de ikke var helt fornøyd med. Med andre ord ser det ut som at det var et større gap mellom politikontaktenes og skolepersonellets forståelse av når politiet burde involveres, der hvor kontinuiteten hadde vært lav.

Jeg spurte en av politikontaktene som hadde vært lenge i sin rolle som politikontakt for skoler om han/hun hadde opplevd noen endringer i når skolene velger å ta kontakt, og når de velger å ikke gjøre det. Politikontakten svarte: ”*Nei, det har det ikke på grunn av at jeg har såpass stor påvirkning på skolen. Jeg er ganske klar i min tale i hva jeg ønsker at vi skal komme inn i*”. Det kan altså virke som at der kontinuiteten blant de sentrale personene i samarbeidet mellom skole og politi har vært lang blir perspektivforskyvningen mer total, og det etableres i større grad en felles forståelse. En felles forståelse mellom skolepersonellet og politikontakten gjør at det ikke lenger vil være noen kamp mellom konkurrerende meninger. Høigård (2002:186) hevder at meningene handlingene gis, er et resultat av fortolkningsmakt, og denne makkampen blir skjult, hevder hun, ved at de tillagte meningene fremstår som egenskaper ved handlingene. Det langsomme i perspektivforskyvningene gjør det vanskelig å få øye på at det er en utøvelse av fortolkningsmakt. Enigheten mellom skole og politi kan ses som en tilsløring av fortolkningsmakt.

Jeg har beskrevet hvordan det ser ut som politiet prøver å påvirke skolenes forståelse. Det kan tenkes at skolene også prøver å vinne frem med sin forståelse i kampen om å gi handlinger mening. Det kom i så fall ikke frem i mitt materiale. Derimot fremstår både politiets ønske om å påvirke og deres innflytelse overfor skolene som klart. Skolene har også mulighet til å trekke seg ut av samarbeidet med politiet hvis de ikke er fornøyde med samarbeidets form, ved at de i mindre grad tar kontakt og involverer politiet i det som skjer på skolen. Det virker som de aller fleste skolene ikke trekker seg ut av samarbeidet. Det henger muligens sammen med at politiet har vunnet frem med sin forståelse og at det er skapt et felles perspektiv mellom skole og politi som gjør at det for eksempel tas for gitt hva som skal være en sak for politiet.

Hvis det er slik som jeg har beskrevet, at politikontaktene prøver å vinne frem med sitt syn overfor skolene og lykkes med det over tid, styrer ikke politiet hva som er en sak for politiet kun ut fra hvilke saker de selv velger å gå inn i og kontrollere. De styrer også hva som er en sak for politiet ved å prøve å styre skolene i hva skolene skal forstå er en politisak og hvilke saker skolene skal kontakte politiet i. Det kan gjøre at andre saker enn det skolene tidligere ville ha forstått som en politisak, nå forstås som det eller omvendt. Politiet blir i så fall en sentral premissleverandør i prosessen med å gi handlinger mening. Skolene er kun en av samarbeidspartnerne til politiet. Vil politiet være en like sentral premissleverandør i den meningsdannende prosessen i andre samarbeidsforumer politiet deltar i, som for eksempel SLT (Samordning av Lokale kriminalitetsforebyggende Tiltak)?

Kontrollens mulige stigmatiserende konsekvens

Det kan virke som om etableringen av samarbeidet fører til at politikontaktene involveres i kontroll av ungdom i større grad enn tidligere. Jeg vil avslutningsvis se på noen mulige konsekvenser av det.

Stemplingsteoretikerne har vært viktige for å se på konsekvensene av kontrollen for dem som utsettes for den (Hauge 1990). Stemplingsteoretikerne ser ikke avvik som en egenskap ved selve

atferden, men en egenskap som blir tillagt atferden av andre. Ut fra en stemplingsteoretisk forståelse er en handling først avvikende når handlingen defineres som avvikende og en person er først avviker når andre definerer vedkommende som avviker (Ibid). I en slik definisjonsprosess vil det være mange forhold som spiller inn. Jeg vil i det videre se spesielt på hva som kommuniseres når politikontaktene involveres i kontroll av ungdom.

Loader og Mulcahy (2003) mener institusjoner er kommunikative. Ulike institusjoner vil kommunisere ulik mening. Loader og Mulcahy (Ibid:39) forstår politiets kommunikative uttrykk slik:

“[...]Policing is always also - and this point has registered much more dimly within police studies - a cultural institution and performance producing and communicating meaning about the nature of order, authority, morality, normality, subjectivity, and the like.”

Finstad (2000:23) er også opptatt av hva politiet uttrykker i sitt arbeid. Hun hevder at politiet er en viktig deltaker i å gå opp grensene mellom orden, uorden, lovlydighet og kriminalitet. Politiet kan sees som en markør, og politikontaktene kan med sin inngrisen i konfliktene være med å markere grensene. Politikontaktenes involvering i konfliktene vil tydeliggjøre at grensene for det normale og akseptable er tråkket over. Politiet kommuniserer, ut fra at de er statens avvikskontrollør, med sin inngrisen at avvik er begått eller at det er sjanse for at avvik kommer til å begås. Politiets involvering vil med det kommunisere en annen mening enn når skolene selv kontrollerer. Politikontaktenes involvering vil tydeliggjøre alvoret, markere grensene og muligens forsterker forståelsen av at det som har skjedd er avvik. Det vil kunne ha konsekvenser for hvordan blant annet elevene, skolepersonell og foreldre oppfatter elever som er i kontakt med politikontakten. Politiets kommunikative uttrykk vil med det kunne ha betydning i en stemplingsprosess.

Loader og Mulcahy (2003) hevder at institusjonens kommunikative uttrykk ikke er konstant, men at uttrykket endres. Både skole- og politiinformantene i mitt materiale hevdet at samarbeidet mellom skole og politi endrer politikontaktenes kommunikative uttrykk. Et mål i samarbeidet er at politikontakten skal bli en del av hverdagsbildet på skolen. Politikontakten skal ikke være en fremmed gjest som kun dukker opp når det har skjedd noe alvorlig. Det er et mål at elevene ikke kun skal forbinde politiet til alvorlige hendelser, men også til en person som er til støtte og hjelp. Skole- og politiinformantene hevdet at samarbeidets form hadde betydning for hvilke konsekvenser det har for elever å bli kalt inn til samtale eller være i kontakt med politikontakten. Et utdrag fra et av intervjuene kan illustrere dette:

Stian: Du får ikke noen følelse, i forhold til de elevene du innkaller til samtale, at de skal bli stigmatisert ut fra at de har mye kontakt med politiet?

Politikontakt: Nei, nei.

Stian: Det er ikke noe dere er redd for heller når dere...

Politikontakt: (Bryter inn) Nei, nei.

Stian: Tror du det er på grunn av den posisjonen du har og den tilliten du opplever at du har?

Politikontakt: Ja, det tror jeg faktisk. Det tror jeg.

En informant fra en av skolene fortalte mye av det samme: ”*Nå er ungdommen vant til at de (politiet, min tilføyelse) er her. Det er ikke noe problem om en elev blir kalt inn her og snakker med politiet*”. Politikontaktene og skolene mener samarbeidets form har en reduserende eller tilintetgjørende effekt på den stigmatiserende og utstøtende effekten det kan ha for elevene å være i kontakt med politiet. Det kan godt tenkes at samarbeidet kan ha en slik dempende effekt ut fra at samarbeidet endrer politiets kommunikative uttrykk. En slik endring i politiets kommunikative uttrykk kan nettopp forandre andre elevers, foreldre og lærerers forståelse av kontrollen politikontaktene utøver overfor elever. Men politiets kommunikative uttrykk kan ikke endres i den grad skole- og politikontaktene hevder. Politikontakten kan ikke gå over til kun å være støttespiller og hjelper. Politiet må opprettholde sin posisjon som politi og med det bære med seg politiets kommunikative uttrykk. Hvis ikke mister elevene respekten for politiet og politiet mister sin mulighet til å utøve en annen maktform enn fysisk makt. Politiet er den instansen staten har gitt myndighet til å utøve fysisk makt, noe som gir politiet en særegen stilling og autoritet. Politiet er også en meningsbærende institusjon utover den fysiske maktbruken. Det er i relasjon til politiets maktpotensiale institusjonen finner sitt fortette uttrykk og sin symbolske makt. Det kan argumenteres for at politiets symbolske makt kan være et gode fordi den reduserer behovet for fysisk makt. Samtidig er det den symbolske makten som gjør det stigmatiserende å komme i kontakt med politiet. Den symbolske makten kan argumenteres for å virke reproducerende på ungdommens avvik da den kan tilskrives en reproducerende effekt.

Politikontaktenes kontrollutøvelse bærer dermed med seg en risiko for at andre skal oppfatte den kontrollerte som avviker, eller at ungdommene som blir kontrollert selv føler seg som avvikere. Jeg mener skole- og politiinformantene i mitt materiale undervurderer denne risikoen. Samarbeidet har gode intensjoner og kan ha gode følger ved at skole og politi klarer å hjelpe ungdommer til å utvikle gode holdninger og verdier, og konform atferd. Problemets er at samarbeidet også kan gi negative konsekvenser ved at politikontaktenes kontroll kan virke stigmatiserende. Samarbeidet kan slik fremstå som et tveeggget sverd. Jeg mener det er viktig at skolene og politiet tar på alvor kontrollens mulige negative konsekvenser når de vurderer om politikontakten skal involveres og når de skal utforme et samarbeid. Ellers kan gode hensikter få uønskede negative følger.

Litteraturliste:

Bjørge, Tore og Thomas Haaland, (1999), *Vold, konflikt og gjengdannelser*, Oslo: NIBR-notat

Finstad, Liv, (2000), *Politiblikket*, Oslo: Pax forlag.

Foucault, Michel, (1999), *Seksualitetens historie 1: Viljen til viten*, Oslo: Pax forlag

Foucault, Michel, (2002), *Forelesninger om regjering og styringskunst*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Garland, David, (1997), “Governmentality and the problem of crime” I: *Theoretical Criminology*, London: Sage Publications.

Garland, David, (2001), *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*, Oxford: Oxford university press.

Hauge, Ragnar, (1990), *Kriminalitetens årsaker*, Oslo: Universitetsforlaget.

Høigård, Cecilie, (2002), *Gategallerier*, Oslo: Pax forlag

Lid, Stian, (2007), *Samarbeidet mellom skole og politi – et tveegg sverd*, Mastergradsavhandling i kriminologi ved institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo

Loader Ian og Aogán Mulcahy, (2003), *Policing and the condition of England: memory, politics and culture*, Oxford: Oxford University Press

Neumann, Iver B., (2003), "Innledning: Regjeringsbegrepet og regjeringens historiske fremvekst" I: *Regjering i Norge*. Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending (red.), Oslo: Pax Forlag.

Analys av kriminella nätverk för inriktning av polisiär verksamhet

Edlund Monika och Jansson Charlotte

Analytiker, Länskriminalpolisen, Polismyndigheten i Stockholms län

Sammanfattning: *Kriminella konstellationer utgörs ofta av flexibla nätverk utan fasta strukturer eller brottsfokus. För att få en förbättrad lägesbild över hur den organiserade brottsligheten ser ut och fungerar pågår ett utvecklingsarbete vid polismyndigheten i Stockholms län inom ramen för polisens satsning Nova. Fokus i papret ligger på utvecklingen av metoder för att på ett strukturerat sätt jämföra kriminella nätverk i syfte att fastställa deras relativa kapacitet och intentioner, så kallad viktningsanalys. För att kartlägga kriminella nätverk och relationen mellan individerna i och utanför dessa används också nätverksanalys. Ett exempel på en sådan analys som syftat till att finna eventuella nyckelpersoner i två nätverk presenteras i papret.*

Inledning

Mot bakgrund av en utveckling av den organiserade brottsligheten mot en alltmer multikriminell och nätverksbaserad brottslighet pågår under år 2008 ett metodutvecklingsarbete inom Stockholms polismyndighet i samarbete med Rikskriminalpolisen. Utvecklingsarbetet i Stockholm sker inom ramen för satsningen mot den grova organiserade brottsligheten som går under namnet Nova. Den samlade kunskapen ska utgöra beslutsunderlag för inriktning och prioritering av polisens verksamhet. Ett övergripande syfte från kriminalunderrättelsetjänstens sida är att få en förbättrad lägesbild över kriminella konstellationer som verkar inom ramen för denna brottslighet. Fokus ligger i ett första skede på att utveckla metoder för att prioritera vilka nätverk och individer som kan anses utgöra ett särskilt hot mot samhället och som ska ingå som en del i Nova-satsningen.

I flera länder förekommer gärningsmannainriktade satsningar mot urval av prioriterade gärningsmän eller kriminella nätverk (i fortsättningen benämnt mållistor). Exempel finns bland annat i Storbritannien (Prolific and other Priority Offenders programme) och i Kanada, där kriminella konstellationer prioriteras baserat på en viktningsmodell (Sleipnir). Urvalet till mållistor bygger ofta på bedömningar från experter inom myndigheter av vilka individer som bör ingå i insatsen. I utvecklingsarbetet inom polisen i Sverige har syftet varit att systematisera tillgänglig information för en enhetlig och konsekvent bedömning av urvalet som komplement till polisiärt beprövad erfarenhet. Syftet har också varit att fokusera i större utsträckning på det kriminella nätverket och mindre på individen.

Analysmetoderna som används i utvecklingsarbetet är *viktningsanalys*¹⁰ för att prioritera kriminella nätverk och *nätverksanalys* för att kartlägga nätverken och individerna i dessa. Syftet med rapporten är att beskriva utvecklingsarbetet med fokus på dessa analysmetoder. Eftersom arbetet är pågående och analysmetoderna utvecklas fortgående presenteras inga färdiga modeller eller resultat.

Strategi med fokus på kriminella nätverk

Definitioner

För uttrycket organiserad brottslighet finns många definitioner och i detta paper görs inget nytt försök att definiera eller problematisera begreppet. Den övergripande principen för utvecklingsarbetet inom Nova-satsningen är Europols definition som omfattar 11 kriterier, varav minst 6 måste vara uppfyllda och 4 är obligatoriska. En talande beskrivning av den organiserade brottsligheten finns i en rapport från Brotsförebyggande rådet.¹¹

”Det karakteristiska för organiserad brottslighet är själva processen hur brott begås, inte en specifik typ av brott eller brottsling. Det finns alltså inte några specifika 'organiserade' brott utan enbart brott som sker inom ramen för en organiserad och nätverksbaserad brottslighet, av vad som skulle kunna kallas för organiserade brottslingar.”

Också benämningarna för en sammanslutning av kriminella individer varierar i litteraturen. Rikskriminalpolisen har i ett dokument definierat begreppen kriminell organisation, kriminell gruppering, kriminell konstellation och kriminellt nätverk. Begreppen avser olika nivåer av organisation och samarbetsformer. Den kriminella organisationen samarbetar över lång tid, har stora informella eller formella regler för medlemskap, kan ha kända attribut, ett självtaget eller i samhället institutionaliserat namn och begår brott som faller in under Europols kriterier för organiserad brottslighet. Kriminella konstellationer saknar ett systematiskt samarbete över tid. Kriminella nätverk avser sammankopplingar mellan de olika formerna av sammanslutningar. I föreliggande paper kommer för enkelhetens skull begreppet *kriminellt nätverk* främst att användas oavsett grupperingens hierarkiska uppbyggnad och samarbetsformer.

Utgångspunkter

Brottsligheten är starkt koncentrerad till specifika platser, miljöer, tider och personer. I litteraturen används begrepp som hot-spots, hot-times, hot victims, hot property eller hot offenders för att beskriva fenomenet.¹² En av de bärande elementen i att fokusera insatser på specifika kriminella är just att det genom forskning är känt att en mycket liten del av brottslingarna begår en oproportionerligt stor andel av den totala brottsligheten¹³.

BRÅ beskriver denna typ av verksamhet som gärningsmannainriktade strategier, vilka kännetecknas av inriktning mot gärningsmän, är proaktiv till sin karaktär samt bedrivs strukturerat och varaktigt. Strategierna kan indelas i kategorierna unga lagöverträdare, livsstilsgriminella och rehabilitering¹⁴. I insats Nova inom stockholmspolisen ligger fokus mot yrkesgriminella personer

---

¹⁰ Viktning, engelska: rank.

¹¹ Brå 2005, sid. 60

¹² Clarke & Eck 2006, Johns 2005

¹³ Brå 2002, Home Office 2007.

¹⁴ Brå 2008.

som begår brott inom ramen för organiserad brottslighet och ungdomar i riskzonen att rekryteras till de nätverk som dessa personer tillhör. I grundkriterierna har angetts att personerna som insatsen ska riktas mot ska:

- vara yrkeskriminella,
- begå organiserad brottslighet (uppfylla Europols kriterier med fokus på våldskriteriet),
- tillhöra en prioriterad brottskonstellation och
- passa för den polisiära arbetsmetod som tillämpas.

Utvärderingar

Det finns flera utvärderingar av systematiska insatser riktade mot vanekriminella individer eller nätverk. Resultat i form av minskad brottslighet har kunnat påvisas i vissa studier, men resultaten är inte entydiga och beror på typen av intervention. En effekt som kan konstateras är ökad inkapacitering¹⁵. Ett gemensamt program för de rättsskipande myndigheterna mot högriskindivider som har implementerats i delar av Storbritannien (Prolific and Priority Offender Programme) gav vissa effekter på inbrott och bilbrott. På individnivå minskade antalet lagföringar kraftigt för dem som ingick i programmet.¹⁶ Utvärderingar av insatser mot kriminellt aktiva personer i USA (pulling levers policing) menar att en kommunikativ strategi från polisens sida i vissa fall har medfört att vissa medlemmar i kriminella gäng har ändrat sitt beteende utan att tvångsmedel har satts in.¹⁷

I utvärderingar av tidigare Nova-satsningar dras slutsatsen att arbetsmetoden är ett värdefullt komplement till de arbetsmetoder som traditionellt används mot den grova organiserade brottsligheten. Insatsen ledde bland annat till ökad underrättelseinformation, att grov brottslighet kunde uppdagas och att gärningsmännens förmåga att genomföra brott försvårades.

Fokus på nätverken

Kriminella grupperingar kan formeras i mer eller mindre tydliga former. I grupperingar med hög grad av organisation finns tydliga strukturer, samarbete över tid, inträdessystem och klart definierade roller för medlemmarna. I mindre organiserade grupperingar kretsar näverken kring en eller ett par starkare ledargestalter eller samverkan i brott utan några hierarkier. Grov organiserad brottslighet ter sig alltmer svårtydd, eftersom kriminella konstellationer ofta formeras i löst sammansatta nätförbund utan fasta strukturer eller brottsfokus. Gärningsmännen är multikriminella och ändrar brottsfokus beroende på risk i förhållande till vinst och kan genom sin bredd enkelt knyta till sig kompetens som är lämplig för att genomföra ett visst brottsupplägg eller anlita yngre gärningsmän för att utföra brotten¹⁸. I och med att näverken är olika tätt sammanhållna och har olika struktur kräver de skilda strategier för att försvåra nyrekrytering och vidare etablering.

I tidigare Nova-satsningar har bland annat påpekats att fokus på flera individer i en och samma brottskonstellation är en framgångsfaktor som ger mer hållbara resultat. En målsättning i utvecklingsarbetet har därför varit att skapa en bättre lägesbild över kriminella nätförbund, snarare än att fokusera arbetet mot en specifik brottstyp eller enskilda individer som kanske uppvisar grövre och mer frekvent brottslighet, men som inte tycks samverka i brott under mer organiserade former.

---

¹⁵ Sherman 1998, Braga 2006.

¹⁶ Home Office 2007.

¹⁷ Braga 2006.

¹⁸ Rikskriminalpolisen 2005.

Urvalsmetoder för prioriterade nätverk/individer

Urvalet till mållistor bygger ofta på beprövad erfarenhet, dvs. enskilda polismäns eller andra myndighetspersoners uppfattning om vilka vanekriminella som kräver särskilda insatser. Ofta ställs vissa kriterier eller inriktningsuppgifter upp varefter bedömningar görs. I särskilda gärningsmannainriktade insatser i Malmö och Uppsala¹⁹ användes ett visst antal förekomster i anmälningsregistret eller misstankeregistret som ett grundkriterium.

Inom ramen för pulling levers policing i USA identifieras först särskilda brottsrelaterade problem varefter poliser och andra myndighetspersoner på fältet gör bedömningar av de brottsaktiva personer och kriminella grupperingar som i första hand förorsakar problemet. En kommunikativ strategi mot grupperingarna är det bärande elementet i arbetet.²⁰

Också i Storbritannien (PPO-programmet) görs bedömningar av vilka individer som ska ingå i programmet på lokal nivå. Polisens underrättelsetjänst tar tillsammans med andra myndigheter fram en lista på potentiella deltagare. Därefter testas dessa mot ett antal kriterier för det slutliga urvalet. Det finns ingen nationell standard för sådana kriterier. Några grundläggande riktlinjer har dock tagits fram gällande antalet brott, brottens allvarlighetsgrad, omfattningen och slag av skada som brottsligheten förorsakat samt graden av den negativa inverkan personens brottslighet haft på lokalsamhället. En slutsats från utvärderingar av programmet var vikten av att förfina verktygen för att göra rätt urval till mållistorna om man ska uppnå de eftersträvade resultaten.²¹

Sleipnir är en analysmodell, utvecklad av den kanadensiska polisen²². Syftet är att på ett strukturerat sätt mäta organiserade kriminella gängs relativa kapacitet, sårbarhet och begränsningar för att prioritera polisens resurser efter resultatet. Analysmedstoden finns för flera ändamål, bland annat för terrorism, kriminell extremism och organiserad brottslighet. Analysmodellen för organiserad brottslighet utgår ifrån 16 olika attribut som har tagits fram genom Delphi-metoden. Varje attribut har en definition med fem möjliga värden: hög, medium, låg, noll/nil och okänt. Analysresultaten sammanställas i en matris där varje värde symboliseras med en färg. Matrisen är också stommen till en tillhörande strategisk analys där utmärkande mönster och beteende för grupperingen beskrivs. Analysen i matrisform kan genomföras i två omgångar. I den första viktas mer generella företeelser/organisationer, exempelvis maffian och i den andra specifika familjer och avdelningar. Modellen är uppbyggd på att organiserad brottslighet karakteriseras av maffia-liknade strukturer. Enligt en rapport har prioriteringarna inte förändrats nämnvärt sedan införandet av Sleipnirmodellen år 2000, men målen har blivit mer specifika.²³

Viktning av kriminella konstellationer

Inom Stockholmspolisen har arbetet utgått ifrån en version av en viktningsmodell som utvecklats av Rikskriminalpolisen kallad NäBiS (nätverksbrotttslighet i Sverige). Modellen testas för närvarande i storstadslänen och en skarp version kommer att utvecklas efter utvärdering. Viktningen innefattar en strukturerad jämförelse av intentioner och förmåga hos de kriminella nätverken som underlag för

¹⁹ Projekt +9 mot kriminella ungdomar respektive mängdbrotts-targets.

²⁰ Braga 2006, 2002. Pulling levers: strategi att nyttja varje möjlig rättslig sanktion mot ett kriminellt nätverk som uppvisar tendenser till att eskalera i problem.

²¹ Home Office 2007.

²² Srang (2005), Criminal analysis branch (2000).

²³ Sheptycki 2003.

att fastställa brottskonstellationers farlighet och för att inrikta den polisiära verksamheten, men även för att kunna rekommendera andra myndigheter att vidta åtgärder inom ramen för deras verksamhet. Grunden för modellen är en teori om utveckling av organiserad brottslighet från samarbete om mindre allvarliga/taktiska brott vidare till entreprenörer i brott och till hot mot samhället genom ekonomisk och politisk makt.

Parametrar i viktningen

Viktningsparametrarna som tagits fram bygger på det uppdrag som den nationella nivån har beträffande bekämpning av organiserad brottslighet och på en diskussion om skadeverkningar av densamma. Två centrala utgångspunkter är Europol:s definition av organiserad brottslighet och den kanadensiska viktningsmodellen Sleipnir. Följande parametrar ingår på övergripande nivå:

- Våldskapital
- Vinningsbrottslighet
- Stödbrottslighet
- Påverkan/inflytande
- Företagande
- Tillgångar
- Investeringar utomlands
- Geografiskt samarbete
- Nätverkets förmåga och struktur (t.ex. nätverkets organisation, bredd, länkar till andra kriminella nätverk och tillgång till specialister).

För varje parameter värderas ett antal variabler. Inom parametern våldskapital inryms exempelvis uppgifter om vapenbrott, utpressning, våldsbrott, olaga frihetsberövande och attribut som uttrycker ett indirekt våldskapital, exempelvis tillhörighet till kriminella organisationer som har ett rykte som genererar rädsla, som att visa sig i väst från 1% MC-miljön. I parametern påverkan ingår försök att få inflytande över rättsprocessen samt över offentliga och privata institutioner, exempelvis övergrepp i rätssak och bestickning.

Metod

I valet av viktningsmodell har viktiga utgångspunkter varit att metoden ska vara resurseffektiv, skapa kontinuitet och ha hög reliabilitet. För att effektivisera arbetet har information i befintliga register utnyttjats och lagrats i en ändamålsenlig databas.

Data inhämtas för primäraktörer, dvs. de personer som ingår i det kriminella nätverket. Vissa uppgifter inhämtas också för kriminella individer som är länkade till primäraktörerna. För primäraktörerna hämtas uppgifter från polisiära register både avseende konstaterad brottslighet och underrättelsematerial, som kan fånga delar av mörkertalet. Från nationella register inhämtas bland annat uppgifter om näringsverksamhet och ägande eller styrelsemedlemskap i företag som kan nyttjas i brottslig verksamhet. För prioriterade nätverk inhämtas även uppgifter om tillgångar och skulder.

Metoden i första hand kvantitativ, då antalet förekomster i de olika registren utgör viktningen. Vissa parametrar i viktningsmodellen kan inte fås direkt ur registren. På sikt är ambitionen att komplettera dessa data med uppgifter från intervjuer och andra källor.

Resultat

I arbetet med mållistan för Nova-satsningen har en variant av Rikskriminalpolisens viktningssmodell använts. Samma metod utgör utgångspunkten och samtidig information finns inhämtad, men de parametrar som viktas fokuserar i första hand på den brottsliga verksamheten som bedrivs inom konstellationen. Dessa delas upp i våld, vapen, narkotika och systemhotande brottslighet.

De kriminella konstellationer som ingick i viktningen utgick ifrån de nätverk som vid analystillfället var kartlagda inom underrättelsetjänsten vid Länskriminalpolisen i Stockholms län och de konstellationer som inrapporterats ifrån respektive polismästardistrikt. Kraven för nätverken var att de skulle uppfylla Nova-kriterierna (se ovan) och ha sin bas i Stockholms län. Sammantaget viktades 250 primäraktörer kopplade till 17 kriminella konstellationer. Dessutom viktades 150 grovt kriminella på individnivå, där det inte finns kännedom om tillhörighet till ett kriminellt nätverk, men där brottsligheten är av den karaktären att personerna bör ingå i en närmare kartläggning.

Den största delen av det analyserade materialet bestod av kriminalunderrättelse- och spaningsuppslag (21 000 registreringar). För varje konstellation summerades det totala antalet registreringar som kan hämföras till parametrarna våldskapital, vapenkapital, narkotika och systemhotande brottslighet. Gränsvärden sattes upp för bedömningar av huruvida nätverket har hög (röd i tabell), lägre (gul) eller låg (blå) grad av kapital inom aktuell parameter²⁴. Ett totalt viktningssvärde kalkylerades utifrån dessa gränsvärden. Eftersom gränsvärdarna är relativa till det nätverk som har högst värde ger analysen ett relationsmått och inte ett faktiskt mått på hur allvarlig brottsligheten är inom respektive nätverk. Ett lågt värde ska därför inte ses som att brottsligheten inom det nätverket inte utgör ett aktuellt hot mot samhället.

Viktningen genomfördes i två delar, dels för samtliga år dels på aktuella uppgifter, från 2007-2008. Rangordningen av nätverken visar vissa skillnader beroende på om aktuella eller samtliga uppgifter tas i beaktning. Exempelvis blir det en tydligare koncentration i rangordningen till nätverk 2 och nätverk 4 om aktuella uppgifter analyseras (avser ett lokalt baserat nätverk med grov kriminalitet och ett ideologiskt baserat nätverk). Nätverk 1 (ett multikriminellt nätverk i förorten med gemensamma attribut för att befästa sin tillhörighet) får höga värden, men till stor del handlar det om äldre uppgifter i de register som har analyserats.

Urvalet av individer till Nova-satsningen genomfördes sedan genom en kvalitativ bedömning av viktningen i samråd med experter inom myndigheten. De individbedömningar som gjordes för personer som inte ingår i kända kriminella nätverk analyserades separat.

---

²⁴ Låg: upp till 1/3 av maxvärdet, lägre: upp till 2/3 av maxvärdet, hög: upp till maxvärdet.

Viktningsanalys av 17 kriminella nätverk, samtliga år. Värden för parametrarna visas ej.

Förekomster i registren avseende

Kriminellt nätverk	Antal personer	Viktnings- värde	Förekomster i registren avseende			
			Våldskapital	Vapenkapital	Narkotika	System- hotande brott
Nätverk 1	37	11				
Nätverk 2	17	11				
Nätverk 3	11	8				
Nätverk 4	39	8				
Nätverk 5	11	7				
Nätverk 6	20	7				
Nätverk 7	11	6				
Nätverk 8	27	5				
Nätverk 9	10	5				
Nätverk 10	9	5				
Nätverk 11	14	5				
Nätverk 12	4	4				
Nätverk 13	8	4				
Nätverk 14	11	4				
Nätverk 15	18	4				
Nätverk 16	13	4				
Nätverk 17	4	4				

Utveckling av modellen

En preliminär bedömning av viktningsmodellen i den form som har testats hittills visar på vissa framgångsfaktorer, främst i ett konkret diskussionsunderlag för vidare bedömningar av nätverkens respektive farlighet. Det stora datamaterial som har bearbetats ger också underlag för framtida operativa underrättelser även för de nätverk som inte har bedömts uppfylla kriterierna för att ingå i Nova-satsningen.

Inför en framtida utveckling bör registerdata kompletteras med strukturerad kvalitativ information i form av intervjuer med experter på konstellationen eller informatörsverksamhet. Detta då det riskerar att finnas en slagsida mot de nätverk som polisen redan fokuserar insatser på eftersom det uppdagas mer brottslighet än för de nätverk som inte är föremål för insatser eller som kräver andra ingångsvägar än de som polisen har i sina register. En datakälla som har diskuterats är

utredningsuppgifter, som i dagsläget inte har kunnat bearbetas på ett resurseffektivt sätt. Några parametrar som i framtiden kan utgöra en bedömningsgrund rör nätverket i sig, exempelvis hur nyrekryteringen sker och nätverkets expanderingstakt. Det kan också konstateras att urvalet av vilka nätverk som kommer i fråga för analysen bör tillföras särskild uppmärksamhet framöver. I diskussionerna av resultaten har det framkommit synpunkter på att vissa grovt kriminella vaneförbrytare troligen kan kopplas till ett nätverk även om det inte är känt i dagsläget. En metod för detta som diskuteras i nästa avsnitt är nätverksanalys. Denna metod är tänkt att i framtiden också utgöra ett komplement för att peka ut individer med särskild betydelse för brottskonstellationen.

Nätverksanalys

Vid social nätverksanalys analyseras en gruppens individer (aktörers) relationer snarare än deras egenskaper. Länkarna kan bestå av allt från personlig kontakt till banktransaktioner till telefon-samtal. I de analyser som testas hittills i utvecklingsarbetet vid Stockholmspolisen används nätverksanalyser för att identifiera kriminella konstellationer och för att kartlägga strukturerna i redan kända konstellationer. Analyser kan även ge en grund för viktningen och identifiera nyckelpersoner i nätverk. Presentation av nätverksanalys sker med grafer avseende aktörer och deras relationer.

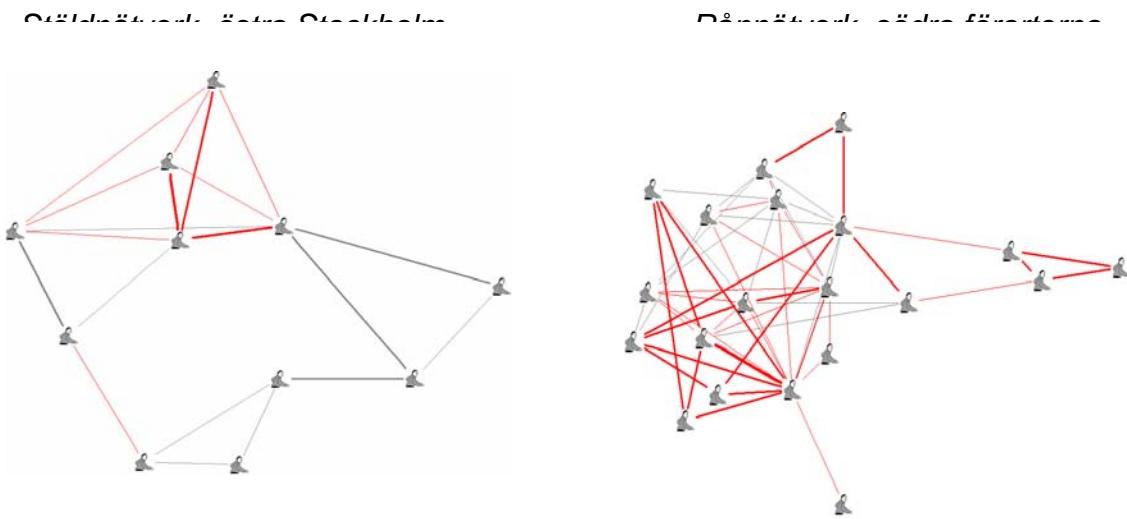
Kartläggningarna utgår ifrån information i polisiära register som kan användas för att identifiera relationer inom och mellan nätverken. I analysen används begreppen "*social länk*" för avser relationer som avser släktskap eller bekantskap som inte innefattar information om brottsliga sammanhang och "*brottsslänk*" för information om gemensam brottslig aktivitet. I papret presenteras endast oriktade grafer. Den analysmetod som används är ANACAPA, utvecklad i USA.

Då arbetet fortfarande är under utveckling presenteras här endast ett exempel på en genomförd analys vars syfte var att identifiera eventuella ledarfigurer i två kriminella nätverk. Både nätverken är multikriminella men vissa brottstyper är tongivande för brottsligheten inom nätverket.

Fakta om nätverken	Stöldnätverk	Rånnätverk
Brottsfokus	Smash-and-grabs, inbrottsslölder	Butiksräns, bankräns, värdetransporträns
Nätverkets geografiska bas (boende)	Östra delarna av Stockholm	Stockholms södra förorter
Brottslighetens geografiska bas	Främst lokalt	Över hela länet
Antal primärpersoner (individer i nätverket)	12	20
Antal direktlänkade i registren (sekundärpersoner)	66	39
Antal brottslänkar (inom och utanför nätverket)	67	68
Antal sociala länkar (inom och utanför nätverket)	68	72

Figur 1. Grafer av två nätverk. Länkinformation i polisiära register 2007-2008. Endast länkar inom det kriminella nätverket (primäraktörer).

Röda linjer: *brottslänkar*

Gråa länkar: *sociala länkar* (se definition ovan).

Fetmarkerade länkar: multipla länkar.

Densitet är ett mått som bland annat avser tätheten i ett nätverk. Måttet här räknas ut som en kvot mellan antalet konstaterade länkar mellan individerna och antalet möjliga länkar.²⁵ Måttet kan anta värden mellan 0 (inga individer är länkade till varandra) och 1 (samtliga individer är länkade till varandra). Resultaten visar på små skillnader i densitetsmåttet för stöldnätverket och rånnätverket: 0,30 respektive 0,28. Vid en analys av enbart brottslänkarna är motsvarande mått 0,15 respektive 0,18.

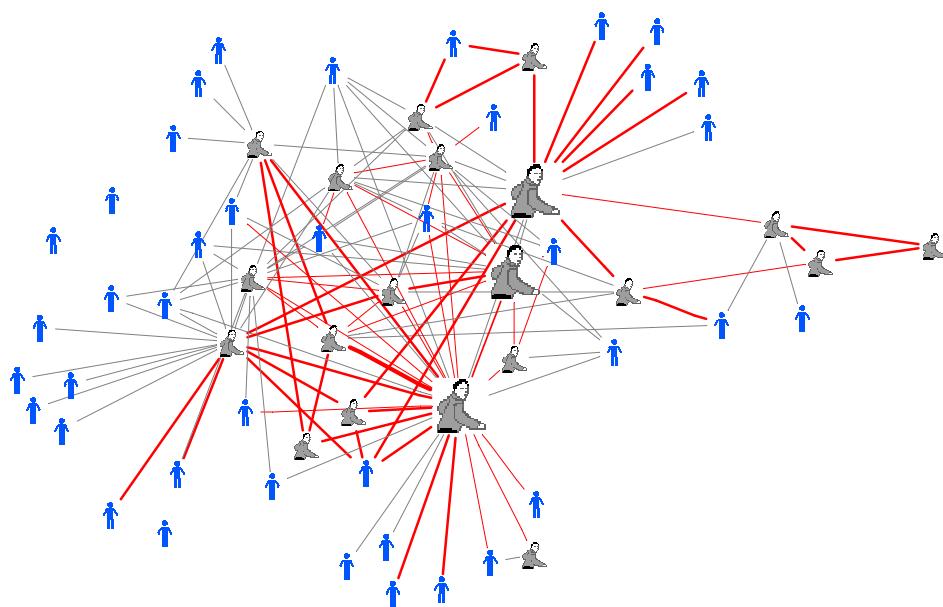
I en vidare analys har även andragradens länkar tagits fram, dvs. länkar från primäraktörerna som ingår i nätverket till aktörer utanför nätverket (sekundärlänkade aktörer). Resultaten visar att rånnätverket har färre sekundärlänkade aktörer, men lika mycket information om brottslig aktivitet. Det tyder på att nätverket är mer tätt sammanhållet gällande sin brottsliga verksamhet, medan stöldnätverket i större utsträckning begår brott med personer utanför det egna nätverket. På individnivå kan det också konstateras att rånnätverket har en tydligare hierarki med vissa ledarfigurer som kan pekas ut. Tre av personerna i rånnätverket har tio eller flera länkar till andra inom nätverket och flertalet länkar från dessa individer avser information om brottslig aktivitet.

Nedan visas grafer för rånnätverket. De personer som enligt analysen utpekas som ledarfigurer baseras i denna analys på deras nodcentralitet (flest antal länkar).²⁶ Ikonerna för dessa personer har i graferna förstoras. Om dessa aktörer exkluderas kan man tydligt se att nätverket blir försvagat varför slutsatsen blir att insatser mot dessa ledarfigurer kan vara en effektiv metod. För stöldnätverket råder annan situation vilket gör att andra insatser kan krävas.

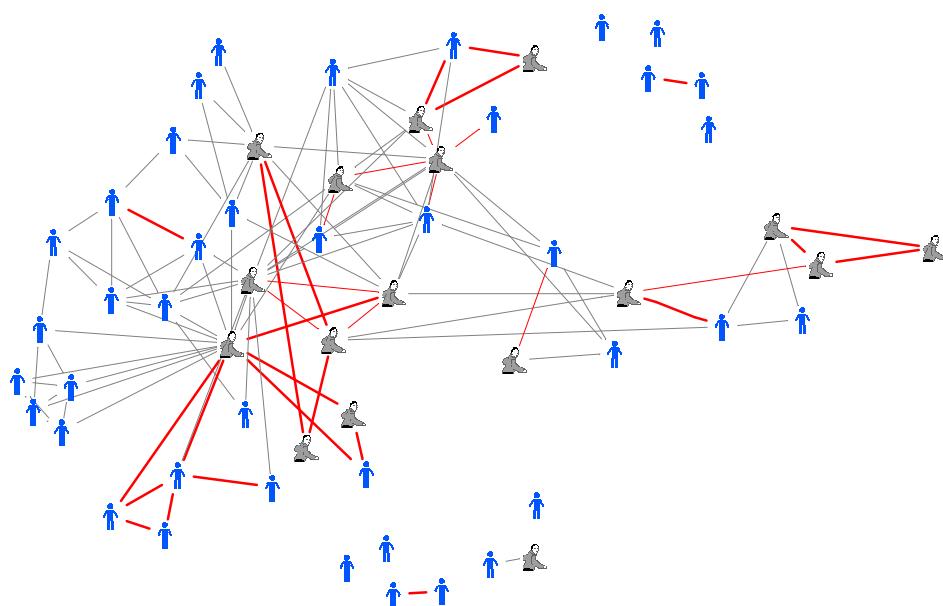
²⁵ Wasserman & Faust 1994, Hanneman & Riddle 2005.

²⁶ Jansson 2003.

Figur 2. Rånnätverk, primäraktörer (grå figurer) och sekundäraktörer (blå figurer). Ledarfigurer förstorade. Exklusive inbördes länkar för sekundäraktörer.

Figur 3. Rånnätverk utan ledarfigurer, inklusive inbördes länkar för sekundäraktörer.

Flera användbara mått finns inom litteraturen för nätverksanalys, som bland annat fokuserar på centralitet och avstånd mellan aktörer. Avståndet mellan aktörer kan vara intressant som en viktionsparameter då det innehåller mått på nätverksbredden. I det fortsatta utvecklingsarbetet ingår att undersöka effektiviteten av dessa mått.

Referenser

Braga, Anthony A.& Kennedy, David M. (2002). *Reducing Gang Violence in Boston*. I [Responding to Gangs: Evaluation and Research](#), ed. Winifred L. Reed and Scott H. Decker. Washington, DC: National Institute of Justice (2002).

Braga, Anthony (2006). Part IV *Pulling Levers Policing*. I Police Innovation. Contrasting Perspectives. Cambridge University Press.

Brottsförebyggande rådet (2005). *Narkotikabrottstigheten organisationsmönster*. Rapport 2005:11. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2008). *Topplistor. Introduktion till polisens gärningsmannainriktade strategier mot brott*. Idéskrift nr. 17. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2002). *Strategiska brott*. Rapport 2000:3. Fritzes.

Clarke & Eck (2006). *Bli en problemlösande brottsanalytiker i 55 steg*. Polishögskolan.

Criminal analysis branch (2000). *Sleipnir: The long matrix for organized crime. An Analytical technique for determining relative levels of threat posed by organized crime groups* (sekretessprövad verision) Royal Canadian Mouthed Police, Otawa: Criminal analysis branch, Criminal intelligence directorate..

Hanneman, Robert och Riddle, Mark (2005). *Introduction to Social Network Methods*.
<http://faculty.ucr.edu/~hanneman/networks/nettext.pdf>

Home Office (2007). *An impact assessment of the Prolific and other Priority Offender Programme*
www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/ppo/rdsolr0807.pdf

Home Office/London South Bank University (2007). *An Evaluation of the Prolific and Priority Offender Scheme in Four London Boroughs*. Final Report to London Probation.

Jansson C. (2003). *Noder-länkar-nätverk. En introduktion av social nätverksanalys med fokus på centralitet och transitivitet*. Kandidatuppsats. Statistiska institutionen, Stockholms universitet.

Johns, Karen (2005). *Research on the effectiveness of Police practice in reducing residential burglary. Report 4. Case Study of the Manurewa Police Area*. Ministry of Justice, New Zealand.

Justitiedepartementet (2008). *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag*. DS 2008:38.

McGolin, Jean (2005). *Street Gangs and Interventions: Innovative Problem Solving with Network Analysis*. U.S. Department of Justice. www.cops.usdoj.gov

Rikskriminalpolisen (2005), *Problembild 2007*. Sekretessprövad version. Rapport 2005:7a.

Sheptycki, J. (2003). *The governance of organised crime in Canada*. Canadian journal och Sociology/Cahiers canadiens de sociologie 28 (4) s. 489-516.

Sherman, Lawrence (1998). *Preventing Crime. What works, what doesn't, what's promising*. Dept. of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland.

Srang J. Steven (2005). *Project Sleipnir: An Analytical Technique for operational priority setting*. Royal Canadian Mouthed Police.

Wasserman S. & Faust K. (1994). *Social network analysis. Methods and applications*. Cambridge University Press.

Vissa inofficiella/sekretessbelagda källor har använts sparsamt som underlag.

Arbeidsgruppe II – Crime trends

Komparativ undersökning av invandrares brottslighet i de nordiska länderna

Carlsson, Karl-Magnus & Kardell, Johan

Sammanfattning

Studien är av komparativ art och bygger på data från Danmark, Sverige, Norge och Finland. Projektet är finansierat av NSfK.

Det övergripande syftet är att beskriva och jämföra hur den registrerade brottsligheten fördelar sig bland personer med inhemska och utländska bakgrund boende i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Utgångspunkten för studien är att ta fram så jämförbara material som möjligt för att kunna jämföra de som lagförts för brott under ett år (2005) för olika grupper av invandrare och deras efterkommande. Hänsyn kommer att tas till gruppernas olikhet i kön, ålder, invandringsperiod, ursprungsland och föräldrarnas ursprungsland. Vid jämförelser länderna emellan indelas grupporna så att jämförelserna blir så likartade som möjligt. På så sätt är det lättare att uttala sig om det föreligger några skillnader länderna emellan när det gäller risken att lagföras för brott bland personer med olika etniska bakgrunder. I denna avrapportering redovisas emellertid ett urval av de resultat som erhållits i projektet.

Introduktion

Tidigare studier från flera olika länder visar att personer som tillhör någon minoritetsgrupp, till exempel individer födda utomlands, är överrepresenterade i brottslighet jämfört med sin andel i den totala populationen, i och med att de har en högre registrerad brottslighet än individer födda i landet (Tonry, 1997; Marshall 1997).

Studiens utgångspunkt är att dessa olikheterna i den lagförda brottsligheten i viss mån återspeglar graden av utanförskap och bristande integration i samhället. Brottssligheten i olika etniska grupper kan följdaktligen förmodas indikera hur väl integrerade invandrare är i det nya samhället. Svenska undersökningar på området har till skillnad från liknande undersökningar i nordiska och andra västländer, funnit att inrikes födda med minst en utrikes född förälder har en lägre registrerad brottslighet än utrikes födda, vilket skulle kunna tyda på att de förstnämnda är bättre integrerade än

de sistnämnda (Tonry, 1997, s. 23f; BRÅ 2005:17, s. 11). Den primära frågeställningen är därför om denna olikhet mellan Sverige och de andra nordiska länderna kvarstår när detta studeras med likadana data, samt med samma definition av begreppen ”invandrare” och invandrarers ”efterkommande”. Syftet med studien är att med så jämförbara material som möjligt jämföra de som lagförts för brott under ett år (2005) med fokus på ursprung (inhemske, invandrare och efterkommande).

De variabler som finns tillgängliga i materialen är kön, ålder vid invandring, ålder vid lagföring, ursprungsland, utländsk härkomst samt brottstyp. Här redovisas endast resultat för de två senare på grund av utrymmesskäl.

Material

Studiens material har samlats in från respektive land, där syftet vid insamlingen har varit att data från de olika länderna så långt som möjligt ska kunna jämföras med varandra. Beställningen av data från de olika länderna har därför framställts i samråd med representanter från de deltagande länderna. Datamaterialet i undersökningen ser därför i högsta utsträckning likadan ut för de olika länderna.

Materialen utgörs av totalpopulationer i respektive land av personer mellan 15-79 år som var folkbokförda i respektive land år 2005 och som under samma år lagförts för de brott som undersöks i studien. Att de lagförts under samma år, innebär inte nödvändigtvis att brotten begåtts under motsvarande år, utan att beslut angående påföljd fattats under 2005.

Med lagföringar avses betingade och obetingade frihetsstraff (exempelvis fängelsestraff, villkorlig dom etc), särskilda ungdomspåföljder, sanktioner för mentalt handikappade/psykiskt sjuka, samhällstjänst, böter, åtalsunderlätelser (D: tilltalefrafald, N: påtaleundladelser, F: åtalseftergift), samt andra sanktioner som indikerar att den misstänkte är skyldig till den förbrytelse som individen är misstänkt för. Exkluderat ur analyserna är frikännanden, nedläggning av ärenden på grund av bristande bevis, samt andra reaktioner som innebär att personen inte funnits skyldig.

De brott som undersöks i studien är brott mot brottsbalken, Rattfylli/grovt rattfylli samt brott mot Narkotikastrafflagen (där eget bruk exkluderas ur analyserna, eftersom narkotikastrafflagen ser alltför olika ut i de olika länderna avseende eget bruk). De lagförda huvudbrott står i fokus, vilket innebär att i de fall en person lagförts för fler än ett brott under samma år, används det brott som gett högst straff.²⁷ En person kan således endast förekomma en gång i materialet, så kallad *nettoredovisning*.

Materialen från respektive land har levererats i form av pivotdata, vilket innebär att vi inte har tillgång till individdata, utan all data finns endast som aggregerade data.

---

²⁷ I Norge avgörs detta utifrån strafferammen, medan det i övriga länder bestäms utifrån straffen.

Datas kvalitet

Registerdata fångar av olika skäl inte den totala brottsligheten, utan endast den del som kommer till myndigheternas kännedom. Mörkertalet är betydande då det är många brott som aldrig upptäcks, anmäls eller registreras. I denna studie utgörs data av lagföringar, vilket innebär att brottet utöver att upptäckas, ska anmälas och registreras samt att en fällande dom ska utfärdas. Registerdata underskattar således omfattningen av brottsligheten.

Användandet av registerdata vid den här typen av studier kan vidare vara problematisk då flera studier pekar mot att vissa grupper i samhället löper större risk än andra att upptäckas, anmälas och registreras för brott (Diesen, 2005; Sarnecki, 2006).

Då studien utgår ifrån lagföringar samt en nettoredovisning skall resultaten ej tolkas som en beskrivning av brottslighetens karaktär i de olika länderna. De data vi utgår ifrån gör att en stor del av de lindrigare brotten ej kommer med. De riskerar att ”döljas” av grövre brott då endast huvudbrott tas med i studien. Dels kommer antalet huvudbrott att underskattas då endast ett huvudbrott per person ingår i studien, dels är det ett rimligt antagande att rättsväsendet i de olika länderna prioriterar grövre brottslighet och, när så är möjligt, väljer att lägga ner lindrigare brott när de bedömer att marginalnytan med att driva en vidare utredning är relativt liten.

Därutöver ska det påminnas att studien endast omfattar folkbokförda personer i de olika länderna, vilket innebär att exempelvis flyktingar och asylsökanden inte ingår i studiens population. Dessa punkter bör tas i beaktande vid tolkningar av resultat från studien.

Eftersom det är olika begrepp som ska jämföras länderna emellan, så är det av vikt att försöka konstruera dessa begrepp/kategorier/definitioner så likartat som möjligt. Identiska kategorier/definitioner är dock inte möjliga att konstruera då de oftast inte är ömsesidigt uteslutande länderna emellan. Ett av de centrala problemen vid studier som denna är det faktum att de juridiska systemen ser olika ut mellan de olika länderna, vilket innebär att jämförelser länderna emellan inte alltid baseras på samma kategoriseringar. Ambitionen har dock varit att konstruera brottskategorierna så likartat som möjligt.

Resultat

De resultat som presenteras i detta avsnitt ska ses i ljuset av de avgränsningar som tidigare redovisats, eftersom definitioner och indelningar kan skilja sig från de olika ländernas gängse redovisningssätt.

Tabell 1. Fördelning av populationer för de nordiska länderna år 2005.

Bakgrund	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Befolknings	5,4 miljoner	5,3 miljoner	4,6 miljoner	9,0 miljoner
Invandrare	463 000	176 000	387 000	1 466 000
- Procent av befolkningen	6,5 %	3,3 %	6,8 %	12,4 %
Efterkommande	113 000	17 000	68 000	344 000
- Procent av befolkningen	2,0 %	0,3 %	1,5 %	3,8 %

Sverige är det nordiska land som har störst befolkning samt flest invandrare, sett till både absoluta tal och andelsmässigt. Naturligt är då även att det absoluta antalet efterkommande individer är flest i Sverige. Danmark är det land som efter Sverige har flest antal invandrare och efterkommande personer. Däremot har Norge en större andel invandrare än Danmark. Finland har både minst antal och andel invandrare av de nordiska länderna. Storleksordningen beror till stor del på när invandringen inleddes till de olika länderna, och ländernas historik.

Tabell 2. Totalt antal lagföringar under 2005 för respektive land. För Finland redovisas ej rättylleri.

Bakgrund	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Inhemsk bakgrund	49 785	83,7	39 916	97,0
Invandrare	8 123	13,7	1 208	2,9
Efterkommande	1 567	2,6	27	0
Totalt	59 475	100	41 151	100

I tabellen ser man att länderna skiljer sig åt på flera olika punkter. Antalet lagförda (i absoluta tal) är störst i Danmark, där drygt 83 % av de lagförda hade inhemsk bakgrund. De följs i absoluta tal räknat av Sverige, Finland och sist återfinns Norge. I Norge hade drygt 86 % av de lagförda inhemsk bakgrund, och endast drygt 1 % var efterkommande. I Danmark uppgick de efterkommande till 2,6 %, för Sverige drygt 6 %, och motsvarande siffra i Finland är under 0,1 % av samtliga lagförda (i Finland har dock trafikbrott uteslutits ur analyserna, vilket medför att jämförelser länderna emellan blir svåra att tolka).

Överrepresentation

Här redovisas en grov fördelning av hur risken att lagföras ser ut för de olika grupperna för respektive land i förhållande till gruppens storlek i. Med ”grov fördelning” avses här att data baseras på generella indelningar utifrån populationernas storlek, samt att endast gruppernas storlek har använts i konstanthållningen. För att göra mer rättvisa jämförelser länderna emellan skulle man behövt kontrollera för andra demografiska faktorer såsom ålders- och könsfördelning.

Därutöver baseras data i rapporten på nettoredovisning, vilket gör att data inte fullt ut kan jämföras med tidigare studier som använder bruttoredovisning. Tabellen redovisar således endast de överrisker de olika grupperna har att lagföras när man konstanthåller för andel av befolkningen i respektive land.

Tabell 3. ÖVERRISKER I ANTAL LAGFÖRINGAR UNDER 2005 FÖR RESPEKTIVE LAND. FÖR FINLAND REDOVISAS EJ XX.

Bakgrund	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Inhemsk bakgrund	1	1	1	1
Invandrare	2,3	0,9	1,9	2,2
Efterkommande	1,4	0,3	0,9	2,0

I tabellen går det att utläsa att de högsta överriskerna finns för invandrare, med överrisker mellan 2,0 till 2,6. Det vill säga att överriskerna är relativt likartade i de olika länderna med undantag för Finland som till och med har en underrisk (0,9).

Däremot ser riskerna för lagföring något olika ut för de olika länderna när man studerar populationen efterkommande. Här uppvisar Sverige de högsta siffrorna med en överrisk på 2,0 jämfört med dem med inhemsk bakgrund. Efterkommande i Danmark har en överrisk på 1,4, vilket ska jämföras med Norge och Finland där gruppen efterkommande har en underrisk (0,9 respektive 0,3) att lagföras jämfört med gruppen med inhemsk bakgrund. Detta är antagligen till stor del ett utslag av att populationen efterkommande i Finland och Norge är väsentligt yngre än gruppen med inhemsk bakgrund.

Resultatet i studien går dock emot tidigare forskning, eftersom övriga nordiska länder uppvisar samma mönster som Sverige, d v s att andelen lagförda efterkommande är lägre än motsvarande andel för invandrare.

Brottstyper

Tabell 4. FÖRDDELNING AV LAGFÖRINGAR FÖRDELADE PÅ OLICA BROTTSTYPER I RESPEKTIVE LAND.

Brottstyp	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Egendomsbrott	14 514 24,4	14 947 36,3	7057 22,8	19 127 34,7
Ekonomisk brottslighet	3 799 6,4	5472 13,3	4267 13,8	5 126 9,3
Brott mot liv och hälsa	5 987 10,1	11 031 26,8	4302 13,9	10 475 19,0
Sexualbrott	708 1,2	416 1,0	659 2,1	839 1,5
Brott mot rättsskipning	*	4 249 10,3	*	*
Rattfylleri	10 687 18,0	*	4 018 13,0	9 609 17,5
Narkotikabrott	8 145 13,7	*	6842 22,1	2 415 4,4
Övriga brott mot strafflagen	15 635 26,3	5 036 12,2	3 771 12,2	7 463 13,6
Totalt	59 475	100	41 151	100
			30 916	100
			55 054	100

Strukturen på vilka brottstyper lagföringarna utgörs av, visar att Danmark och Norge är de länder som ser mest likartade ut, med undantag för ekonomisk brottslighet. Finland har andelsmässigt en väsentligt högre nivå på brott mot liv och hälsa än vad de resterande länderna i studien har.

Slutsatser

Studien är den första i sitt slag, och med det följer naturligt en del problem. Ett av problemen har varit att harmonisera brottskategorier till jämförbara enheter länderna emellan. Erfarenheterna från projektet visar att trots ansträngningar att hitta så jämförbara kategorier som möjligt, så är det svårt att få likartade kategorier att kunna jämföra länderna emellan. Resultaten från studien har redovisats i grova kategoriseringar av flera skäl. Ett av skälen är att vissa grupperingar blir så små vid nedbrytningar att risker för identifiering skulle kunna uppstå. Dessutom är jämförelser länder emellan ännu svårare att genomföra då kategorierna bryts ned alltför långt. För detta ska de enskilda kategorierna helst överensstämma till 100 %, vilket sällan är fallet länderna emellan. Viss korrigering för detta ges då flera brottstyper kategoriseras till en och samma kategori, som sedan kan jämföras över länderna.

Det främsta intresset har riktats mot invandrare och efterkommandes status när det gäller lagföringar i de nordiska länderna. Sverige är det land av de nordiska länderna som har störst invandring, vilket beror på att de öppnade upp för invandring tidigare än de andra nordiska länderna i studien. Detta innebär att en större andel av invandrarna i Sverige har bott längre i det ”nya landet”, och således skiljer sig demografiskt från de andra ländernas invandrare. Det innebär också att Sverige är det land med störst andel efterkommande personer i landet, vilket i sin tur medför att gruppen efterkommande är äldre i Sverige än vad den är i de andra länderna. Konsekvensen av detta är att en större andel av de efterkommande i Sverige uppnått en ålder där de kunnat lagföras (över 15 år), vilket innebär att jämförelserna länderna emellan gällande efterkommande måste göras med detta i åtanke.

De brister vi ser med projektet och som vi menar vore utvecklingsbart att arbeta vidare med i den fortsatta forskningen på området är:

- Karriärstudier för att studera likheter/skillnader mellan hur olika gruppars brottslighet ser ut i de olika länderna över tid
- Individdata med möjlighet till konstanthållning av bakgrundsvariabler, med referenspopulation med samma variabler för att kunna vidare studera effekter av demografiska skillnader.
- Intervjuer med individer med olika utländsk bakgrund i de olika nordiska länderna för att diskutera skillnader i livsvillkor.
- Fokusera på grupper vars brottslighet skiljer sig åt mellan de olika länderna och göra dels kvantitativa skillnader, samt intervjuer, för att hitta kvantifierbara variabler samt upplevda faktorer som kan hjälpa oss att förstå hur skillnader mellan länder kan uppstå.

Referenser:

BRÅ (2005), Brotslighet bland personer födda i Sverige och utlandet. BRÅ-rapport 2005:17.
Stockholm: Fritzes.

Diesen, C. (2005), Likhet inför lagen . (2005). Stockholm: Natur och kultur

Haen Marshall, I. (1997). "Minorities and Crime in Europe and the United States: More Similar Than Different", kapitel i Haen Marshall, Ineke (ed.), (1997). Minorities. Migrants and Crime. Diversity and Similarity Across Europe and the United States. London: Sage Publications.

Sarnecki, J. (2006)."Strukturell diskriminering i rättsväsendet på grund av etnisk och religiös tillhörighet. En introduktion och sammanfattning.", kapitel i SOU 2006:30. Sarnecki, J (red). År rättvisan rättvis. Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter i rättsystemet. Stockholm: Fritzes.

Tonry, M. (1997), Ethnicity, crime and integration I: Tonry, M. (red): Ethnicity, crime and integration. Comparative and cross-national perspectives. Crime and Justice. A review of research, 21, 1-30. Chicago och London: The University of Chicago Press.

Police-recorded versus victim survey-based trends in assault in four Nordic countries, 1980-2006

Sorensen, David W.M.

Abstract

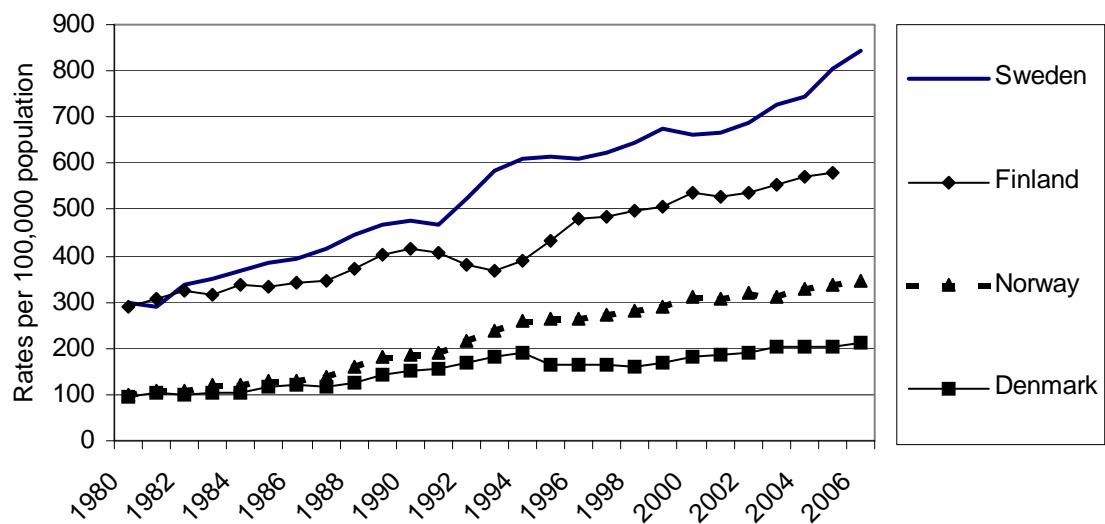
This brief NSfK conference paper summary examines trends in violent assault in Denmark, Sweden, Norway and Finland during the period 1980-2006. Data from two sources are compared: (1) police registries and (2) victim surveys. Despite significant growth in police-recorded assault, survey data from three of the four countries indicate long term stability or decline in violent victimization. Sweden is, in fact, the only one of these countries characterized by growth in survey-measured assault. Surveys from all four countries show an increase in the proportion of assaults that respondents say they reported to police. This increase in reporting is likely to explain at least part of the discrepancy between rising police statistics and stable victim survey data. Improved police registration strategies and technologies, and an increase in repeat victimization, may provide additional explanations.

Police recorded assault

Police-recorded assault has been rising in all four countries since the late 1960s. Figure 1 shows this rise between 1980 and 2006. These data exclude threats, as well as assaults committed in furtherance of other goals, e.g., rape, robbery, murder. They include “ordinary”, “serious”, and “especially serious” assaults stemming from violations of the following national penal codes:

- Sweden: Chapter 3, §§ 5-6
- Finland: Chapter 21, §§ 5-8
- Norway: Chapter 22, §§ 228-229 and § 231
- Denmark: Chapter 25, §§ 244-246

Figure 1. Police-recorded assault in the Nordic countries (rates per 100,000 pop.), 1980-2006

Sources: Falck et al. (2003, p 30) with updates since 2000 based on national statistical archives

Victim survey violence

Table 1 shows years in which victim survey data have been collected in the four Nordic countries since 1980. Each of these surveys utilizes a relatively stable methodology which means that results can be compared over time within countries. Comparison across countries is not unreasonable, but should be conducted with caution. Detailed information on each survey's methodology is available in the appendix.

Table 1. Years of comparable victim survey data collections in the Nordic countries, 1980-2006

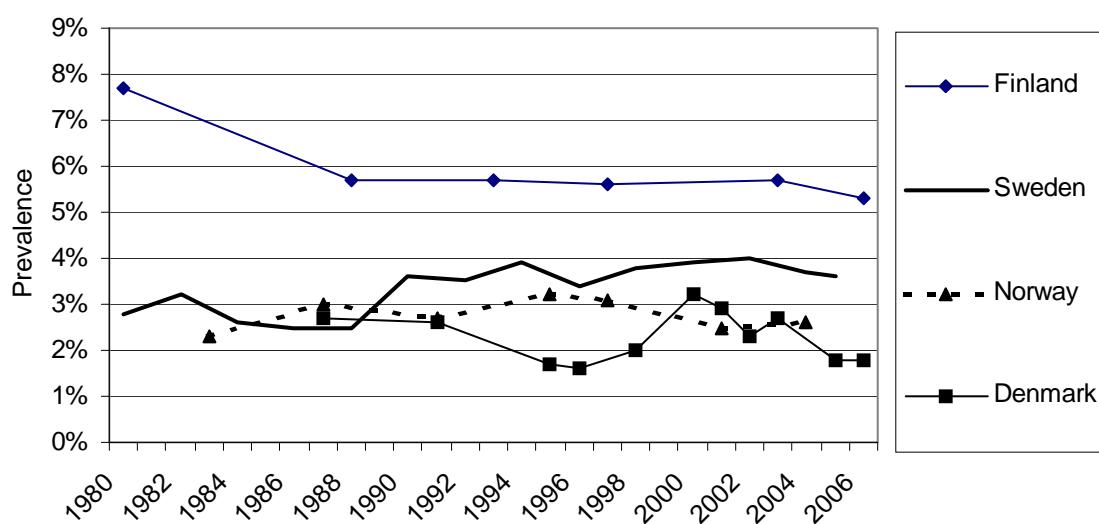
	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06
Denmark							X				X				X	X			X		X	X	X	X	X	X	
Finland	X							X				X				X							X			X	
Norway				X				X			X				X	X	X				X			X			
Sweden*	X		X		X		X		X		X		X		X	X	X	X	X		X	X		X	X		

* Swedish survey data were collected annually, but Statistiska Centralbyrå (Statistics Sweden) has paired data bi-annually to increase sample size and thereby increase the reliability of the prevalence estimates presented.

Figure 2 shows trends in the prevalence of violent victimizations in the Nordic countries. Like the police data, the victimization data include assault victimizations both with and without injury. Also like the police data, the victimization data exclude threats. The police and victim survey data should

therefore be expected to capture roughly the same types of behaviors (though surveys will generally capture a greater overall magnitude of victimization given their inclusion of both crimes reported and unreported to the police). Yet Figure 2 reveals trends in victim surveys that are entirely different from those indicated by the official police data. While the police data portrayed in Figure 1 indicate a rise of 100% to 190% in the rate of police recorded assault over the 26-year period, the victim survey data in Figure 2 suggest long-term stability (Norway and Denmark) or decline (Finland) in the prevalence of violent victimization. Sweden is the only country characterized by growth in the prevalence of violent victimization over the 26-year period, and this growth (29%) is minor compared to the growth in Sweden's rate of police-registered assault (189%).

Figure 2. Proportion of survey respondents saying they experienced one or more violent victimizations “during the previous 12 months” in the Nordic countries, 1980-2006

Source: National surveys. See appendix.

Why the discrepancy?

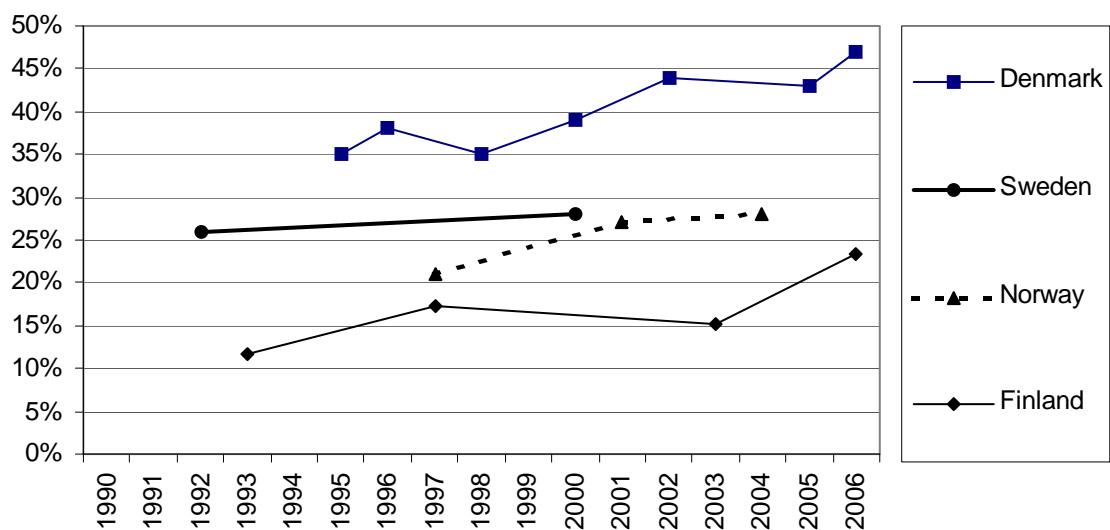
The methodological strengths and weaknesses of police-registered versus victim survey data are well known (Gibbons 1979) and therefore not reviewed here. Three possible explanations for the discrepant trends obtained are, however, considered.

- An increase in victims' tendencies to report violent victimization to the police
- An increase in the comprehensiveness of police recording practices
- An increase in repeat violent victimization

Increase in victims' tendencies to report violent victimization to the police

All else equal, an increase in the tendency of victims to report crimes to the police will increase police-registered crime even if actual victimization remains constant. Is there evidence for an increase in reporting? Definitely. Figure 3 indicates an increase in the proportion of crimes that survey victims say they reported to the police themselves or which came to the attention of the police in some other way. The increase between the first and last data point in each times series is statistically significant ($p < 0.05$) in each of the four Nordic countries.²⁸

Figure 3. Survey violence reported* or otherwise known** to police, 1990-2006

* Denmark and Norway; ** Sweden and Finland.

Source: Denmark (Balvig & Kyvsgaard 2007: Figure 12, p. 16); Sweden (Häll 2004: Table 2.10, p. 73); Norway (Statistik Sentralbyrås webside: Table 03/04876); Finland (Heiskanen et al. 2004: Table 3, p. 24; Siren, Kivivuori, Kääriäinen & Aaltonen 2007).

An increase in the comprehensiveness of police recording practices

All else equal, an increase in the comprehensiveness of police recording practices will increase police-registered crime even if actual victimization remains constant. Is there evidence for an increase in reporting? In general yes, though not specifically in the Nordic countries. In 2002, the police forces of England and Wales began utilizing the National Crime Reporting Standard (NCRS), a standardized set of recording practices designed to promote consistency in national police statistics. A 2003 report from the British Home Office concludes that the adoption of the NCRS inflated the count of all recorded crime in England and Wales in 2002/3 by 10% and counts of violence against the person by 23% (Salisbury 2003: 34). This case history is relevant to the

²⁸ Research based on comparisons of emergency room- and police-recorded violence provide further evidence for a rise in reporting (not reviewed here, but see Brink and Sørensen 2001, and Estrada 2007).

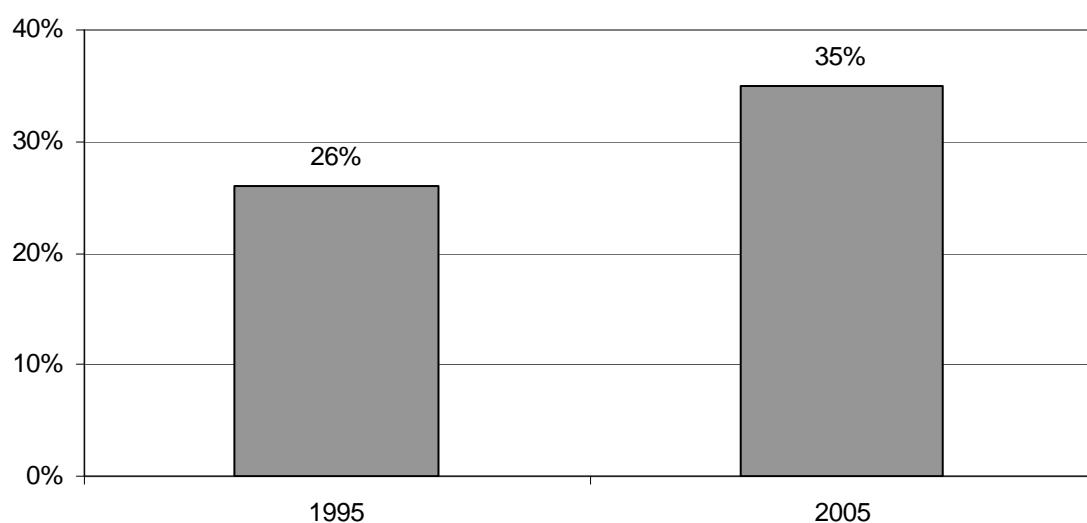
Nordic situation given the general trend towards “more professional” and “standardized” police practices across the industrialized world.

Increase in repeat violent victimization

All else equal, an increase in the rate of repeat victimization will increase police-registered crime even if the actual *prevalence* of victimization remains constant. This is because police-recorded assault is a measure of the *number of violent events* reported to police while victim surveys capture the *prevalence* of violent victimization, *i.e.*, the proportion of victims who say they experienced *one or more victimizations* during the previous 12 months. While an increase in the actual number of victimizations per victim would increase the number of events recorded (assuming stable reporting by victims), it will have absolutely no effect on survey measures of the proportion of victims experiencing *one or more* violent events. Is there evidence for an increase in reporting? Tentatively yes, but presented here only for Denmark

Figure 4 shows that the proportion of Danish survey respondents reporting multiple victimization increased from 26% in 1995 to 35% in 2005. While this increase is substantively large, it does not reach standard levels of statistical significance and is therefore termed “tentative” evidence. Whether this increase in repeat victimization is short- or long-term, and whether it is limited to Denmark or generalizable to other countries remains a topic for further research.

Figure 4. Proportion of Danish survey respondents reporting multiple victimization during the previous year, 1995 and 2005

Source: Balvig & Kyvsgaard (2006), Volden i Danmark, p.2. Two-tail test of proportions, $p=0.066$ (based on $n= 223$ and 177 victims).

Appendix: Methodology of comparable victim surveys in the four Nordic countries

Denmark

- Target Sample: Danes ages 16-74.
- Waves of Data Collection: 11 (conducted by various survey organizations)
- Survey Response Rate: 1987 (unknown); 1991 (unknown); 1995 (65%); 1996 (64%); 1998 (53%); 2000 (55%); 2001 (unknown); 2002 (56%); 2003 (82%); 2005 (64%); 2006 (64%).
- Years of Administration and Completed Survey Sample Sizes: 1987 (2,820); 1991 (3,093); 1995 (13,765); 1996 (12,436); 1998 (1,000); 2000 (1,000); 2001 (1,015); 2002 (1,021); 2003 (1,223); 2005 (11,671); 2006 (11,588)
- Question: Har Du, indenfor de sidste 12 måneder været utsat for vold eller trusler, som var så alvorlige, at Du blev bange? (a) Ja, både vold og trusler; (b) Ja, vold; (c) Ja, trusler; (c) Nej.
- Source: Balvig 1995; Balvig 2000; Balvig & Holmberg 2004; Balvig & Kyvsgaard 2006a; 2006b; 2007; Rigs politichefen 1998.

Sweden

- Target Sample: Swedes ages 16-84.
- Waves of Data Collection: 28
- Survey Response Rate: 75-85% at all waves
- Years of Administration and Completed Survey Sample Sizes: Annually 1980-2006 with samples combined over pairs of years to increase their statistical strength. 1980-81 (14,964); 1982-83 (13,953); 1984-85 (13,794); 1986-87 (11,818); 1988-89 (12,717); 1990-91 (12,017); 1992-93 (12,168); 1994-95 (12,005); 1996-97 (11,698); 1998-99 (11,466); 2000-01 (11,484); 2002-03 (12,006); 2004-05 (9,868); 2006 (2,699).
- Question: Har Du själv under de *senaste 12 månaderna* varit utsatt för någon eller några av följande händelser?: (a) ...våld som ledde till sådana skador att det krävde besök hos läkare, tandläkare eller sjuksköterska? (b)...våld som ledde till synliga märken eller kroppsskada men som ej krävde besök hos läkare, tandläkare eller sjuksköterska? (c)...våld som *inte* ledde till synliga märken eller kroppsskada? (d)...hot eller hotelser om våld som var farliga eller så allvarliga att Du blev rädd?
- Source: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) Tables BA 2 and TR 2, Sveriges Statistiska Centralbyrån (www.scb.se)

Norge

- Target Sample: Norwegians ages 16+.
- Waves of Data Collection: 7

- Survey Response Rate: Unknown
- Years of Administration and Completed Survey Sample Sizes: 1983 (3,929); 1987 (4,265); 1991 (3755); 1997 (3,363); 2001 (3,250); 2004 (3,340).
- Question (in Norwegian): Har de i løpet av de siste 12 månedene blitt utsatt for (a) ... vold som førte til synlige merker eller kroppsskader? (b) ... vold som ikke førte til synlige merker eller kroppsskader? (c) ... trussel som var så alvorlig at du ble redd?
- Source: Levekårsundersøkelsene, Norges Statistisk Sentralbyrå (www.ssb.no), Statistikkbanken, 03.05, Tables 04621 and 04876.

Finland

- Target Sample: Finns ages 15-74 (1997: 15+)
- Waves of Data Collection: 6
- Survey Response Rate: 1980 (92.2%); 1988 (87.0%); 1993 (85.3%); 1997 (81.9%); 2003 (80.8%); 2006 (76%).
- Years of Administration and Completed Survey Sample Sizes: 1980 (9,593); 1988 (12,929); 1993 (4,274); 1997 (9,135); 2003 (7,573); 2006 (7,715).
- Question: Exact question is unavailable. Respondents are asked whether they have experienced any of the following forms of violent victimization during the previous 12 months: (a) threats or attempts to hit; (b) being prevented from moving or pushed; (c) hit, but without any visible injury; (d) hit resulting in bruises; (e) hit resulting in wounds or fractures; (f) kicks; (g) armed violence; (h) rape or attempts at rape; (i) other violence.
- Source: Heiskanen et al. 2004; Sirén & Honkatukia 2005; Siren et al. 2007.

References

Balvig, Flemming (1995). Ungdom oplever mere vold! En oversigt over danske voldsofferundersøgelser 1970-94. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1995.

Balvig, Flemming (2000). Det voldsomme samfund. Om vold som problem og fængslet som løsning. Bind I: Fortid og nutid. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2006a). Danskernes Udsathed for Kriminalitet 1986 til 2005. København: Københavns Universitet.

Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2006b). Volden i Danmark: 1995 og 2005. København: Københavns Universitet.

Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2007). Danskernes udsathed for kriminalitet 2005/2006: Midtvejsrapport fra en offerundersøgelse. København: Københavns Universitet.

Balvig, Flemming og Lars Holmberg (2004). Politi & tryghed. Forsøg med nærpoliti i Danmark. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Brink, Ole, og Villy Sørensen (2001). Er voldens mørketal faldende? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 88(3) 230-329.

Estrada, Felipe (2006). Trends in violence in Scandinavia according to different indicators: An exemplification of the value of Swedish hospital data. British Journal of Criminology 46: 486–504.

Falck, Sturla, Hanns von Hofer, and Anette Storgaard (Eds.) (2003). Nordic Criminal Statistics 1950-2000: Summary of a Report, 7th revised edition. Stockholm: Department of Criminology, Stockholm University.

Gibbons, Don C (1979). The Criminological Enterprise: Theories and Perspectives. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Heiskanen, Markku (2007). Violence at work in Finland: Trends, contents, and prevention. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention 8(1): 22-40.

Heiskanen, Markku, Reino Sirén & Kauko Aromaa (2004). Victimization and fear in Finland 2003: Interim report of the 2003 national survey of victimisation to accidents, violence, property crime, and fear. Helsinki: The National Research Institute of Legal Policy.

Häll, Lars (2004). Offer för våld och egendomsbrott 1978-2002. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.

Norges Statistisk Sentralbyrå, Levekårsundersøkelsene, (www.ssb.no), Statistikkbanken,

Rigspolitichefen (1998). Vold på gaden, i hjemmet og på arbejdet. Oversigt over resultater fra voldsofferundersøgelsen 1995/96. København, Rigspolitichefens Trykkeri.

Salsbury, Heather (2003). Chapter 3: Trends in crime. In Jon Simmons and Tricia Dodd [eds.] Crime in England and Wales 2002/3. Home Office Statistical Bulletin July 2003. London: Home Office.

Sirén, Reino & Päivi Honkatukia (2005). Introduction: Trends and patterns I national surveys 1980-2003. I Sirén, Reino & Päivi Honkatukia (red.) *Victimization to*

violence in Finland: Results from 1980-2003 National Surveys (English summary). Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Siren, Reino, Kivivuori, Janne, Kääriäinen, Juha & Mikko Aaltonen (2007). Suomalaisten kokema väkivalta 1980-2006. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 74, Helsinki.

Sveriges Statistiska Centralbyrån, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) (www.scb.se)

Plenum 7. mai

Reykjavik Downtown: Inner City War Zone or a Moral Panic?

Gunnlaugsson, Helgi

Summary

Studies on personal safety and fear of crime have been prevalent in criminology. Research suggests that fear of crime varies according to location and where people live. In this presentation the downtown area in Reykjavik will be analysed. Making use of attitude surveys, crime statistics and newspaper accounts, a broad picture of violent incidences in the downtown will be portrayed.

It will be argued that periodically the media negatively focuses on the downtown, showing it as a fierce battlefield, where violence and mayhem are rampant. Yet at the same time the number of cases the police deals with each year in the downtown area does not explain this cyclical treatment of violence in Reykjavik. Is the downtown safe at night on weekends or does this situation suggest a moral panic?

*

Research on fear of crime and measurement of personal safety have been quite frequent in criminology in recent decades. The importance of such research is considerable, as it has been shown that fear of crime spreads way beyond the group of people actually experiencing crime or will experience crime later in their lives (Zedner, 2002). These findings illustrate that the factors influencing individuals' sense of their own safety are more than just crime (see Balvig, 1990) and therefore, reducing crime is not always enough to reduce fear of crime. If an environment looks neglected and socially unstable it can increase fear of citizens (Lewis and Salem, 1986). Crime news have also been shown to influence the public's fear of crime (Rosenbaum and Heath, 1990) and people's assessment of the severity of crime (Gunnlaugsson, 1996). This impact becomes even more evident if there is a dramatic emphasis on a few serious violent cases, where innocent bystanders are victimized or perpetrators, who do not seem to have any motive to commit the crime.

The fear of crime in society is not distributed equally and it shows in the patterns of its appearance among different groups. A clear example of this pattern is that fear seems mostly to beset those living in urban settings (Ollenburger, 1981), often noticeable in certain crowded areas, such as city centres. Even if public records show that females and senior citizens rarely are victims of crime, they seem to exhibit more fear of it than other societal groups (Clemente and Kleiman, 1976), although some scholars have had reservations about this tendency among senior citizens (Ferraro, 1995). Research has also shown that those more often victims of crime, such as the poor and members of the minorities, fear crime more than others (Skogan, 2000). What seems to unite these different groups of society is their perception of their increased vulnerability to crime as well as their poor social standings, which seem to foment their fears and reduce their perception of security.

Crime indisputably causes damage to individuals, but the consequences are more far-reaching and are also revealed in fear that can directly influence the quality of life as well as the general well-being of the public. Even though the fear of crime is not always realistic, it can nonetheless swell people's fear of strangers and the unknown, curtail their trips to public places and thus influence their perceptions of society. The fear of crime also leads people to believe that locking their doors and windows, buying a security system, and enrolling in self-defence classes is necessary despite the various public improvements, such as improved lighting in open areas and the set up of CCTV cameras. The importance of research in this field is therefore urgent and timely, because not only can it map the distribution of fear, it can also shed some light on what causes it and what can be done about it.

Problem conceptualization

This presentation will focus on the downtown of Reykjavik, the capital of Iceland, where most Icelanders live. About 200 thousand people reside in the Reykjavik capital area, or about two-thirds of the 300 thousand people living in Iceland. To an outsider, Reykjavik is most likely perceived as being a relatively safe city – as reflected in a recent survey by the news magazine, *The Economist*, which showed Iceland to be the most peaceful nation on earth (visir.is, 2008). To the people living in Iceland perceptions are though very different (see for example DV, 2008) – especially when it comes to the downtown area, which often is perceived as being almost like a war zone during weekends, where anything can happen to you. So what is the situation really like?

Why is the situation in Reykjavik perceived as being so grave? In this presentation, the author makes use of newspaper accounts of the situation, studies of personal safety, and crime statistics for the past few years. These different forms of data give a broad insight to public perceptions of violence, in the out-doors, not the least in the down town of Reykjavik. Is the fear based on realistic grounds or is it merely a media made fiction? What triggers media outbursts on this area? The approach adopted in this study is explorative and descriptive in nature, more to give a feel for the media and public debate about crime and violence out in the public space, in this small and relatively homogeneous society, near the Arctic in the North-Atlantic.

Reykjavik downtown area and the media

First, a few descriptive facts about the Reykjavik downtown area is necessary for orientation. This is not a large spot in the heart of Reykjavik, where most of the nightlife during weekends takes place. There, you find a lively nightlife, abundance of bars, cafés, nightclubs, and bistros, with about 10-15 thousand people, mostly young ones, gathering together late Friday and Saturday nights for entertainment. Opening hours are liberal and variable, with many bars being open 'till 5:30 in the morning. Perhaps it is not surprising, given the mass of people, consuming alcohol in such a tight space, that scuffle and violence is likely to follow. Routinely, the media portrays the situation in a very negative light; focusing on fights, assaults, disturbance of peace, vandalism and drunken behaviour.

Yet, the media focus tends to be cyclical, coming up every now and then for a brief period. In recent years the media crime wave in the downtown has occurred almost every year. Then in-between, the focus on the city centre close to disappears from the public debate.

Each time the media focus shifts to the downtown, the atmosphere is that this situation is the worst it has ever been. It was always better, five, ten years ago, let alone 20 or 30 years ago, when

we must have lived in heaven. This phenomenon is certainly interesting in itself: Why do we routinely experience this dooms-day atmosphere? Is this also the case in other countries? Is everything turning to the worse, or does it only sell news better than positive news?

Media portrayal of violence

A few media remarks from the last two media outbursts on the city centre and violence in spring 2006 and summer of 2007 help give an insight to the atmosphere. Since then the discussion has been relatively quiet, only waiting for the next media explosion to blow into our faces. These quotations are taken from *Morgunbladid*, which takes pride in being the nation's paper:

"Different forms of violence is on the rise...thugs wander loose around....especially in the capital...transform into some kind of predators.... Icelandic society is not the wild west ...need to be met with more harsh sanctions...people are not safe anymore....the police is not equipped nor trained to deal with this new violence...assaults are more serious now and more weapons used....we need more police manpower to increase sense of security among people – not existing today (excerpts from six different editorials in *Morgunbladid*, March and April 2006).

Then again in late summer of 2007 the media hit us once again with dramatic news on the city centre in Reykjavik – and a similar dooms-day sentiment:

“..time to increase law enforcement in downtown Reykjavik...public feels increasingly unsafe...simply afraid to walking there...the public has a right to demand that violence in the city centre will be dealt with so it becomes a safe place for all...” (In *Grapevine*, August 24, 2007).

Not only editors were concerned about the situation in the down town but also city council members:

“...the situation in the city centre is such that people are hesitant to attend bars and enjoy the summer nights with other people....violent crimes are a daily phenomenon and the behaviour is very bad....drug use is general and has increased...people are scared and parents are worried...the police demand action and the city government must react (City Council Member, in *Morgunbladid*, August 16, 2007).

Another city council member with the mayor of Reykjavik also voiced their concern by pledging that the situation would be reigned under control. Many others joined in condemning the down town situation, such as well known local bloggers and TV and Radio news programs, claiming that the Reykjavik city centre was ravaged with dope fiends, drunks and violent maniacs:

“....we should have zero tolerance for violence...unbelievable how tolerant everyone is. Criminals go free and the police does not take the situation seriously....A very low ratio of the nation is in prison in Iceland – isn't it about time to increase it? (*Silfur Egils*, August 3, 2007).

In September of 2007, the Reykjavik Police finally decided to employ specialized police forces in the downtown area on weekends to deal with the situation. Soon afterwards, the media outburst

subsided and close to disappeared, with a few news items about people being fined for public urinating by the specially trained Viking Squad in the down town area.

Sense of public safety

What about public safety? You must be alarmed when you have witnessed your political leaders and talking heads describing the situation as being so serious. This discourse must have some impact on personal security.

This author, in association with other colleagues, has measured public safety in Iceland, both in the downtown area of Reykjavik, and in their own residential area in recent years (see for example Gunnlaugsson and Þórisdóttir, 2003). How does it measure up?

It appears that in their own residential area, Icelanders feel very safe while walking alone at night close to their home. About 90 percent stated they felt safe or very safe in 2005 and just less than 90 percent in 2008 (Þórisdóttir, Gunnlaugsson and Magnúsdóttir, 2005; *Capacent Gallup*, 2008). This sense of safety has been so high for some years.

When we look at public safety in the down town area the picture is entirely different. About 61 percent of Icelanders felt very unsafe or unsafe while walking alone at night during weekends in March of 2008 – 83 percent of women and 42 percent of men (*Capacent Gallup*, 2008).

It is noteworthy that rural citizens are more afraid of the downtown than Reykjavik citizens. The closer you live to the downtown area the more safe you feel. But it is evident that the Icelandic public is worried when it comes to the downtown at night, not only during weekends but also in mid-week. This relationship holds for both sexes, though women show a deeper concern than men.

Police cases on violence

What about cases of violence known to the police? Is the situation getting out of hand? If we examine trends in violent cases in Reykjavik, we see that the peak was reached around the year of 2000. Then the number of cases went down for the next few years and has slightly increased again in the past couple of years – yet not reaching the high in 2001.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Violence in Reykjavík	825	711	716	593	562	665	729
Violence in Iceland	1455	1330	1304	1199	1299	1265	1396
Serious Violence							
In Iceland	69	38	49	59	58	55	47

Table 1. Number of police cases involving violent crime (excluding sex offenses) in 2001-2007.
Source: Reykjavik Police and the Police National Commissioner.

The trend is similar for Iceland on the whole – a decrease in the number after the past millennial and then going up again. If we only focus on serious violent cases not much seems to have changed in recent years – a decrease of cases if anything.

On the whole, the number of violent cases the police deals with each year seems to be rather stable with some long trend fluctuations both up and down. If we compute for population change, the crime rate for violence is actually going down over time – both in Reykjavik, and in Iceland on the whole, and the same holds for serious assaults. To illustrate this downward trend, we have experienced about ten percent population increase in the past decade in Iceland (*Statistics Iceland*, 2008).

Victimization data

What about other forms of crime data? The ICVS (International Criminal Victimization Survey) in 2005 showed that about 16 percent of Icelanders older than 16 years of age admitted to have been threatened or experienced some form of violence in the past five years before the survey, and about 7 percent in the year prior to the survey. More than half was only threatened, and most had only been victimized once. It is noteworthy, that the majority knew the offending person (Pórisdóttir, Gunnlaugsson and Magnúsdóttir, 2005).

Another noteworthy finding was that violent experiences were as frequent in rural areas as in Reykjavik. Yet, the media debate usually focuses on Reykjavik, and the city centre, just like we do not have any violence in the country side. This is not so, violence also takes place in the more rural areas, outside the capital area.

What about the relationship between media portrayal of violence in the downtown and crime data on the situation? It is clear that every weekend the police interferes with fights, assaults, disturbance of peace and vandalism – and of course this is intolerable behaviour. But from a physical standpoint, in the city centre, it is so crowded, in such a small space, with so many intoxicated people, that it is difficult how violence can be avoided entirely.

What triggers media panics?

What triggers the media outburst each time? Is it because the number of cases is spinning out of control, or that seriousness of crime is more serious than before? There does not seem to be any necessary correlation between the number of cases explaining why the media discussion comes up. There must be something else behind this.

The *Media Watch* in Iceland shows for instance, that coverage of violence and drug use increased by 41% in 2006 compared to the same period a year earlier (*Grapevine*, 2007) – it seems violence sells. This news is sensational material with a perfect victim to feel sympathy for and an ideal offender to put the blame on.

From where does the public know about crime in society? A specific question on the subject was included in the ICVS questionnaire in 2005. More than two-thirds of Icelanders, stated they knew about crime in society, through the news media, and close to one-fourth from a general discussion in the media. Only a tiny minority, learned about crime through own experiences, friends, family, or by approaching crime information themselves (Pórisdóttir, Gunnlaugsson and Magnúsdóttir, 2005).

Yet, it is clear that the media discussion has some foundation in reality. We certainly do experience serious assaults in the downtown, and elsewhere in Iceland, which understandably is covered by the media and discussed by the public in society.

The sharp media focus on violence, however, every now and then, seems also to have to do with what is going on in the news in general. If nothing much is going on in local or global politics, we suddenly might find ourselves in the midst of an intoxicated crowd in downtown Reykjavik, where fights are rampant.

As for what triggered the media panic in the summer of 2007, it is likely that a new smoking ban inside bars and restaurants had something to do with it (see for example *Morgunbladid*, 2008). The ban took effect in June, and suddenly you had smokers standing outside bars, with some of the guests being noisy, intoxicated and disorderly, with littering taking place. On top of this legal change, this was the warmest summer Reykjavik citizens had experienced in many decades, with greater numbers of people gathering downtown in the middle of the night during weekends than before.

Content of the news stories

Do we see any specific themes behind the news stories on crime and violence? The content seems to follow some of the themes Anita Heber (2007) found in her study in Sweden *Take Care*. A large portion of the news stories in Iceland takes the issue of where the fear is located *geographically*, that is in the down town at night; which in turn we find in the deep public fear of the downtown at night.

Another theme we detect in Iceland, concerns crime as being *contextualized*; showing us how society has become less safe. We see the media describing a large number of people experiencing fear, and crime as being on the increase, and becoming more brutal, and the police being unable to protect citizens – alternative pictures are very rare.

The picture the media portrays of violence in society, and particularly in the downtown, is that violence is a totally random behaviour. Each and one of us, runs the risk of becoming a victim of a violent attack in the city centre, or elsewhere. Episodes of this sort certainly happen, and the media debate usually soars when that occurs, when unsuspecting citizens are attacked for no apparent reason at all.

Yet, research shows, both in Iceland and abroad, that violence in public places tends to be confined to certain groups of people; mostly young males beating up other young males, and often arbitrary who is the victim and who is the antagonist (Levi, Maguire and Brookman, 2007). The same person can easily become a victim one weekend and an antagonist the next weekend. Often, this is related to a certain lifestyle of alcohol and drug use among young males, where it is considered acceptable to solve disputes with violence. This is the big picture, even though exceptions always occur – and they understandably frighten us, and trigger media outbursts. These incidences become generalized to the whole society, being portrayed as dangerous and increasingly more violent.

Also, research shows us that the media is preoccupied with violent crime rather than other forms of crime (Reiner, 2007). This coverage of the media creates the image of a society with an enormous amount of violent crime, especially outdoors, or in public places, but to a much lesser degree among people knowing each other or domestic violence. Based on the amount of violence in

society, this form of violent behaviour, far exceeds random violence, inflicted on innocent bystanders in the downtown area.

Concluding remarks

In many ways, it is understandable why the downtown situation in Reykjavik, often is negatively portrayed by local media and politicians. Thousands of intoxicated people gather together on weekends, in a small and tight space, which at times certainly creates a problem of order. The situation is often chaotic, which has a lot to do with how the night life is being organized by local politicians and the police. Structural components of the problem need to be addressed in a more systematic manner instead of focusing on individual violent cases and piecemeal solutions. Also, even though the sentiment sometimes suggests otherwise, violence is probably no more of a problem now, than it was five or ten years ago.

One side effect of the negative image drawn of the downtown by the local media as some sort of a public war zone is not only increasing public fear of violence. The negative media and public discourse of the downtown, can also result in gradually undermining the quality of life in the down town area. People are afraid of being there at night, and concerned about their loved ones, who frequent there. Business owners face diminishing returns, with property being abandoned and vandalized, and business activities suffer. This is really what is happening in the downtown area in the spring and summer of 2008.

The solution to the crowded nightlife, is not necessarily more specialized police manpower and stiffer penalties, but more sensible and realistic social policies, on how we manage our night life and the down town area in general. Here, we need some innovative thinking and lessons drawn from experiences in other cities.

References:

Balvig, F. (1990). Fear of Crime in Scandinavia – New Reality, New Theory? In: Annika Snare (ed), *Criminal Violence in Scandinavia*. Scandinavian Studies in Criminology, 11. Oslo: Norwegian University Press.

Capacent Gallup, (2008). Meirihluti þjóðarinnar telur afbrot vera mikið vandamál (The majority of the nation believes crime to be a great problem). *Þjóðarpuls Gallup*, April, 4, 16. Reykjavik: Capacent Gallup.

Clemente, F. and Kleiman, M. (1976). Fear of crime among the aged. *Gerontologist*, 16, 207-210.

DV, (2008). “Ísland friðsælast í heimi” (Iceland most peaceful in the world). May 23, 2008: 24.

Ferraro, K.F. (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. Albany: State University of New York Press.

Grapevine, (2007). "Is Reykjavik the city of fear?". Issue 13, August 24-September 6, 2007.

Gunnlaugsson, H. (1996). Empiri og ideologi i kriminologi: Den objektiva og subjektiva sidan av kriminaliteten i Island. Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 83. árg. No. 1, 1996: 15-27.

Gunnlaugsson, H. and Þórisdóttir, R. (2003). Nyhedsformidling og frygt for kriminalitet i Reykjavík: Ændring i tryghed i 2001. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. 90. árg. Nr. 2: 105-112.

Heber, A. (2007). *Var redd om dig! Redsla för brott enligt forskning, intervupersoner och dagspress (Take Care)*. Ph.D. thesis. Stockholm University.

Levi, M., Maguire, M., and Brookman, F. (2007). Violent Crime. In Maguire, M, Morgan, R. and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology, Fourth Edition*, pp. 687-732. Oxford: Oxford University Press.

Lewis, D.A. and Salem, G. (1986). *Fear of Crime: Incivility and the Production of a Social Problem*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.

Morgunblaðið, (2006). "Hvers konar þjóðfélag er þetta orðið?" (What kind of society is this really?) March 11, 2006: 38.

Morgunblaðið, (2006). "Löggæsla í hverfunum verði aukin" (Policing in neighborhoods needed). March 13, 2006: 10.

Morgunblaðið, (2006). "Öryggi höfuðborgarbúa" (Safety of capital area residents). March 17, 2006: 34.

Morgunblaðið, (2006). "Aðgerðir gegn ofbeldi" (Measures to fight violence). March 29, 2006: 28.

Morgunblaðið, (2006). "Ofbeldismenn vaða uppi" (Violent individuals at large). April 5, 2006: 24.

Morgunblaðið, (2006). "Sýnileg löggæsla" (Observable policing). April 7, 2006: 30.

Morgunblaðið, (2006). "Líkamsárasir grófari en áður og meira um vopn" (Assaults more brutal and more weapons used than before). April 9, 2006: 1.

Morgunblaðið, (2007). "Ögrandi verkefni í lifandi borg" (Challenging objectives in a vibrant city). August, 16: 26.

Morgunbladid, (2007). "Hömlulaus drykkja" (Binge drinking). August 2: 24.

National Commissioner of the Icelandic Police (2007). *Annual Reports 2000-2007*. Reykjavik: National Commissioner of the Icelandic Police.

Ollenberger, J.C. (1981). Criminal victimization and fear of crime. *Research on Aging*, 3, 101-118.

Reiner, R. (2007). Media-made criminality: The representation of crime in the mass media. In Maguire, M, Morgan, R. and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology, Fourth Edition*, pp. 302-340. Oxford: Oxford University Press.

Rosenbaum, D.P. og Heath, L. (1990). The Psycho-Logic of Fear-Reduction and Crime-Prevention Programs. In Edwards, J. (eds). *Social Influence Processes and Prevention*. New York: Plenum.

Silfur Egils, 2007. "Ofbeldismenn á Íslandi sleppa létt" (Lenient measures against violent individuals in Iceland). Accessed on www.visir.is May 24 (August 3, 2007).

Skogan, W. (2000). The impact of victimization on fear. In Ditton, J. and Farrell, S. (eds). *The Fear of Crime*. Aldershot: Ashgate.

Statistics Iceland, (2008). Hagstofa Íslands (Statistics Iceland). Reykjavík. Accessed May 24, 2008: www.hagstofa.is

Visir.is (2008). "Ísland er friðsamasta land í heimi" (Iceland is the most peaceful nation in the world). Accessed from www.visir.is May 23, 2008.

Zedner, L. (2002). Victims. In Maguire, M., Morgan, R. og Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology. Third Edition*. Oxford: Oxford University Press.

Pórísdóttir, R., Gunnlaugsson, H. og Magnúsdóttir, V. (2005). *Brotabolar, lögreglan og öryggi borgaranna* (Crime Victims, The Police and Safety of Citizens). Reykjavik: National Commissioner of the Icelandic Police and the University of Iceland Press.

Crowd situations and their policing from the perspective of Finnish police officers

SAARI, KARI

Department of Social Policy and Social Psychology, University of Kuopio, Finland

Introduction

The policing of crowd situations, especially the policing of protests and demonstrations, have been a hot research topic since the protests of Seattle (1999), Gothenburg (2001) and Genoa (2001). Number of studies from the 1990s (e.g. della Porta, 1998; della Porta and Reiter, 1998; Fillieule and Jobart, 1998; Hall and de Lint, 2003; McPhail et al., 1998; Waddington, 1994; Winter, 1998) stated that public order policing has shifted from repressive escalated force (brutal policing) to more tolerant negotiated management (soft policing) in many Western countries during the 1980s and 1990s.

The softening argument has been questioned in some extent in studies (e.g. Noakes et.al., 2005; Peterson et al., 2006; Vitale, 2005) after the protest of Seattle in 1999. It can be stated that the golden era of negotiated management is partly over in the case of transnational protests, and more coercive, brutal and less tolerant policing has newly born also in the national level.

The purpose of my presentation is to study that in what extent such trends in public order policing and especially in crowd control are applicable to Finland as a Nordic case. My presentation is based on the empirical findings of my doctor's thesis in Sociology.

My aim is to describe and understand the police's perspective on crowd situations and their policing as police knowledge. The concept of police knowledge refers to as Donatella della Porta has put "*the images held by the police about their role and the external challenges they are asked to face*" (della Porta, 1998: 229; See also della Porta and Reiter, 1998: 2, 9, 22–27; King and Waddington, 2005: 261–262). It can also be called as construction of the reality of crowd situations and their policing by the Finnish police officers.

The empirical data of my qualitative study consists of focused (face-to-face) interviews of police officers (N15), casual observations of Finnish demonstrations and other mass events, and various documents (e.g. police's written documents and public statements, police education book for crowd control, articles in police's professional journals, and over 300 non-systematically gathered www-documents, newspaper articles and other published popular writings). The police interviews were the primary data for the study, while the rest was used as secondary data for to deepen and evaluate the analysis.

All the interviewed Finnish police officers were or had been active members of special crowd control police units/organisation. The officers represented different ranks within the units/organisation and they were selected from three cities. The officers were interviewed in 2004-2005.

The Key Results: Finnish Police Perspective on Crowd Situations and their Policing

The key results of can be summarised to three themes:

1) Crowd Control Units - From New Innovation to Mundane Policing

Crowd control as a method of policing came with delay to Finland if compared internationally. Interviewed police officers defined that a reason for the delay was relatively peaceful and non-violent history and tradition of Finnish crowd situation and their policing from II World War to the early 1990s. Especially during the first years, the crowd control was also criticised and questioned by some officers within the police, because it was seen as imported and strange alien police method and as mystic elite police work which was unnecessary and improper Finnish police culture and society. Today officers defined it as mundane part of police work's routines.

Police began to create the first crowd control units in Helsinki in the beginning of 1990s. Firstly, the Finnish police leaders saw then that there was a perceived need for specially trained and equipped units capable to work as disciplined groups and to use more coercive measures in crowd situations if needed. Secondly, the leaders perceived an acute need for proactive and preventive policing for to control the new "unwanted" behaviour of crowds in Finland. The roots were mainly seen to be international:

We had more and more international meetings here [in Helsinki, KS] which brought here international potential for demonstrations ... Football matches had become more violent in the world. ... There were signs about organized troublemakers, who were travelling around and were causing problems in different kind of situations. And that was the point in the beginning to which we wanted to be prepared for. (P5)

The perceived threats (like football hooliganism and mass demonstrations) were seen to come from abroad to Finland in the near future. On the other hand couple of Finnish exceptional cases were also seen as sighs from the forthcoming shift in relatively peaceful tradition of Finnish mass events (e.g Siisiäinen, 1990; 1998). For example from police perspective the youth riot in Oulu (1990), the protest of Kurds in area of Iraq embassy in Helsinki (1991) and the mass demonstration of unemployed in front of Parliament house during the Finnish economical depression (1993) had been nearly slipped out of control. These cases were perceived by the police as evidence from more problematic future in Finnish society.

It can be stated that the Finnish society was perceived by the police to be in transition towards more insecure and uncertain state. As a reaction the police were proactively preparing to take a new role and updating its measures of public order policing for to control then-perceived forthcoming changes and threats in the society. The interviewed police officers stated that the perceived threats have not fulfilled in the everyday reality of police work in the streets. They told that Finnish crowds have been and still are extremely peaceful and highly self-controlled, and the crowds are avoiding conflicts with police and use of violence in mass events. Despite of more active use of passive civil disobedience in few minor cases of demonstrations and protests the worst threat scenarios of police have not been realised in Finnish streets.

According to the officers the crowd control is currently perceived amongst Finnish police officers, media and citizens as normal style of policing despite of by far a minor need of the crowd control in practice. It can be stated that so called process of normalising exceptional (Flyghed, 2002) has happened in Finland. Firstly, currently the crowd control organisation is a nation-wide network of territorial units and permanent part of police organisation. Secondly, the officers define crowd control simultaneously as special and ordinary police work. The guiding principles and legislation are the same as in all police work (i.e. officers act peacefully, try to avoid or minimise the use of force in events, and try primarily to negotiate and co-operate with citizens). The special features concern different kinds of protective equipment, education and organisation, and a (para)military style co-ordination through a hierarchical command and control structure, and acting as disciplined units controlled by superiors. In the beginning the new kind of "alien" special police units and practices for policing are currently an ordinary part of the everyday life of Finnish society and police culture.

On the other hand the crowd control in Finland is still exceptional and special in two ways. Firstly, members to the units are selected on base of mental and physical criterion from voluntary officers who get special education for the policing measures and practices. The access to the units is strictly limited. Secondly, use of the units in practice is rare even today. According to the officers the use is extremely uncommon, usually located to the capital area, and liked often to protest events. An interviewed officer summarised well the reality of streets in the capital city, where is:

over 100 demonstrations per a year. Most of them include 10-20 people and one police patrol goes there and check the scene. When we talk about participation of crowd control units to protests, then we talk about 10 bigger cases per a year ... in most of these cases the units are just reserved for the happening. But when the units are in frontline and in contact with people, those cases are after all individual occasions per a year. (P12)

2) Plurality and Polarity of Crowd Situations and Public Order Policing

The police knowledge of crowd situations and their policing includes simultaneously diversity and polarity. Crowd situations vary from protests and demonstrations to sport and street festivals, and the police have multiple roles, measures and tactics to apply.

On base of the police interviews the roles of the Finnish police in crowd situations can be divided to six (cf. della Porta, 1998: 231–241, 250) analytical ideal categories with special features:

- (1) External observer: The role is an extreme example from co-operation between police and crowd. Officers define the role as form of everyday police work instead of a special crowd control. Police officers are just passively observing a crowd situation at a distance and try to stay as invisible as possible. A crowd is under self-control and it does not give any reason for police intervention.
- (2) Hidden reservist: The role is relatively common part of Finnish crowd control and it has been used also in other countries (e.g. della Porta, 1998: 234; Waddington, 1994: 157). It means that crowd control officers are staying in preparedness and hiding from a public in a secret backstage. In practice it means passive waiting.
- (3) Helpful partner: A principle of the role is "*based on a collaboration between the police forces and demonstrators, and an inconspicuous police presence*" (della Porta, 1998: 250). It is also a sort of police's hidden use of power and its self-protection i.e. an attempt to prevent or minimise a need of other policing methods in an event (see Waddington, 1994: 69–103, 189). The interviewed offices stated that the role is in use in the most of Finnish crowd situations from political protests to sport events and street festivals. The police officers are servants of citizens who help the organizers before and during an event in various practical arrangements.
- (4) Negotiating mediator: The role differs from previous roles by more active and visible presence of the police in an event. The police try to keep a situation as peaceful and in order by communication and negotiation. The role can be interpret as typical and primary one in negotiated management in Finland as well as in other countries (e.g. Fillieule and Jobard, 1998: 76–80; McPhail et al., 1998: 50–56; Waddington, 1994: 69–103). The police work as objective mediator of various interests and rights – like protesters, an object of protest and outsiders – in an event. A purpose is to find shared and agreed rules for an event via negotiation with and between different parties of an event.
- (5) Referee-peace officer: The role is extremely uncommon in Finland and its use has been tried to minimise by the police as far as possible. In this role the police officers are more seen as controllers than servants. The referee-peace officer does not just talk anymore but it also acts and, if needed, uses physical force to control an event, as an officer puts it: "*you have to draw a line to some point and when we are near that line it usually means conflict*" (P11). The role gives a highly visible and active role for police officers who are commonly in such kind of case the officers of the crowd control units. It includes two subcategory roles which are named by della Porta as ritualistic standoff and total control (della Porta, 1998: 250). The first means massive showing of the police's potentiality for to use physical force, but at a distance from a crowd (see also Fillieule and Jobard, 1998: 83), and the later means massive use of force in contact with a crowd. Like in football: if someone breaks the rules the referee starts to control the game.
- (6) Underachiever: The role means for interviewed officers a failure in previous roles and its mission. The police have lost its control over a situation. The role includes three categories – a fool, an enemy and a victim – which all are experienced by the officers as unpleasant or

uncomfortable. Especially the position of enemy and open conflict with a crowd was seen as disappointing from police perspective because of an exceptional nature of the situation. During few last decades the Finnish police have had in general very cooperative history with citizens, who, if compared internationally, have also trusted strongly to the police (e.g. Kääriäinen, 2007).

Different measures and tactics – the tools of Finnish public order policing – can be analytically labelled to hidden (backstage) and visible (stage) categories (cf. della Porta, 1998: 231–241, 250; Fillieule and Jobard, 1998: 74–84):

- (1) Hidden (backstage) measures and tactics include intelligence and information gathering, negotiation, planning and preparation, and
- (2) Visible (stage) measures and tactics consist of guiding and commanding, to show and use force, and public communication.

According to the interviewed officers mostly the public order policing of crowd situations in Finland is based on hidden measures and tactics. Most of the police work is done before a crowd event and mainly without publicity. During an event the police try to be as invisible as possible, and showing of and using of force are extremely exceptional in Finland. It can be stated that the current public order policing and crowd control are highly based on soft, preventive and negotiated management. At the same time the presence of crowd control units has strengthened police's potential for using of force if needed. In Finnish policing of crowds has been emphasized the preventive, persuasive and information strategies instead of reactive and coercive strategies (see della Porta and Reiter, 1998: 1–8; della Porta and Reiter, 2006: 176). Especially the statuses of information gathering and intelligence work are increased and become the key point in the policing.

As a summary, the role of the police in Finnish crowd events is relatively invisible and passive – usually crowds exercise self-control, and both masses and the police are peaceful, non-violent and avoid conflicts with each other. The visible or coercive use of crowd control units is exceptional and in minor role. The potential roles, measures tactics of the police are plural, but in practice the majority of policing is done in the backstage of events.

The polarity in police knowledge is linked to the way the officers perceived crowd situations as "easy" and "difficult" and/or crowds as "ordinary" majority or "deviant" minority. The polarisation to opposite categories is also found in some previous studies (e.g. della Porta, 1998: 241–245, 250; Noakes et al., 2005: 247–248; Stott and Reicher, 1998: 516–517; Waddington, 1994: 112–113). Also Finnish police seem to have "stereotypic 'recipe' knowledge" (Waddington, 1994: 107) through which it is defining crowd situations and crowds.

The majority of situations are seen as easy by the police. These situations have not needed an active police intervention – those are self-controlled and self-policed by crowds, and follow beforehand made script of the police. The policing of these cases are commonly based on earlier mentioned

"hidden" measures and tactics, and relatively passive role of the police. Interviewed officers described such events as peaceful, highly organised and non-violent, and which are organised for example by trusted and noble trade unions and other official organisations, and middle class family men and workers. These "ordinary" Finns are from police perspective very law-abiding and calm citizens.

The difficult situations are usually exceptional and unusual, and those are often protest events. The exceptional minority events in Finland (from mid-1990s to 2005 five to ten demonstrations in which the police have shown or used force and/or faced conflicts with a crowd) have become cultural icons of difficult cases. The sensational events in the Finnish scale have also got wide publicity in media. These cases are used as an argument for the need for and the existence of crowd control units and practices in Finland. The crowds in the events had in one way or another broken the Finnish norm of non-violent, peaceful and law-abiding tradition of crowd behaviour, and the officers perceived the norm-breakers as deviant and problematic – "bad citizens" – whose political ends, values and motives were questioned.

The minority group of people was defined by interviewed offices for example as hooligans, troublemakers, young political radicals, agitators and professional protesters (cf. della Porta, 1998: 241–245; Noakes et al., 2005: 248; Stott and Reicher, 1998: 516–517; Waddington, 1994: 112–113), who were in most cases linked more or less to political ideologies like anarchism, anti-globalisation and anti-liberalism, and ecological and animal rights activism. As following citation demonstrate the officers perceived the "troublemakers" (or "hardcore group(s)") as easy to be identified and as intentional individuals or group:

These are few pinheads who want come there. ... They think it's a public folk's party and they can do what ever they like. Sometimes they are anarchists and sometimes the same group but with different name. It is a group of few key persons who generally somehow bring up their issues or themselves. ... They can be recognised from there, it's the same fellow again. (P9)

Firstly, a reason for mistrust towards such individuals and groups given by the interviewed officers is that their behaviour is often unpredictable. From police perspective their events are usually seen as "difficult" and "uncertain" because those quite often include an element of surprise. The officers are trying to avoid surprises as far as possible even if it is often a difficult task to be fulfilled (see Fillieule and Jobard, 1998: 75; Waddington, 1994: 136–139). The police feel that its own planning of policing is difficult because of experienced negotiation problems with the Finnish "hardcore group(s)".

Secondly, the individuals and group(s) have become mistrusted because a resistance of the police which has been exceptional in Finland by far. According to the officers the resistance has mostly meant passive civil disobedience and verbal assaults towards police officers of the crowd control units. In few cases of such minority events the police had also faced violent physical resistance (like spitting, hitting, punching and throwing of various kind of material). The officers perceived aggression and acts of violence as the worst experience from the minor "difficult" events.

3) Tension between Global and Local Realities

A key result based on the police interviews is that the Finnish police knowledge includes a tension and interaction of global and local. It is linked how police officers perceived the reality of the past, the present and the future of crowd situations and their policing.

(1) Firstly, there has been a shift in how police officers define threats of public order policing in Finland. In the beginning of the 1990s the threats were defined to have international roots, but mostly the officers feared national shifts in Finnish crowds. The Finnish threat scenarios have not been realised in the scale that police expected. There has been just few and very exceptional mass events in Finland defined as problematic by the police. It can be stated that the police knowledge of public order policing was strongly nation-centric in the 1990s. Also perceived threats were more local than global questions.

It can be stated that the Finnish police knowledge includes both local and global frames in new millennium. Finland is defined from the local frame as relatively peaceful and stable (i.e. status quo or consensus) society which is mostly free from internal threats for public order policing. The local frame is based on the experiences of police officers from their work in the streets. From global frame the policing of crowd events looks internationally chaotic, risky and uncertain. The perceived threats for public order policing are from police perspective now and in the future more strongly international than before – they are more global than local questions. The most serious threat was linked by the police officers to a shift towards more violent behaviour of crowds in Finland.

The global threat scenarios defined by officers have two analytical categories which both are connected to international political events and protests. The first category is huge international political meetings arranged in Finland. The events are cases where global politics become localised issue of policing (see Ericson and Doyle, 1999; Sheptycki, 2005).

The second category includes events where Finnish local politics become a global issue. In the cases a national phenomenon will become a wider international topic for protest. An example given by the officers was the Parliament's decision to build a new nuclear power plant in Finland.

(2) Secondly, the tension between local and global is located to how the police perceive and have perceived the policing of crowds, and police tactics and measures in Finland. The crowd control units and policies were based on the influences from international models. Especially the models of Swedish and English police forces were seen as role models for Finnish version, but according to the interviewed officers the final model was national and original.

From police perspective the impact of English model was mostly organisational. The English and Finnish models for the special unit are highly similar. Officers of the units are normally working in ordinary policing at local level; and the organisation is nation-wide divided to territorial units and the divided units can cooperate together if needed (King and Brearley, 1996: 13; Reiner, 2000: 67; Waddington, 1991: 140–141).

The officers stated that they trust to Finnish model now and in the Future. They perceived that the Finnish police have to trust to the local model (organisation, tactics, measures and equipment) and be critical towards transnational influences in the local level.

On the other hand according to some of the officer the transnational co-operation between different police forces in level of European Union is already in some extent a part of everyday reality now and in future. Generally the officers perceived that transnational operational co-operation is more difficult issue. They stated that it includes many problems with principles and practices.

References

- della Porta, D. (1998) 'Police Knowledge and Protest Policing: Some Reflections on the Italian Case', in D. della Porta and H. Reiter (eds) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, pp. 228-252. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- della Porta, D. and Reiter, H. (1998) 'Introduction. The Policing of Protest in Western Democracies', in D. della Porta and H. Reiter (eds) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, pp.1-32. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- della Porta, D. and Reiter, H. (2006) 'The Policing of Transnational Protest: A Conclusion', in A. Peterson, D. della Porta and H. Reiter (eds) *The Policing of Transnational Protest*, pp. 175-189. Aldershot: Ashgate.
- Ericson, R. and Doyle, A.(1999) 'Globalization and the Policing of Protest: the case of APEC 1997', *British Journal of Sociology* 50(4): 589-608.
- Fillieule, O. and Jobard, F. (1998) 'The Policing of Protest in France: Towards a Model of Protest Policing', in D. della Porta, and H. Reiter (eds) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, pp. 70-90. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Flyghed, J. (2002) 'Normalising the Exceptional: The Case of Political Violence', *Policing and Society* 13 (1): 23-41.
- Hall, A. and de Lint, W. (2003) 'Policing Labour in Canada', *Policing and Society* 13(3): 219-234.
- King, M. and Brearley, N. (1996) *Public Order Policing: Contemporary Perspectives on Strategy and Tactics*. Leicester: Perpetuity Press.

- King, M. and Waddington, D. (2005) 'Flashpoints Revisited: A Critical Application to the Policing of Anti-globalization Protest', *Policing and Society* 15(3): 255-282.
- Kääriäinen, J. (2007) 'Trust in the Police in 16 European Countries', *European Journal of Criminology* 4(4): 409–435.
- McPhail, C., Schweingruber, D. & McCarthy, J. (1998). 'Policing Protest in United States: 1960-1995', in D. della Porta, and H. Reiter (eds) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, pp. 49-69. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Noakes, J. and Gillham, P. F. (2006) 'Aspects on the 'New Penology' in the Police Response to Major Political Protests in the United States, 1999-2000', in A. Peterson, D. della Porta and H. Reiter (eds) *The Policing of Transnational Protest*, pp. 97-116. Aldershot: Ashgate.
- Noakes, J. A., Klocke, B. V. and Gillham, P. F. (2005) 'Whose Streets? Police and Protester Struggles over Space in Washington, DC, 29-30 September 2001', *Policing and Society* 15(3): 235-254.
- Peterson, A., della Porta, D. and Reiter, Herbert (eds) (2006) *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot: Ashgate.
- Reiner, R. (2000) *The Politics of Police*, 3rd edition. Oxford: University Press.
- Sheptycki, J. (2005) 'Policing Political Protest When Politics Go Global: Comparing Public Order Policing in Canada and Bolivia', *Policing and Society* 15(3): 327-352.
- Siisiäinen, M. (1990) 'The Spirit of the 60's and the Formation of Voluntary Associations in Finland', in M. Marin, K. Pekonen and M. Siisiäinen *Aging, Generations, And Politics*, pp. 56-97. Publications of the Department of Sociology, University of Jyväskylä 46(1990). Jyväskylä.
- Siisiäinen, M. (1998) 'Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat', in K. Ilmonen and M. Siisiäinen (eds) *Uudet ja vanhat liikkeet*, pp. 219-243. Tampere: Vastapaino.
- Stott, C. and Reicher, S. (1998) 'Crowd Action as Intergroup Process: Introducing the Police Perspective', *European Journal of Social Psychology* 28(4): 509-529.
- Vitale, A. S. (2005) 'From Negotiated Management to Command and Control: How the New York Police Department Polices Protest', *Policing and Society* 15(3): 283-304.

Waddington, P. A.J. (1991) *The Strong Arm of Law*. Oxford: Clarendon.

Waddington, P. A.J. (1994) *Liberty and Order: Public Order Policing in a Capital City*. London: UCL Press.

Winter, M. (1998) 'Police Philosophy and Protest Policing in the Federal Republic of Germany, 1960-1990', in D. della Porta and H. Reiter (eds) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, pp. 188-212. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Arbeidsgruppe III – Fengsel og rehabilitering

Metodeovervejelser i en kvalitativ og kvantitativ fængselsundersøgelse

Minke, K. Linda

Abstract

Artiklen omhandler nogle præliminære metodiske overvejelser indhentet gennem et længerevarende etnografisk feltarbejde foretaget i et lukket fængsel for mandlige indsatte. Det er efterhånden blevet almindeligt at forskere i sådanne kontekster underlægges indberetningspligt, hvilket kan være dilemmafuldt at navigere med. Artiklen beskriver endvidere, hvordan en forsker uforvarende kommer til at kommentere uregelmæssigheder i fængselsverden, hvor det får utilsigtede konsekvenser. Endelig beskriver artiklen overvejelser i forbindelse med en større surveyundersøgelse foretaget blandt knap 1700 fanger under diverse fængselsregimer.

Undersøgelsens baggrund

I 1962 foretog den amerikanske professor i kriminologi Stanton Wheeler i samarbejde med nordiske forskere en spørgeskemaundersøgelse blandt fanger i 15 nordiske fængsler i henholdsvis Finland, Norge, Sverige og Danmark. Undersøgelsens formål var en analyse af fængslets sociale klima og herunder at belyse forekomsten af solidaritet blandt de indsatte og som følge heraf graden af prisonisering. Idet undersøgelsen tog udgangspunkt i uligeartede anstalter såsom åbne, lukkede og behandlingsorienterede anstalter var hensigten med undersøgelsen også at analysere, om de indsatte blev mere eller mindre prisoneiserede afhængig af anstaltstype.²⁹

Nogle resultater fra undersøgelsen var, at solidariteten imellem fangerne var større jo yngre og mere homogent belægget var og desto mere kriminel erfaring de indsatte havde. Omvendt var solidariteten overfor personalet større jo mere behandlingsorienteret anstalten var, og desto mere interaktion der var mellem indsatte og ansatte (Mathiesen 1965; Cline 1968; Balvig et al 1969).³⁰ Dengang tydede det derfor på, at prisoniseringen var mest udbredt blandt de yngste, de mest kriminel erfarte og blandt indsatte på ikke-behandlingsorienterede anstalter.

---

²⁹ Prisonisering som begreb og fænomen blev introduceret af pioneren indenfor fængselsforskning: den amerikanske professor i kriminologi Donald Clemmer i værket *The Prison Community*. Clemmer beskriver prisoneisingsprocessen som: “the taking on in greater or less degree of the folkways, mores, customs, and general culture of the penitentiary” (Clemmer 1940: 299).

³⁰ Wheeler fandt, at prisoneisingsprocessen er U-formet idet prisoneiseringen tiltager undervejs i afsoningsforløbet, toppe midtvejs og mindskes hen imod dato for løsladelse. Det betyder dog ikke en total tilbagevenden til de holdninger og værdier, som den indsatte havde forud indsættelsen. Under afsoningen er der forekommet en uoprettelig påvirkning af mennesket i negativ retning (Mathiesen 1988:79f).

Siden 1962 har fængselsvæsnet og fangesamfundet undergået en række forandringer. Igennem den seneste årrække er der forekommet markante strafskærpelser i Danmark på volds- røveri og narkotikaområdet (Kyvsgaard 2003). Samtidig er antallet af prøveløsladelser faldet markant. I 1997 blev der givet afslag i 17 pct. af ansøgningerne på prøveløsladelse. Dette tal var steget til 25 pct. i 2006 (Direktoratet for Kriminalforsorgen 2006: 54). Folk tilbringer således mere tid i fængslerne i dag end tidligere. Fangerne verden har også udviklet sig i retning af en mere segregeret verden. I dag differentieres de i højere grad til en række specialafdelinger på baggrund af subjektive såvel som objektive kriterier såsom gruppetilhørsforhold, behandlingsbehov, kriminalitetens art, alder mv. Narkotika er endvidere blevet mere tilgængeligt i dag, end den var i 1962, og endelig har immigration afstedkommet en etnisk mere heterogen fangesammensætning, end den var i de skandinaviske lande i begyndelsen af 1960'erne.

Undersøgelsen *Fængslets indre liv* er toleddet og består dels af et kvalitativt studie foretaget i det lukkede statsfængsel Vridsløselille, og dels af en surveyundersøgelse blandt fangerne med henblik på at foretage en komparativ analyse af udviklingen af graden af solidaritet fra 1962 til 2008. Desuden ønskes der en detaljeret beskrivelse af prisoniseringsprocessen – herunder hvilke normer tilegnes og hvordan? Prisonisering tilegnes igennem interaktioner med andre fanger, hvorfor studiet i høj grad fokuserer på fangerne interaktionsmønstre.

Metodiske overvejelser vedrørende den kvalitative undersøgelse

Planlægningen af undersøgelsen involverede en række møder med Direktoratet for Kriminalforsorgen. Der blev trukket oplysninger i Kriminalregistret og der måtte underskrives en fortrolighedserklæring. Statsfængslet i Vridsløselille blev herefter kontaktet og planlægningen af feltarbejdet involverede ligeledes en række møder med forskellige aktører såsom ledelse, fængselsfunktionærer og fanger. Fra fængslets ledelse blev der forelagt en skrivelse, der omfattede forskerens indberetningspligt. Til en begyndelse omfattede indberetningspligten både alvorligere strafbare forhold og andre uregelmæssigheder begået af fangerne. Indberetningspligten medførte et moralsk dilemma. Fængselslivets afsavn medfører uundgåeligt, at der eksisterer en sort økonomi og en illegal handel blandt fangerne (Sykes 1958; Crewe 2006). Samtidig må det være forventeligt, at fangerne verden er præget af uregelmæssigheder. Observation af fangerne verden forudsatte, at fangerne havde tillid til mig som person. Hvordan kunne man forvente tillid til en person, der samtidig fungerede som rapportør af uregelmæssigheder begået af dem? Ben Crewe, forsker på Prison Research Centre på University of Cambridge, diskuterer forskerens etiske dilemmaer i forbindelse med indberetningspligt, når der bedrives feltarbejde i fængselskonteksten. I hans undersøgelse omfattede indberetningspligten alvorligere personfarlig kriminalitet samt planer om flugt (Crewe 2006:350f). Efter en drøftelse med fængslets inspektør, blev indberetningspligten i denne undersøgelse revideret til ikke at omfatte uregelmæssigheder men udelukkende alvorligere strafbare forhold. Det er almindelig kendt, at der handles med narkotiske stoffer i et fængsel, hvorfor der var stor sandsynlighed for at overvære handlinger i den retning. For at undgå situationer, hvor jeg vidste, at jeg ville komme i et moralsk dilemma om min pligt til at indberette besluttede jeg derfor, at jeg ikke ville observere distribution eller handel med større mængder narkotiske stoffer. Viden om alvorligere strafbare forhold er derfor indsamlet via kvalitative interview.

Det var også en betingelse, at jeg skulle bære nøgler til fængslet og en walkietalkie/overfaltsalarm. Jeg forsøgte ihærdigt at undslå mig at bære nøgler for ikke at blive opfattet som en fængselsbetjent af fangerne. Fængselsfunktionærerne havde dog ikke personalemæssige ressourcer til at åbne og lukke døre på ulige tidspunkter for mig, hvorfor undersøgelsens gennemførelse var betinget af, at jeg skulle bære nøgler. Jeg var noget betænkelig ved at indgå dette kompromis, men i praksis viste det sig ikke at være noget problem. I fangerne perception er det ikke alene nøglerne, der konstituerer en fængselsbetjent. Jeg oplevede derved ikke nogen afstandtagen til mig af denne

grund. Nøglerne havde da også den fordel, at der blev givet mulighed for at færdes frit og uhindret i alle områder af fængslet.

Feltarbejde i et lukket fængsel

Feltarbejdet skulle foretages i et fængsel, hvor man kan formode at prisoniseringseffekten er højst, og hvor fængselsmiljøet samtidig er præget af differentiering. Statsfængslet Vridsløselille blev yderligere udvalgt som case af flere årsager. Dels har inspektøren stor velvilje i forhold til forskning og er derfor en lydhør samarbejdspartner, og dels har fængslet en velegnet geografisk beliggenhed i Albertslund, 17 km. vest for København. Kort fortalt er fængslet opført i 1859 efter det såkaldte ”Philadelphia-system”.³¹ Der er plads til 240 mandlige fanger. Fangerne er som udgangspunkt ældre end 23 år, omtrent 30 pct. er af anden etnisk oprindelse end dansk, omtrent halvdelen afsoner frihedsstraffe på mere end otte år og den begåede kriminalitet vedrører hovedsageligt grov narko, røveri og volds forbrydelser. Fængslet består af 13 afdelinger, hvoraf 6 er ”almindelige” fællesskabsafdelinger. De øvrige er specialafdelinger. I gennemsnit er der 20 pladser på hver afdeling (Engbo 2007: 11).

I det oprindelige undersøgelsesdesign var det planlagt, at hovedparten af empirien skulle indsamles på et begrænset antal afdelinger. Af anonymiseringshensyn og af hensyn til at undersøge variationen i fængselsmiljøet, blev det besluttet at indsamle empirien på samtlige afdelinger i fængslet. Tidsmæssigt er de enkelte afdelinger og fangernes interaktioner observeret i kortere eller længere tid afhængig af dynamik og fangernes reaktioner på min tilstedeværelse. Perioden med deltagerobservation indbefatter 13 måneder/148 dage/1090 timer.

Fængslet er en kontekst, der er præget af stor mistænksomhed, og hvor der ikke udvises særlig meget tillid til nogen (Crewe 2006:347). Det er endvidere videnskabeligt dokumenteret, at fængselsmiljøet i høj grad er funderet i dikotomien os/dem. Fangerne på den ene side og systemet/fængselsbetjentene på den anden (Clemmer 1940; Sykes 1958; Cressey 1961; Morris & Morris 1963; Lindberg 2005). Idet denne undersøgelses optik var fangernes verden, var det nødvendigt, at jeg blev accepteret af dem og jeg havde derfor brug for hjælp fra en magtfuld fange, der kunne fungere som door-opener til fangernes verden. Gennem erfaringer fra tidligere fængselsbesøg og interview med fanger vidste jeg, at fangernes fællestalsmand har en nøgleposition som gatekeeper til fangernes verden (Minke 2006). Fangernes fællestalsmand blev derfor indkaldt forud feltarbejdets iværksættelse til et møde med fængslets ledelse, hvor han blev informeret om undersøgelsen og det metodiske grundlag. Fællestalsmanden afholdte efterfølgende et møde med de øvrige talstmænd, hvor han informerede dem. Enkelte talstmænd var naturligvis skeptiske overfor den valgte metode, hvilket i høj grad hang sammen med indberetningspligten. På trods af dette valgte fællestalsmanden dog at sige ”god for mig” overfor de øvrige fanger og aftalen blev, at jeg indledte mit feltarbejde på den afdeling, hvor han var hjemmehørende.

Når man udforsker kontekster, hvor aktørerne har erfaringer med overvågning og infiltration, er det ikke ualmindeligt, at forskeren anklages for at være spion eller dobbeltagent (Hammersley & Atkinson 1995:39). Det er derfor heller ikke ualmindeligt, at personer bliver sat til at kontrollere, om forskeren vitterlig er den person, vedkommende giver sig ud for at være (Lee 1995:17). Jeg havde ikke opholdt mig mange dage i fængslet, førend jeg hørte, at nogle ledende fanger allerede havde kontrolleret mig ved hjælp af ”deres soldater udenfor” (feltnote). Disse personer kontrollerede blandt andet min identitet, og herunder at jeg ikke umiddelbart kunne rubriceres som undercover politiagent eller udsending fra Direktoratet for Kriminalforsorgen ansat til ”at knalde

³¹ Philadelphia-systemet er baseret på en total isolation af fangerne. Fængslet blev på daværende tidspunkt betegnet som et forbedringshus (Smith 2003:182).

dem alle sammen” (feltnote). Det er altid i feltarbejdets indledende fase, at forskeren er mest sårbar i forhold til at blive utsat for beskyldninger om spionage med risiko for, at feltet lukker ned (Lee 1995:74). For at imødegå risiko for misforståelser med forskerens rolle og hensigten med undersøgelsen, er det derfor altid vigtigt, at forskeren er parat til at forklare så præcist og ærligt som muligt, hvad man foretager sig og hvorfor (King&Liebling 2008:444). Min erfaring er endvidere, at det er nødvendigt, at der reageres på forestillinger om spionage/angiveri, der kan være ødelæggende for hele forskningsprocessen. I de tilfælde, hvor jeg erfarede, at enkelte fanger var i tvivl om mine hensigter, henvendte jeg mig altid til vedkommende og havde en samtale med pågældende, hvor min position som forsker blev forhandlet. Det blev her understreget, at jeg havde tavshedspligt og ikke var omfattet af samme indberetningspligt som fængslets medarbejdere.

Forskere bliver hyppigt utsat for diverse test fra de personer eller grupper, der udforskes. Nogle test er relativ uskyldige, hvor forskeren drilles, tildeles øgenavne eller bringes i kompromitterende situationer, alt sammen for at se, hvordan forskeren mestrer situationen. Andre test er orienteret imod forskerens troværdighed og det er ikke ualmindeligt, at fanger fortæller forskeren om forhold, der kan være problematiske for pågældende, såfremt forskeren ikke beholder denne viden for sig selv (Mathiesen 1965:236). Da jeg havde opholdt mig i fængslet ganske få dage, blev jeg utsat for sådan en test. En fange ville vise mig nogle kunstneriske genstande, han havde fremstillet i fængslet. Alt imens han fremviste sine kunstneriske effekter, tog han uventet en mobiltelefon³² frem og sagde: ”Se hvad jeg har, og jeg vil endda vise dig, hvor jeg gemmer dem”. I løbet af et ganske kort øjeblik havde han gemt den igen på et tilsyneladende sikkert sted. Jeg blev overrasket over den uventede handling, og udtrykte overfor ham, at min hensigt ikke var at finde telefoner eller endsige gemmestede. Han pointerede efterfølgende, at han ikke havde noget at skjule overfor mig. Samtalen om hans kunstproduktion blev genoptaget som om, intet var hændt. Jeg forlod fængslet kl. 21.25, hvor fangerne låses inde på deres celler, og mødte frem på samme afdeling næste dag kl. 14. Det følgende er et uddrag af optegnelser i mine feltnoter:

”Fangerne kommer tilbage fra arbejde i mindre grupper med mindre tidsintervaller imellem hvert hold. Fangen fra dagen forinden går forbi mig og låser sin celledør op. Han opholder sig inde på sin celle et kort øjeblik og går ud på gangen med en lille gul seddel i sin hånd. I overvær af flere fanger udtrykker han højt, at der har været visitation på hans celle. Jeg tænker, at mobiltelefonen kan være fundet under visitationen, og at han dermed kan tro, at jeg har afsløret gemmestedet for fængselsbetjentene. Hvis vedkommende mener dette, er jeg klar over, at accepten fra fangerne om at færdes blandt dem, ikke længere gør sig gældende. Fangen går leende hen imod mig og siger, at der står IAB på sedlen. De øvrige fanger diffunderer uanfægtet videre ned af gangen. Jeg er desorienteret og ved ikke, hvad meddelelsen betyder og får klargjort, at det betyder ”intet at bemærke”, og at telefonen derfor ikke er fundet. Jeg forklarer fangen, at jeg fremover ikke vil se, hvor han eller andre fanger gemmer illegale genstande, idet jeg aldrig ville have mulighed for at bevise, at informationer desangående ikke stammer fra mig. Jeg forlader situationen og sætter mig ind i fangernes dagligstue. Et kort øjeblik efter kommer en anden fange med en kop kaffe til mig og flere fanger slutter sig til vores selskab. De er klar over, at jeg må lære nogle basale adfærdsregler for ikke at komme i problemer. I gruppen diskuteres livligt, hvad adfærdsreglerne går ud på og for at visualisere, hvad der menes, henviser flere fanger til de tre aber [Three wise monkeys]. Med gestikulationer og verbalt udtrykker de, hvad det indbefatter: ikke se, ikke høre, ikke tale. Der var endvidere enighed om, at al adfærd i fængslet er forbundet med diskretion og uregelmæssigheder ikke skal kommenteres men ignoreres”.

Denne adfærdskodeks måtte jeg tolke fleksibelt. På den ene side er vidensproduktion betinget af, at man ser, hører, taler, men i visse situationer, måtte sanserne benyttes selektivt. Roy King, der har

---

³² Besiddelse af mobiltelefoner i et lukket fængsel er strafbart.

foretaget adskillige empiriske undersøgelser i engelske fængsler, har opsat 10 punkter som en fængselsforsker bør tage ad notam. En af disse er: "You must know when to open your mouth and when to keep it closed" (King&Liebling 2008: 442). Som novice i fængselsverdenen kan det være vanskeligt at vide, hvornår man har sagt for meget, og selv en uskyldig forespørgsel om forhold vedrørende en person, kan have alvorlige konsekvenser for pågældende, hvis man ikke tænker sig om, førend man svarer. Jeg valgte derfor ignorantens strategi. Jeg meddelte for eksempel ikke andre, hvor personer befandt sig i fængselsmiljøet. Dette afstede kom ofte stor forundring for såvel fængselsbetjente og fanger, hvis vedkommende akkurat var passeret forbi mig og ikke kunne findes, fordi han opholdte sig på en andens celle. Jeg overbragte meget sjældent hilsner fra en fange til en anden. I disse tilfælde meddelte jeg fangen, at såfremt jeg ikke kendte deres relation på forhånd, kunne en hilsen indeholde en latent trussel. De fleste fanger havde stor forståelse for denne strategi.

Når der er situationer, man på forhånd ikke ønsker at observere eller samtaler, man ikke vil overhøre, er det påkrævet, at man ved, hvornår man skal undlade at opsøge et bestemt sted eller nogle bestemte personer inden en situation udvikler sig i en problematisk retning. Williams et al har foretaget etnografisk feltarbejde blandt crack-misbrugere i USA og diskuterer i en artikel, at forskere i konfliktfyldte kontekster udvikler en særlig form for sjette sans, der advarer forskeren forud potentielt risikable situationer (Williams et al 1992:361). I modsætning til Williams et al mener jeg dog ikke, at den sjette sans er intuitiv og metafysisk. Min erfaring er, at den sjette sans udvikles i tæt kontakt med feltet, hvorfor forskeren selvfølgelig er mere sårbar i begyndelsen, hvor kendskabet til konteksten er beskedent, og hvor man endnu ikke har lært at aflæse adfærd eller interaktionsmønstre. Idet hovedparten af fangerne var meget venlige og imødekommen overfor mig blev jeg socialiseret til fængselslivet ved hjælp af deres kyndige guidning. Fængselsmiljøet er dog også en sprogfattig kultur, og nogen former for adfærd udtrykker sig som en kropsliggjort habitus, som aktørerne navigerer ubevidst efter. Adfærd såsom påfaldende tavshed, optrukne skuldre, manglende blikkontakt, motorisk uro, en påfaldende gruppessammensætning på gårdtur, plan B gårdtur på en kold regnvejrsdag³³ kunne være små advarselslamper i fangesamfundet om, at en konflikt kunne være under optrapning. Dechifreret var det således fangesamfundets små tegn på, at man skulle forføje sig, og de fleste fanger indrettede sig herefter. I disse sjældne situationer eksplicerede jeg stort set altid mine observationer overfor enkelte fanger. På denne måde fandt jeg, at den sjette sans forud potentielt risikable situationer er empirisk baseret, derfor testbar men overvejende sprogløs.

Qua min position som novice i fangernes verden var flere bekymrede over, om jeg kunne være i en sårbar situation og flere indtog en beskyttende attitude. På stort set samtlige afdelinger var der altid en eller flere fanger, der tilbød sin celle som en form for "safety zone", hvis jeg følte behov for at slappe af. Det var absolut meget få gange, at jeg følte mig decideret utryg i en fanges selskab.

De første måneder med deltagerobservation afstede kom ikke uheld fra min side, men en dag talte jeg over mig:

"Jeg venter på, at klokken skal blive 18.00, hvor jeg har en aftale. Jeg kigger op på uret. Det viser 17.50. Jeg bladrer lidt i dagens avis og ser igen i retning mod uret. Det viser forsæt 17.50. Jeg ser mig omkring og observerer to fængselsbetjente på gangen. Jeg spørger de to, hvad klokken er. Den ene betjent kigger på uret, der hænger ved fangernes dagligstue. Det er åbenlyst gået i stå. Måske skal batteriet skiftes, siger vedkommende. Betjenten tager fat i uret og ud af uret falder en mobiltelefon. De to betjente ler højt, hovsa, siger den ene. Flere fanger kommer ud på gangen. Den ene betjent spørger, om nogen vil kendes ved telefonen. Alle benægter. Flere fanger skæver til mig.

---

³³ Af sikkerhedsmæssige årsager må der kun lukkes et begrænset antal fanger ud på samme tidspunkt. I perioder med godt vejr kan det derfor forekomme, at der er flere fanger tilmeldt gårdturen, end sikkerhedsreglerne foreskriver. Det kan derfor være nødvendigt at opdele gårdtursperioden på to ulige tidspunkter.

De to betjente går ind på kontoret med mobiltelefonen for at skrive rapport. Flere fanger siger efterfølgende, at jeg ikke kunne vide, at der lå en telefon i uret. En fange udtrykker imidlertid højlydt, at han aldrig ville spørge en betjent, hvad klokken er. Jeg ved derfor, at jeg har dummet mig, idet jeg ikke har udvist den fornødne diskretion. To timer efter fundet af mobiltelefonen kommer Albert hen til mig. Han er alvorlig. Han har i den mellemliggende tid været til besøg på besøgsgangen og har hørt blandt fanger dernede, at rygtet går i hele huset om, at jeg hjælper fængselsbetjentene med at finde telefoner. Han tager fat i min arm og fører mig med ind på betjentkontoret. Han spørger betjentene, om det er rigtigt, at jeg hjælper dem med at finde telefoner. En betjent nikker og svarer alvorligt ”Jo da, det har hun gjort længe”. Den åbenbare kooperation imellem betjenten og fangen er helt uventet for mig. Jeg vil forlade kontoret og udtrykker, at situationen er helt forrykt. Den anden betjent protesterer og beder sin kollega og fangen om at lade være med at drille mig. Fangen ler pludselig højt og siger, at det var sagt som spøg. Betjenten, der var gået med på spøgen, ler sammen med fangen og siger henvendt til mig med en alvorlig mine: ”Det er jo sådan, at når der kommer nogen udefra – for eksempel sådan nogen som dig - så kan vi finde ud af at holde sammen. Så ved du det”.

Flere fanger havde allerede på daværende tidspunkt beskrevet for mig, hvordan mistro og mistillid er fængselsmiljøets Skylla og Karybdis. Mistroen opstår, når man selv eller andre bliver udleveret af personer, man som udgangspunkt burde have tillid til, enten fordi disse personer er en del af ens egen gruppe (medfanger) eller er en del af en professionel gruppe (betjentene). Fanger havde beskrevet forskellige former for kooperativ virksomhed mellem fængselsbetjente og fanger, hvilket for tilskuere og ofre var ubehageligt, og hensatte dem i en diffus afmagtssituation, idet allianceen fængselsbetjent-fange er en stærk og samtidig modsætningsfuld alliance. Såfremt allianceen i det ovenfor beskrevne tilfælde var blevet opretholdt kunne postulatet om, at jeg fungerede som angiver i fangernes verden have medført en uigenkaldelig exit fra feltet på en – for mig - yderst ubehagelig måde. Det forekom dog ikke, og feltarbejdet fortsatte på vanlig vis.

Metodiske overvejelser vedrørende surveyundersøgelsen

Det oprindelige spørgeskema fra 1962 er venligst udlånt af professor Thomas Mathiesen fra Oslo universitet. Det er efterfølgende oversat fra norsk til dansk. Dette oprindelige spørgeskema er efterfølgende suppleret med en række spørgsmål. Flere af disse spørgsmål er en test af de kvalitative resultaters generaliserbarhed. Andre spørgsmål er inspireret af Alison Lieblings undersøgelse: *Prisons and their Moral Performance*. Eksempler herpå er: ”Jeg er blevet retfærdig behandlet i fængslet”³⁴ (Liebling 2004: 272) og ”Jeg har tillid til hovedparten af mine medindsatte i fængslet”³⁵ (ibid.: 362).

Spørgeskemaet blev pilottestet blandt 12 fanger på en kontraktafdeling på statsfængslet i Ringe. Fangerne blev her inddelt i 3 grupper og blev bedt om at kommentere spørgsmålene og gerne fremkomme med forslag til udskillelse af eventuelle fåbelige eller irrelevante spørgsmål. Hovedparten af fangerne gjorde en ihærdig arbejdsindsats. Enkelte spørgsmål blev ekskluderet, men samtidig havde de en række glimrende forslag til flere relevante spørgsmål. Spørgeskemaet nåede et endeligt omfang på 36 sider. Jeg var noget betænkelig ved dette, men konkluderede i samråd med min vejleder, at samtlige spørgsmål havde relevans for denne undersøgelse. Fangernes verden og fængslets indre liv er unægtelig også mangefacetteret.

---

³⁴ Spørgsmål 63.

³⁵ Spørgsmål 104.

Den 3. januar 2008, hvor distributionen af spørgeskemaerne blev indledt, var det samlede belæg i kriminalforsorgens anstalter på 3578 fanger ud af en samlet kapacitet på 4169 pladser.

Undersøgelsespopulationen vedrørte 1647 fanger, altså knap halvdelen af det samlede belæg. De fem fængsler der indgik i undersøgelsen i 1962 er medtaget i undersøgelsespopulationen.³⁶ De er endvidere suppleret med yderligere syv. Der er således fanger fra 12 forskellige anstalter repræsenteret. Fem af disse er lukkede fængsler,³⁷ tre er åbne fængsler,³⁸ tre er pensioner³⁹ og endelig indgår dele af Københavns fængsler herunder Vestre fængsel og den særlige afdeling på politigården.⁴⁰

I november/december 2007 blev ledelsen på hvert afsoningssted adviseret fra Direktoratet for Kriminalforsorgen om undersøgelsen. Ledelsen i de berørte anstalter havde derfor mulighed for at kontakte undertegnede forud spørgeskemadistributionen. Det skete i flere tilfælde, og den oprindelige tidsplan måtte efterfølgende revideres af hensyn til planlagte aktiviteter i fængslerne. I skrivelsen blev der samtidig gjort opmærksom på, at undertegnede ønskede at mødes med de respektive fængslers talstmænd forud distributionen. Da tidspunkterne for distributionen var afklaret, blev der en uge forud undersøgelsen udsendt en skrivelse til opsætning på fangernes opslagstavler om undersøgelsen samt formålet hermed.

Idet jeg på forhånd havde kendskab til fangernes organisering og herunder betydningen af betroede jobs som talstmænd og gangmænd blandt dem var fremgangsmåden, at når jeg ankom til en afdeling forespurgt jeg efter disse to nøglepersoner, og bad dem om, at være behjælpelige med dels distribution og dels at finde frem til samtlige fanger på afdelingen. Indenfor visse kontekster fx på isolationsafdelinger, hvor fangerne var låst inde på deres celle, fik jeg bistand fra fængselsfunktionærer eller behandlingskonsulenter med hensyn til adgang. Spørgeskemaerne blev uddelt personligt den ene dag og indsamlet igen den næste dag. Det blev pointeret overfor alle fanger, at der måtte være tale om en personlig besvarelse. For de der havde behov for det, blev der tilbuddt hjælp til udfyldelse af skemaet.

Det var vigtigt, at fangerne dels havde tillid til at skemaerne ikke blev overdraget til andre og dels, at de afgivne oplysninger var fortrolige og anonymiserede. Skemaerne blev uddelt i en A4 kuvert, som fangerne efterfølgende kunne lukke til og enten overdrage det personligt eller til i nogle tilfælde til en betroet fange.

Den praktiske gennemførelse krævede et stort logistisk stykke arbejde. I forhold til de fanger, der ikke var til stede blev der ført en liste, og de fleste afdelinger blev genbesøgt. Genbesøgene på afdelingerne havde også den effekt, at nogle fanger fik en reminder om skemaudfyldelsen. Den personlige uddeling gav værdifulde informationer om graden af seriøsitet som fangerne udviste i forbindelse med udfyldelsen af skemaet. Flere afdelinger var i udfyldelsestiden henlagt i ”lektiestemning”, hvor gangene var affolkede og celledørene lukkede.

Svarprocent og bortfald

I denne undersøgelse er flere ressourcestærke fanger repræsenteret herunder fanger, der angiveligt ikke almindeligvis deltager i undersøgelser såsom bikere og personer, der indgår i diverse

³⁶ Herstedvester, Vridsløselille, Nyborg, Søbysøgård og Kragskovhede.

³⁷ Herstedvester, Vridsløselille, Nyborg, Ringe og Østjylland.

³⁸ Jyderup, Søbysøgård og Kragskovhede. De tre åbne fængsler er dog struktureret sådan, at fængslerne også har lukkede afdelinger, hvor fangerne er underlagt stort set samme vilkår som i de lukkede fængsler

³⁹ Pensionene Brøndbyhus, Lysholmgård og Skejby.

⁴⁰ Københavns fængsler rummer såvel varetægtsarrestanter som afsonere og personer, der anbringes disciplinært på politigården

strukturerede grupperinger (Lee 1995: 49). Argumentet for deres velvillige assistance i forbindelse med udfyldelsen af spørgeskemaet var, at der var mulighed for at stille spørgsmål direkte til den ansvarlige for undersøgelsen. Der kom 828 spørgeskemaer retur, hvilket giver en samlet svarprocent på 50. Af de 828 spørgeskemaer var 16 skemaer dog mangelfuld besvaret. Der er således i alt indsamlet adækvat data fra 812 personer, hvilket resulterer i en svarprocent på 49. Der er dog stor forskel på svarprocenten de enkelte anstalter imellem. Den højeste er på 80 pct. (pensionen Brøndbyhus), hvorimod den laveste er på 42 (Anstalten ved Herstedvester).⁴¹ I den tidligere undersøgelse fra 1962 var svarprocenten i gennemsnit på 87. Forklaringen på den store forskel i svarprocenten fra dengang til i dag skyldes givetvis flere forskellige forhold. I den tidligere undersøgelse blev de indsatte samlet i grupper i dagtimerne og fik oplæst spørgsmålene. Det var ikke muligt at anvende denne fremgangsmåde, idet fængslerne i dag er langt mere segregerede og som følge heraf må flere grupper fanger ikke interagere. Dengang fik alle medvirkende en pakke cigaretter, hvilket svarede til en dagløn. Hvis 1647 fanger skulle have en pakke cigaretter ville det svare til ca. 50.000 kr. i dag. For at honorere nogle (få) heldige fanger for deres arbejdsindsats, rådede jeg over 50 gavekort på 150 kr. til Fona, der skulle fordeles ved hjælp af lodtrækning. Denne strategi kan dog ikke entydigt anbefales. I nogle fængsler skabte gavekortene en del besvær i forhold til genstandsbekendtgørelsen (Justitsministeriet 2008: BEK nr. 736 af 25/06/2007). Flere fanger pointerede efterfølgende, at det havde været langt bedre at udstede gavekort til fængslets lokale købmand.

Spørgeskemaet blev oversat til arabisk hovedsageligt til personer, der allerede havde opholdt sig i Danmark i flere år, og eventuelt havde oparbejdet dansk statsborgerskab men som ikke mestrede det danske sprog adækvat. Bortfaldet udgør derfor i høj grad fremmedsprogede fanger, der ikke mestrede dansk eller arabisk. Der er tale om et meget omfangsrigt spørgeskema, hvorfor nogen har fundet processen med at besvare det som uoverskueligt og trættende. Dette gjaldt ikke mindst de mest ressourcesvage fanger. Andre havde psykiske forstyrrelser, der betød, at de ikke kunne koncentrere sig. Dette problem gjorde sig også gældende for flere varetægtsarrestanter. Nogle i den gruppe var påvirket af uvisheden og flere var emotionelt belastet. Andre igen havde tilbragt længere tid i isolation, hvorfor de ikke kunne koncentrere sig i længere tid. Endelig nægtede en bikerklub, der var samlet på en afdeling at deltage af principielle årsager. Medlemmer fra samme klub har dog besvaret spørgeskemaet på arrestafdelinger.

Referenceliste:

Balvig, Flemming; Dalå, Ole; Hansen-Poulsen, Svend; Rømer, Harald; Wolf, Preben (1969), *Fængsler og fanger*, Jørgen Paludans Forlag. Danmark.

Clemmer, Donald, (1940), *The Prison Community*. Holt, Reinhardt and Winston. New York, 1958; 1.st pub. 1940.

---

⁴¹ Anstalten ved Herstedvester var på daværende tidspunkt underlagt en undersøgelse af Kammeradvokaten, hvis resultater blev offentliggjort marts 2008 (Kammeradvokaten 2008). Flere fanger på Herstedvester eksplikerede, at de ikke turde deltage i denne undersøgelse af frygt for repressalier fra fængselsbetjentenes side.

Cline, Hugh & Wheeler, Stanton (1968), "The Determinants of Normative Patterns in Correctional Institutions" in *Scandinavian Studies in Criminology*, Vol. 2, pp. 173-184. Universitetsforlaget. Norge.

Cressey, R. Donald (ed.) (1961), *The Prison: Studies in Institution, Organisation and Change*. Holt, Reinhardt and Winston. New York.

Crewe, Ben (2006), "Prison Drug Dealing and the Ethnographic Lens" in *The Howard Journal of Criminal Justice*, Vol 45, No. 4, pp. 347-368. Blackwell Publishing. UK.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (2006), *Statistik 2006*, Direktoratet for Kriminalforsorgen. Danmark.

Engbo, Hans Jørgen (2007), *Statsfængslet i Vridsløselille*. <http://www.statsfaengslet-vridsloeselille.dk>

Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (1995), *Ethnography*. Routledge. London. UK.

Justitsministeriet 2008: *BEK nr. 736 af 25/06/2007*.

King, D. Roy & Liebling, Allison (2008), "Doing research in prisons" in King, D. Roy and Wincup, Emma (ed), *Doing research on Crime and Justice*. Oxford University Press. UK.

Kammeradvokaten (2008), *Undersøgelse af Anstalten ved Herstedvester*. København.

Kyvsgaard, Britta (2003), *Strafniveau, strafskærpelser og kapacitet*, <http://www.jm.dk>

Lee, M. Raymond, (1995), *Dangerous Fieldwork*. Sage Publications. UK.

Liebling, Allison, (2004), *Prisons and their Moral Performance*. Oxford. University press. UK.

Lindberg, Odd (2005), *Kvinnorna på Hinseberg. En studie af kvinnors villkor i anstalt*. Kriminalvårdsverkets forskningskommitté Rapport 15. Kriminalvårdsstyrelsen Förlaget. Sverige.

Mathiesen, Thomas (1965), *The Defences of the Weak*, Tavistock Publications. UK.

Mathiesen, Thomas (1988), *Kan fængsel forsvares?* SocPol. Danmark.

Minke, K. Linda (2006), *Skejby-modellen – et socialt eksperiment om udtynding af kriminelle*.
<http://www.justitsministeriet.dk/forskning/rapporter-vedr-forskningspuljen/rapportmappe/skejby-modellen-et-socialt-eksperiment-om-udtynding-af-kriminelle/>

Morris, Terence & Morris, Pauline (1963), *Pentonville – A Sociological Study of an English Prison*, Routledge & Kegan Paul. UK.

Smith, Scharff Peter (2003), *Moralske hospitaler*, Forum. Danmark.

Sykes, Gresham (1958), *The Society of Captives*. Princeton University Press. USA.

Williams, Terry; Dunlap, Eloise; Johnson, D. Bruce; Hamid, Ansley (1992), “Personal Safety in Dangerous Places” in *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 21, No.3. Sage Publications. UK.

Prisoners relatives in Iceland

Bjarnadóttir, Brynja Rós

Introduction

When I was working as a prison guard I was often concerned, when relatives and friends visited the prisoners what had been going on in their lives before they were sent to prison. I wanted to find out what is it like, to be a close relatives to a prisoner because I think that its nearly impossible to understand how relatives of prisoners feel unless you have been or are one. I also wanted to know what the system does to the relatives, who can help them? Is it the Prison and Probation Administration or the social service? And finally I wanted to know how the environment react. Like how do they tell their closest relatives and friends about the situation. Who is going to guide them how to tell their children that their father or mother, brother or sister is in prison? And finally what do the neighbors think about them?

My research is divided into three parts, its theoretical background, the methods I used, and the conclusions.

Research questions

My reacherch quistion is: Are prisoner's relatives offered any resources within the prions system in Iceland? The main goal of this research is to examine how this group, group of relatives handle the situation and how they manage after their spouse, parent or their child goes to prison.

Theories

I use theories to try and explain the relatives feeling, reactions and circumstances. There were two main theories that I thought made sense: labelling theory and anomie-strain theory.

Labelling theory:

Labelling theory matches both with the prisoners and their relatives because they usually both get branded. This theory tells us that nothing is abnormal except in the eye of the beholder. So you could say that crimes and deviant behaviour is decided by the viewer, and isn't necessarily connected to the seriousness of the crime a person commits. The problem here is that the deviant perceives himself as a delinquent which can lead to more deviant behaviour sometimes and becoming a vicious circle. People in lower classes are more likely to be labelled than people in middle or higher classes. However it is argued that labelling people can sometimes have a positive influence. Some would suggest that the fear of being labelled keeps them from committing crime and thus discipline, law and order is upheld.

Anomie-strain theory

Anomie-strain theory also seem to somewhat explain the reactions and feelings of relatives and prisoners. It can be very stressful for the family when one of them goes to prison. As recognised, this theory explains that deviance is a by product of social tension between goals and purpose. Most people would like to be rich and successful but not everybody has the opportunity to do so in a legal manner. Some are able to go to university, get a degree, then move onto a good position in for instance a bank and are offered an abnormally high salary. However there are quite a few who do not have these options available to them. Some cannot afford it and others are not interested. Sometimes it seems easier to achieve the goal of having a nice house, big car and villa in Spain by becoming a career criminal. Thus achieving the goal of becoming successful but going about it in a deviant way.

Methods

My research is a qualitative study and it's based on interviews with a prisoner, prisoner relatives, the prison priest, a social worker and a specialist from the Prison and Probation Administration. This research was conducted during 2005-2006. Through my work as a prison guard it was easy to make contact with the interviewees. I gave them a call and they were more than willing to cooperate. I would like to mention that I, of course, got permission from the prison warden and the prisoners themselves. Because of my position I spent lot of time with the prisoners before interviewing them in order to earn their trust. Interviews with the relatives were taken at their homes.

Interviews

The reason I chose this subject is first and foremost because we, the public, seem to have opinions about prisoners and what type of resources they have available to them, but we almost never think about the people who stand close to them, for example their parents, their children or their spouses. These people are often their only support, and therefore, there is a reason for us to take them into consideration and perhaps to take care of them to. The second reason is that when I was working as a prison guard I watched relatives visit prisoners and often, I thought, these people who spent a lot of time, - their valuable time- visiting their relatives in prisons. The third reason, it is a hidden group – it's a secret. I often wondered if the relatives, especially those who needed it, got any help from our system and/or from their closest family. According to my participants having a relative in prison is a big taboo and is not to be talked publically. The fourth reason is that the relatives perceive themselves as prisoners. They often get the same label as the prisoner, which I noticed so obviously when talking to them. The last reason is that I was interested to know how imprisonment affects the relatives' home life for instance. It can be a lot of pressure when one member of the family is taken away to prison, especially if this person (or the male as it usually is) is the main breadwinner. The woman is left alone with the bills and the kids, whilst the prisoner has free accommodation, free food and a (minimum) salary in the prison.

Stories from the interviews

Here is a brief example from the interviews I took to my participants.

“Prisoners relatives”

My first participant is an ex wife of a prisoner, at the time when he went to prison they were still a couple. She and her friend in similar situation were trying to organize a support group and get help from the authorities. But, no one listened to them and finally they gave up and quit:

“We had already organised an association, we had a house and everything and we had a lot of people with us. The phone didn't stop ringing I was interviewing relatives and they were calling me all the time asking for help and where to get help, and what they should do.” (relative)

My participant number 2 is a prisoner's mother. She didn't have much interest in participating in a support group. She didn't feel that this group meets her needs but she recommended it for other relatives.

“We can do lot more in this rich, fine society and I think “we” Icelanders and the Icelandic nation are not very good at it.” (relative)

The interview with the priest was very interesting. He is the only priest who takes care of all prisoners in Iceland. And he said:

“Supports groups which are made for prisoners' relatives doesn't just come out of the blue, they appear around prisoners and to activate these groups they need someone to help them.” (prison priest)

“The system”

Many relatives are quite anxious when the time comes for the prisoner to be released from prison. More often than not, the anxiety pertains to what he will do once he is out of prison. One of my participants that I talked with concerned about when her ex-husband will get out after many years in prison. She said:

“There is nothing that waits for him outside the prison, no opportunities, and he is more damaged than before he went to prison. And apart from that he is so mentally ill that he has been threatening our family while he's in prison.” (relative)

After he went to prison she had a hard time and all the responsibility was on her, like taking care of their kids, paying the bills and facing the curious eyes of others that stare at her. Meanwhile he got plenty of food, a job, a salary and a free housing and he also had someone to wash his clothes. Now she has to work long hours, lives in social housing with 2 kids. My participant come to realize that

she is stuck in this environment, works 12-16 hours a day and never does anything for herself. At the end of the interview she said:

„One day I will finally collapse or something else will happen.“ (relative)

One prisoner said:

“The flaw in this system is that it doesn't take into consideration our families. -There is nowhere for them to exist, no system-. It (the system) doesn't think about their problems ... their traumas ... their prison sentences are much harsher than mine.” (prisoner)

One relative said:

“I would have preferred that someone from prison administration had called me and ask me what we can do, how to handle the situation and how to tell my children.” (relative)

“The reaction from the closest environment”

If we look at this group from a theoretical point of view, we can see that the labeling theory fits both the prisoner and his relatives. When a person goes to prison, he often gets a label; no matter what crime he committed, for instance, the label: lowlife. The label does not only label him, but everyone around him, especially his closest family. You might think that if such problems occur within families, that they would help each other out, but unfortunately that does not seem to be the case, please note that I am talking about the whole family. When I interviewed the relatives all said the same thing, that is was a big taboo when one member off the family went to prison. Like one relative told me:

“People fly away, this is like death, and people run away like someone has thrown a bomb.” (relative)

Daughter of a prisoner said:

“my fathers family is much more judgmental than my mothers' family, I don't have any contact with them and in their eyes we are “white trash”, which I don't understand because “he” belongs to this family and you know, we didn't raise him up, they did.” (relative)

And then there are others groups of prisoners that have no support from their relatives and friends, people had given up on them or they come from broken families that can't support them. If there is any possibility of healing the families' ties we should try to help facilitate that process, because one day they will come out of prisons

A prisoner said:

“ ... if my family hadn't give me such a god support and if I didn't had that good relationship with them, I don't know where I would stand today. If it wasn't for them I'm not sure if I had any interest to think about my existence.”(prisoner)

Conclusions

I will give a brief conclusion about my study and what I think is interesting. And first of all, where is the help for relatives and where should they go to, to get help?

One thing that my participants had in common was that they didn't know where to get help when one of their family members was taken from them and put behind the bars.

Prison and Probation Administration?

I asked one of my participants from the Prison and Probation Administration, if someone informs relatives or advices them to get support, like financial assistance or how to tell the children about this incident. My respondent told me that the prison administration does not give information or talk to the relatives in advance but they try to assist all persons and their families that have been sentenced' if they ask for it. This institution is first of all for the prisoners but they can assist relatives if they wish to, according to my participant.

Social service

The social services in Iceland try to help all those that look for assistance. However my interviewee had not met many relatives of prisoners looking for assistance. It is interesting to note that both the social services and the prison and probation administration agree that prisoners' relatives are not a very visible group and that is more needs to be done for them, as they often carry a heavy load when their family member is put into prison.

Relationship

In all the interviews conducted, it was the mothers rather than the fathers that keep on supporting their sons when they go to prison. Mothers try in the end to take care of their children while the fathers seem to be more prone to run away from this problem.

Where do the relatives come from?

My main conclusion shows that prisoners' relatives have different social background but the tendency is that the majority belongs to the low income groups and/or has poor standards of living. According to the prison priest, middle or higher class family seem to have more difficulties adjusting to losing one of their family members to prison, than lower income families. Middle and higher class families seem to feel more shamed and perceive more negative attention from others surrounding them, than lower class families.

Answer to the research question: are prisoner's relatives offered any resources within the prison system?

We can see that the conclusion is that, we need more resources which can help prisoners families cope with the situation. There is not a lot done for this particular group, there is no formal process of contact for prisoners relatives. Part of the problem seems to be that many do not know the situation, that relatives are hurting and in other cases it seem to be that some don't even want to acknowledge that there is a problem. What is certain, is that the system is not working with them enough and it is very unclear who is responsible for helping them through these times e.g. Prison and Probation Administration or and the social services.

But what can we do?

One of the most difficult things that happen to people is to see their closest family member or friend go to prison. When people hear the word prison, they imagine something negative, something dangerous, and something bad. No one chooses to go to prison, away from their closest relatives and friends. It's not only that the prisoners are behind bars, he is taken away from his freedom. Prison is a house of separation; the normal day has been taken away from them. Prisoners start to live by another routine, live after a clock, a clock that "ticks" slower than our regular clock. The days will be the same, always the same routine. Even if the relatives can visit them, it's never the same as having them at home.

Improve visit conditions - visiting hours

We can improve visit conditions and visiting hours. The visiting rooms in the prisons in Iceland are not very inviting. When the general public talks about this subject they often think that, they are prisoners and they don't have to get any better visiting rooms. But people forget that in these rooms come the relatives, which are children, grandpa, grandma, parents, spouses and siblings. Also we should let them have more than one visit a week.

Improve access for children

According to one of the prisoners, children don't feel comfortable in the prisons. Like one prisoner said:

"And just one thing, when seeing the prison fence and the prison guards and knowing that your daddy is inside this, they can be very afraid. Although I know that prison guards are lovely people. It would be better if we for example would let people stay outside, but inside the fence, when they visit, for example play ball with their kids or go for a walk. And it would be nice to have a small house for family gatherings."

Improve service for relatives:

It was my hope that this research would open some discussion within the authorities and the system and that they would realize that this group needs support, both mentally and financially.

As a researcher I think it's very important to support prisoners' relatives and integrate them with others in same situation so they can talk together. They can tell their stories and show other people how they feel and also to talk to someone, other than a family member. Luckily we have a support group now that was started the year 2003 by a few relatives and it's getting bigger. They support each other and talk about their situations and how they can improve it.

The prison priest is always present but there is a need for more people from the official service, like social worker, psychologists, financial experts and etc to introduce what they can offer to them to help them.

The thing that the participants agreed upon was that there should be a person at the Prison administration that would take care of the connections between relatives and their prisoners. This person would offer the relatives interviews to educate or guide them. And also help them with how to tell the children and other family members about what had happened.

After I started to work at the Prison and Probation Administration I have seen lots of improvements, like we have two social workers which are in good contact to prisoners and some of their relatives. A new warden has started in our biggest prison, which is in good connection to the relatives. We are taking pictures of the inside of the prisons, like the cells, the work place and etc., to put on our website (www.fangelsi.is) to easier the relatives to see how it is inside the prisons.

At the end I would like to share a sentence that one prisoner said to me in one of the interviews:

"my family is still asking me about this ... they are still asking me how big the cell is, which matter a lot, I mean, to calm them down, so they can be sure that I am not locked behind bars with only a toilet stuck to the wall." (prisoner)

Sivil motmakt. Erfaringer blant beboere og ansatte i et rehabiliteringstiltak for kvinner som har levd på gaten

Giertsen, Hedda

Sammendrag

Dette handler om et rehabiliteringstiltak for kvinner som er fattige, har levd på gaten, bruker rusmidler og får legemiddelassistert behandling. Tiltaket har åtte plasser, bare for kvinner, 30 til 50 år omrent med botid på inntil 3 år. Dette arbeidet bygger på intervjuer og samtaler med ansatte og beboere, og samvær i forbindelse med lunsjer og middager. Først sees tiltaket utenfra, slik de dominerende institusjonene jus, medisin og sosialt arbeid møter personer som bruker rusmidler, med kontroll og straff; medisinsk behandling og sosiale hjelpetiltak. Men rehabiliteringstiltaket passer ikke helt blant disse. Det fins det andre måter å beskrive personer som bruker rusmidler på enn gjennom jussens, medisinens og sosialtjenestens språk. Man kan se dem som medborgere og ut fra deres livshistorier. Ansatte er opptatt av å se beboere, ikke som klienter, men mennesker med sine historier og sær preg. Kanskje rehabiliteringstiltaket kan sees som rustiltakenes parallel til livshistorier? Har det trekk av institusjon eller av vanlige væremåter, eller begge deler? I hvilke situasjoner og på hvilke måter fremtrer R som en institusjon, og på hvilke områder og på hvilke måter fremtrer R med dagligdagse, sivile trekk? Disse spørsmålene drøftes i forhold til hendelser, situasjoner og egenskaper ved R: i) Hvordan R fremstår på bakgrunn av noen typiske institusjonstrekk ii) Hvilke rolle- og relasjonsmodeller ansatte bruker; iii) Lover og regler, de forhandles og håndheves; iv) Hvilke møtesteder, sosiale rom, som fins i R og deres preg av formelle eller uformelle trekk; v) Hva målene er, hvem som bestemmer dem og hvilken betydning de kan ha.

Innledning

Rehabiliteringstiltaket som jeg kaller R, ligger i Oslo og er et tilbud til kvinner som er godt voksne, fattige, uten eget bosted, flere har levd på gaten, har vært i fengsel, opplevd kvinnemishandling, har barn, har eller har hatt relasjon til en mann og erfaring fra psykiatrien. Alle har erfaring med rusmidler, går på metadon som de får gjennom LAR- (legemiddelassistert rehabilitering), MARordninger (metadonassistert rehabilitering) eller lege. Og de må være innstilt på å ville gjøre noe for å bedre sin livssituasjon.

R sett utenfra

Beboerne har mange egenskaper og trekk og blir sett på ulike måter av de dominerende institusjonene juss, medisin, sosialvesen, som fester seg ved ulike trekk sider ved deres livssituasjoner: Jussen beskriver personer ved hjelp av lovbruddsbetegnelser, ser personer ut fra lovbruddskategorier og svaret på problemer er straff i form av bot, fengsel. Medisinen ser med sine øyne, beskriver ved hjelp av diagnoser, ser personer som pasienter og svaret er behandling, medisinering. Spesielt for personer som bruker rusmidler er at de også utsettes for kontroll i sjeldent grad;⁴² tiltak på ikkemedisinsk grunnlag⁴³

---

⁴² Dette går frem av retningslinjer for utdeling av legemidler innen LAR- og MAR-ordningene.

og tvang. Sosialtjenesten ser med sine øyne, beskriver ved hjelp av sosialtjenestelovens betegnelser, ser personer som klienter og svaret er sosialhjelp, tak over hodet, men for personer som bruker rusmidler, også kontroll og tvangsinnleggelse.

En og samme person fremtrer på svært ulike måter, ikke ut fra sine egenskaper, men ut fra betegnelser, tenkemåter, og menneskesyn som råder innen de ulike sektorene. Tre svært ulike språk, tilnærminger og tiltak er i bruk og tyder på at samfunn og myndigheter er splittet i sitt syn på personer i denne typen livssituasjoner, og at de ikke helt vet hvordan denne gruppen skal sees og hva som bør gjøres. R passer ikke inn i noen av disse sektorene. Men det fins andre måter å snakke om oss selv og andre på, enn å bruke lovbrudd, diagnose, klientbegreper. I litteraturen fins fortellinger og livshistorier: så kanskje R kan ses som et institusjonelt svar på livshistorier, et stykke på vei; på noen punkter? I denne teksten vil jeg se nærmere på om R kan sees som et sivilt sosialt rom, som er forskjellig fra mer avgrensete rommene som er i bruk i andre institusjoner, eventuelt i hvilke situasjoner, på hvilke måter og i hvilken grad.

R sett innenfra: Huset

R ligger i Oslo sentrum vest, i en sidegate til en stor handlegate og er en treetasjes murvilla med stor hage. Når noen åpner ytterdøra for deg, går du inn en gang, videre til kjøkken, og stue med røykeforbud. Her er dører inn til sove-/beboerrom. I annen etasje er en liten stue, røyketillatt, med fjernsyn for beboere, flere sove-/beboerrom og enda noen flere i tredje etasje. Alt ser ut som et vanlig bolighus, om det ikke var for det ene rommet: kontoret, møterommet, stort sett låst. Her er pc'er og dokumenter på papir og skjerm. Ansattes klær og andre ting. Så er det ikke noe vanlig familiehus eller kollektiv likevel, men en institusjon. I denne bygningen holdt R til i noen år til 2006, da ansatte og beboere ble flyttet til et annet, liknende hus med to rom til, men ellers i prinsippet helt likt.

Også tidsreguleringen tyder på at dette ikke er et vanlig bosted. Beboere kan få plass i inntil tre år, da må de ut. Så oppholdet er midlertidig. Flere beboere ser det som en god ting: tre år er lenge når de kommer inn, og de ønsker en annen bosisuasjon på lang sikt, enten egen bolig eller bolig med oppfølging.

Beskrivelsen av huset angir hovedtemaene i denne fremstilling, dobbeltheten: på den ene siden det vanlige, sivile, hverdagslige og uformelle. På den andre siden institusjonspreget, det formelle, profesjonelle. En slik dobbelhet er ikke uvanlig, de fleste institusjoner vil ha elementer av det institusjonelle og det sivile på ulike måter, i ulik grad. Tanken her er å se nærmere på hvordan ansatte i R håndterer disse to tilnærmingene i situasjoner som er viktige: Hvordan kombinerer og balanserer ansatte i R det profesjonelle og det sivile; hvilke posisjoner inntar de langs denne dimensjonen, i ulike situasjoner? Er det ut fra dette rimelig å si at R åpner for et sivilt sosialt rom for sine beboere?

Bakgrunn, materiale & metode

Jeg fikk en henvendelse om å evaluere R i slutten i 2003 og begynte samtaler og intervjuer med ansatte vinteren 2004 og fortsatte i perioder frem til våren 2007. Jeg har intervjuet fast ansatte, ikke ekstravaktene, og mange samtaler og noen intervjuer med beboere. I noen perioder har jeg vært med på en rekke lunsjer og noen middager hvor et varierende antall beboere og noen ansatte har deltatt. Jeg har vært med på noen møter: husmøter (med beboere og en ansatt); noen ansattemøter (når jeg la frem utkast til arbeidet); tre ansatteseminarer; et par temamøter md innkalt innleder. Jeg har ikke vært med

---

⁴³ se rapporten 'Evaluering av legemiddelassistert rehabilitering' 2004

på de fleste ansattemøtene, husmøtene, ikke på noen beboermøter og heller ikke de viktige samtalene mellom kontaktperson og beboer.

Ikke noen vanlig evaluering

Tanken med dette arbeidet er ikke å foreta en vanlig evaluering i betydningen måle om en eller annen metode eller mål blir oppfylt. Den er å gi en beskrivelse av R med sikte på at beboere og ansatte vil kjenne seg igjen i fremstillingen, kanskje se noen sider ved tiltaket i nytt lys, som samtidig kan gi grunnlag til å tenke videre på hvem de er og hvem de gjerne vil være.

Formelle og uformelle posisjoner og situasjoner

Undersøkelser av institusjoner for personer som bruker rusmidler kan ha ulike formål og perspektiver. Jeg har lagt vekt på hvordan ansatte håndterer det institusjonelle/formelle og det sivile/uformelle på noen områder, beskrevet i følgende avsnitt: i) R som institusjon: hvordan R fremstår på bakgrunn av noen typiske institusjonstrekk; ii) Rolle- og relasjonsmodeller i R; iii) Hvilke regler gjelder, hvordan de forhandles og håndheves; iv) Møtesteder, sosiale rom, i R og deres preg av formelle og uformelle trekk; v) Mål, hvem bestemmer og hvilken betydning de kan ha.

R som institusjon

R er en liten institusjon med plass til inntil åtte beboere. Det er ikke tilfeldig at R er lite: de ansatte vil arbeide i en liten institusjon slik at alle som befolker stedet kan se hverandre som personer med sine særtrekk, å se 'Den Andre', slik institusjonsleder sier med henvisning til Levinas.

R skiller seg ut fra totale institusjoner slik Goffman (1967) beskriver dem. Der foregår en standardisering av de inntatte (fanger, psykiatriske pasienter) med bruk av bad, hårkipp, ved å gi personer nr i stedet for navn, andre klær osv. Også døgnet er regulert og standardisert ved at alt du gjør er bestemt av andre, festnet til klokkeslett. Hva du som pasient eller fange skal gjøre, er også langt på vei standardisert. Hensynet til institusjonen og dens daglige drift overdøver hensynet til den enkelte. I fengsler kan dette kan sees som noe av hensikten, mener Mc Korckle & Korn i 1954 (i Bauman 2000), og det foregår i deler av psykiatrien hvor det kanskje ikke er hensikten. Men foregår det i R?

Institusjoner stiller krav om innordning, tilpasning, noe du som beboer (fange, pasient) må finne deg i. Slik er det også i R, et stykke på vei. Men det som hender i R er først og fremst det motsatte av den standardiseringen Goffman beskriver. I R beholder beboer navn, hårfasong, egne klær, smykker og har egne ting på rommet. R bidrar til å bygge opp den enkeltes utseende og oppmuntrer til å bruke helsetjenester og mattilbud. I sosiale sammenhenger gir R rom for individuelle væremåter, ansatte lytter til den enkelte, oppmuntrer til å bygge opp og forsterke sosiale bånd til familie og slekt, og beboere imellom; ved å følge til kontorer osv. R behandler beboere som enkeltpersoner, de standardiserer ikke., men tilstreber det som kalles empowerment, å styrke den enkelte beboer på flere måter. Rs arbeid kan også forstås i lys av Bourdieus (1999) diskusjon av habitus og det å finne tilbake til eller bygge opp nye svar på vanskelige situasjoner.

Rolle- og relasjonsmodeller

I noen institusjoner er det tydelig hvem som er hvem, ansatte har uniform, ofte også symboler på rang, nøkler, nøkkel- eller ansattekort. Klient, pasient, beboer, fange kan ha institusjonsklær eller andre tegn på at de er inntatte. I noen institusjoner vil alder skille, som i ungdoms- eller aldershjem. I andre sammenhenger ser man ikke uten videre hvem som er den som skal gjøre noe for andre og hvem som

skal bli gjort noe for, som i Vidaråsen, en Camphillandsby for 'usedvanlige mennesker' (Christie 1989). Her er alle klar over at det ikke alltid er så enkelt å si hvem som gjør noe for hvem. I R kan det noen ganger være uklart hvem som er hvem, umiddelbart, ved første møte: Det kan være likhet i utseende og væremåte, men man vil raskt merke hvem som er hvem. Noen ganger visker den sosiale situasjonen ut skiller, som når vi sitter rundt bordet og spiser og vi tar opp samtaleemner som lager fellesskap på tvers av livssituasjoner. Men det er flyktig, for det dukker opp samtaler som bygger på og viser forskjeller. Det fins også tydelige brudd og forskjeller mellom ansatt og beboer i forhold til hvor du har adgang i huset; om å være med på seminarer og møter. En viktig forskjell ligger i noe beboere påpeker, ansatte har ett liv i R og privatliv utenfor, mens beboere har hele sitt liv i R. Ansatte er i en rolle, som de ut fra utdanninger og yrkeserfaringer har lært å utforme som en posisjon med formelle trekk. For noen beboere er relasjoner først og fremst personlige, noe som kan gjøre dem enda mer sårbare enn ansatte.

De ansatte har ikke slike relativt tydelige roller å gå inn i, slik jurister, leger eller sosionomer har. Så hvor kan de hente rolle- og relasjonsmodeller for å finne frem til den de vil være i R? R toner det formelle institusjonspreget, så man kunne tro at modeller fra sivile sosiale rom er i bruk. Men det er ikke slik, tvert imot er det klare påbud om ikke å bruke roller fra familien. De ansatte skal ikke etterlikne mor-datter- eller søsterrelasjon (i motsetning til andre institusjoner som gjør nettopp dette og reproduuserer tradisjonelle familie- og kjønnsroller (Mattsson 2005)). Venninnerelasjonen kan heller ikke brukes som modell. Ansatte i R er nettopp ansatte og profesjonelle. I dette ligger det at de har ansvar for samtalene med beboere; for miljøet som helhet og relasjoner til omgivelser og administrasjonen og politiske myndigheter. Men samtidig er de ansatte ikke bare profesjonelle, for de gir også uttrykk for at de blir glade i beboere; at de føler de blir kjent med dem, at de bryr seg om beboere slik at hendelser '... gjør noe med meg ...'. Uten at dette sees som galt eller følges av negative sanksjoner. Mitt inntrykk er at ansatte i R arbeider med å finne balanse mellom formelle og uformelle væremåter slik at relasjonen mellom den ansatte og beboer har et tydelig formelt preg hvor den ansatte påtar seg ansvar, men uten at det foregår en reduksjon av beboere i retning av å definere dem ut fra lovbruddstype, diagnose, som sosialklient eller 'et stk rusproblem' som skal registreres, klassifiseres, sorteres, håndteres i en administrativ, teknisk orientert sammenheng, men at ansatte samtidig åpner seg for beboere som særegne personer og møter dem med innlevelse og varme. Flere ansatte sier at de får mye igjen av å være sammen med beboere, det er ikke alltid så lett å si hvem som gir mest til hvem.

Grenser, lover og regler: forhandlinger og håndheving

Sosiale systemer har rammer, regler og grenser. Offentlige institusjoner må forholde seg til det vanlige lovverket: strfl osv, og ofte også interne regler som husordensregler. Man kan tenke seg at dette er et område hvor R og ansattes formelle trekk dominerer.

Det kan være interessant å se R i forhold til fengsel. Der gjelder det vanlige lovverket: straffeloven (strfl) og også straffegjennomføringsloven (strfgj), forskrifter og rundskriv som forbryr å rømme eller andre svikt, begå lovbrudd, det vil i praksis si bruk, besittelse, omsetting osv av rusmidler. Fengselsmyndighetene tar i bruk omfattende kontroll- og straffetiltak, i overensstemmelse med strfl §162 og legemiddelloven som lover böter eller fengsel for bruk, besittelse, oppbevaring og omsetting, og kontrollapparatet holder det de lover (Christie og Bruun 2003; Kriminalstatistikk SSB).

Husreglene i R er mer forsiktige. Her står det at kjøp, salg og inntak av rusmidler ikke er tillatt på fellesarealet. Det samme gjelder mistanke om kjøp og salg av rusmidler på huset. Dette kan medføre oppsigelse av boforholdet, men det er ikke sikkert det gjør det, det diskuteres og forhandles.

Bruk og besittelse av narkotika er i praksis avkriminalisert i R, det er langt på vei også oppbevaring og omsetting. R og liknende steder fremstår som små friom hvor disse handlingene ikke er lovlige, men heller ikke ulovlige. Handlingene sees fortsatt som problem og er uønsket, men ansatte ser bruk av rusmidler på andre måter, og tar i bruk andre tilnærmingar og tiltak enn kontroll og straff. Likevel, bruk og særlig høyt bruk av rusmidler sees noen ganger som et så alvorlig problem for den enkelte og hele huset, at noe må gjøres. 'Høyt rusnivå' er et tema som beboere tar opp når det er et problem for den som prøver å holde eget bruk i sjakk. R prøver å finne relevante svar på slike situasjoner. Det kan være at beboer sendes på avrusing for piller, heroin osv (men her er det etter hvert blitt enda vanskeligere å få plass), uten å miste rommet eller sendes til annen institusjon med mer personell og nattevakten. Så om beboer skrives ut, ordner ansatte med annet tilbud. Det er ingen straff å bli tatt ut av R på dette grunnen, og oppleves ikke slik av beboer heller, kanskje med noen unntak. Det kan oppleves som lettelse, hjelp, nederlag eller alt på en gang.

Når tiltak som R ikke straffer beboere ved å sende dem ut, er det fordi det er et paradoks å straffe en person for å ha det problemet som ligger til grunn for at hun i første omgang fikk plass i R.

Men dette er ikke hele historien om kontrollen i R. Det fins et kontrollsysten for beboerne utenfor R. Den som er med i LARordning er samtidig underlagt urinprøvekontroll. Om urinprøven slår ut på bestemte mengder av bestemte typer rusmidler, kan du miste medisinen. Det gjelder også om du ikke henter medisinen på noen dager, uansett hva grunnen måtte være. Om du fratas medisinen mister du plassen i R. Så om R ikke utøver kontroll i forhold til rusmidler, inngår de i et system hvor andre tar seg av kontroll og sanksjoner i et kontrollledd utenfor R. Her er det formelle innslaget tydelig.

En annen type handling, trusler og bruk av fysisk makt, bryter også med straffeloven, husordensreglen om helse, miljø og sikkerhet og arbeidsmiljøloven. Bestemmelsene i arbeidsmiljøloven håndheves, for ansatte skal ikke ofre liv og lemmer på arbeidsplassen. Om en beboer i R utøver vold eller trusler mot en ansatt, må hun ut og mister plassen, noe som har hendt. Det springende punktet blir om en handling får betegnelsen vold eller trusler: i så fall er det ingen vei tilbake. Hvis en beboer ikke skal bli sendt ut etter en konflikt med vold eller trusler, må vurderingen og valg av ord settes inn helt fra begynnelsen, som i denne beskrivelsen fra en annen institusjon, med mange av de samme beboerne som R under sitt tak: "Jeg har opplevd situasjoner hvor en i personalet har blitt sparket, og hvor vi har sittet med en konkret voksende kul på en legg, mens vi har diskutert hvorvidt denne klienten har utøvd vold eller ei. Ganske absurd," skriver Lundberg og Thoresen (1993:84). De har nyansert bildet, skriver forfatterne videre, og en slik nyansering og avdramatisering har ført til at opplevelsen er blitt mindre skremmende. En av forfatterne sier hun aldri er blitt slått, men har opplevd trusler og udramatiske fysiske angrep: "'Udramatisk' er et skjønnsspørsmål, andre ville kanskje ikke sett det slik, sier hun og fortsetter: 'Står jeg [...] godt i situasjonen, er det min avgjørelse. De gangene jeg har vært reddest, har vært de gangene jeg ikke har hatt kontroll og oversikt. Er man selv på høyden og helt klart vet hva man gjør, opplever i alle fall jeg at det er lettere å bære reaksjonene fra klienten.' Forfatterne understrekker betydningen av at ansatte opplever å ha kontroll over situasjonen, slik at de kan roe den ned. Liknende eksempler og diskusjoner om hvordan man definerer slike hendelser, fra en annen, liknende institusjon for kvinner, er beskrevet i Øverås (2004).

Det viser seg at det varierer om en handling sees som lov- eller regelbrudd eller ikke. Det formelle innslaget er mindre dominerende på dette området om grenser, lover, regler, enn man kanskje skulle vente. Om en handling sees som regel- eller lovbrudd avhenger av type handling: det viser seg at bruk og besittelse av ulovlige rusmidler først og fremst håndteres som et problem for den som bruker mye rusmidler og har mistet kontrollen, og ansatte prøver å finne frem til adekvate og gode hjelpetiltak. De eksporterer ikke handlingen til politi og kontrollapparat. Mens en annen type handling, vold og trusler, er nesten umulig å beholde innen R, innen det sees som brudd på arbeidsmiljøloven. Da

blir person og problem umiddelbart eksportert ut av R. Så noen slike hendelser som kan sees som lovbrudd beholdes i det sivile rommet, mens andre typer handlinger sendes ut av dette sosiale, sivile systemet og kanskje blir håndtert som et kontrollproblem, kanskje et psykiatrisk problem. Det formelle innslaget er dermed ikke dominerende på alle områder som handler om regel- og lovbrudd.

Møtesteder

Det fins flere møtesteder inne i R, ulike sosiale rom, sett i forhold til om personene opptrer i rollene som beboer-ansatt eller uformelt. Det uformelle, sivile dominerer når beboere er på sitt eget rom alene eller sammen med andre beboere, når de hjelper hverandre, prater, ser fjernsyn, er sammen. Det samme gjelder i fellesrommene, når det ikke er møter der, og under måltidene. Men selv om situasjonen og øyeblikket kan ha preg av uformell situasjon hvor forskjell mellom ansatt og beboer oppheves av samtaleemnet og væremåte, er det likevel slik at partene raskt kan gå inn i sine formelle roller, som når telefonen ringer eller beboer har et spørsmål som angår det å være beboer. Måltider er en type situasjon som har uformelt preg, det å spise er en menneskelig ting.

Så man skulle tro at mat og måltider er preget det uformelle. Mat fremstår som et ubetinget gode, bør i allfall være det. Enhver husmor/-fars skrekke er at det ikke er nok mat. Alle skal få mat så sant den er tilgjengelig, betingelsesløst, i kraft av å være menneske, uavhengig av alt annet. Mat er ikke noe du fortjener, heller ikke noe som skal gi bestemte resultater. På samme måte som man begrunner helsehjelp og tanken om rett til bolig (På vei til egen bolig 2005). Men på samme måte som innredningen huset, fanger også ordninger av mat og måltider inn dobbeltheten ved institusjon R. Mat gis, men ikke alltid betingelsesløst. Matens karriere i institusjoner generelt⁴⁴ og rusomsorgen spesielt, er mangslungen. Også i R har mat vært brukt for at beboere skal lære andre ting enn det som har med mat å gjøre, som å passe tiden, ta ansvar for å lage mat til fellesskapet og å lære å husholdere med penger. Det å bruke behovet for mat som middel til å lære bestemte atferder, omgjør spørsmål om å få dekket dette grunnleggende behovet til et pedagogisk virkemiddel. Så mat og måltider med sine gode forutsetninger for å bidra i uformelle sammenkomster, fungerer slik. Men ikke bare, det brukes også noen ganger formålsrasjonelt som middel til å styre atferd. (Om det praktiske: Det er ikke ukomplisert å lage matordninger som fungerer godt i denne typen institusjoner, men det er en annen diskusjon. Det fins også steder hvor beboere kan kjøpe billig middag.)

Det møtestedet i R som jeg antar beboere og ansatte ser som det viktigste, er samtalene mellom beboer og kontaktperson. Det er her det foregår, det som driver R videre. Jeg har aldri vært til stede under noen slike samtaler, men ut fra intervjuer og andre samtaler jeg har hatt med ansatte og beboere har jeg fått inntrykk av hvordan noen slike beboer-ansatte-samtalen er. Også i denne sammenheng er det spørsmål om det formelle eller uformelle dominerer – og hvordan det formelle og uformelle konkretiseres og fremtrer.

Mitt inntrykk er at to tilnærminger og mål for beboer-ansatte-samtalen er i bruk, men de er ikke hektet til bestemte personer, men er trekk som fins i større eller mindre grad ved beboer-ansatte-samtalene. Det ene går ut på at den ansatte tar sikte på å bidra direkte til å forandre beboer. Ved hjelp av skjemaer utformet av overordnet myndighet, sorteres temaer og spørsmål: hva er problemet; hva er målet; grad av oppnåelse på bestemte områder som: helse fysisk, psykisk; kontakt med familie; rus; lovbrudd. Det ser det som en fordel at det er andre som har bestemt hva som skal tas opp og hvordan, slik at de kan vise til skjemaet. Slike samtaler låner autoritet fra den makten som ligger hos politisk og administrativ myndighet og deres råderett over ressurser, kontroll og avgjørelser. Dette trekket understreker den

---

⁴⁴ Dette er kommet frem blant annet i rapporter fra Granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus (2005).

formelle siden ved samtalene, hvor ansatte- og beboerrollen understrekkes. Et annet trekk ved samtalene handler om at ansatte er med på forandringen ved å lytte til og gi ubetinget aksept av beboer som en person med sin livshistorie og sine erfaringer (om ikke nødvendigvis alle handlinger). I slike situasjoner er beboer-ansatte-samtalen preget av et likeverdig møte, hvor rollene er tonet ned. Et tema som kommer opp i flere av samtalene jeg hadde med ansatte, er 'å følge'. Det kan stå som stikkord for mye av det ansatte gjør: De følger i praktiske situasjoner, til postkontor, legekontor, i butikker, de følger i sosiale situasjoner: på kafé, til familie og til gravsted. De følger inn i vanskelige opplevelser, i sorg for en som mistet et barn, og inn i raseri. 'Å stå i det ...' er et uttrykk ansatte bruker om slike øyeblikk.

Disse to typene tilnærminger er ulike i forhold til hva som sees som mål. Ut fra den første tilnærmingen er ansattes mål å bidra til at beboeren forandrer seg og den ansatte påtar seg ansvar for å få det til. Ut fra den andre tilnærmingen er møtet og samtalens mål i seg selv: hovedsaken er å få til en åpen uforbeholden samtale og kanskje også finne muligheter til å tenke videre sammen på hva som nå kan komme til å hende.

Ut fra samtaler og intervjuer jeg har hatt, kan det se ut til at ansattes opplevelse av eget arbeid og innsats varierer, avhengig av hva man ser som mål. Om hovedsaken er å utføre en pålagt oppgave og ta ansvar for å forandre beboer, vil det lett kunne føre til at ansatte opplever å komme til kort, ikke lykkes, at det ikke nytter. Hun risikerer å bli utbrent, gi opp og vil kanskje ikke bli lenge i jobben. Om den ansatte ser møter og samtaler som viktige hendelser og mål i seg selv, vil hun ofte være interessert i beboer og samtalene på i den videre sammenheng, se dem som grunnlag for og mulige bidrag til endring, når tiden er inne, og som noe hun som ansatt kan være med på og oppmuntre til. En slik tilnærming kan gjøre at ansatte blir mer utsatt, personlig sett, i møtene med beboere.

De to tilnærmingene innebærer ulike valg i forhold til om den ansatte vil fremstå først og fremst i rollen som ansatt eller som en person for beboer og i sin utforming av arbeidet. Det kan være variasjoner i forhold til hvor formell eller uformell ansatte velger å være, i ulike typer samtaler, overfor ulike beboere. Men uansett vil det være innenfor en ramme med vekt på uformelle trekk.

Hva er målene og hvem bestemmer

Når man skal vurdere om R lykkes eller ikke, avhenger det ikke bare av hva som foregår, hvordan stedet oppleves av beboere og ansatte, hvilke endringer som skjer og ikke skjer; men også av hvordan stedet blir sett og hvilke kriterier som tas i bruk; og hvilke forventninger og krav ansatte og ledelse i tiltaket stiller, så vel som administrativ og politisk ledelse.

I diskusjon av hva som skal regnes som fornuftige mål, vil det ha betydning å skape balanse mellom forventninger og det man kan oppnå. Det skjer når ansatte viser til mål som beboere selv har funnet frem til, som å få nye tenner, kontakte lege, psykolog eller sosialkontor; å kontakte familie med postkort, telefon eller ordne besøk. Slike mål strider ikke mot det som er satt opp i skjemaene, men hovedsaken med denne fremgangsmåten er på hvilke tidspunkter og hvilke måter målene formuleres og utformes, og at det er beboerne som i stor grad bestemmer når dette skal skje.

En betingelse for å få plass på R er at beboeren ønsker å gjøre noe for å bedre sin livssituasjon. Det er ansattes oppgave å legge til rette for endringer tilpasset den enkelte beboer og hennes livssituasjon i øyeblikket. I dette arbeidet fins det ikke noen allmenn, detaljert standardoppskrift for hva man skal gjøre. I motsetning til det som var vanlig i store psykiatriske institusjoner, slik de er beskrevet av Goffman (1967) og slik mange sider ved fengsler drives, er det umulig for ansatte i R å standardisere

beboere, døgnet eller hva som trengs for de ulike beboerne. R må ta hensyn til de individuelle variasjonene. Det betyr ikke at man ikke skal bruke kunnskaper og erfaringer, men at det må brukes som grunnlag for å improvisere, tilpasse, prøve seg frem sammen med beboer, for så, gjennom prosessen å finne frem til hva som fungerer. Det fins eksempler på beboere som er blitt rehabilert, i betydningen at de har flyttet til egen bolig, gjenopptatt kontakten med familie og lever uten rusmidler. Ansatte sier at det er umulig å forutsi hvem av beboerne som vil få dette ut av oppholdet på R, eller hva slags andre former for hjelp, nytte eller glede de vil oppleve i R.

De ansatte er opptatt av faglighet og diskuterer hva det innebærer. De bruker ikke lovbruddsbetegnelser på personer eller hendelser, for de er ikke jurister. De bruker ikke diagnoster, for de er ikke leger. De driver ikke behandling for de har ikke utdanning til det og det er heller mål eller mening med denne typen sted. Det handler om noe annet: om å ta ansvar for den enkelte beboer og miljøet som helhet, om å være 'en voksen' i relasjonene, det vil si en med erfaringer og kunnskaper som kan tolke, se og skjønne hva som foregår på flere måter, en som tar ansvar og ledelse når det trengs. Og de skal legge til rette for, bidra og oppmuntre til forandring i retning av et bedre liv slik beboer ønsker seg det.

Det er ikke noe entydig, enkelt, standardisert svar på hva som er R's oppgaver og hva de må gjøre for å nå målene, annet enn at alt dette er sammensatt. Det er et sted for godt forberedte improvisasjoner basert på iakttakelser, innlevelse, erfaringer, kunnskaper, intuisjoner og væremåter. Sett slik representerer R viktige ressurser gjennom sine kunnskaper og erfaringer, når det gjelder å skape fellesskap og muligheter for å få et bedre liv for godt voksne kvinner som har erfart å være fattig, uten bosted, vold og overgrep, fengsel, psykiatri, rusmidler.

R som mottekst

R er en institusjon som det er vanskelig å vurdere ettersom den skiller seg fra kontrollapparat med politi, domstoler, fengsel; medisinen og psykiatriens sykehus; sosialvesen og fra administrative og politiske myndigheters tenkemåte som legger vekt på å håndtere problemer (i motsetning til å gjøre noe med dem) gjennom tester og kartlegging, sortering og forsøk på forutsigelse av risiko for uønsket atferd (Castel 1991, Feeley og Simon 1998, Giertsen 2006). Og R skiller seg fra den typen institusjoner som kan beskrives dekkende gjennom innsats, produksjon og produkt.

R kan heller sees som et kulturverksted hvor det er mulig for beboere og ansatte å utforme tanker, tilnærninger og måter å være på overfor kvinner i utsatte livssituasjoner, med sikte på å få til en bedring av en eller flere sider av deres livssituasjon. En forutsetning for dette er å åpne for flere sider ved den enkelte enn det som er vanlig i store institusjoner, slik at beboeres livshistorier og variasjoner i erfaringer, forståelser og forslag til sammenhenger kommer frem. R og ansatte er ikke uten formelle trekk, men det er også tydelig at stedet åpner for personlige møter med høy grad av likeverd mellom beboer og ansatt. Det varierer med situasjon og de enkelte ansatte og beboere i hvilken grad det formelle eller uformelle varierer. Men det ser ut til at R ivaretar og bygger opp erfaringer med personlige møter i denne typen institusjon. Og at R, et stykke på vei, kan sees som et institusjonelt svar på livshistorie og dermed også som en mottekst i forhold til de store, dominerende institusjonene jus, medisin, sosialetat. Dermed kan R også sees som en institusjon som bidrar til å åpne for en større plass for personer i slike livssituasjoner, og bidra til at de i større grad blir en del av samfunnet.

Referenseliste:

- Barneverninstitusjoner benyttet av Oslo kommune 1954-1993. Gransking av overgrep, omsorgssvikt, tilsyn og tvangsplasseringer, (2005), Rapport fra Granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Oslo kommune.
- Bauman, Zygmunt, (2000), "The Social Uses of Law and Order", i: Criminology and Social Theory. David Garland and Richard Sparks (red.). Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre, (1999), Meditasjoner, Pax forlag.
- Castel, Robert, (1991), "From Dangerousness to Risk" i: The Foucault Effect. Studies in Govermentality. G. Burcell et al. (red.), The University Chicago Press.
- Christie, Nils og Kettil Bruun, (1985/2003), Den gode fiende, Universitetsforlaget.
- Christie, Nils, (1989), Bortenfor anstalt og ensomhet : om landsbyer for usedvanlige mennesker, Universitetsforlaget.
- Feeley, Malcolm M. og Jonathan Simon, (1998), "The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications" i: The Sociology of Punishment. Socio-Structural Perspectives, D. Melossi (red.), Ashgate Publishing Limited.
- Giertsen, Hedda (2006) "Oppdelt i småbiter og satt sammen på nytt. OASys 'Offender assessment-and management system' – et lovbjrytermålesystem" i: Materialisten 1/2006.
- Goffman, Erving, (1967), Anstalt og menneske : den totale institution socialt set. Paludan, København.
- Kriminalstatistikk. Statistisk sentralbyrå. url: http://www.ssb.no/a_krim_tab/
- Lundberg, Aino og Gro Thoresen, (1993), Bak Mytene. Erfaringer fra Theresegate Hybelhus og Akuttinstitusjon for Kvinner, utgiver uopplyst.
- Mattson, Tina, (2005), I viljan att göra det normala. En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården, Égalité.
- På vei til egen bolig, (2005), Kommunal- og regionaldepartementet, Justis- og politidepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Husbanken og Sosial- og helsedirektoratet.

Vindedal, Bente m.fl., (2004), Evaluering av legemiddelassistert rehabilitering, Sosial- og helsedirektoratet.

Øverås, Siv, (2004), Nattergalen. Evaluering av et bofellesskap for tidligere bostedsløse kvinner i Oslo. FAFO-rapport 460, FAFO.

The division of labour in the handling of intoxicant cases between the prison service and the health- and social service between 1980 and 2006 - Outline for a comparative study between Finland, Sweden and Norway

Obstbaum, Yaira

Summary

The degree, to which intoxicant abuse is tackled by the health service, the social service, the police or the prison service, has been seen to mirror societal views on whether intoxicant related harm is seen as primarily a health problem, a social problem or a problem of law and order. The so-called Nordic alcohol policy model, where alcohol policy is considered to be mainly a public health problem and not an individual problem has traditionally accentuated the role of the social and health sectors. It has, however, been argued that the recent increase of problem drug use is producing a shift away from the medical model and social model towards a punitive judicial model. This paper presents the theoretical framework for a study in which the aim is to analyse the division of labour in the handling of intoxicant cases between the prison service and the health- and social service in Finland, Sweden and Norway between 1980 and 2006. It is argued that looking at the division of labour of all the institutions handling intoxicant cases gives a more complex view of how intoxicant abuse is viewed in a society and of how large a share each institution stands for. Comparing the Nordic states' division of labour in the handling of intoxicant cases during 1980-2006 will shed light on how the division of labour has changed within the states but also on whether the states have developed in the same way or not during this time. This perspective takes the view of the dissolution of a uniform Nordic intoxicant policy. The paper also touches upon how the material for the study was gathered in Finland and it is noted that studying institutionalisations over a long period of time makes the investigation very attached to changes in the institutions and statistical recording practices, which in a way limits the scope of the study but on the other hand is what the study investigates.

Introduction

Is intoxicant abuse a medical issue, a social welfare issue, a problem of law and order or a crime?

The answer to this question varies in different states and has also varied in different states at different times. The degree, to which intoxicant abuse is tackled by the health service, the social service, the police or the prison service, has been seen to mirror societal views on whether intoxicant related harm is seen as primarily a health problem, a social problem or a problem of law and order. (Simpura & Tigerstedt 1999, 423-425; Klingemann, Takala & Hunt 1992, 1-4; etc).

My paper draws on my ongoing doctoral dissertation work in the field of criminology that I have started last year and in which I aim to analyse the division of labour in the handling of intoxicant cases between the prison service and the health- and social service in Finland, Sweden and Norway between 1980 and 2006. In my current paper I will shortly present the theoretical framework for the

study and touch upon the material that the Finnish analysis encompasses. I will also argue that looking at the division of labour of all the institutions handling intoxicant cases gives a more complex view of how intoxicant abuse is viewed in a society and of how large a share each institution stands for. This broadens the view when looking at the situation within a country. When countries are compared using the division of labour one can compare how the shares of labour in the handling of intoxicant abuse differ from country to country. These shares show that there are different profiles in relating to intoxicant abuse even in the Nordic countries thus supporting the thought of dissolution of a uniform Nordic intoxicant policy.

The theoretical framework

How is intoxicant abuse viewed in a society? Is intoxicant abuse a medical issue, a social welfare issue, a problem of law and order or a crime? The degree, to which intoxicant abuse is tackled by the health service, the social service, the police or the prison service, has been seen to mirror societal views on whether intoxicant related harm is seen as primarily a health problem, a social problem or a problem of law and order. (Simpura & Tigerstedt 1999, 423-425; Klingemann, Takala & Hunts 1992, 1-4; etc.).

The answer to this question varies in different states and has also varied in different states at different times. Two main processes can be seen to parallel in defining how intoxicant abuse is viewed to be problem in a society. On the one hand there is the impact of *patterns of intoxicant abuse* found in a culture or a state, during a certain period of time, such as the amounts of alcohol or narcotics consumed. On the other hand *societal and institutional reactions to intoxicant abuse* also contribute to how abuse is seen as a social problem. (Mäkelä et al 1981, 3; Babor et. al 2003 6 – 7, conf., Mäkelä et. al 1981, xii.) For an example, an increase in the number of persons taken in for treatment because of alcoholism can be a result of an increase in the overall consumption of alcohol. On the other hand this can also be a result from changes in the overall control system, such as a need to treat alcoholism to a higher degree or financial possibilities for the hospitals to take in more patients for treatment. (Conf. Klingemann et al. 1992, 1 - 8).

Changes in prisoner rates can be also seen to be a consequence of a variety of factors. One factor is naturally a change in the number of offences, or in the factors that lead to offending, such as poverty, social problems and intoxicant abuse, and other situational or long-term risk factors. The other groups of impacting factors are changes in the control system such as the penal code, judicial practice and police resources and changes in overall opinions in the society. (Anttila & Törnudd 1983, 88 – 97; Lappi-Seppälä 1998, 1285 - 1300; Garland 2001.)

In my research, I ask how the control of intoxicant abuse developed in Finland and the Nordic states during 1980-2006 when one studies the division of labour between the institutions that handle harm resulting from intoxicant abuse? Is the, in many investigations found, growth of the social sector continuing during the entire period studied, when the role of social control is related to the other sectors? It has also been discussed that the control of intoxicant abuse is growing more punitive: Can one find a recent development in the 1990ies where the control of use is growing more punitive when one approaches the problem by scrutinising the division of labour between authorities?

Material and Methods

In the following i present how the Finnish data was collected and what and what the restrictions that the data intrinsically carries. The data is presented here in some detail. This has to do with the fact, that depending on how the data is chosen, the up drawn picture of the division of labor varies greatly⁴⁵.

The Finnish research material consists of registers kept by the health- and social sector and criminal service. The main analysis unit is the yearly average number of over night stays per night in relevant institutions between 1980 and 2006 when the outspoken reason for entering the institution has been use or abuse of intoxicants. In all cases the data is gathered yearly⁴⁶

The material for this paper firstly includes the *yearly averages of prisoners* convicted for certain offences, where the use of intoxicants is central for being convicted for the offence. The numbers are gathered from prison service registers that are based on yearly mappings of the prison population.⁴⁷

The prisoners included in the analyses are *drunk drivers* and fine defaulters. The including of fine defaulters is motivated by the fact that conversion imprisonments are a penal transformation of a punishment that should be aimed at a person's property but becomes deprivation of liberty due to financial problems experienced by the offender. Fine defaulters often suffer from intoxicant abuse problems and intoxicant abuse and life-management issues that in many investigations been found central to the non payment of the fine. (See for an example Kilpeläinen 2004; Oikeusministeriön.. 2003). This motivates taking fine defaulters into material.

The material also includes— aggregate level information - on the average number of persons taken into *police custody for drunkenness* per night per year. The data is gathered from Statistics Finland.

The analysis also includes the average number per day of those over night stays from the *health sector* registers, where the primary diagnosis or secondary diagnosis is given by an ICD code that indicates an alcohol –related illness or alcoholism⁴⁸. This material from the health service does not yet include drug related diseases. From the *social service* registers the material includes the average number of over night stays in rehabilitation institutions, detoxification centres, first stage homes and overnight shelters.

The material for social services and health services encompass registers kept by the Finnish National Research and Development Centre for Welfare and Health (STAKES) on the basis of a declaration given by the health and social authorities. The social services data is available on an

---

⁴⁵ Mäkelä & Säilä (1986) also illustrated their decisions considering the material vastly in their study of the division of labour in 1960 to 1980, on the same grounds. Takala and Lehto (1988, 122) have pointed out, that had Mäkelä and Säilä included drunk drivers in their analysis of the division of labor between authorities 1960-1980, the percentage of the prison sector would have been larger. However, this would not have change the main result of the study concerning the growth of the social sector. In all cases, however, interpretations have to be tied very closely to the material.

⁴⁷ From 1980-1996 the mappings have been carried out on the 1st of October and since 1997 on the 1st of May. A prisoner is classified to serve a sentence for that of his crimes that is most severe and this is called the principal crime

⁴⁸ The IDC codes from 1996 onward are F10.2. Alcohol dependence, F10.3.-9 Psycho-organic syndrome caused by alcohol, T51 Alcohol poisoning, K70 Liver diseases caused by alcohol, I42.6 Cardiomopathy caused by alcohol, K86.0 Pancreatic diseases caused by alcohol, K29.2 Gastritis caused by alcohol, F10.0-1. Alcohol intoxication, O35.4, Q86.0, P04.3 Foetal effects from alcohol use during pregnancy, E24.4, E52, G31.2, G62.1, G72.1, Z50.2, Z71.4, Z72.1, R78.0 Other alcohol related diseases. I thank Simo Pelanteri from STAKES, for producing a statistical material from health care registers and who also has made sure that the earlier ICD 9 and ICD 8 codes are compatible with the newer ones.

individual level until 1993. To the extent that analyses are made before 1993 social service data are gathered on yearly aggregate level from STAKES and from its processor the National Board of Social Welfare.⁴⁹ When a cross-sectional mapping of the number of persons in the institutions has not been available, an approximation of the average number of persons per day has been achieved simply by dividing the yearly figures by 365.

Studying institutionalisations over a long period of time makes the investigation very attached to changes in the institutions and statistical recording practices. On the one hand institutional change is what the investigation wants to catch, but on the other hand changes in recording practices have an impact how consistent a picture it is possible to obtain. It is thus important to give a detailed account on what the different measurements are based on and what they are intended to measure. This is especially true for the social sector (conf., Mäkelä & Säilä 1986, 69).

Some changes have occurred during the period studied in the institutions and in the ways care in the institutions is measured (namely how the different types of care have been grouped together in the statistics). So-called half-way homes existed until 1989, but have in this analysis been grouped together with rehabilitation centres, since they offered a kind of rehabilitative service.

Social care institutions that offer overnight services are commonly in literature and statistics classified into those that offer rehabilitative services (rehabilitation institutions and detoxification centres) and those that offer housing services (shelters and first-stage homes). (See for an example Kaukonen 1994, 1995, 2002, etc.).

Narcotics offences can in many ways be seen as intoxicant-related, but they are not included most of the analyses in this paper. This has to do with the fact that most prisoners that are doing time for narcotics related offences are doing time for drug offences in general (including illegal use and possession and cultivating larger amounts of drugs, but also dealing of smaller amounts). The second largest drug offender group is those sentenced for aggravated drug offences (mainly drug-trafficking and aggravated dealing). Illegal possession and use of drugs are mostly sanctioned with fines and very seldom with imprisonment, so almost no prisoners are serving time for illegal possession or use as the main reason for the prison sentence. (Kainulainen 2006, 97) Thus, a person serving a sentence for drug offences can not entirely be seen as cases that are entered into institutions only due to the use of intoxicants. This is true even if a number of convictions for drug offences often include persons who are for example cultivating larger amounts of cannabis mainly for their own use. (conf. Kainulainen 2006, 90-91).

Discussion

The final aim of the study is to produce a comparative picture on the division of labour in the handling of intoxicant cases. The Nordic states employ somewhat different strategies in handling intoxicant cases.

In Finland for example, the development after the 1960ies has been a sharp increase in the role of the social sector. This was tackled among others by Kettil Bruun, in his article 1971 "Finland - the non-medical approach", where he argued that alcohol problems should not, in contrast to what had happened in many other Nordic countries, be tackled as mainly a medical problem, or as in Finland a problem of order, but as firmly a social problem (Bruun 1971).

---

⁴⁹ The data is gathered from the so called KETI-files from 1989 to 1993 and before that from the yearbook on alcohol statistics.

In a Nordic comparison, Finland has, however also been known for vast use police custody as a coercive method for containing harm resulting from intoxicant abuse in a very high degree. Intentional state policies have been able to lessen the number of persons taken into custody, but police custody remains a place that in many cases act as containment alternatives for “regular” clients who many times are homeless and suffer from severe alcoholism. (Rahkonen & Sulkunen 1987; Säilönottotyöryhmän...1988; Noponen 2006)

Nordic alcohol policies of today have been seen to alternate more between a medical model and a social model and less a judicial model. The so-called Nordic alcohol policy model, where alcohol policy is considered mainly a public health problem and not an individual problem has thus accentuated the role of the social and health sectors. (Murto 2002; Olsson, Olafsdottir & Room 2002). It has, however, been argued that the recent increase of problem drug is producing a shift away from the medical model and social model and towards a punitive judicial model in intoxicant- and especially drug welfare ideologies. (See for an example Murto 2002, 176 -181; Tammi 2007)⁵⁰

Prisoner levels in the Nordic states have for decades seemed to follow a declining trend. After the year 2000 however, the repression levels in Norway, Sweden, Finland and Denmark have experienced a rise of 20 – 25 percent in prisoner levels. (Walmsley 2006; Lappi-Seppälä 2007; Kristoffersen 2006.)

Conclusively

Comparing the states’ division of labour in the handling of intoxicant cases during 1980-2006 will shed light on how the division of labour has changed within the states but also on whether the states have developed in the same way or not. This kind of comparison takes part in the discussion on the dissolution of the uniform Nordic alcohol- and intoxicant policy model. (conf., Tigerstedt, 1999).

Studying institutionalisations over a long period of time, however, makes the investigation very attached to changes in the institutions and statistical recording practices. On the one hand institutional change is what the investigation wants to catch, but on the other hand changes in recording practices have an impact how consistent a picture it is possible to obtain.

References:

The translations given in brackets are by the author.

- Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik (1983): *Kriminologia ja kriminaalipoliitika- [Criminology and Criminal Policy]* Porvoo-Helsinki-Juva : WSOY.
- Babor, Thomas, Caetano, Raul, Casswell, Sally, Edwards, Griffith, Giesbrhecht, Norman, Graham, Kathryn, Grube, Joel, Gruenewald, Paul, Hill, Linda, Holde, Harold, Homel, Ross, Österberg, Esa, Rehm, Jürgen, Room, Robin & Rossow, Ingerborg (2003): *Alcohol: No Ordinary Commodity. Research and Public Policy*. Oxford University Press.

⁵⁰ Although alcohol and drugs may often be grouped together it is necessary to keep in mind that these substances are different in many ways. Alcohol and drug controls take different shapes due, among others, to the fact that use of alcohol is permitted and even encouraged to a certain degree, but narcotics are illegal substances even by definition. (Mäkelä, Pia et al. 2002, 18 – 19). Drugs have entered the alcohol and intoxicant policy field later and thus the theories and policies that exist to lessen the social, public health and public safety problems as well as legal matters harm caused by the abuse of these commodities are different. (Murto 2002, 173-180).

- Bruun, Kettil (1971): Finland. The Non-Medical Approach. 29th International Congress on Alcoholism and Drug Dependence (Melbourne Sessions) 545 – 555. Australia.
- Garland, David (2001): *The culture of control: crime and social order in contemporary society*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle alkoholirikoksia koskevien säännösten uudistamisesta. [The Government's Bill on Reforming the Legislation on Alcohol Crimes]* HE 13/2004.
- Kainulainen, Heini (2006): *Rangaistuskäytäntö huumausaineen käyttöräiksessä. [Sanction practices in drug offens]*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. 219.
- Kaukonen, Olavi (1994): Sosiaaliseen päihdehuoltoon? Keskusteluaineistoa päihdehuollon nykytilasta ja kehittämismahdollisuksista. [Towards social welfare for intoxicants? Discussion on the present state of intoxicant welfare and its developmental potential.] Stakes. Raportteja 137.
- Klingemann, Harald, Takala, Jukka-Pekka, Hunt Geoffrey (eds.) (1992): *Cure, Care or Control. Alcoholism Treatment in Sixteen Countries*. State University of New York Press.
- Kristoffersen, Ragnar (red.): (2006): Nordisk Statistik för kriminalomsorgen I Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige 2001 -2005. Kriminalomsorgens utdanninssenter KRUS. Oslo.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2007): Penal Policy in Scandinavia. Crime and Justice 37.
- Lappi-Seppälä, Tapio (1998): Kriminaalipoliitikka – rikosoikeuspolitiikka. Lakimies 8/1998, 1285 – 1308.
- Lehto, Juhani & Takala, JukkaPekka (1988): Suomen alkoholihoidon kehitys ja ei-medisiinen malli. Sosialipoliitikka 1988 vol. 13. 105-125.
- Murto, Lasse (2002): Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. In Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (2002): Huumeidenkäyttäjiä Hyvinvointivaltiossa. Helsinki. Gaudeamus. 167 – 193.
- Mäkelä, Klaus, Sulkunen, Pekka et al. (1981): *Alcohol, Society and the State. A Comparative Study of Alcohol*. Toronto: Addiction research foundation.
- Mäkleä Klaus / Tigerstedt Christoffer (1993): *Changing responsibilities of Nordic alcohol monopolies*. Contemporary Drug Problems, vol. 20, no. 2 pp. 189 – 202.
- Mäkelä, Klaus & Säilä Sirkka-Liisa (1986): Alkoholiehtosten majoitusten jakautuminen eri viranomaisten kesken vuosina 1960 – 1980. [The distribution of over night stays conditioned by alcohol between different authorities in the years 1960-1980] Sosialipoliitikka 1986.
- Mäkelä, Klaus & Säilä, Sirkka-Liisa (1976): Alkoholiehtosten majoitusten jakautuminen eri viranomaisten kesken. [The distribution of over night stays conditioned by alcohol between different authorities.] Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 1976: 102.
- Mäkelä, Pia, Rossow, Ingerborg & Tyryggesson, Kalle (2002): Who drinks more or less when policies change? In Room, Robin (2002) (ed.): *The Effects of Nordic Alcohol Policies: What happens to drinking and harm when alcohol policies change?* NAD Publication 42. 71 – 81.
- Noponen, Tanja (2006): “Ei muuta paikkaa”. Tutkimus poliisin päihitymyssuojan kanta-asiakkaista. [”No other place to go”. Research on the regulars clients to police custody]. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 26.
- Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä(2003). Sakon muntorangaistuksen järjestäminen. [Organising the transformation of penalties for the non payments of fines]. 2003:11.

Rahkonen, Keijo & Sulkunen Pekka (1987). Miten päähtyneiden säilöönnotoitla voitaisiin välttyä? [How can we avoid bringing the intoxicated into police custody?]. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro. 177

Room, Robin (2004): Effects of alcohol controls: Nordic research traditions. *Drug and Alcohol Review*, 23. 43 – 53.

Room, Robin (2002) (ed.): *The Effects of Nordic Alcohol Policies: What happens to drinking and harm when alcohol policies change?* NAD Publication 42.

Simpura, Jussi & Tigerstedt, Christoffer (1999): Talous, terveys ja järjestys, sosiaalisten ongelmien kilpailevat tarkastelukehykset. [Economy, Health and Order, competing perspectives on social problems]. Yhteiskuntapolitiikka 65/1999; 5-6. 423-435.

Sulkunen, Pekka, Sutton, Caroline, Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (2000): *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control.* NAD Publication no. 43.

Sulkunen (1995): Alkoholipoliitikka kulutusyhteiskunnassa. [Alcohol policy in consumer societies]. Alkoholipoliitikka vol. 60, no 6. 410-415.

Säilöönottotarpeen vähentämistyöryhmän muistio. (1988). Sosiaali- ja terveystyöryhmän muistio (1988):

Takala, Jukka-Pekka & Lehto, Juhani (1992): *Finland; The Non-Medical Model Reconsidered.* In Klingemann, Harald, Takala, Jukka-Pekka & Hunt, Goeffrey (eds.) *Cure, Care or Control. Alcoholism Treatment in Sixteen Countries.* State University of New York Press. (87 – 111).

Tammi, Tuukka (2007): *Medicalising prohibition. Harm Reduction in Finnish and International Drug Policy.* Stakes, Reserach Report 161.

Tham, Henrik (2005): From Treatment to Just Deserts in a Changing Welfare State. In: Ulla V. Bondeson (ed.) (2005). *Crime and justice in Scandinavia - Kobenhavn* : Forlaget Thomson. 89 – 117.

Tigerstedt, Cristoffer (2001): *The Dissolution of the Alcohol Policy Field. Studies on the Nordic Countries.* University of Helsinki. Department of Social Policy.

Walmsley, Roy (2006): European imprisonment levels 1995 – 2002.In Viljanen Terhi, Aromaa, Kauko (eds). (2006): International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice. Papers in celebration of 25 of HEUNI.

Waquant, Loïc (2001): The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-Liberalism. *European Journal of Criminal Policy and Research.* Vol. 9, No. 4: 401 – 412

Arbeidsgruppe IV – Economic Crime

Current Trends in Economic Crime in Finland – Crossing the Borders East and West

Virta, Erja

The paper focuses on some of the present-day trends in economic crime in Finland; on one hand, criminal developments in the trade between Finland and the eastern counterparts and on the other hand current developments in the EU level. In connection with these developments, there are also the borders between economic, professional and organized crime to be considered.

Criminal developments in the trade between Finland and the east

The collapse of the Soviet Union in the beginning of the 1990s caused structural changes in the trade between Finland and Russia and new opportunities for criminal and deviant behavior were created. Lately, it has been estimated that one third of Russian import goes through Finland and that in Russian import only one fifth of customs clearances are made according to the law.

Current problem areas in the trade between Finland and the eastern border countries are the use of tax haven companies in Finnish import, double-invoicing system in Finnish-Russian export as well as customs warehousing in transit road traffic and re-exportation.

The Finnish Tax Administration conducted a program focusing on *import of sawn timber* between years 2004 and 2007. One of the phenomena that were found out was the extensive use of tax haven companies in timber trade between Russia and Finland. There are different ways for large Finnish buyer companies to pay ca. 25% of the price of Russian timber to Russian owned tax haven companies. The Russian seller company delivers the timber leaving the amount outside of its sales, which means the Russian tax authorities cannot impose income taxes on it. Thus the amount will simply remain in the tax haven company. This payment scheme is not only used in the importation of Russian timber to Finland, but also in other imports.

Double-invoicing system in Finnish-Russian export is not a new concept, but nevertheless it is still widely in use. For several years already, many Finnish exporters of goods to Russia have issued two sets of sales invoices for every export transaction. Similarly to Russian-Finnish import, this type of export activity relies on the existence of intermediary companies, set up for the purpose of forwarding goods across the border. In the double-invoicing scheme, the Finnish seller of goods first sells them to the intermediary. The intermediary exports them, arranges for customs clearance on the Finnish side using the real price, but then presents the goods to Russian Customs using a forged invoice, lower price, and a cheaper duty classification. Thus the Russian import duty will be lower than it should be.

Experts have estimated the popularity of double invoicing by comparing the yearly customs statistics both in Finland and in Russia. For the same periods, values of the same goods were different. For example, during 2004, it would seem that Finnish goods instantly drop in value by 60% as soon as they cross the Finnish-Russian border. The figure of 60% is the third highest within the EU, because the average total of double-invoicing impact among the exporting EU member states was 40% in 2004.⁵¹

Customs warehousing in transit road traffic and re-exportation is more current phenomena. *Transit road traffic* means that goods are transported to a third country through the Finnish territory without a Finnish buyer, without having Finnish Customs process them, and without having the transaction registered as foreign trade with Finland. *Re-exportation* means that goods are exported (or said to be) further to a third country. This involves unloading and reloading of the goods in Finland to create several smaller consignments, with new combinations of goods.

With forged warehouse bookkeeping, and “empty truck export” it is easy to hide the goods that stay in the EU market. In these cases the motivating factor is that export to third countries is tax-free. Also the value of the export can be reported higher than it is or the amount bigger. Some of the goods are even smuggled through Russian customs. It is easy to implement double-invoicing, and to conceal the path of the goods in the Finnish or other EU territory. There are ample opportunities for setting up VAT carousel trading and criminal VAT refund and VAT deduction schemes.

Current developments in the EU level

The enlargement of the EU, including the transition rule for employees arriving in Finland from the enlargement states, has caused a new black market to emerge. The EU internal markets have created a setting where criminals can try out VAT fraud and abuse of EU funding programs. The increased popularity of networking and subcontracting in business life in the 1990s, combined with a few changes in the Tax Prepayment Act and assessment practice, unfortunately created new opportunities for receipt-manufacturing frauds. This especially concerned the construction and building industry and shipyards, where problems of abusive subcontracting started to occur.

Companies from the Baltic States are now able to offer their services in Finland to arrange for leasing of employees and subcontracting. The new EU-members take advantage of the current Finnish tax rules, which allow foreign companies to function without a permanent establishment, without registration for advance payments of corporate income tax, and without the necessity to withhold taxes on the wages, as far as the employees only stay for six months in Finland. The Tax Administration does not yet have sufficient methods to control the length of stay of individual persons in Finland, or the setting up of a permanent establishment of corporate entities.

It is not only the new EU-members coming to Finland, but there are new developments also the other way round. Finnish economic criminals systematically use mostly Estonian-based companies as a means to cover up activities in Finland and to hide the signs and traces of economic crime (for

---

⁵¹ Simon-Erik Ollus: Re-exports inflate Finnish export trade statistics, "Tieto & trendit" magazine, issue 3/2006, p.39

example when they have been issued a ban of business activities). In June 2007 there were over 11.000 companies registered in Estonia with Finnish owners or leadership. Many of them conduct business in Finland and can be found from the blacklists of trade unions.

Recently, when Internal Market fraud in question, the imports of used cars from Central Europe has been one of the most topical problem areas. As well as tax-frauds and other frauds, imported used cars have also been involved in suspected car insurance schemes. The used-car import business has often connections with organized crime structures

Borders between economic, professional and organized crime

According to the Finnish National Bureau of Investigation, fraud and financial crime are more and more tightly connected to organized criminal activities in Finland. Construction and renovation, machine repair, tattoo and sex shops, entertainment business, bars and restaurants are the most typical business branches. Other typical criminal activities where legal business structures are being exploited, are money-laundering and selling counterfeit products.

In the Organized Crime Threat Assessment 2008 report, several of the above-mentioned problem areas are touched. According to the report, the large-scale financial criminal activities of Russian organized crime actors in the field of *export trade* via Finland constitute a significant crime threat. Particularly the multiple illegal activities connected to the *import of second-hand cars* from West European countries to Finland have raised attention among frauds concerning the internal trade in the EU. The arrangement of *black-market labor* is a typical activity for organized crime groups active in the field of fraud and financial crime.

Several organized crime groups are expanding their activities in the field of fraud and financial crime in order to strengthen their positions in the legal economy and society, to finance their illegal and legal activities and to gain bigger proceeds of crime and to put the proceeds into better use.

Concluding remarks

Several of today's most frequent crime types started appearing after major structural changes. When these changes occur, there are usually new loopholes being created in the existing law. Patching up the loopholes is not speedy, and in some cases it would need a complete removal of the structural factors that support the underground economy to achieve a permanent impact.

There are well-known phenomena that are considered harmful but nor criminalized as such. For example large-scale violations have taken place in Finnish-Russian trade and in transit of goods for a long time but still these acts are considered as a part of the culture of trading, and thus a part of the structure.

In today's circumstances, and under the existing legislation, Finnish Customs cannot really make a serious intervention when activities of this type are detected. The Finnish Ministry of Justice now drafts a new statute in which the crime called 'customs declaration fraud' will be introduced. This

legal drafting should be given high priority, if the government wishes to prevent the current developments.

Referenslista:

National Bureau of Investigation, (2008), OCTA; *Organized Crime Threat Assessment 2008 Finland*, EU, restricted

Hirvonen, Markku (2006), *The slowly changing face of economic crime*, in Rikollisuustilanne 2006, National Bureau of Investigation, Finland, restricted

Raksit, Sami, Lounatmaa, Petri and Koskela, Teemu (2006), *Economic crime and Finnish exports and goods transit*, in Rikollisuustilanne 2006, National Bureau of Investigation, Finland, restricted

Karvonen, Tuomo (2006), *Description of program: the Timber Trade Project*, in Rikollisuustilanne 2006, National Bureau of Investigation, Finland, restricted

Economic Crime Statistics in Iceland; Recent trends

Árnason, Snorri Örn

Abstract

This study seeks to examine the economic crime trend in Iceland over the recent years. Data from the Economic crime division of the National commissioner of police is analysed, taking a look at the frequency of different types of economic crimes. Serious tax fraud violations are by far the most frequent crimes investigated by the Economic crime division in Iceland. Enrichment offences including embezzlement and serious fraud also make up a good proportion of the cases, but also serious accounting and bookkeeping offences. With increasing globalization of Icelandic business firms and increasing concern over foreign criminal networks gaining a foothold in Iceland, the authorities have been paying more attention to money laundering. Requests from other countries for co-operation on trans-national investigations have increased and reports from banks and other financial organizations of suspicious money transfers into offshore accounts are more frequent. However very few reports of money laundering have warranted investigation. The study also takes a look at the violators and the victims involved in economic crime cases. Finally future trends in economic crimes in Iceland are discussed.

The study

Occupational crimes are referred to by criminologists as crimes committed by individuals in the course of their occupations for direct personal gain. The study is funded by the NSfK as a part of the Economic Crime project and this paper introduces preliminary findings of analysis of economic crime data from the Icelandic police database. Every crime investigated by the Economic crime Division is counted and every violation of relevant statutes is included.

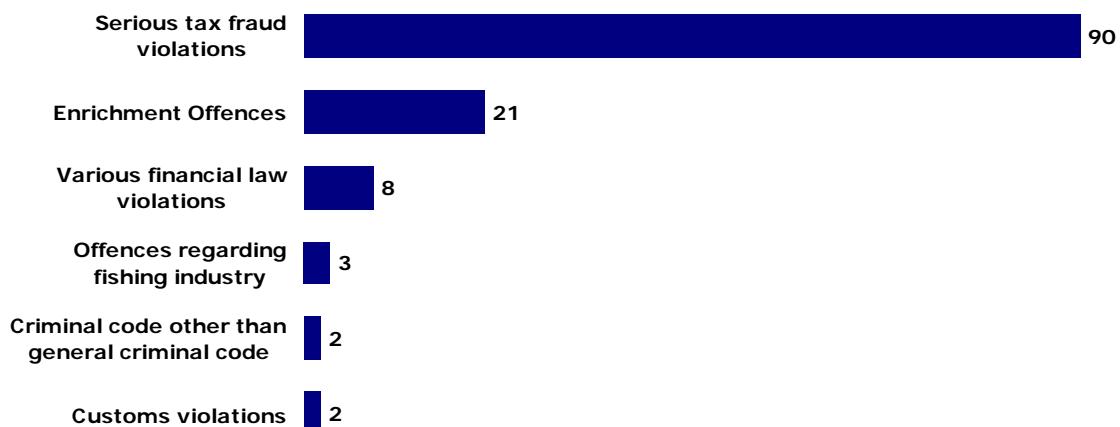
The Economic crime department in Iceland was founded in 1997. All serious violations of various types of codes such as tax laws, customs laws, laws on fisheries, competition laws and laws regarding stock exchange are to be reported to the department for investigation by the relevant regulatory agencies. Regulation on money laundering forms a framework of operation that is based in the Economic crime division (The National Comissioner of Police, 2006). The percentage of economic crimes brought to trial and concluded with sentencing has been higher in Iceland than in the neighbouring countries. A comparison of the economic crime division with compatible divisions in the Nordic countries shows that the tasks are similar and development of the business environment of these countries has spawned the same legal issues that have been made punishable with similar legislation. In Norway Ökokrim can decide which cases it investigates. In Iceland and Sweden the Ökokrim departments take into their hands all cases in certain crime categories (The National Comissioner of Police, 2005). Reliability of the data is questionable mainly because of discrepancies in how case information are entered into the database. Therefore the data needs to go through strict auditing by whoever analyse the data. The findings presented here are preliminary and should be observed with caution even if they give a good idea about the situation. The concept of the dark figure of crime is probably more relevant in the case of economic crimes than most other

categories of crime. We don't really know how much of the economic criminality out there is actually reported and it is possible that a vast number of crimes never comes to the attention of the authorities. Because of this other methods should be employed for a more holistic view of the economic crime situation, such as self-report studies and qualitative research.

The results

The frequency

126 economic crimes were reported to the economic crime division in 2007 compared to 13031 violations of the criminal/penal code. Serious tax fraud violations⁵² are reported to the economic crime division by the directorate of tax investigations and take up the majority of reported crimes (picture 1)⁵³. Enrichment offences include embezzlement and serious financial fraud. Various financial law violations include serious accounting and bookkeeping offences and money laundering.

PICTURE 1. Economic crimes reported in 2007.

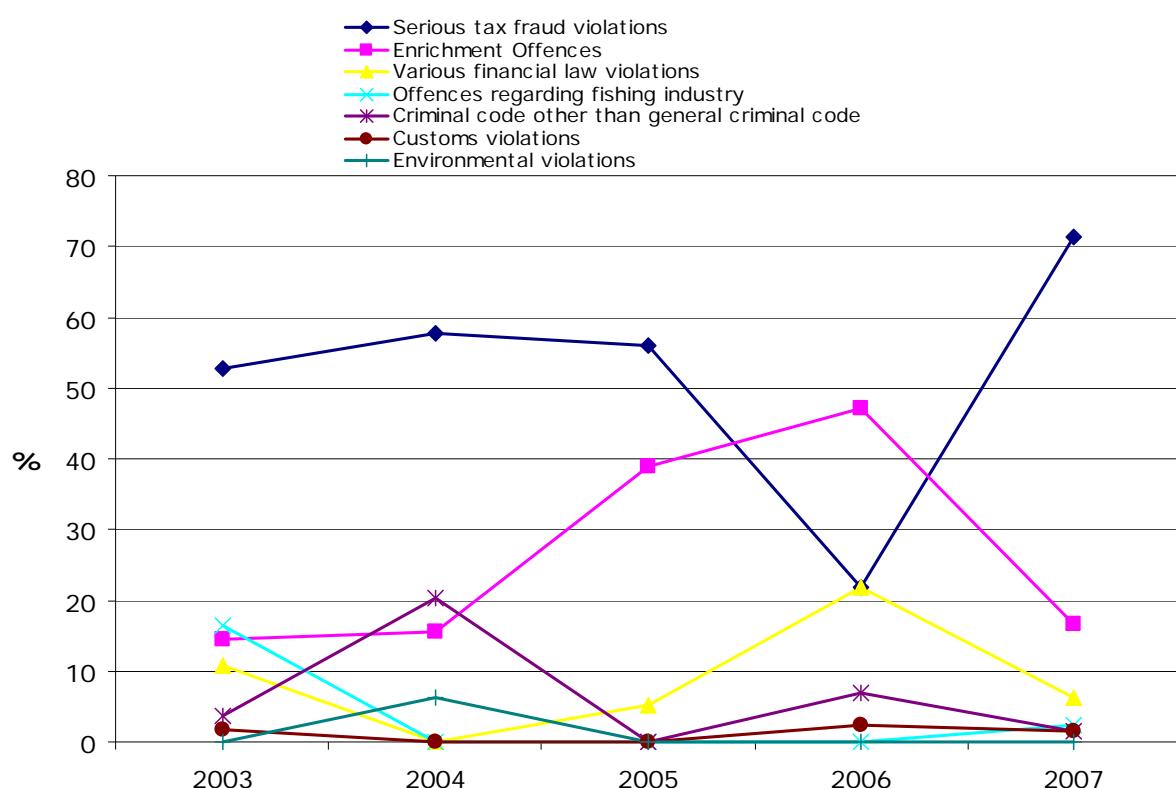
Charges for fishing violations are reported by the Directorate of Fisheries. The Directorate enforces laws and regulations regarding fisheries management, monitoring of fishing activities, imposition of penalties for illegal catches and regulations regarding the handling, processing and distribution of marine products (www.fiskistofa.is/en/). Criminal code other than general criminal code include corporate laws, copyright laws, competition laws and stock exchange regulations. Customs violations reported to the economic crime division mainly include illegal import and wrongful or manipulated information about quantity, value or type of products being imported (picture 1).

⁵² Violations where sums exceed 10 million isk.

⁵³ Note that this category includes all serious violations of tax codes, so for each case more than one violation can be counted.

The trend

Efforts and initiative of regulatory agencies play a part in forming the trend of various violations. For example there was a considerable drop in serious tax fraud violations reported to the prosecutor of Economic crimes in 2006 (picture 2). One explanation for this drop may be a disagreement between The Directorate of Tax Investigations in Iceland and the prosecutor of Economic crimes. In 2006 the prosecutor of Economic crimes was denied access to information at The Directorate of Tax Investigations on the basis that it didn't concern police matters. In a dispute that has no precedence in Iceland the prosecutor of economic crimes got a warrant to search the office of The Directorate of Tax Investigations to obtain the information. Strangely this dispute may well explain the drop of reported tax fraud violations as The Directorate of Tax Investigations wasn't co-operating with the prosecutor of Economic crimes at the time. Nevertheless the percentage of reported tax violations increased considerably in 2007 (picture 2).

PICTURE 2. Economic crime trend 2003-2007

Meanwhile in 2006 Enrichment offences took up more time of the prosecutor of Economic crimes. One case is particularly interesting from that year, when a service clerk at the Social insurance, was charged with embezzlement of 75 million isk. Nearly 30 people were involved in money laundering in the case that had been going on from 2002. The service clerk, a 45 year old woman, was sentenced to three years in prison in June 2008 and sixteen others were also sentenced for aiding and abetting. Percentage of accounting crimes also increased in 2006. Offences regarding fishing industries were just over 16% of reported economic crimes in 2003 but no offences of that type are reported between 2004 and 2006 (picture 2).

In 2004 there is an increase in Criminal code other than general c.c. In that year charges were brought against several individuals for various offences against copyright acts. The individuals were found guilty of distributing over an internet network called DC++ (direct connect) movies, music and other material protected by copyright laws (picture 2).

Environmental law violations seem few and far between judging by the charges that land on the desk of the prosecutor of Economic crimes (picture 2).

Tax law violations

Picture 3 shows the trend for tax laws violations in detail. This category includes many types of offences against tax regulations, which poses the question about how they should be counted, to avoid double counting. It is of interest to the author to compare the counting methods of the Icelandic police to other Nordic police authorities in the future.

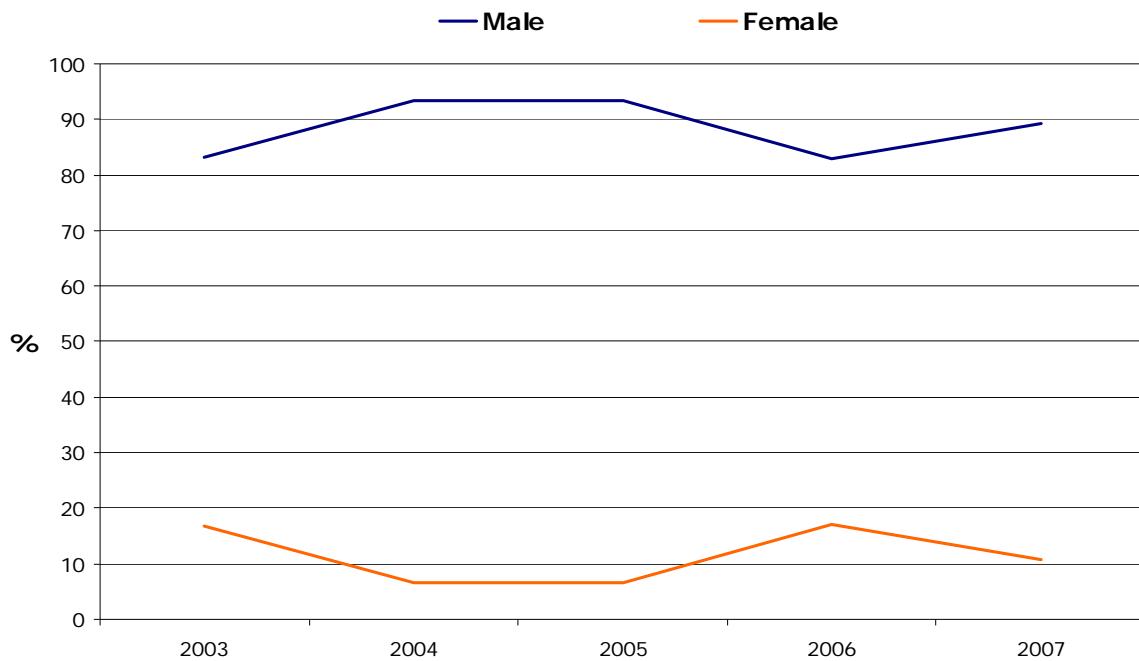
Tax evasion is what might be called a new crime category in Iceland. Still tax evasion has been illegal and punishable by law for almost half a century in Iceland. The reason for calling it a new area of crime is that before 1997 only a few cases of tax evasion were handled as criminal cases. Between 1980 and 1990 they were less than ten and before that down to one every ten years. Picture 3 shows clearly how the number of reported tax law violations reported to the economic crime division dropped in 2006 as mentioned earlier.

PICTURE 3. Tax law violations

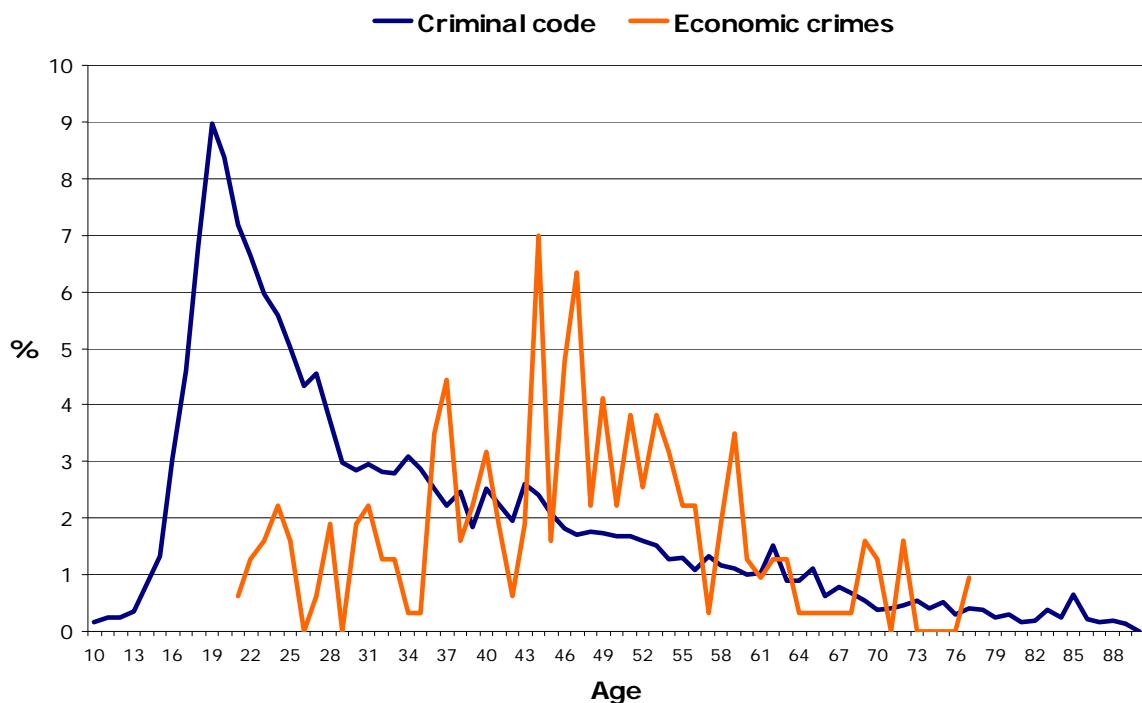
The offenders

Generally males are a lot more frequent offenders in economic crimes than females (picture 4). In 2006 we see a slight rise in female offenders which can probably be explained by the embezzlement case at the social insurance where the main culprit was a woman as well as several others who were involved.

PICTURE 4. Gender of offenders

Picture 5 shows the age distribution of offenders of violations against the criminal/penal code on the one hand and of economic crime on the other. The age is the average for the years 2003-2007. On the average in penal code cases males at the age of 18-22 are the most frequent lawbreakers. In economic crimes the average age is closer to 45 years. Spikes can be seen at 44 and 47. This reflects how opportunities for criminal financial gain change from adolescence to adulthood.

PICTURE 5. Age of offenders

Summary

This paper merely represents preliminary findings of an analysis into Icelandic economic crime statistics. Further research will take place and the results will unfold in the autumn of 2008. More effort will be put into making sense of the economic crime statistics and hopefully some common ground can be found in co-operation with Nordic colleagues. Further data may well come into the scope of the study. Also more attention will be focused on case analysis and looking at examples of economic crime cases. The number of unreported economic crimes is difficult to imagine. Because of that it is necessary to take a closer look at individual cases to understand the circumstances in which they take place. The majority of cases involve serious tax fraud violations, but in the last few years the number of enrichment offences such as fraud and embezzlement has been growing which should be interesting to analyse. The findings indicate that the most frequent offenders are middle aged males. An attempt will be made to look closer at the offenders and the victimology of economic crimes. Finally an analysis of the economic crime trend will aim to explain the impact of the globalization of business and what may be expected in the future.

References:

The National Comissioner of Police, (2006), *Annual Report*

The National Comissioner of Police, (2005), *Annual Report*

The National Comissioner of Police, (2004), *Annual Report*

The National Comissioner of Police, (2003), *Annual Report*

Svartkjøring i norsk drosjenæring: Kulturelle forståelser

Lundgren Sørli, Vanja

Abstract:

Hva innebærer svartkjøring i norsk drosjenæring og hva kan vi lære fra drosjenæringa med sikte på å forebygge framtidige lovbrudd? Svartkjøring er sett fra drosjefolks vinkel uregistrert fortjeneste av arbeid og uregistrert betaling for arbeid som vanligvis har ringvirkninger i form av følgelovbrudd som "plugging av turer" og regnskapsjuks og -lovbrudd. Tar en utgangspunkt i materialnære perspektiver viser det seg at svartkjøring forståes som en (u)kultur som gir seg utslag i og opprettholdes av talemåter om tvingende strukturer og en tradisjon for svartkjøring. Analytisk settes det fokus på de av perspektivene i materialet som ser ut til å best kunne bidra til en faglig forståelse av bransjens (u)kultur og lovbrudd. Spørsmålet om hva som påvirker (u)kulturen i drosjenæringen blir besvart ut fra materialet, som viser at nevnte talemåter ser ut til å påvirke aktører i enkelte nettverk sterkere enn andre. Det gjøres lovbrudd i enkelte nettverk mens det innen andre er sterke reaksjoner med hensikt å renvaske næringens rykte. Materialet tyder også på at det har skjedd endringer både i kulturell praksis og talemåter når det gjelder svartkjøring og følgelovbrudd i drosjenæringen, og at det er god grobunn for både kulturelle normative endringer i drosjenæringen for tiden.

*

De siste årene har drosjenæringen vært i søkerlyset i Norge. Økokrim, Likningskontorenes kontrollenhet, Trygdekontorenes misbruksteam, flere dagsaviser og andre medier har gjort undersøkelser blant bransjefolk og har funnet at det er gjort en rekke økonomiske lovbrudd i forbindelse med utøvelse av ellers legal næringsvirksomhet i drosjenæringen. Prosjektet som leder fram til denne artikkelen er finansiert av Norges Forskningsråd og går ut på å komme fram til en forståelse av *The meanings of economical crimes in the taxi trade: Means for prevention?*. Prosjektet er kvalitativt, er enda ikke avsluttet, og har så langt bestått av dybdeintervjuer med aktører som her hele eller deler av sin arbeidsdag i eller i berøring med drosjenæringen, besøk på feltet og analyse av dette samt tekstmateriale fra dagsaviser.

I denne artikkelen settes fokus på "svartkjøringen" og lovbruddene som bidrar til at man kan kjøre svart og eventuelt skjule at man har kjørt svart i drosjenæringen på østlandsområdet. Svartkjøring i norsk drosjenæring innebærer å kjøre drosje uten at det betales skatt av inntekter, med andre ord at en vanligvis sørger for at de svarte inntektene ikke registreres i dagsomsetting, i drosjens regnskap og dermed av likningsmyndighetene. Framgangsmåten for å skjule inntektene varierer mellom sjåfører og bileyere og avhenger i hovedsak av hvem inntektene fra svartkjøringen skal skjules for.

Artikkelen problemstilling er å diskutere hva svartkjøringen i drosjenæringen går ut på og hvordan lovbruddene forståes i drosjenæringen. Å stille spørsmål om hvorfor noen kjører drosje svart kan synes å være selvvinnlysende. Det mest iøyefallende svaret er som det pleier når en spør hvorfor noen gjør økonomiske lovbrudd: Folk vil tjene penger. Det er en generell målsetting for aktørene i drosjenæringen også, men det innebærer ikke på langt nær at ALLE kjører svart. En kvalifisert gjetning er å anslå at cirka 75% av alle drosjesjåfører og drosjeeiere IKKE er involvert i svartkjøring, og spørsmålet om hvordan en forstår at (noen) aktører kjører svart blir verdt å diskutere.

Noen avgrensninger er nødvendig: Her settes fokus på deler av den forståelsen *drosjefolk* har av hvorfor svartkjøring og ”følgelovbrudd” gjøres. Analytisk sett utkristalliseres tre sett av forståelser når man ser materialet under ett: Skatte- og følgelovbruddene forklares dels med strukturene eller rammene bransjen opererer innenfor, og disse blir bare så vidt berørt her. Dels forklares også enkelte individers lovbrudd med disse individenes særlige forhistorie eller det en kan kalle ”individuelle” trekk, og dette er forståelser som ikke blir drøftet i det hele tatt i denne sammenheng. Dels forklares lovbruddene med det en analytisk sett kan kategorisere som ”kulturelle særpreg” i drosjenæringen og samfunnet rundt – og her settes fokus på disse forklaringene.

Hensikten med artikkelen er å presentere perspektiver som en analyse av materialet tilsier at bør vektlegges dersom en skal forstå skatte- og følgelovbruddene i næringen. Artikkelen er basert på et enda ikke ferdig produsert materiale, og må ikke leses som en ferdig analysert ”resultat” av et prosjekt. Ønsket er å bidra til en fagdiskusjon av hvordan vi kan forstå og hva vi kan lære av økonomiske lovbrudd gjort og forstått i en næringssammenheng dersom det tas sikte på å forebygge framtidig økonomisk kriminalitet.

Metode, materiale og bruken av produsert materiale

Artikkelen baserer seg på en del-analyse av materiale produsert i forbindelse med CSR-prosjektet *The meanings of economical crimes in the taxi-industry: Means for prevention?*. Prosjektet er kvalitativt, og datamateriale er produsert ved dybdeintervjuer, Kvale (1997), Lundgren Sørli, (2005) gjort sammen med

Bransjeaktører (intervjuer med 17 drosjeeiere og –sjåfører fra Asker og Bærum Taxi og Oslo Taxi (intervjudeltakere) samt bakgrunnssamtaler med 42 andre bileriere og sjåfører)

Autoriserte aktører som tilbyr drosjenæringen profesjonelle tjenester (advokater, revisorer og et ”sikkerhetsselskap”)

Representanter fra bransjeorganisasjonene (ODI, to sentraler og Norges Taxiforbund)

Kontrollerende og iverksettende myndigheter (ØKOKRIM, Trygdeetatens misbruksteam, Likningskontorets kontrollenhet, samferdselsetater).

Videre består datamaterialet av avisartikler fra 2007 og 2008 som har dreid seg om økonomiske lovbrudd i drosjenæringen og kontrollen av slike. Disse artiklene er publisert av to dagsaviser og et økonomisk månedsmagasin⁵⁴.

I tillegg består materialet av erfaringer fra et mindre ”feltarbeid”, se f.eks. Finstad (2000: 340); besøk på arenaer der drosjefolk ferdes som vanligvis har resultert i samtaler med sjåfører og bileriere om prosjektet og om hverdagen i bransjen. Disse arenaene er en kafe i Oslo-området der de fleste kundene er drosjefolk, drosjesentralene, holdeplasser på Gardermoen, Slepden, Oslo sentrum og Sandvika, samt ODIs bensinstasjoner i Oslo. Under feltarbeidet har jeg vært i dialog med en rekke sjåfører og bileriere. Selv om det som har kommet fram under disse samtalene ikke er å betrakte som intervjuemateriale, er det klart at samtalene bidrar til tolkningen av bransjen og hverdagen i den. I presentasjonene skiller det mellom ”intervjudeltakere”; de som har deltatt i intervju, og ”bransjeaktører”; de som har deltatt i bakgrunnssamtaler under feltarbeidet.

Det av materialet som blir brukt i denne artikkelen er i hovedsak produsert i samarbeid med bileriere og sjåfører knyttet til Oslo Taxi og Asker og Bærum taxi⁵⁵. Sjåførene er rekruttert via

---

⁵⁴ Aftenposten, VG og Kapital.

snøballmetode, se f.eks. Whyte & Whyte (1984), Finstad & Høigård (1993), og har deltatt i intervjuer som best kan karakteriseres som åpne samtaler struktureret rundt en intervjuguide⁵⁶. Noe fra intervjuene med representanter fra kontrollmyndigheter og samferdselsmyndigheter⁵⁷ blir brukt sammen med enkelte tekstbidrag fra en dagsavis.

Arbeidet og inneværende artikkel er preget av at jeg vitenskapsteoretisk orienterer meg hermeneutisk, Lundgren Sørli (2005:26-43). Jeg tar utgangspunkt i at materialet allerede er teoripåvirket i utgangspunktet, fordi det er preget av den faglige og teoretiske forståelse jeg hadde da prosjektet ble påbegynt, den faglige forståelse intervjudeltakerne har og som påvirker tolkningsprosessen underveis⁵⁸, samt at også utvelgelsen av sitater er teoripåvirket ved at dette blir gjort som ledd i en analyse av intervjuene og de mønstre en teoripåvirket forsker ser. Konsekvensen av en slik orientering er at det skiller mellom kunnskapsnivåer: Sitatene er kunnskap på materialnivå og utvelgelsen av sitater og øvrige mønstre som blir vist til i materialet er uttrykk for en tolkning av materialet. Dette blir forsøkt tydeliggjort ved å påpeke at noe er ”analytisk sett”, ”sett på analysenivå” og lignende.

Drosjenæringen

Administrasjonen, bileriere og sjåfører i to sentraler, Asker og Bærum Taxi og Oslo Taxi, har bidratt med sine erfaringer fra dagligliv og lovbrudd i sammenheng med arbeid i drosjenæringen. Sentralene er drevet som andelslag⁵⁹ der hver løyvehaver (bileier) betaler en sentralavgift per bil/løyve for å sørge for at sentralen tar imot forespørsler og bestillinger fra kunder om turer og fordeler disse på de biler som til enhver tid er ute i trafikken⁶⁰ samt utfører en del annet administrativt arbeid for hver enkelt bileier.

Den norske drosjenæringen er i en viss grad preget av overetablering i forhold til etterspørselen i sentrale strøk, og dette har vært svært tydelig i landets hovedstad. En vesentlig årsak til dette er at de politiske myndigheter bestemmer hvor mange løyver⁶¹ (/biler) som det til enhver tid skal finnes uten at etterspørsel og tilbud så langt har blitt tilstrekkelig undersøkt eller vurdert objektivt mot en økning av løyvetall.

Generelt har de fleste løyvehavere (bileriere) i Norge ett løyve og en bil, mange av disse kjører i hovedsak selv og har en sjåfør ansatt deler av uken eller året. Andre driver løyvet og kjører bilen alene, mens etter andre driver løyvet ved hjelp av flere sjåfører eventuelt drifter flere løyver og opp til flere titalls sjåfører i arbeid. Gjennomgående kjører sjåfører mot betaling i form av en andel av ”innkjørt”; i praksis innebærer det at 42% av innkjørt blir utbetalt i lønn og feriepenger. Sett i et

⁵⁵ En del av selskapet TAXUS; en sammenslåing av Nedre Romerike Taxi og Asker og Bærum Taxi. Både Oslo Taxi og Asker og Bærum Taxi er andelslag, sentraler som i utgangspunktet drives for å sikre kommunikasjon mellom drosjkunder og drosjebiler. Sentralene kan sees som en ”administrasjon” og drives ved inntekter fra løyvehavernes sentralavgifter. Sentralavgiftene varierer mellom selskapene, men er på under 12.000 Nkr/mnd per bil.

⁵⁶ Intervjuene har vært forholdsvis lange; fra to timers til drøyt fire timers varighet.

⁵⁷ Intervjuene med myndighetene har vært mer strukturerte og samtlige har vært gjennomført på cirka to timer.

⁵⁸ F.eks ved at ny kunnskap og perspektiver får meg til å stille andre spørsmål, lete etter andre mønstre.

⁵⁹ Det finnes andre sentraler som er organisert på andre måter både på det sentrale østlandsområdet og i Norge, men sentralenes organisasjonsmåter og eierstruktur blir ikke redegjort for i denne sammenheng.

⁶⁰ Sentralene har også andre oppgavene, for eksempel er det sentralene som arbeider med anbud for større kunder som rikstrygdeverket og skolene i de enkelte fylkene, begge de her aktuelle sentralene har også bidratt til utviklingen av taksametersystem m.m. Løyvehaverne i hver enkelt sentral velger sitt styre, mens administrasjonen er fast ansatt.

⁶¹ Å være bilerier og tilknyttet sentral innebærer at du må ha løyve for å drive persontrafikk i drosjenæring, og for å arbeide som sjåfør må du ha kjøretillatelse. Både løyver og tillatelser utstedes av Samferdselsetaten i respektive fylker, som er den myndigheten som også påser at det politisk vedtatte løyveantallet ikke overskrides og at de regler som gjelder for å få løyve og tillatelse overholdes. Noe av grunnlaget for å få løyve og kjøretillatelse er lovregulert mens annet er resultat av sedvane og skjønn.

slik perspektiv er det åpenbart at hverdagens lønnsomhet avhenger svært av den etterspørsel som finnes på markedet, og bileriere og sjåfører tilrettelegger arbeidsdagen og tilbyr kjøring til ulike ”nisjer” i markedet for å skape et tilstrekkelig næringsgrunnlag.

Bileierne i de deltakende sentralene eier i hovedsak en bil (og har ett løyve) men det er også noen flerbilseiere tilknyttet sentralene og i materialet mitt. Å være bilerier og tilknyttet sentral innebærer at du må ha løyve for å drive persontrafikk i drosjenæring, og for å arbeide som sjåfør må du ha kjøretillatelse. Det er en forutsetning for å kunne drive flere biler/administrere flere løyver at man har ansatt minimum en sjåfør per bil, og de fleste ”flerbilseiere” har to til tre sjåfører per bil for å holde respektive biler i trafikk døgnet gjennom. Både løyver og tillatelser utstedes av Samferdselsetaten i respektive fylker, som er den myndigheten som også påser at det politisk vedtatte løyveantallet ikke overskrides og at de regler som gjelder for å få løyve og tillatelse overholdes. Noe av grunnlaget for å få løyve og kjøretillatelse er lovregulert mens annet er resultat av sedvane og skjønn utøvet av Samferdselsetatens ansatte.

Svartkjøring: Uregistrert arbeid og betaling med ringvirkninger

Basert på boketersyn for de siste årene t.o.m. regnskapsåret 2006 har likningsmyndighetenes kontrollteam slått fast at 341 drosjeeiere har kjørt svart for 419 millioner Nkr, og 589 sjåfører for 116 millioner Nkr. Seinere boketersyn har vist at flere bileriere og sjåfører har fortsatt med svartkjøring etter å ha blitt oppdaget og ilagt straffeskatt. Sjåfører og bileriere som er tatt i kontrollen er ilagt straffeskatt og må tilbakebetale denne samt det underslalte skatteinntaket.

Politiets og likningsmyndighetenes ressurssituasjon gjort at bare ca 200 av bileriene får reist straffesak mot seg, og politiadvokaten oppgir at ”noen hundre tusen kroner” er grensen mellom å utelukkende bli ilagt straffeskatt og i tillegg bli reist sak mot.⁶² Praksis har vist at de som blir dømt for skatte- og andre avgiftslovbrudd mister løyvet selv om domstolen ikke idømmer dem løyvetap eller næringsforbud.

Materialet tilsier at ”svartkjøring” i hovedsak kan avgrenses til at en sjåfør eller bilerier kjører turer mot kontantbetaling som ikke registreres i sentralen, i regnskap eller oppgives til skattemyndighetene. Som oftest er svartkjøring en måte å holde inntjente penger utenom regnskap og likning, men ”svartkjøring” kan i dagligtale i næringen også inkludere at man som sjåfør holder inntjente penger unna bileriere, se også Ellingsen (1991), og som konsekvens utenom regnskap og likningsmyndigheter.

V: Hva handler den svarte kjøringen om og hvordan foregår den?

D: [Himler med øynene.] *Ja, det ligger jo i navnet. Man kjører svart som sjåfør når taksameteret ikke er i gang. En del sjåfører vil ikke kjøre hvis alt blir registrert. Som bilerier er det en del som kjører svart, altså uten taksmeter, eller som betaler svart. Altså uten å oppgi til likningsmyndighetene at noen har fått så og så mye for å kjøre. [...]*

G: *Det er jo at en ikke betaler skatt av penga en tjener! Hvis en er bilerier da. Men hvis en er sjåfør, så er det jo noen som lurer bilerier og. Så enten lurer en myndighetene, eller så lureren arbeidsgiver OG myndighetene. Men det er mange arbeidsgivere som er med på moroa, også. Enten så legger de til rette for det, eller så kikker dem bare en annen vei.*

⁶² Disse tallene er hentet fra Aftenposten 17.04.2008. De korresponderer imidlertid med opplysninger fra intervju med Likningskontorets kontrollteam samt intervju med Økokrim statsadvokat.

V: Det er altså ikke sånn at hvis du er sjåfør så lurer du både likningsmyndigheter og bileier, og hvis du er bileier så lurer du bare myndighetene?

G: You got it!

Bransjeaktører flest er samstemte i at mulighetene for å kjøre svart fremdeles er relativt store, til tross for hyppigere og mer nøyaktig regnskapskontroll fra forretningsførere og revisorer samt antatt hyppigere bokettersyn fra likningsmyndighetene. Et sitat kan illustrere det som ser ut til å være en relativt generell oppfatning av mulighetene for å kjøre svart i drosjenæringen per i dag:

V: Men det er vel ikke bare enkelt å kjøre svart nå for tida? Det er vel ikke mange som liker å sette seg inn i en drosje uten at taksameteret er på, og det er vel mange som betaler med bank- eller kredittkort etter hvert?

B: *Det er flere som betaler med kort nå enn for noen år siden, men likevel er nok fremdeles halvparten av turene mine når jeg kjører på holdeplass kontantkjøring. Og du aner ikke hvor mange som vil kjøre mot "fastpris" etter en tur på byen, og de vet jo også at den blir lavere hvis taksameteret ikke står på enn hvis turen registreres. Tror jeg blir spurtt om det i omtrent annenhver tur på fredags og lørdagsnatta!*

Så er det jo også sånn at en kjører en kompis for en symbolsk sum i ny og ne, eller tar med naboen siste turen hjem ei lørdagsnatt. Han forventer ikke akkurat at taksameteret står på, men gir meg jo noen kroner for å kjøre likevel. Det er klart at det finnes grenser for hvor mye en kan kjøre svart i dag som ikke var der før, men jeg tror nok at jeg kunne kjørt inn noen tusenlapper svart hver helg hvis jeg hadde giddet å gjøre det. Men det gjør jeg altså ikke.

På analysenivå må svartkjøringen avgrenses fra de følgelovbruddene som blir gjort for å skjule inntjening fra skattemyndigheter, sentraler og til en viss grad forretningsfører/revisor. Alle som kjører svart begår ikke regnskapslovbrudd eller "plummer turer". Enkelte kjører bare uten at sjåfør/bileier registrerer i taksameteret at en betalende kunde er med og at pris er forhåndsavtalt med kunden.

Det er hovedsaklig to sett av handlingsmåter som leder fram til at man som bileier får skjult sporene fra inntjening og dermed gjør "hvite" penger "svarte". Disse brukes av sjåfører avhengig av bileieres holdning til svartkjøring samt av bileiere som selv tar aktiv del i svartkjøring og følgelovbruddene:

Plugging av turer

Å "plunge" turer går ut på at bilen kjøres mens taksameteret for kunden ser ut til å gå på korrekt måte, uten at innkjørt sum blir registrert i bilens database/dagsomsetting eller i sentralens oversikt. Fire intervjudeltakere har forklart at benevnelsen "plugging" har sin historie: Før 1993 opererte sentralene med et vesentlig annerledes taksametersystem. Dette var analogt og mekanisk, og fungerte omtrent som en "trip-teller"; hver kjørte kilometer kostet et bestemt sum avhengig av hvor mange passasjerer og når på døgnet turen gikk. De aller fleste bilene, noen hevder samtlige, hadde to taksametre. Et som registrerte innkjørt sum som ble oppgitt til skattemyndighetene, et som registrerte summer som overhodet ikke ble oppgitt til skattemyndighetene. Disse ble "plugged" inn i tur og orden.

I dag er taksametrene digitale. Man får ikke startet en drosje uten også å starte og logge seg på taksameteret, og taksameteret kan ikke byttes ut med et annet uten at dette skjer med sentralens godkjenning og kunnskap. Imidlertid foregår juks med taksameteret fortsatt, og benevnelsen på "taksameterjuks" er beholdt selv om man rent handlingsmessig jukser på en annen måte. Plugging av turer forutsetter i all hovedsak kontant betaling fra kunden. Et eksempel fra et intervju gjort sammen med en bileier kan illustrere hva plugging går ut på:

A: (...)se for eksempel på plugginga.

V: Unnskyld, men hva er det?

A: *Altså generelt, er plugging all den kjøringa som skjer [...] (MENS EN) jukser med taksameteret; det ser ut som om dette er ok for kunden, men registreres ikke på dagsomsettingen. Operativsystemet for alle taksametre er Windows, og selvfølgelig er det noen som har klart å finne ut av hvordan en kjører uten at kontantkjøring blir registrert.*

Materialet viser at plugging skjer på én av følgende måter:

- 1) **Å kjøre ”på minstepris”:** Innebærer at sjåfør/bileier ikke registrerer ny tur når det kommer en ny kunde i bilen som skal kjøre en kort avstand og som de skjønner vil komme til å ikke kjøre lenger enn det som tilsvarer ”minsteprisen”⁶³. De typiske ”minstepriskundene” er eldre mennesker, turene går typisk fra hjem til butikk, lege, fysioterapeut og uten rekvisisjon. Turene går ofte på formiddagen, og vanligere i noen områder enn i andre. Både bileiere og sjåfører plugger ved å kjøre uregistrert på minstepris, men analytisk sett er dette i hovedsak er sjåførenes lovbrudd og rettet i første rekke mot bileier.
- 2) **Å kjøre ”bomtur”:** Innebærer at (i hovedsak) sjåfører registrerer leveringsadresse som henteadresse, og ved levering registrerer turen dit som ”bomtur” i taksameteret. Forutsetter at kunden betaler kontant og ikke ber om kvittering. I en del tilfeller motvirker sjåføren å bli oppdaget ved å påstå at skriveren ikke fungerer og at kredittkort ikke kan brukes. Skjer både med og uten bileiers vitende.
- 3) **Å fjerne turen fra taksameteret:** Innebærer at bileier eller sjåfør ved noen tastetrykk radere innkjørt kontant-tur eller kontant dagsomsetting fra taksameteret. Materialet tyder på at dette i hovedsak gjøres av bileiere. Hensikt er vanligvis å holde inntekt utenom beskatning.
- 4) **Å endre system-innstillinger:** Innebærer at hovedsaklig bileiere bruker servicekort som bare enkelte har tilgang til og endrer system-innstillinger. Endringene kan bestå av at man tar betaling for en kilometers kjøring når det er kjørt kortere (hever kilometerprisen), registrerer høyere drivstoff-forbruk enn det reelle, o.a. Hensikt er å begrense beskatning av inntekt.

Regnskapslovbrudd og regnskapsjuks

Et konkret og offentlig tilgjengelig eksempel på regnskapslovbrudd er saken mot en regnskapsfører og to medhjelpere i Oslo Tingrett der dom falt 26.02.2006. Denne ble senere ble dels skjerpet og dels opprettholdt av Borgarting Lagmannsrett den 31.08.2007. Regnskapsføreren og to hjelpeble dømt for å ha forfalsket skiftlapper for å skjule (deler av) kontantomsettingen for 350 kunder (drosjeeiere). Lagmannsretten dømte regnskapsføreren og hans hjelpeble for å ha unndratt omsetting for 200 millioner kroner og skatt for 90 millioner⁶⁴. Dette ble etter rettens mening hovedsakelig gjort ved å forfalske skiftlapper, brenne og på andre måter destruere original-regnskap.

Materialet tilskir at saken mot regnskapsføreren bør sees som ett eksempel på *regnskapslovbrudd*. En aktør har systematisert forfalskning av regnskaper og destruksjon av originale regnskap, og har utviklet metoder som en rekke bransjeaktører har kjøpt seg tilgang til. Regnskapslovbruddene bør analytisk sett avgrenses fra *regnskapsjuks*, som er betydelig mindre systematiserte lovbrudd. Regnskapslovbrudd og regnskapsjuks skiller seg ad med sikte på hvor mange som er involvert i hver enkelt handling, hvor store summer det totalt underslås for og hvor systematiserte handlingene er. Regnskapsjuksset gjøres av enkeltstående aktører som ikke samarbeider om å gjennomføre jukset,

⁶³ Minstepris er en fastsatt minstepris som enhver tur minimum koster. Varierer med tid på døgnet og antall passasjerer.

⁶⁴ Regnskapsføreren ble dømt til sju års fengsel av Oslo Tingrett og straffen ble skjerpet av Lagmannsretten til åtte års ubetinget fengsel. Han ble i tillegg fradømt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet, sitte i noe selskaps styre, og det ble inndratt 660.000 kroner fra ham. De to hjelperne ble dømt til henholdsvis fengsel i tre års (to års ubetinget) fengsel og inndragelse av 120.000 kroner, og til to års (ett års ubetinget) fengsel, og inndragelse av 120.000 kroner.

krever ingen effektive systemer eller spesiell teknisk utrustning. Et eksempel fra materialet skal få illustrere:

V: Hvordan er det etter ditt syn med regnskapsjuks i bransjen?

H: *Skiller du da mellom det N.N [regnskapsføreren] syslet med og sånn småjuks, eller drar du alt over samme kam?*

V: Jeg vil gjerne vite litt om begge deler...

H: *Altså, når det gjelder småjukset så er vel det bare sånn alminnelig at en stikker noen private kvitteringer inn i firmaets. Tror jeg. Det kan være alt mulig, fra en middag eller private bom- eller ferjebilletter, eller diesel og annet småterri. Og så har jeg hørt om noen som har "feika" kvitteringer på ting, litt sånne større greier da, reparasjoner eller sånt. Men det er jo ikke så lett da, du må jo liksom ha en kvittering å se på, vil jeg tro. Men det er vel det det går ut på: Bruke private kvitteringer i firmaets regnskap eller lage falske kvitteringer, tenker jeg. Jeg har jo hørt om noen eksempler og det er jo noen som driver med sånt litt på si. [...]*

Analytisk sett er det hensiktsmessig å skille mellom regnskapsjuks og regnskapslovbrudd. Ved å gjøre et slikt skille kan en tydeliggjøre at antall aktører som er involvert i et feilvisende regnskap som er produsert med sikte på å dokumentere en redusert skattbar inntekt varierer. Videre kan et slikt skille tydeliggjøre at arbeidet med hvordan man får uriktige resultater inn i regnskapet er systematisert i ulik grad. Materialet viser at handlingene varierer fra regnskapsjukset, som består av å legge inn private kvitteringer i firmaets regnskap og få regnskapsfører til å godkjenne privatutgifter eller falske kvitteringer som legale bilag, til regnskapslovbruddene, som består av å ganske systematisk forfalske kvitteringer og dagsomsettingsrapporter for å skjule til dels ganske vesentlig deler av kontantkjøring for likningsmyndighetene.

Hvorfor gjøres det skattelovbrudd i drosjenæringen?

Summerer en intervjudeltakeres og andre bransjeaktørers forståelse av hvorfor det gjøres økonomiske lovbrudd i næringssammenheng, blir det hensiktsmessig å skille mellom ulike oppfatninger av lovbruddsårsakene som utkristalliserte seg i materialet:

Strukturell oppfatning: Lovbrudd forklares med at rammene påvirker bransjeaktørers valg.

Kulturell oppfatning: Lovbrudd forklares med kultur eller delkultur.

Individuell oppfatning: Lovbrudd gjøres av enkeltindivider og forklares med at enkelte gjør valg som er typisk bare for enkeltindividet eller som avviker fra normalen.

Et analytisk skille mellom oppfatningene kan være hensiktsmessig. Her blir det ikke satt fokus på de oppfatningene i materialet som uttrykker årsaksforklaringer på enkeltindividers handlemåter med enkeltindividers særtrekk. Det blir det heller ikke på de som forklarer lovbrudd med strukturer. Sistnevnte skal presiseres noe: I den kulturelle forståelsen inngår talemåter om at strukturer vanskelig gjør situasjonen slik at en del ser seg tvunget til å gjøre lovbrudd. Denne forståelsen berøres på enkelte områder fordi talemåten ser ut til å være kulturelt betinget og igjen påvirker kulturell praksis, selv om de reelle vanskeliggjørende strukturene ikke drøftes i denne sammenheng. Avgrensningen er basert på at materialet tyder på at de kulturelle forståelsene er aller viktigst dersom en skal forebygge mot framtidige lovbrudd i bransjen.

(U)Kultur

Når jeg spør hvorfor det har blitt såpass mye svart arbeid i næringen, peker et flertall av intervjudeltakerne på at økonomiske lovbrudd har blitt en tradisjon, kultur eller ukultur i næringen. En av intervjudeltakerne sier det for eksempel slik:

E: *"Det er slik det er her hos oss – en jævla ukultur".*

Kultur defineres ulikt i sosiologien og kan sees som relativt fraværende i en del strukturalistiske analyser, f.eks. Marx (1984), Marx (2005)⁶⁵ og mer integrert i andre, f.eks. Parsons (1951). Etter hvert har kultur blitt et viktig analytisk perspektiv i sosiologisk sammenheng, se for eksempel Berger & Luckman (1974), Bourdieu (1984) med fler. Ivar Frønes (2001:27-29) skiller mellom en *semiotisk orientering* i den delen av sosiologien som har gjort kultur til et analysefelt, mens han beskriver kultur som en mer *intergrativ mekanisme* i de sosiologiske perspektiv som forstår kultur som følge av øvrige strukturelle føringer. Kulturbegrepet som brukes i materialet, alst  av bransjeaktørene, er mer av et hverdagsbegrep enn en vitenskapsteoretisk definisjon. Samtidig kan en tolkningsmessig forstå innholdet i det eksisterende kulturbegrepet på arenaen som en forklarende mekanisme, som aktørene oppfatter som relativt integrerte konsekvenser av strukturelle føringer rundt dem.

Å nærme seg en forståelse av hvordan kultur oppfattes av bransjeaktørene hjelper oss likevel ikke langt på vei dersom vi skal forstå hva det innebærer at lovbrudd forklares som og med kultur i drosjenæringen.   skissere  N slik relativt uavgrenset kultur som noe som er felles for alle som driver sitt yrkesaktive liv i drosjenæringen, blir direkte feilaktig. Selv om en på bakgrunn av den kulturopfatningen som framkommer i materialet avgrenser kultur til å være de "rådende oppfatninger om rett og galt, akseptable mål og midler til å nå målene som eksisterer på en arena", (og slik sett legger seg på en relativt semiotisk orientering), finnes det ikke  N slik i drosjenæringen. Kulturen som påvirker og påvirkes av bransjeaktørene, analytiske sett delt opp i praksis og talemåter som formidler oppfatninger om rett og galt, akseptable mål og midler, er ikke statisk i drosjenæringen. Både praksis og talemåter varierer i grupper, relasjoner og kontekster. Drosjenæringen er en yrkesramme og det er mange ulike individer og grupper av individer som til dels ikke har mer til felles enn at de har lik jobb. Selvsagt kan en ikke ut fra lik yrkeshverdag slutte at akt rer har ensartede oppfatninger av rett og galt, like mål eller bruker de samme midlene for å nå dem. Noen verdier står likevel ganske sterkt og blir nevnt av de aller fleste intervjudeltakerne:

-   tjene MANGE penger er viktig.
-   tjene s o mye som mulig s o enkelt som mulig er et nærmest ubetinget gode.
-   eie statussymboler er målsettinger for mange. Statussymboler nye biler, bygninger med videre gir respekt eller en viss posisjon.

Dette innebærer på langt nær at alle er villige til å gjøre hva som helst for å skaffe seg statussymboler eller posisjoner. De aller fleste av intervjudeltakerne og andre bransjeaktører er opptatt av at bransjen har et ufortjent dårlig rykte. Likevel ser det ut til at disse kulturelle elementene bidrar til at en del sjåfører og bileiere har kjørt og betalt svart, og til en viss grad også gjort lovbrudd for å skjule at deler av inntekter er ervervet uten at en har betalt for inntjeningen. Dette åpner for en tolkning av materialet som tilsier at det er stor avstand mellom akseptable mål og tilgjengelige midler, og en potensiell teoretisk linje   forfølge er å dr fste materialet i perspektiv av Merton (1938) og nyere strain-teoretiske perspektiver, f.eks. Passas & Agnew (1997), Aftenslander, Grensow & Western (1999), Downes & Rock (2003). Det blir ikke gjort her, her blir fokus satt på at disse relativt generelle kulturelle målsettingene har bidratt til at en del har gjort lovbrudd kan sees i to materialn re perspektiv som går igjen hos de fleste intervjudeltakerne:

Tradisjon for svartkjøring i drosjenæringen

De fleste intervjudeltakerne er samstemte i at en må se på tradisjonen for svartkjøring i drosjenæringen dersom en skal forstå at en en del akt rer per i dag fortsatt kjører svart. En historie

---

⁶⁵ Se også Fromm (2004).

om et tidligere taksametersystem går igjen i flere intervjuer, uten at denne intervjudeltakeren har valgt en typisk framgangsmåte for å få gjort noe med problematikken:

V: Hva kan du fortelle meg om svartkjøring i drosjenæringen?

A: *Før 1994 hadde vi et taksametersystem som het AP-tax, og da het det populært at en med åtte tommeletter, fire verkefingre og en skrutrekker kunne kjøre og betale skatt etter eget forgodtbefinnende. En kom seg ikke unna svartkjøring da! Se på meg for eksempel, jeg fikk overtalt biler til å la meg kjøre hvitt i to måneder, da sa jeg at han jo måtte ha noe kjøring på bilen som ble registrert. Resten av det jeg kjørte inn det året, oppga jeg i likninga som "tjent på drosjekjøring". Og håpet vel egentlig at da, da måtte vel likningskontoret gjøre noe med alle de andre som oppga at de kjørte drosje på helårs-basis og hadde betydelig mindre enn meg i inntekt. Men, neida, likningskontoret takket for mine skattepenger og gjorde ingenting. Jeg fikk til og med tilgodeført svartkjøring som ansiennitet da jeg søkte løvye fordi jeg kunne dokumentere at jeg hadde skattet for tjente penger når jeg ikke var registrert som sjåfør.*

Flere forklarer egen svartkjøring før byttet av taksametersystem som noe de selv – som alle – gjorde. Å gjøre som ”A” over, altså melde fra om at han hadde tjent vesentlig mer enn det som framkom av lønnsoppgaven hans, kan intervjuene tyde på at var uvanlig. Ingen andre intervjudeltakere forteller om at de har gjort noe lignende, og ”A” forteller også at han ved å gjøre som nevnt over ble betraktet som underlig av flere kolleger. Dette stemmer også godt med det Ellingsen (1991: 147) hevdet på bakgrunn sin erfaring fra bi-arbeid i drosjenæringen fra 1977-1985: ”Mine hypoteser er at svart arbeid utgjør en betydningsfull del av drosjeøkonomien, og at denne typen illegalt arbeid er noe som så å si alle kommer i berøring med som er innom yrket”.

En intervjudeltaker sier noe som kan bidra til forståelsen av hvordan svartkjøring ble tradisjon:

F: *Fram til likningsmyndighetene sa at de kom til å skjerpe kontrollen, jeg tror det var sånn omtrent i 1993, kjørte ALLE svart. Og jeg mener alle. Det var bare sånt man gjorde, ingen som snakka om det, annet enn for å fortelle hvor mye de hadde putta i lomma den dagen.*

V: Men man kunne vel ikke putte ALT i lomma?

F: *Nei, selvfølgelig ikke. Det var jo også store forskjeller på det som ble registrert inntjent på hver enkelt biler, men poenget er at ETTER ”amnestiet” på nittitallet, gikk inntekten vesentlig opp på alle som levnærte seg på drosjekjøring. Det betyr ikke at alle oppga alt da heller, men de oppga mer. Noen begynte også å kjøre helt hvitt, og har fortsatt med det. Men jeg tror faktisk ikke at NOEN kjørte helt hvitt før amnestiet.*

Faglig sett er det et poeng at når noe oppfattes som vanlig, og kanskje til og med så vanlig at en IKKE snakker om det, er motstanden mot å handle på en lovbytende måte sannsynligvis svært liten, Lundgren Sørli (2005). Dette er også en nærliggende tolkning av Gilbert Geis beskrivelse av ’The electrical equipment antitrust case’, der lovtryterne opplevde sine lovbrudd som påkrevet. Riktig nok var de ”illegal, but not criminal” (Geis (1968)).

Analytisk sett tyder materialet på at tradisjonen for svartkjøring i drosjebransjen forståes ulikt i grupper som på intervjudispunktet forholdt seg forskjellig til svartkjøring og andre økonomiske lovbrudd i sin egen yrkeshverdag. Svartkjøring oppfattes som

- Uttrykk for en tradisjon som har vært opprettholdt innenfor og har påvirket den generelle kulturen i bransjen. Tradisjonen oppfattes som et ledd i felles historie men også som uttrykk for at verden er i endring og at man må følge med. ”Man lærer av historien” er en synsmåte som flere intervjudeltakere slutter seg til, og disse aktørene gjør ikke lovbrudd.
- Uttrykk for en endret tradisjon som uttrykker at ”gammel kultur” er i endring: Intervjudeltakerne som hevder dette synet bruker ikke bransjens historie i samme grad til å definere fellesskap, de er mest opptatt av at forandring og nye tider innebærer nye

muligheter. Dette inkluderer at man unngår lovbrudd og skaffer tiltrekkelig inntekt ved hjelp av andre midler.

- Uttrykk for en ”etablert kultur” i en del grupper i næringen: Tradisjonen har etablert handlingsmåter som akseptable og man ser liten eller ingen grunn til å endre på dette. Svartkjøringen videreføres i så stor grad som mulig, og man gir ikke uttrykk for motforestillinger mot hverken svartkjøringen eller følgelovbrudd.

Det er denne siste oppfatningen av svartkjøringen som er dominerende blant de av bransjeaktørene og intervjudeltakerne som fortsatt kjører svart.

Hva påvirker (u)kulturen i drosjenæringen?

Omtrent halvparten av intervjudeltakerne og aktørene fra sentralene er opptatt av det de kaller ”dårlige politiske og økonomiske forutsetninger” for å leve av å kjøre drosje når de gir uttrykk for hvorfor det kjøres svart og også gjøres andre økonomiske lovbrudd i drosjenæringen. De er opptatt av at drosjenæringen i Norge er preget av en viss overetablering i forhold til etterspørselen i sentrale strøk, særlig på det sentrale østlandsområdet, og spesielt i landets hovedstad. Dette har sammenheng med at politiske myndigheter i fylkene bestemmer antall løyver (/biler), uten hensyn til konkret etterspørsel og eksisterende tilbud. Basert på intervjuumaterialet har det vært en relativt kraftig overetablering i Oslo-området de siste åtte-ti årene. Bileiere og sjåfører peker på at de må jobbe seksti- sytti timer for å få en ”normal” inntekt⁶⁶, og mener at dette gjør det fristende for en del bransjeaktører å holde deler av inntekter utenom beskatning. Å ignorere dette når en tar sikte på å produsere en holdbar tolkning av hva som påvirker kulturen i drosjenæringen, vil i beste fall være å gi et ufullstendig svar. Det blir det gjort her, og leseren blir bedt om å ha disse ”strukturelle” faktorene i mente når en endelig forståelse av hvorfor lovbruddene gjøres og kulturen i drosjenæringen gir rom for skattelovbrudd og andre økonomiske lovbrudd gjøres opp.

Hva er det da, utover en viss overetablering og andre strukturelle trekk, som opprettholder kulturen der svartkjøring fortsatt inngår i drosjenæringen?

Talemåter om at ’Andre er verre’ og ’Pampenes ukultur’

De fleste intervjudeltakerne forstår lovbrudd i egne rekker i perspektiv av andre individers eller gruppers lovbrudd. En del påpeker at drosjeeieres og sjåførers lovbrudd er relativt lite alvorlige dersom en sammenligner med andre dagsaktuelle saker, andre justerer ned størrelsen og alvorlighet av egne lovbrudd og opp andre bransjeaktørers. Ett eksempel på en slik ”andre er verre”-talemåte er hentet fra et intervju:

Det jeg har gjort er jo bare småterier. En og annen billigtur hjem etter at skiftet var ferdig, den typen ting. Men det er jo folk her som har kjørt svart ALT de har fått inn av kontanter, og hvis du tenker at ført-femti prosent av kjøring vår er kontant, da begynner du å snakke penger.⁶⁷

En av historiene som ytre sett kan sees som et eksempel på at ”andre er verre” får mye rom i fem av intervjuene der sjåfører og bileiere fra Oslo Taxi deltok. De trekker fram at ledelsen i sentralen ser det som viktigere å mele sin egen kake enn å arbeide for å få renset opp i egne rekker. Denne talemåten er såpass generell at en kan kalle den en talemåte eller diskurs om ”pampenes ukultur”

---

⁶⁶ Det bransjeaktørene ser som en ”normal” inntekt kan tolkes som en inntekt på noe over industriarbeider-nivå; det er ikke uvanlig at bileiere med én bil oppgir at de tjener firehundreogfemti til femhundretusen Nkr på et år

⁶⁷ Denne intervjudeltakeren oppgis ikke referanse til her fordi han har bedt om at sitater fra hans bidrag ikke ledes tilbake til ham. Flere intervjudeltakere som har bedt om samme praksis, og dette gjennomføres for å sikre ekstra anonymitet.

fordi også andre intervjudeltakere gir uttrykk for tilsvarende oppfatninger om ledelsen i sentralen de er tilknyttet. Et sitat skal få illustrere oppfatninger om dette forholdet som flere altså kan taes til inntekt for:

V: Du sa at du mente at en del av jukset blant sjåfører og bilerie har med sosial nød å gjøre. Er dette eneste årsak eller er det andre trekk en må forstå for å kunne gjøre noe med lovbruddene blant de som er ute i trafikken?

E: [...] Og så er det tradisjon i denne bransjen blant pampene å sko seg selv før de tenker på næringens rykte. Blant pampene er det å sikre seg selv en grunnfestet ukultur, og det at bilerie og sjåfører må skaffe seg noen kroner ekstra på illegalt vis for å få det til å gå rundt, er vrient å gjøre noe med når en har så dårlige eksempler.

Flere fokuserer på at det er en viss ”oppnopning” av fordeler (økonomiske/ løvemessige) og nepotisme på topp-plan i organisasjonen. Ett eksempel som trekkes fram i intervjuene er at en del styremedlemmer administrerer eget, et par andre og ektefellens løver, mens ektefellen er ansatt på full tid i organisasjonen og slik sett ikke skulle hatt eget løvve. De er samstemte i at svartkjøring er ”utgått på dato” og ikke ønskelig i tida som kommer, men understreker også at svartkjøring etter deres syn må forstås i perspektiv av de vesentlig verre lovbrudd som skjer på topp-plan i organisasjonen. De understreker at endring i bransjen som helhet forutsetter at det skjer endringer i administrasjon og ledelse⁶⁸. ”I” slår fast at:

I: Noen må gå foran som gode eksempler. De som tjener mest på lovbrudd sitter ikke og kjører bil. De bør stå for det de har gjort, ta konsekvensen og gå. Hadde de i ledelsen som fortsatt gjør svarte penger, kan Oslo Taxi som organisasjon også kreve det av medlemmene som tjener penger på lovbrudd skal gå. Før det skjer, er ikke kravet om at løvbehavere som driver svartkjøringskal fratas løvet verdt filla. Hvem skal ta løvet fra svartkjørerne? De som tjener penger på lovbrudd takket være posisjonen de sitter i? Det er ingen som tror på det, vet du.

Analytisk bør nok diskursene om at ”andre er verre” og ”pampenes ukultur” forstås som talemåter som opprettholder svartkjøring som akseptabel praksis for en del bransjeaktører. Kanskje er det slik at andre er verre og at pampene gjør verre lovbrudd, og kanskje er det ikke slik. Uansett kan det ikke ignoreres at intervjudeltakere opplever å ha solid grunnlag for sine talemåter.

Disse talemåtene er såpass utbredt i bransjen, og varierer ikke med om bransjeaktøren eller intervjudeltakeren har gjort/gjør lovbrudd selv. Etter mitt syn kan talemåtene forstås som en del av den dominerende diskursen i drosjenæringen, Lundgren Sørli (2005: 256-257), Branstsæther (2001: 277), Schaanning i Foucault, (1999:7, note 1). Talemåter som søker å bagatellisere ”våre” handlinger enten ved å utdefinere ”andres” eller ved å kontrastere egne handlinger mot andres, kan også forstås som en kollektiv nøytralisering (Lundgren Sørli 2005), som en rasjonalisering/nøytralisering (se f.eks. Cressey (1953), Sykes & Matza (1957), Cohen (1985), Coleman (1987), Green (1990: 75-89) som lovbrytende aktører tar i bruk for å legitimere lovbruddet ovenfor andre, eller rett og slett som et bidrag til å bygge/opprettholde en slags felleskap i bransjen.

Svartkjøring og følgelovbrudd i nettverk

Analytisk sett er det sannsynlig at det i grupper blant alle som har sitt daglige levebrød i drosjenæringen er betydelig mer svartkjøring enn i andre grupper. Disse ”gruppene” kan sammenlignes med det Johansen (1996) og Sarnecki (2001) på hvert sitt område kaller nettverk.

⁶⁸ Det skal påpekes at det for øyeblikket foregår en undersøkelse etter anklager om korruption og kameraderi mellom ansatte i samferdselsetaten i Oslo og Oslo Taxi. Denne blir foretatt av Price Waterhaus Coopers og er initiert av Oslo kommune, og resultatet av denne bør avventes før en gjør opp en endelig forståelse av tilstanden i næringen.

De minste nettverkene som det gjøres lovbrudd innenfor er mellom sjåfør/er og bileier. Materialet tilslter at de fleste lovbruddene blir gjort med kunnskap som er formidlet innen større nettverk. Materialet viser nemlig at dersom bileiere skal kunne betale sjåføren ”svart”, ”under bordet” eller ”rilum”⁶⁹ – altså uten å oppgi sjåførens inntjente til likningsmyndighetene, må enten bileier eller sjåfør ha tilgang til svarte penger; altså penger som ikke er oppgitt i regnskap eller likning. Flere bileiere understreker at SJÅFØRENE har forventninger om å kunne tjene penger svart og at det er svært vanskelig å få rekruttert gode sjåfører uten å gi dem noen fordeler. Dette gir seg utslag i ulike forholdningssett: En del bileiere kjører uten sjåfør eventuelt uten å tjene noe svart, andre ser gjennom fingrene med at sjåføren bruker bilen til å tjene seg ”noen kroner på si”, og etter andre er med på leken og tilrettelgger for egen og sjåførens svartkjøring. For de sistnevnte bileiernes del innebærer det at man må sørge for å skjule den svarte inntjeningen, og det er her det blir aktuelt å anta at lovbruddene skjer i nettverk fordi framgangsmåter – modus operandi – utvikles og formidles mellom bekjente.

Hva er det så som preger den normative kulturen i disse nettverkene? I ett intervju bidrar en bileier med et sitat der holdningssettet etter mitt syn blir satt på spissen⁷⁰: ”*Skal en bryte loven, er ikke å snyte på skatten (den) verste måten å gjøre det på.*”. Materialet viser at å ”snyte skatt” ikke oppfattes som en uakseptabel handlemåte i en del nettverk, og denne forståelsen har tilslutning også fra flere av de som ikke selv har drevet med svartkjøring i materialet. Sannsynligvis påvirkes forståelsen av den norske grunnholdningen om ”å spare skatt”. Det er ikke typisk norsk å betale sin skatt med glede! Poenget er likevel at det er FLERE som setter teori ut i praksis i enkelte nettverk enn i andre. Saken mot regnskapsføreren er kanskje den mest illustrerende av dette poenget; regnskapsførerens kundegruppe ble i all hovedsak rekruttert fra nettverk drosjenæringen, der bekjente rekrutterte nye kunder for regnskapsføreren fra sine egne nettverk; blant venner, slektninger og bekjente som også arbeider/arbeidet i næringen.

K: *Man snakket sammen, fikk informasjon om at slik var det mulig å gjøre det, og man ble betrakter som dum dersom man ikke tok muligheten. For å være helt ørlig, jeg skjønte ikke det var noe galt i det.*

V: Du sier at ”MAN” snakket om det, hvem er ”man”?

K: *Sånn venner og kamerater i mellom. Det er liksom en som har fått hjelp, og så forteller han det til noen som han stoler på, og så blir det liksom noe en sier til enkelte. Som en stoler på, som står en nær.*

V: Så det var ikke sånn at alle kollegene visste om ”regnskapsføreren” [navnet oppgies]?

K: *Nei, jeg har bare fortalt det til folk jeg stoler på. [...] Jeg kjenner jo mange da, og jeg stoler faktisk ikke på alle!*

Svartkjøringen i drosjenæringen ser altså ut til å ha vært mer vanlig og mer akseptabel i visse grupper enn i andre. Intervjuene viser at dette igjen har sammenheng med rekrutteringen til næringen; drosjenæringen har det siste tiåret vært en viktig rekrutteringskanal til å få rekruttert arbeidstakere som kanskje ellers ville vært stønadsmottakere til det norske arbeidsmarkedet. Ett eksempel skal få illustrere:

C: *Visste du at Aetat betaler lønn til sjåfører som kommer rett fra flyktningemottaket?*

V: Nei, det er ukjent for meg. Hva snakker du om da?

---

⁶⁹”Rilum” er en forkortelse av ”Rett I Lomma Uten Moms” – en talemåte som beskriver at pengene som går rett i lomma ikke er betalt skatt av.

⁷⁰ Denne intervjudeltakeren oppgis ikke referanse til her fordi han har bedt om at sitater fra hans bidrag ikke ledes tilbake til ham. Flere intervjudeltakere som har bedt om samme praksis, og dette gjennomføres for å sikre ekstra anonymitet.

C: Jo, altså, når disse gutta kommer til landet og har fått arbeids- og oppholdstillatelse, så kan de jo verken språk eller noe som helst om Norge. Og så skal de ut og etablere seg, og alt de har med seg er et førerkort. Så får de et språkkurs, og så blir de slusa gjennom kurset for å få kjøretillatelse, med en tolk som kan svarene på alle spørsmålene, merk deg den, og så tilbyr Aetat å betale dem trygd for arbeid.

Det betyr at billeier tjener alt som blir innkjørt, og sjåføren må jobbe full arbeidsdag for en lusen betaling. Fett for billeieren, dumt for kundene som får en sjåfør som ikke aner hvor Postgirobygget er og dumt for sjåføren som må sørge for å få inn inntekter på en annen måte hvis han skal besørge familiegjenforening eller sørge for familien sin i et annet land. Det har han ikke råd til på trygd! Og så er det fryktelig dumt for samfunnet. Som får slåsskamper mellom sjåfører, lovtrytere og svart arbeid som resultat.

Drosjenæringen har særlig de siste årene hatt problemer med å skaffe nok sjåfører, og en rekke sjåførjobber har stått ubesatte i lang tid før billeier får ansatt folk, og flere billeiere er opptatt av at de må tilpasse seg denne situasjonen. Tre tilpassningsstrategier går igjen i materialet:

- **"Billeiere tar det de får av folk"**, uten hensyn til deres arbeidsevne, mulighet til å tjene nok på en alminnelig arbeidsuke m.v. Billeiere velger da ofte å ignorere at arbeidstaker skaffer seg uregistrerte inntekter ved å bruke bil og utstyr. Disse billeirne peker på at tradisjonen for svartkjøring som alt annet til stadighet er i endring, at man til enhver tid må tilpasse seg aktuelle situasjoner i markedet.
- **"Billeierne møter sjåførens krav"**; det være seg krav om arbeidstider, ekstra utstyr til bilen eller at billeier gjør det mulig for sjåfør å skjule svarte inntekter. Disse billeirne oppfatter i stor grad at tradisjonen for svartkjøring er etablert og er ikke så opptatt av å endre den.
- **"Billeier kjører selv"**, halvparten av billeierne i materialet har valgt å kjøre selv, uten hjelp bortsett fra at de lar en nær bekjent "holde bilen i gang" når de selv er på ferie eller leier ut løyvet for å unngå å sitte med utgifter til sentralen, forsikringer m.v. uten å ha noe inn. For enkelte innebærer dette likevel at det kjøres (noe) svart. Disse billeierne ser i stor grad tradisjonen for svartkjøring som et avsluttet kapittel.

Materialet viser at å la en sjåfør kjøre svart, eventuelt også bidra til at sjåføren kjenner til muligheter for å plugge eller skjule kontantomsetting i regnskapet, av en del oppfattes som en mulighet for å kompensere for brist på arbeidskraft. Muligheter til plugging, regnskapsjuks og regnskapslovbrudd blir man (ofte) kjent med via bekjentskapskrets; sjåfører vet hvilke billeiere som er villige og hvilke som ikke er villige til å la deler av omsetting gå utenom regnskapet. Dette bidrar til at det er mer svartkjøring i enkelte nettverk enn i andre. Å bryte ut av et slikt nettverk krever sannsynligvis ganske mye, om ikke annet så innebærer det dårligere inntjening/arbeidskraft i en periode. Det er lite som taler for at synet på å "spare" skatt er en viktig nok katalysator til at mange billeiere og sjåfører velger å avstå fra fordelene man har av svartkjøring på bakgrunn av dette.

Når dette er sagt skal det også understrekkes at alt er ikke som det alltid har vært. Den mest kvalifiserte gjetningen er å hevde de fleste aktive sjåfører og billeiere ikke er eller har vært involvert i svartkjøring i drosjenæringen, og det har skjedd en del på det holdningsmessige plan bare i løpet av de to årene dette prosjektet har pågått:

Kulturelle re-aksjoner

Økonomiske lovbrudd er altså ikke GENERELT akseptable praktiske midler for å nå de kulturelle målene som kommer til uttrykk i intervjudetakernes talemåter. Lovbrudd går på tvers av en rekke av intervjudetakernes oppfatning av hva som er rett å gjøre, og materialet tyder på at de som fortsetter med tradisjonen for svartkjøring deltar i nettverk der verdien av et skattesystem ansees som liten. Dette er lite populært i andre nettverk og blant andre drosjeeiere og sjåfører. Flere intervju-deltakere

gir uttrykk for det samme som i følgende sitater ”*De [lovbryterne] tenker ikke framover*”, ”*Tenk å være så kortsiktig!*”, ”*Jeg blir forbannet når de ikke skjønner at de undergraver alles rykte*”, når de snakker om bransjeaktører som kjører svart.

I intervjuer og samtaler med bransjeaktører som har og ikke har gjort lovbrudd kommer det fram at en rekke aktører sterkt markerer avstand til de som har gjort lovbrudd og er tatt for det eller oppfattes som juksemakere. To intervjudeltakere forteller også at de ble totalt ignorert på holdeplassen av ”alle andre” enn sine bekjente og venner etter at ”rykter” om deres straffeskatt hadde begynt å løpe i miljøet, en av disse hadde også fått truende sms’er fra kolleger.

Dette kan forstås som at det er en viss selvjustis i næringen, men det er også sannsynlig at slike reaksjoner må sees som uttrykk for at det er gode vilkår for praksis-endringer i drosjenæringen i disse dager. Mange understreker at de lei av å bli sett på som banditter når de forteller at de er drosjeeiere, flere intervjudeltakere forteller at de ikke forteller hva de driver med dersom de er på fest og ingen spør spesifikt.

Flertallet av intervjudeltakerne understreker at de ønsker å bidra til at næringens og dermed eget rykte renvaskes. De er oppgitt over at ikke samtlige tatt for skattelovbrudd blir fratatt løynet. Både ledelsen i flere sentraler i mediene samt intervjuer og flertallet av bileyere i materialet gir uttrykk for det samme som ”A” i sitatet som følger; de vil frata bileyere som er tatt for svartkjøring løynet første gang vedkommende blir oppdaget i å kjøre svart.

A: ”*Det må bli enklere å ta fra folk løynet, det er ingen rettighet å kunne fortsette å snyte og bedra! Greit nok at du har en sjanse, men hvis du ikke tar den, kan du ikke fortsette å få sjanser. Da har du mista ballen!*”

Det skal her ikke gåes inn på praktiske eller juridiske muligheter for og rettssikkerhetsmessige konsekvenser av å frata bileyere løynet og sjåfører kjøreseddel dersom de blir oppdaget i å kjøre svart. Her er det viktigere å konkludere med at det foreligger normative endringer på feltet, og at bileyere, sjåfører og sentralenes ledelse understreker at tiden er moden for å reagere mot lovbrudd og ekskludere aktører som gjør dem. Hvis dette sees i sammenheng med at intervjuematerialet viser at flere aktører har sluttet med svartkjøring uten at de er kontrollert og belagt med straffeskatt eller dømt for skatteunderslag, kan en tolke materialet dithen at det har skjedd endringer både i kulturell praksis og talemåter når det gjelder svartkjøring og følgelovbrudd i drosjenæringen. Sannsynligvis er det god grobunn for både normative og kulturelle endringer i drosjenæringen for tiden.

Oppsummering

Det er, enda en gang, satt søkelys på hva svartkjøring og følgelovbrudd innebærer i norsk drosjenæring. Her er det satt søkelys på hvordan svartkjøring oppfattes av drosjefolk. Det er videre redegjort for en analyse av deler av den forståelsen drosjefolk har av hvorfor lovbrudd gjøres, og det er satt fokus på de forklaringene som analytisk sett ser ut til å i størst grad kunne bidra til en faglig forståelse av bransjens lovbrudd og som kanskje også bør være grunnlag for et forebyggende arbeid i næringen.

Drosjefolk, både intervjudeltakere og bransjeakører, framhever ”kulturen” i drosjenæringen når de forklarer hvorfor lovbrudd blir gjort i næringssammenheng. En analyse av materialet viser at de fleste bileyere og sjåfører sannsynligvis ikke er involvert i svartkjøring og følgelovbrudd, men også at det er relativt lite normativ motstand mot å ”spare skatt” generelt og kulturen der svartkjøring har vært en tradisjon ofte forklares med ytre, strukturelle trekk.

For framtidig arbeid er det et viktig poeng at historien viser – ikke bare i Norge – at drosjeeiere og sjåfører ofte befinner seg der det skjer noe, har mange innfallsvinkler, vet litt om mye, og har en bred kontaktflate. Smarte løsninger, som å putte noen kroner ”rillum”, er noe mange går for og løsningsvalget er har hatt bred aksept blant mange i næringen. Å ”holde litt unna skattekoden” har

det også vært tradisjon for i alle samfunnsgrupper i Norge, og denne relativt generelle holdningen i Norge er både reflektert i og til dels forsterket i en del nettverk i bransjen.

Det skal også understrekkes at kulturen i næringen ikke er statisk. Etter mitt syn er den like dynamisk som de fleste drosjefolk – og det innebærer et stort variasjonsmonn og endringspotensiale. Analytisk sett er det er innen noen nettverk at generelle kulturelle målsettinger og talemåter gir seg utslag i at modus operandi formidles og lovbrudd gjøres. I andre nettverk er det derimot en vesentlig motstand mot å gjøre lovbrudd og stor vilje til å endre kulturen i næringen.

I materialet finnes det flere viktige indikatorer på at tradisjon, kultur og strukturer kan endres og at endringer pågår. Dette gjelder spesielt talemåter om ”tingenes tilstand” i næringen og den generelle aksept av svartkjøring og lovbytende konsekvenser har i næringssammenheng. Framover vil det bli viktig å sette søkelys på om og hvordan kulturell endring i noen nettverk kan få generelle ringvirkninger i næringen som helhet.

Referanser

- Atteslander, P., Gransow, B. & Western, J (eds) (1999): Comparative anomie research: Hidden barriers, hidden potential for social development. Aldershot: Ashgate
- Berger, P & T. Luckman (2000): Den samfunnsskapte virkelighet. Bergen: Fagboksforlaget
- Bourdieu, P. (1984): Distinction: A social critique of the judgement of taste. London: Routledge & Kegan Paul.
- Branstsæther, M (2001): Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn. Universitetet i Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Cohen, S. (1985): Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification. Cambridge: Polity Press
- Coleman, J.W. (1987): ”Toward an integrated theory of white collar-crime”. I: American Journal of Sociology Volume 93, no. 2.
- Cressey, D.R. (1953): Other People’s Money: A Study in the Social Psychology of Embezzlement. Glencoe, Illinois: The Free press
- Downes, D. & Rock, P.E. (2003): Understanding deviance: A guide to the sociology of crime and rulebreaking. Oxford: Oxford university Press
- Ellingsen, D. (1991): ”svart arbeid i drosjenæringen”. I: Johansen, P.O. (1991): Studier i økonomisk kriminalitet. KS-serien nr. 1-1991. Oslo: Institutt for Kriminologi.
- Foucault, M. (1999): Diskursenes orden. Oslo: Spartacus Forlag AS
- Finstad, L (2000): Politiblikket. Oslo: Pax
- Fromm, E. (2004): Marx’s concept of Man. London: Continuum
- Frønes, I. (2001): Handling, kultur og mening. Bergen: Fagbokforlaget AS
- Geis, G. (1967): ”White-collar crime: The heavy electrical equipment antitrust case of 1961.” I: Clinard, M.B. & Quinney, R.: Criminal Behavior Systems. T Typology. New York: Holt, Rinehart and Winston Inc.

- Green, G.S. (1990): Occupational Crime. Chicago: Nelsons Hall Inc
- Johansen, P.O. (1996): Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet. Oslo:adNotam Gyldendal as
- Kvale (1997): Det kvalitative forskningsintervju. Oslo: adNotam Gyldendal
- Lundgren Sørli, V. (2005): In a Man's World: Tolkninger av lovbrudd gjort i langtransportens yrkeskontekst. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Avhandlingsserien nr 16
- Mars, G (1982): Cheats at Work. London: George Allen & Unwin
- Marx, K. (1984): "Fra den tyske ideologi" i: Skrifter om den materialistiske historieoppfatning. Oslo: Pax Forlag
- Marx, K. (2005): Kapitalen: Kritikk av den politiske økonomien. Oslo: Forlaget Oktober
Oversettelse av Das Kapital: Kritik der politischen Okonomie. Første norske utgivelse: Oslo: Fram 1930-39
- Merton, R. (1938): Social Structure and Anomie. Bobbs-Merill reprint series. Indianapolis: Bobbs-Merill
- Parsons, T. (1951): The social system. London: Routledge & Kegan Paul
- Passas, N & Agnew, R. (1997): The Future of Anomie Theory. Boston: Northeastern university Press
- Whyte, W.F. & Whyte, K.K. (1984): Learning from the field: A guide from experience. California, Newbury Park: SAGE
- Sarnecki, J (2001): Delinquent networks : Youth co-offending in Stockholm. Cambridge, UK
New York : Cambridge University Press
- Sykes, G. & Matza, D. (1957): "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency". I:
The American Sociological Review, Volume 22

Avisartikler

- Aftenposten 17.04.2008: "Mange juksere beholder løynet", av Einar Hakaas og Kjetil Sæter
- Aftenposten 23.09.2007: "Se opp for taxijuks", av Einar Hakaas
- Aftenposten 22.09.2007: "A/S-revolusjon i Bergen", av Einar Hakaas og Tor Erik H.
Mathiesen

Arbeidsgruppe V – Controlling public space I

Rusavhengige og deres rolle som samfunnsaktører i det offentlige rom

Nafstad, Ida

Sammendrag

Jeg har nylig startet mitt doktorgradsprosjekt, med tittelen "lille store Oslo by". Temaet for prosjektet er rusavhengige, og deres rolle som samfunnsaktører i det offentlige rom. Det offentlige rom brukes av alle typer mennesker i samfunnet, folk bruker gater, parker og plasser. Dette gjelder også for Oslos rusavhengige, de bruker det offentlige rom. Men har de samme muligheter til deltagelse i rommet som andre deler av befolkningen? Jeg vil undersøke hvilken posisjon rusavhengige har i det offentlige rom, hvilken rolle de har som samfunnsaktører og medborgere, og hvilken betydning rusavhengiges plass i rommet har for deres livskvalitet. De overordnede problemstillingene for prosjektet er: *"Hvilken rolle, posisjon og plass har rusavhengige som medborgere og samfunnsaktører? Hvilke definisjoner ligger til grunn for posisjonene rusavhengige har i det offentlige rom? Hvilke muligheter har rusavhengige til deltagelse på kollektive arenaer i samfunnet, og hvordan påvirker dette deres livskvalitet?"*. Doktorgradsprosjektet vil bygge videre på en forstudie, finansiert av blant annet NSfK, med tittelen: "Narkotikascener og rusmiljøer på gateplan i Oslo, København og Stockholm". I denne undersøkelsen ble såkalte "open drug scenes" i Oslo, København og Stockholm studert. Jeg snakket med politiet, brukerorganisasjoner og handelsstanden i de tre byene, for å se de ulike perspektivene på "open drug scenes". Jeg så på perspektivene både i forhold til historisk plassering, og dagens situasjon. I dette innlegget ønsker jeg å ta opp erfaringer og funn fra forundersøkelsen, og legge frem noen foreløpige ideer og tanker rundt doktorgradsprosjektet.

*

I dette innlegget vil jeg ta opp det offentlige rom og mennesker som er avhengige av narkotika ut fra to prosjekter. For det første et forprosjekt, finansiert av NSfK, som jeg utførte sommeren 2007. Prosjektet omhandlet narkotikascener og rusmiljøer på gateplan i Oslo, København og Stockholm. Hovedfokuset var å finne ut hvordan rusmiljøer på gateplan (narkotikascener) oppleves av brukerne, og hvordan politiet, offentlige myndigheter og handelsstanden opplever rusmiljøene. Jeg kartla også hvor disse rusmiljøene har vært lokalisert de siste 40 åra, altså siden slutten av 60tallet, begynnelse på 70tallet. Det andre prosjektet jeg vil snakke ut fra er doktorgradsprosjektet mitt som jeg startet på i mars 2008, og altså er helt i startfasen av. Problemstillingene for dette prosjektet er: *"Hvilken rolle, posisjon og plass har rusavhengige som medborgere og samfunnsaktører? Hvilke definisjoner ligger til grunn for posisjonene rusavhengige har i det offentlige rom? Hvilke muligheter har rusavhengige til deltagelse på kollektive arenaer i samfunnet, og hvordan påvirker dette deres livskvalitet?"*. Raskt oppsummert kan jeg si at det er fem hovedfokus i arbeidet med

doktorgradsprosjektet: Det offentlige rom, medborgerskap, roller og posisjoner (egenoppfattede, andres definisjoner), inkludering/ekskludering og livskvalitet. I dette innlegget vil jeg koncentrere meg om det offentlige rom, men disse fem hovedfokusene henger sammen.

1. Forståelser av en narkotikascene.

Forprosjektet dreide seg om narkotikascener, eller det som også kan kalles rusmiljøer på gateplan. Men hva er en narkotikascene (på engelsk ”open drug scene”)? Det eksisterer flere definisjoner på en slik scene, med ulike gradsforskjeller. Forskjellene dreier seg hovedsakelig om hvilke aktiviteter som skjer på scenen, hvordan andre enn brukerne av scenene reagerer på dem, hvor de er lokalisert og hvor store de er. På bakgrunn av egne og andres undersøkelser har jeg kommet frem til denne definisjonen av en narkotikascene, eller et rusmiljø på gateplan: En narkotikascene beskriver steder i det offentlige rom hvor relativt store grupper av mennesker som bruker narkotika samler seg. Steder der rusbrukere samler seg for å kjøpe og selge narkotika, eller andre ting, og for å ”henge ut”, være sosiale og treffe andre. I tillegg må det være snakk om mennesker som bruker tunge narkotiske stoffer, som heroin, amfetamin, kokain og benzodiazepiner, altså angstdempende og beroligende piller. Siden det har visst seg i undersøkelsene mine at det foregår langt mer enn bare kjøp, salg og bruk av narkotika på scenene, velger jeg å bruke denne vide definisjonen for slik å kunne fange opp flere aktiviteter.

En scene er et sted med en enveiskommunikasjon, de som opptrer på en scene kommuniserer ut til publikum. Om vi trekker en linje til narkotikascener, vil det være narkotikabrukere som ved sin opptreden på scenen kommuniserer ut til andre brukere av det offentlige rom. Om en slik sammenligning er plausibel vil det være ikke-brukere som ser på opptredenen og kan agere som dommere og kritikere over hva som skjer på narkotikascenen. Publikum som observerer aktørene på en scene forventer nok ikke at det er omvendt, at aktørene på scenen ser ut og bedørmer sitt publikum (men publikums oppfatninger vil kanskje påvirke de som er på scenen). Om vi bruker scenemetaforen på narkotikascener vil det antakelig være ikke-brukere sine oppfattninger om narkotikascenen som blir tydelige i en offentlig diskurs, mens brukere som opptrer på scenen sine oppfatninger om det som skjer der vil havne i bakgrunnen. Grytnes (2003) beskriver hvordan narkotikascenene også kan være scener hvor politiet gjør sin opptreden overfor et publikum. Politiet viser publikum at de gjør noe med et spesifikt problem, de tar oppgaven med å håndheve lover mot narkotika alvorlig, og aksepterer ikke en stor narkotikascene. Lomell (2006) skriver at folks følelse av usikkerhet og utrygghet ikke påvirkes av kriminalitetsratens utvikling. Selv om den generelle kriminalitetsraten synker føler ikke folk seg nødvendigvis tryggere. Det som derimot har vist seg å påvirke følelsen av utrygghet er såkalte signallovbrudd – lovbrudd og ordensforstyrrelser som er synlige i det offentlige rom (eller i media). Dette betyr at det arbeidet politiet gjør på en scene, og som kan bevitnes av mange, har stor betydning for folks oppfattelse av trygghet i det offentlige rom, og av politiet. Narkotikascenene kan sees som en viktig arena for politiets opptreden. For brukerne fyller stedene andre funksjoner, formålet er ikke nødvendigvis å gjøre en sceneopptreden.

1.1. La dem være som de er, bare de ikke er det her.

Stort sett over alt hvor en narkotikascene har dukket opp har det blitt klager fra beboere, handelsstanden, turister, mennesker som ferdes i området der narkotikascenen er og andre som mener at eksistensen av, eller lokaliseringen av et rusmiljø på gateplan er skadelig på den ene eller andre måten. Klagene har ofte blitt fulgt opp av media, av politiet og av kommunepolitikere. De er flere faktorer som skaper skepsis til rusmiljøene. Renn og Lange (1996) tar opp åtte faktorer: Det er

redselen for å bli ranet når man beveger seg i området, det er følelsen av vemannelse over å se rusbrukere og bruk av rusmidler (injeksjoner), det er indignasjonen ved at ulovligheter kan foregå åpenlyst, og det gir en følelse av moralsk forfall i området, det blir funnet brukte sprøyter som skaper redsel for smitte av HIV og hepatitt, det er ubehageligheter ved tigging og forespørslar om å kjøpe narkotika, det er også en frykt for at narkotikascenene kan virke rekrutterende for unge mennesker og det skaper en opplevelse av å bli forstyrret i sine daglige gjøremål.

I Norge har krav om at rusmiljøene må bort fra sentrumsområdene ofte blitt fremmet av handelsstanden som er bekymret for sikkerheten til ansatte og kunder, og for at omsetningen svekkes. Turisters mulige dårlige inntrykk av byen blir også fremmet som et argument mot narkotikascenen (Olsen og Skretting 2006, Lied 2005, Sandberg og Pedersen 2005). I tillegg er det kanskje mulig å se motstanden mot narkotikascenene ved hjelp av Mary Douglas (1997) sine analyser av forestillinger om det rene og det urene. Douglas sier at: "Dirt is matter out of place". Det vi ser som skittent, altså noe som er uønsket, er elementer som ikke er på sitt rette sted. Vi ordner og klassifiserer verden rundt oss, elementer som ikke passer inn i klassifikasjonssystemene våre fordømmer vi. Rusavhengige i offentligheten kan fort komme i konflikt med systematiseringen vår av det offentlige rom. De som utgjør en russcene inntar ikke en av de rollene vi forventer å møte i det offentlige rom. De ser ikke ut til å være på vei fra et sted til et annet, de er ikke turister, de er ikke på jobb, de er ikke der for å handle i butikkene, gå på kafé eller gå på tur. Om vi bruker Douglas sin analyse for å se på narkotikascener kan de se ut til at rusbrukere i det offentlige rom bryter med det vi kan forvente oss av roller og oppførsler i det offentlige rom, de faller utenfor klassifiseringene og anses derav som noe skittent, og dermed uønsket.

2. Narkotikascenehistorie.

Samlinger av ulike grupper mennesker i byens rom, og særlig samling av marginaliserte grupper, er ikke et nytt fenomen. Det har funnet sted til alle tider. Før de harde stoffene kom på gatemarkedet var det grupper av alkoholikere som samlet seg i det offentlige rom. Men også andre subkulturelle grupper har samlet seg regelmessig på faste plasser i byen, som punkerne på Egertorget og skaterne på Rådhusplassen i Oslo. I flere europeiske storbyer blomstret hippiekulturen opp som et fenomen mot slutten av 60-tallet, hippiene tok det offentlige rom i bruk og samlet seg på faste plasser i byene. Dette var mange steder opptakten til dagens narkotikascener. Snertingdal (2007) skriver at de som samlet seg på disse stedene ofte var veltilpassede unge, med intellektuelle evner og bakgrunn⁷¹. Hippiescenen var preget av unge mennesker med en opposisjon til konsumsamfunnet (Eisner 1993). Å samle seg i det offentlige rom ble sett på som en samfunnspresist, og å røyke hasj i offentlig var del av denne protesten skriver Eisner (ibid). I noen europeiske byer oppsto narkotikascenene allerede helt fra starten av med marginaliserte og fattige mennesker, i motsetning til hippiescenene som var dominert av middelklasseungdom, og da var det ofte tyngre stoffer involvert i tillegg til hasj.

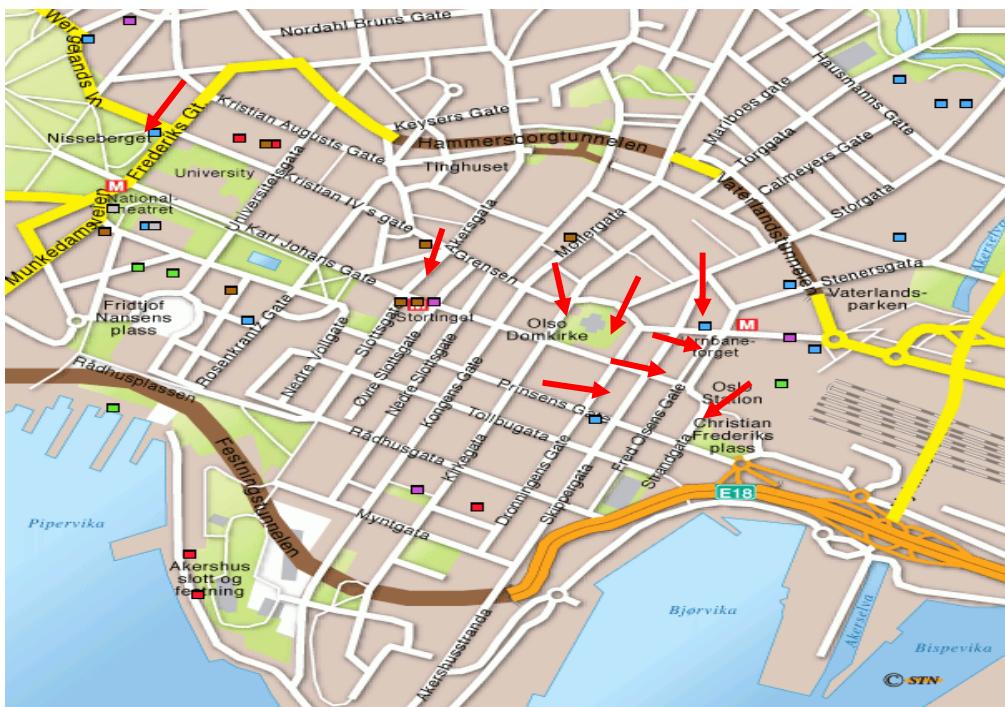
Mot 80-tallet forsvant hippienes samlingsplasser, og nye steder etablerte seg, denne gangen hovedsakelig med tyngre stoffer, og mer marginaliserte mennesker. På slutten av 80-tallet opplevde mange av de store byene i Europa en drastisk vekst i heroinbruken blant unge mennesker mellom 20 og 25 år, og flere og større narkotikascener dannet seg (Renn og Lange 1996). Oslo, Stockholm og København har i hovedtrekk fulgt denne generelle utviklingen når det gjelder byenes narkotikascener. Da de første scenene oppsto begynte også arbeidet med å fjerne dem, et arbeid som fremdeles pågår. En kan si at det siden 60tallet har vært en kamp, representert av myndighetene på den ene siden og brukere på den andre, om disse offentlige rommene. Jeg vil nedenfor gå gjennom

---

⁷¹ Snertingdal (2007) skriver her om Oslo.

hvor de ulike narkotikascenene i Oslo, København og Stockholm har vært siden 60tallet og frem til i dag, for slik å kunne se noen konturer av forskjeller og likheter med hensyn til tid og sted.

2.1. Oslos narkotikascener

Bilde 1: Oslos narkotikascener. Følg pilene fra venstre mot høyre, før de etter Christian Frederiks Plass gjør en sving opp til skipergata og går ned igjen til Jernbanetorget via nederste del av Karl Johansgate.

Oslos første rusmiljø på gateplan oppsto på Nisseberget i Slottsparken sommeren 1966 (se bilde 1)⁷². I Slottsparken samlet det seg unge mennesker fra hippiemiljøet som hovedsakelig røykte hasj. Dette miljøet var preget av arbeider- og middelklasseungdom som var opptatt av sin egen livsstil med opprør mot det etablerte samfunnet (Snertingdal 2007). Mot slutten av 70tallet etablerte det seg et rusmiljø på Egertorget som eksisterte parallelt med scenen i Slottsparken, hvor de som brukte tyngre stoffer oppholdt seg. Skillet mellom rusmiljøene gjorde at det vokste frem en hovedtendens med to ulike grupper av brukere. De velfungerende og bedrestilte som brukte hasj i Slottsparken, og de marginaliserte og vanskeligstilte som brukte hardere stoffer på Egertorget. I Slottsparken var det gjennom 70tallet mange politiaksjoner for å uroe og forsøke å splitte miljøet. Dette gjorde det etter hvert svært vanskelig å oppholde seg i Slottsparken for brukerne. I et NRK-opptak fra 1983 uttaler tidligere kriminalsjef i Oslo, Arne Huuse, at politiets mål er å gjøre det så utrivelig som mulig i Slottsparken slik at brukerne ikke ønsket å være der lenger (Brennpunkt 5.10.2004). En ansatt i politiet fortalte meg at dette oppnådde politiet med en stor aksjon i 1983, som resulterte i at miljøet i Slottsparken ble permanent borte.

I 1983 var Egertorget det eneste rusmiljøet på gateplan i sentrum (noen fra hippie/hasjmiljøet i Slottsparken samlet seg i andre bydeler⁷³). Der ble det hovedsakelig brukt heroin, amfetamin og ulike reseptbelagte piller. Miljøet spredte seg også noe til sidegatene, som

⁷² Alle fakta om Oslos narkotikascener, hvor ikke annet er nevnt, kommer fra intervjuer med politiet, en brukerforening og handelsstanden i Oslo, i tillegg til egne feltobservasjoner.

⁷³ Politiet sier at ingen av de som pleide å oppholde seg i slottsparken endte opp på Egertorget. Brukerforeningen sier at de mest vanskeligstilte dro til Egertorget, mens de andre trakk seg unna rusmiljøet.

Nedre Slottsgate hvor det hovedsakelig ble solgt piller. Det ble etter hvert et stort miljø på Egertorget. Politiet brukte samme taktikk på Egertorget som de hadde gjort i Slottsparken, med å gjøre det så utrivelig som mulig å oppholde seg der. Det var ransakinger på åpen gate, uroing og arrestasjoner. Til slutt ble det uutholdelig for rusbrukerne å være der, og miljøet trakk seg nedover Karl Johansgate til Domkirkeparken på slutten av 80-tallet. Der var rusmiljøet bare en kort perioden før det flyttet videre til nedre del av Kirkerista ved basarhallene, hvor rusmiljøet ble i et par år. I årene mellom slutten av 80tallet og midten av 90tallet var narkotikascenen ikke stabilt på ett spesifikt sted slik det hadde vært tidligere, det var spredt utover et større område. Men narkotikascenen befant seg i disse årene alltid på Karl Johansgate, rundt de tre kryssene Kirkegata, Dronningensgate og Skippergata.

Rundt midten av 90-tallet flyttet miljøet seg til det som da het Vikingtorget, og i dag heter Europarådets Plass. Antakelig var dette på grunn av Jernbanetorget apotek som ligger like ved. På den tiden hadde HIV-syke og rusbrukere som hadde andre alvorlige og dødelige sykdommer begynt å få kvoter med metadon og ulike reseptbelagte medisiner. Det bidro til at det ble et marked for apotekvarer på Vikingtorget. Politiet forteller at 18.-21. mai 1998 hadde uropatruljen en stor aksjon mot miljøet på Vikingtorget. Dette førte til at miljøet samlet seg på det som etter hvert ble kalt Plata⁷⁴, på Christian Frederiks Plass ved sjøsiden av Oslo Sentralbanestasjon. I 2002 var det en omfattende politiaksjon på Plata, som gjorde at miljøet forsvant derfra i tre uker før det kom tilbake og etablerte seg på nytt. Det var også en stor aksjon i 2003 hvor 300 personer ble pågrepet i løpet av tre uker. Men rusmiljø kom tilbake den gangen også. 7. juni 2004 ble miljøet på Plata permanent oppløst med ”Plata-aksjonen”, som var initiert av Oslo kommune, politiet og flere departementer⁷⁵ (Olsen og Skretting 2006). Politiet stilte opp på Plata med stort mannskap over en lang periode, noe som førte til at miljøet trakk seg unna av seg selv, forteller politiet. Brukerforeningen i Oslo forteller at brukerne ble jaget vekk av politiet. Resultatet av Plata-aksjonen var at de fleste brukerne forsvant opp til Skippergata (som raskt fikk navnet Skipperplata), mens noen, i følge brukerforeningen, dro til Vaterlandsparken på Grønland (helt til høyre på bilde 1, ikke markert). Narkotikascenen var i Skippergata frem til våren 2007 da rusmiljøet flyttet til nederste del av Karl Johansgate. Våren 2008 ble rusmiljøet presset lenger ned og havnet foran Sentralstasjonen.

I april 2008 var det igjen omfattende politiaksjoner mot miljøet, blant annet ble 170 personer arrestert og et ukjent antall mennesker bortvist i løpet av aksjonens to første uker (Dagsavisen 26.4.2008). I løpet av vårmånedene i år (2008) har det igjen vært bevegelser i rusmiljøet, og det ser ut til at miljøet trekker tilbake til Plata ved Christian Frederiks Plass. Politiet har dog varslet fortsatte aksjoner mot miljøet utover sommeren (Aftenposten 1.6.2008).

---

⁷⁴ Navnet kom antakelig fra narkotikascenen i Stockholm som kalles Plattan (Olsen og Skretting 2006). Mer om Plattan i kapittel 2.3.

⁷⁵ Justisdepartementet, Helsedepartementet, Sosialdepartementet, Barne- og familiedepartementet (Olsen og Skretting 2006).

2.2. Københavns narkotikascener

Bilde 2: Vesterbro i København. Istedgade og Reventlowsgade er markert med tykke streker. ”Det skarpe hjørnet” er markert med en stor prikk, og Halmtorvet har en pil mot seg.

Brukerforeningen og politiet i København forteller at allerede på slutten av sekstitallet eksisterte det et samlingssted for opiatavhengige i København⁷⁶. Den første narkotikascenen dukket opp rundt 1969 og ble værende i overkant av ti år. Scenen befant seg på Nørrebro, like ved Blågårdspllass. Dette stedet etablerte seg før heroinen kom til Danmark. De stoffene som ble brukt og omsatt var morfinbase og opiumspiller. Samtidig var samlingsstedene for hippiene som brukte hasj i København små og befant seg på flere ulike steder (blant annet ved Storkespringvannet på Amager Torg), før hasjscenen ble etablert i Christiania i 1971, forteller politiet og brukerforeningen. Rundt 1981 kom heroinen til København. Men heroinsalget kom ikke opp til narkotikascenen på Nørrebro, det etablerte seg istedenfor et nytt miljø rund hovedbanegården på Vesterbro (bilde 2). Det er ulike syn på hvorfor heroinen ikke kom til Nørrebro, og hvorfor narkotikascenen forsvant derfra.

Frantzsen (2005:29) skriver at narkotikamiljøet på Nørrebro ble fordrevet på grunn av byfornyelse og en målrettet innsats fra politiet. Brukerforeningen i København mener at det var mest tilfeldig at heroinen ikke ble solgt på Nørrebro, men legger til at en årsak kan være at de som solgte heroin ville unngå konkurransen og etablerte seg et annet sted enn der opiater ble solgt fra før. I tillegg til at sentralstasjonen var en mer strategisk plass. Politiet i København mener at narkotikascenen på Nørrebro forsvant av seg selv, så å si fra den ene dagen til den neste, morfinpillene forsvant på kort tid og brukerne gikk over til heroin. Men politiet legger til at dette skjedde på samme tid som en byrenovering av Nørrebro, og det kom en ny type beboere til den gamle arbeiderbydelen. Byrenoveringen hadde den gangen ennå ikke nådd til Vesterbro, hvor Københavns filleproletariat holdt til (Frantzsen 2005). I sammenligning med andre narkotikascener i Europa kan en si det var uvanlig at det første stedet med salg av opium og morfin befant seg så langt unna et

⁷⁶ Alle fakta om narkotikascenene i København, hvor ikke annet er nevnt, kommer fra intervjuer med politiet og en brukerforening i København, i tillegg til egne feltobservasjoner.

trafikknutepunkt. Hovedbanegården var således kanskje et mer naturlig sted for kjøp og salg av tunge stoffer, på grunn av den lette tilgjengeligheten som et trafikknutepunkt utgjør.

Fra starten av 80-tallet og til dags dato har Københavns rusmiljø på gateplan funnet seg på Vesterbro, i nærheten av Hovedbanegården. Hovedgatene for narkotikascenen har hele tiden vært Istedgade, som går ut fra Hovedbanegården, og Reventlowsgade som går langs siden av Hovedbanegården. Scenen har blitt flyttet mange ganger i løpet av årene, men sjeldent lenger enn fra ett gatehjørne til det neste. En av de største politiaksjonene skjedde i 1989 da det såkalte ”skarpe hjørnet”, hvor mesteparten av handelen var konsentrert, ble ryddet av politiet. Denne aksjonen var også starten på en større politiinnsats, kalt narkotikastrategi 90, mot rusmiljøet på gateplan på Vesterbro (Frantzsen 2005). Dagens narkotikascene befinner seg på et begrenset område av Vesterbro. Hovedsakelig følger den to kvartaler i Reventlowsgade, og fem seks kvartaler i Istedgade. Scenen sprer seg også noe ut i sidegatene, blant annet til en del av Halmtorvet som ligger parallelt med Istedgade. Man kan si at scenen er fragmenter, de ulike narkotiske stoffene blir solgt i ulike deler av området. I Reventlowsgade langs Hovedbanegården blir det solgt apotekvarer. Denne delen av gaten blir kalt for ”det store apotek” forteller brukerforeningen. I starten av Istedgade frem til og med Maria Kirkeplads blir det solgt heroin. Derfra og noen kvartaler videre blir kokainen solgt. Det er også flere miljøer innenfor det samme området.

2.3. Sveriges narkotikascener

Gjennom intervjuer med politiet i Stockholm og en brukerorganisasjon, og fra litteratur på området (Puhakka 2004, 2005) har jeg fått vite at det i dag eksisterer 13 narkotikascener i Stockholm. Jeg har gjort feltobservasjoner på ni av dem. Jeg var på stedene i løpet av to ukedager, på tre steder var jeg både på kveldstid og på dagtid, på de andre var jeg bare på dagtid. På de stedene jeg oppsøkte var det veldig lite å se, hovedsakelig så jeg ikke noe rusmiljø og jeg så svært få brukere. En sannsynlig forklaring på misforholdet mellom intervjugersonenes uttalelser og mine egne observasjoner kan være at jeg og de jeg intervjuet rett og slett definerer en narkotikascene ulikt. Det de definerer som narkotikascener er antakelig mer omskiftelige enn det vi er vant med fra Oslo og København. Det er folk der iblant, og det er tomt andre ganger. Det at det er så mange scener er også en sannsynlig forklaring, det er færre på hvert sted, scenene er ikke like konsentrerte og heller ikke like bestandige. Det kan også være at jeg var på stedene på feil tid av døgnet. På grunn av at mine feltobservasjoner hovedsakelig var uten resultater med hensyn til å finne rusmiljøet, vil denne fremstillingen av Stockholms narkotikascener være basert på det politiet og brukerforeningen har fortalt meg, i tillegg til det som er skrevet tidligere om disse narkotikascenene. Stockholms narkotikascener skiller seg også ut fra Oslos og Københavns ved at flere åpne narkotikascener eksisterer parallelt. Stockholm skiller seg også ut fra de to andre byene ved at det er flere narkotikascener i drabantbyene.

Det første rusmiljøet på gateplan i Stockholm kom på slutten av 60tallet begynnelsen av 70tallet. Miljøet besto av unge hippier som slo seg ned i parken Humlegården i bydelen City. Politiet fortalte at de helt enkelt jagde bort miljøet fra Humlegården på begynnelsen av 70tallet. Narkotikascenen etablerte seg istedenfor på Sergelstorg, på folkemunne kalt Plattan. Torgets beliggenhet er svært sentralt. Sentralbanestasjonen er noen minutters spasertur unna, og det er et knutepunkt for alle linjene i t-banesystemet. Området er preget av handel- og kontorvirksomhet. I følge politiet var det i begynnelsen av Plattans historie amfetamin som ble solgt og brukt der, senere kom heroinen. I dag er det i hovedsak benzodiazepiner, også piller, som omsettes på Plattan. Det blir ikke solgt narkotika direkte på Plattan lenger, fortalte både politiet og brukerforeningen. De som ønsker å kjøpe må lage en avtale med selgerne på stedet om å møtes et annet sted hvor selve handelen foregår, gjerne i en sidegate til torget eller på en t-banestasjon. For de som bruker narkotika er Plattan hovedsakelig et sted for kjøp og salg, ikke for sosial omgang. På slutten av

nittitallet var det mye debatt rundt Sergelstorg. Både politiet, politikerne og handelsstanden ønsket å pusse opp torget, og fjerne narkotikascenen (Franzén 2002, Puhakka 2004⁷⁷, 2005). På slutten av 90tallet intensiverte politiet aktiviteten overfor rusbrukerne på Plattan, og det var flere store aksjoner. Det store presset på Plattan gjorde at rusmiljøet flyttet på seg, og flere narkotikascener begynte å dukke opp på nye steder. Scenen ble desentralisert. Hovedsakelig kan man si at Plattan var den mest dominerende, og eneste veletablerte narkotikascenen i Stockholm helt til slutten av 90tallet begynnelsen av 2000tallet.

Dagens narkotikascener befinner seg i bydelen City (samme bydel som Plattan ligger i), bydelen Södermalm og i drabantbyene. Narkotikascenene i city er områder dominert av næringsliv, på Södermalm er det en blanding av næringsliv og boligområder, mens det i drabantbyene primært er boligområder. Alle narkotikascenene ligger tett opp til både et apotek eller en metadonklinik og et systembolag. Områdene i City som blir kalt narkotikascener er Kungsträdgården, Sentralbanestasjonen, Klara kirken, og ”Parken” som ligger på Kungsholmen. Parken ligger like ved en stor metadon- og subutexklinik. Det er klinikken som har ført til etableringen av en narkotikascene der forteller brukerforeningen. Når de som har kvote på metadon og subutex har hentet kvoten sin går de til parken for å sitte ned, slappe av og møte folk. De går også dit for å selge kvoten sin og heller kjøpe andre stoffer, eller for å kjøpe stoffer i tillegg til kvoten. Dette gjør at folk som ønsker metadon eller subutex, men ikke har kvote, kommer til parken på formiddagen for å kjøpe. Det kommer også folk som har andre stoffer å selge, og de som vet at det er et miljø her på formiddagen kommer for å møte folk. I bydelen Södermalm blir Fatbursparken, Medborgarplatsen og Björns Trädgård nevnt som narkotikascener av politiet. I tillegg er det områder utenfor to klinikker som leverer ut metadon og subutex, Mariatorget og Rosenlundsklinikken. På disse plassene har det oppstått den samme typen narkotikascene som ved ”parken” i bydelen city. I drabantbyene er det primært på Gullmarksplan (som knapt kan kalles drabantby, men det ligger utenfor sentrum), Tensta, Rinkeby og Jordbro at det skal være narkotikascener. Tensta og Rinkeby er 20-30 minutter med t-banen ut av byen. Ved begge t-banestasjonene er det et kjøpesenter, og utenfor disse skal rusmiljøet visstnok være. De som bor på t-banelinjen til Tensta og Rinkeby samles på disse plassene. Jordbro ligger lengst utenfor byen av narkotikascenene, man må ta lokaltog for å komme seg dit.

3. Den post-industrielle byen

Rusmiljøene på gateplan har altså stadig blitt jaget bort fra offentlige områder siden 60tallet, både i Oslo, Stockholm og København. Men er det noe som har endret seg de siste 40 årene med hensyn til ekskludering av rusmiljøene? Doherty m.fl. (2008) skriver at det offentlige rom endret seg den siste delen av 1900tallet, de vestlige moderne byene har blitt til det som omtales som den post-industrielle byen. Ett av kjennetegnene ved denne type by er at deler av det offentlige rom tenderer til å bli mer privat eller semi-privat. Med privatiseringen av rommet følger en økt overvåkning, og en grensedragnings for å forhindre uønskede ”andres” adgang til visse steder. I en post-industriell by blir aktiviteten som er forventet å foregå i det offentlige, eller semi-offentlige rommet innsnevret. Akseptert aktivitet i rommet assosieres i større grad med handlinger knyttet til konsum. Doherty m.fl. skriver at dette fører til at ekskluderingen blir større og mer treffsikker, ikke-konsumenter stenges ute. De skriver videre at prinsippene for utestenging ikke er nye, men at den nå skjer mer systematisk og gjennomtrengende, særlig ved hjelp av nye overvåkningsmekanismer. I alle de tre byene som jeg viser til har som sagt ekskluderingen av rusmiljøer på gateplan vært til stede siden 60tallet, men det er de siste 10-15 årene vi kan se de helt store forandringene. Det kan se ut til at

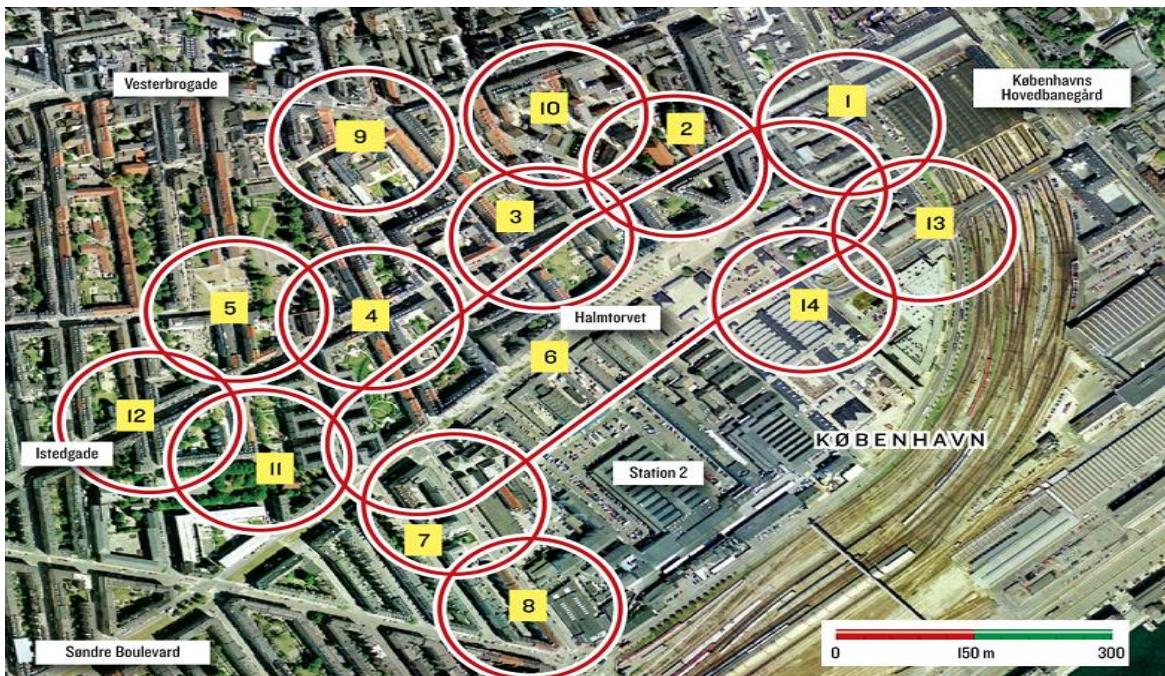
---

⁷⁷ Puhakka (2004) skriver at politiet hadde liten tro på at en oppussing i seg selv ville fjerne narkotikamiljøet.

ekskluderingsforsøkene har økt i intensitet. Disse endringene kan settes i forbindelse med det Doherty m.fl. (ibid) skriver om den post-industrielle byen.

I Stockholm har narkotikascenen som sagt befunnnet seg på Sergelstorg siden begynnelsen av 70tallet. Det er fremdeles noen spor etter scenen der i dag, men vi kan ikke kalle det en narkotikascene etter beskrivelsen ovenfor, et sted hvor relative store grupper av mennesker som bruker rusmidler oppholder seg. Den store endringen begynte i 1996 med en større politiaksjon for å få renset opp i rusmiljøet på Plattan, noen som ikke førte til store permanente endringer på narkotikascenen, men det var antakelig starten på en endring i debattklimaet. I 1998 startet en omfattende diskusjon om hva man skulle gjøre med Plattan. Franzén (2002) skriver at det var ønskelig for høyrefløyen, som hadde majoritet i bystyret, å heve Plattan til bakkenivå, fra den opprinnelige posisjonen som en én etasje nedsunket plass, og bygge plassen inn av boligblokker. Noe av argumentasjonen for å gjøre dette var, som en politiker uttalte, å omdanne denne forfalne og skitne plassen til en plass med varme, skjønnhet og stilige butikker som folk kan besøke i ordnede forhold (Franzén 2002:1119). Forslaget ble nedstemt til fordel for å ombygge og pusse opp Plattan. Puhakka (2004) skriver at noen av målene med ombyggingen var å skape et triveligere miljø og å bygge bort sosiale problemer, som narkotikaomsetningen. Den intensive debatten om Sergelstorg som en skitten plass med uønskede aktiviteter førte til en oppussing av området og flere politiaksjoner, noe som gjorde at rusmiljøet så å si forsvant fra Plattan på begynnelsen av 2000tallet.

Helt siden rusmiljøet etablerte seg på Vesterbro ved Hovedbanegården på begynnelsen av 80tallet har det vært stadige aksjoner for å få rusmiljøet bort derfra, noe som har ført til at rusbrukerne har blitt jagd fra hjørne til hjørne i det samme lille området. Intensivering av anstrengelsene med å få bukt med narkotikamiljøet startet, som sagt, allerede i 1989 i København med narkotikastrategi 90. Innsatsen ble ytterligere intensivert gjennom 90tallet med blant annet nye lovgivninger rettet mot rusmiljøet. Anstrengelsene med å få ryddet opp i et område, som historisk har vært preget av utstøtte og marginaliserte mennesker, henger antakelig sammen med en byfornying av område, med oppussing sammen med en prisstiging i boligmassen, og fornyelse av næringen (Frantzsen 2005). På 90tallet ble et av politiets viktigste arbeidsredskaper for å fjerne rusmiljøet de såkalte forbudssonene (se bilde 3). Hele området har fått klare grenser for hvor rusbrukere som har fått forbud ikke kan oppholde seg, noe som kanskje gjelder de fleste av de som oppholder seg på narkotikascenen på Vesterbro. Dette følges opp av den ”blå buss”, med tilnavnet det rullende arkiv (Frantzsen 2005). Den ”blå buss” kjører rundt i området og passer blant annet på hvor de som har fått forbud oppholder seg, og gir ut bøter ved overtredelser av forbudssonene. Her kan vi tydelig se den post-industrielle byens grensedragninger sammen med nye overvåkningsmekanismer.

Bilde 3: Forbudssonene på Vesterbro i København. Hver ring representerer en forbudssone.

Oslo er den byen av disse tre hvor narkotikascenen har blitt flyttet oftest. Men her som i de andre to byene skjedde det en opptrapping i forsøkene på å bli kvitt narkotikascenen på 90tallet. Fra 1966 til 1995, altså i 29 år, var narkotikascenen på 4 steder. Fra 1995 og frem til i dag, 13 år, har narkotikascenen vært på 5 steder (6 om vi tar med den siste månedens bevegelser). Rusmiljøet har altså blitt permanent jaget bort fra et sted flere ganger på under halvparten så mange år den siste perioden. Det kan se ut som om det har skjedd en veldig intensivering i forsøkene på å fjerne rusmiljøet fra det offentlige rom, i alle fall i sentrum, de siste 13 årene. Området rundt sentralstasjonen, hvor narkotikascene har funnet seg siden 1995, har endret karakter i løpet av disse årene. Sentralstasjonen har fått stadig flere butikker, og har i dag nesten mer form av et kjøpesenter enn av en transportsentral. I 1999 åpnet det i tillegg et stort kjøpesenter (Byporten) som ligger i en forlengelse av sentralstasjonen. Parallelt med at disse kjøpesentrene har vokst frem, har også vekterkorpset og kameraovervåkningen i området skutt i været. Lomell (2007), som har gjort en studie av kameraovervåkning blant annet i dette området, skriver at private vaktsselskaper og ny kontrollteknologi har hatt en eksplosiv utvikling de siste årene. Kanskje kan dette være noe av forklaringen på intensivering i forsøkene på å fjerne rusmiljøet, i tråd med teoriene om den post-industrielle byen.

4. Anerkjennelse gjennom deltagelse?

Hva betyr det å kunne delta i det offentlige rom, hva har det å si å være en anerkjent medborger eller samfunnssaktør? Det offentlige rom kan blant annet ha en stor betydning for identiteten. Bourdieu (Prieur og Sestoft 2006) skriver at alle har et behov for å få bekrefte seg på egen rett til eksistens, og for å skape en identitet kreves det et rom hvor en kan representere seg selv. For å få anerkjennelse og en rolle som medborger er det offentlige rom avgjørende sier Mitchell (2003). Det er i det offentlige rom individers og gruppens ønsker og behov kan bli sett. Offentligheten er et rom for anerkjennelse. Det er nærliggende å anta at noen mennesker ikke anerkjennes som medborgere på linje med andre, og at en eksklusjon fra det offentlige rom kan få en negativ påvirkning både på selvfølelse og livskvalitet.

På et seminar arrangert av sosiologforeningen i Oslo la Terje Wessel frem metaundersøkelser som omhandlet mangfold i forhold til integrasjon (Byutvikling i Oslo 2008). Han fortalte om hvordan det i lange tider har vært en debatt i forskningsmiljøer om hvorvidt mangfold skaper integrasjon. Det kan se ut til at mangfold i seg selv ikke skaper integrasjon. Ved stort mangfold lever de enkelte grupperingene sammen med hverandre, men i egne enklaver. Wessel sier at undersøkelser viser at om mangfold ikke frembringer økt samhandling skaper det likevel i mange tilfeller en større grad av toleranse overfor andre. Det skaper en tilpassning til det anomale. Altså, jo større mangfold det er i det offentlige rom, jo større aksept kan det fremme for det som er annerledes i rommet. Om dette stemmer i tilfellet med de rusavhengige i det offentlige rom, hvilken betydning dette kan ha for dem og deres rolle som samfunnsaktører og medborgere, og hvilken påvirkning dette igjen kan ha for livskvaliteten deres skal jeg søke å finne svar på de neste fire årene.

Litteraturliste:

Aftenposten 1.6.2008 s. 5: "Pusher street ved Akerselva".

Brennpunkt 5.10.2004. "Jaget". Nrk-produksjon.

Byutvikling i Oslo (2008). Innledning v/Terje Wessel. Medlemsmøte i Norsk Sosiologforening 3.4.2008.

Dagsavisen 26.4.2008 s.24: "Kom mai du skjønne milde".

Doherty, Joe, Volker Busch-Geertsema, Vita Karpuskiene, Jukka Korhonen, Eoin O`Sullivan, Ingrid Sahlin, Antonio Tusi, Agostino Petrillo, Juliana Wygnanska (2008):

"Homelessness and exclusion: Regulating public space in European cities." I: *Surveillance and society*. Vol. 5 (3) 2008.

Douglas, Mary (1997): *Rent og urent – en analyse om forestillinger omkring urenhet og tabu*. Oslo: Pax Forlag AS.

Eisner, Manuel (1993): "Policies towards open drug scenes and street crime: The case of the city of Zürich". I: *European Journal on Criminal Policy and Research*. Volume 1, number 2. Springer Netherlands.

Frantzsen, Evy (2005): *Narkojakt på gateplan: Om politikontroll av narkotika på Vesterbro*. Doktorgradsavhandling. København: Københavns Universitet.

Franzén, Mats (2002): "A Weird Politics of Place: Sergels Torg, Stockholm (Round One)". I: *Urban Studies* 39:7.

Grytnes, Regine (2003): "Policing a drug scene – strategies, practices and dilemmas". I: *Regulating drugs – between users, the police and social workers*. NAD publication No. 43, s. 53-62.

Lied, Camilla (2005): *Gata som arbeidsplass. Tiggarar og gateartistar sett frå deira synsvinkel*. Mastergradsavhandling. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Lomell, Heidi Mork (2006): "Kriminalpolitikkens rekkevidde i det offentlige rom". I: *Nordisk*

Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Nr. 3, s. 274-289

Lomell, Heidi Mork (2007): *Selektive overblikk. En studie av overvåkningspraksis.* Oslo: Universitetsforlaget.

Mitchell, Don (2003): *The right to the city.* New York/London: The Guilford Press.

Olsen, Hilgunn og Astrid Skretting (2006): *Ingen enkle løsninger: evaluering av Tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum.* SIRUS-rapport nr 2.

Prieur, Annick og Carsten Sestoft (2006): *Pierre Bourdieu: En introduktion.* København: Hans Reitzels Forlag.

Puhakka, Olli (2005): *Misbrukare på Segels torg 2005.* FoU-rapport 2006:1. Forsknings- och Utvecklingsenheten, Stockholms Stadsledningskontor

Puhakka, Olli (2004): *Öppna drogmarknader i Stockholm.* Förstudie. Preventionscentrum Stockholm – Precens.

Renn, Heinz og Kurt-Jürgen Lange (1996): *Urban districts and drug scenes: a comparative study on nuisance caused by "open" drug scenes in major European cities.*

Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2006): *Gatekapital.* Oslo: Universitetsforlaget.

Snerthingdal, Mette Irmgard (2007): *Kalkulerende kjettringer eller offer for omstendighetene?*

En kvalitativ studie av heroinomsetningens utvikling og aktører. SIRUS rapport nr. 1/2007. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Hur viktig är fotbollen för fotbollshuliganismen? En skandinavisk betraktelse.

Green, Anders

Kriminologiska Institutionen, Sthlm Uni / Polishögskolan, Solna

En inledande blick mot England

Att England är ett föregångsland inom fotbollen är de flesta överens om. Inte minst har vi i Skandinavien tagit del och inspirerats av den engelska fotbollen då det under det sena 1960-talet började visas engelsk fotboll i TV varje lördagseftermiddag under vinterhalvåret. Följaktligen skapades ett intresse för engelsk fotboll, där många även skaffade sig personliga favoritlag. Utöver fotbollen i sig har även den engelska läktarkulturen, med hög stämning och sånger, inspirerat den skandinaviska fotbollskulturen. Jönsson & Kuick framhåller att framväxten av de svenska supporterklackarna under 1970-talets senare del till stor del bestod av personer som vuxit upp med engelsk fotboll på lördagarna.⁷⁸ Dock finns det en annan del som också är intimt förknippad med ett engelskt publikbeteende - fotbollshuliganismen, som ofta benämns '*the English disease*'.⁷⁹ Ett tydligt exempel på fotbollshuliganismens genomslagskraft och ”egna liv” är att det inte föreligger ett givet samband mellan stora och framgångsrika klubbar och fotbollsrelaterade problem. Klubben Millwall från sydöstra London har aldrig varit särskilt framgångsrik fotbollsmässigt, men dess väldsamma anhängare – ofta kopplade till namnet ”Bushwhackers” – har gjort sig välkända för sin farlighet och räknas i regel upp bland pionjärerna inom mer organiserad fotbollshuliganism.⁸⁰ Utifrån detta leds förklaringarna bakom fotbollshuliganismen till viss del bort från fotbollen i sig. Istället fokuseras den samtida samhälleliga kontexten och dess utveckling.⁸¹ Trots att fotbollen blivit allt mer internationaliserad och kommersialiseringen finns det fortfarande ett starkt, nästan religiöst, identitetsskapande med klubbmärkena i fokus. Eller är det snarare varumärken, som symboler för livsstil och konsumtionsmönster?⁸² Kring fotbollen har också ett betydande säkerhets- och kontrollarbete utvecklats, som en tydlig konsekvens Hillsborough-katastrofen 1989 då 96 personer klämdes till döds. Den följande utredningen, benämnd Taylor-rapporten, ledde till ökade säkerhetskrav på klubbarna. Krav som måste uppfyllas för att få behålla elitlicensen. Exempelvis har arenornas läktare numer överlag bara sittplatser och är helt och hållet TV-övervakade. Detta har lett till kraftigt höjda biljettpriiser och att en lokal arbetarklassbaserad ståplatspublik trängts undan. Alla traditioner till trots – fotbollen är föränderlig.

⁷⁸ Jönsson & Kuick (2005) Se även Hognestad (2004) gällande Norge.

⁷⁹ T.ex. Perryman (2001) samt Larsen (2004).

⁸⁰ Back, Crabbe & Solomos (2001).

⁸¹ I den s.k. Leicester-skolan (bl.a. genom Williams; Dunning; Murphy) fokuseras ett klassperspektiv, där en alienerad, frustrerad och hårdför arbetarklass ses som fundamentet för fotbollshuliganismen. (Se bl.a. Frostick & Marsh (2005) samt Bodin, Robène & Héas (2005)).

⁸² Dahlén (2005).

Att definiera fotbollshuliganism

Trots decennier av rapportering om fotbollshuliganism är en ständigt återkommande fråga vad man egentligen avser när man använder begreppet. Allvarliga händelser vid fotbollsmatcher, med ett flertal omkomna, har ibland, åtminstone initialt, tolkats i termer av huliganproblematik, men det har varit rena olyckshändelser; t.ex. Bradford-branden 1985 eller läktarkollapsen i Bastia 1992.

Bland andra Christensen och Andersson & Radmann diskuterar definitionsproblematiken och menar att huliganism fungerar som ett samlingsbegrepp på en mängd beteenden, med olika syften och metoder. Det kan innefatta allt ifrån skadegörelse och inkastade föremål på planen till planerade gängslagsmål på icke matchdagar och hotelser mot ”egna” spelare.⁸³ Vidare är det inte givet att en huligan ägnar sig åt alla former av huliganism.

Respondenterna var överens om att huliganismen är föränderlig och under ständig utveckling, vilket inte minst kommunikation och exponering på Internet bekräftar. Det är av stor betydelse att skilja mellan matchtröjkladda medlemmar i supporterföreningar och grupperingar av huliganer, ofta benämnda firmor. De senare har anammat en egen stil och kultur – casual – där dyrbara märkeskläder ersatt klubbens matchtröjor och halsdukar. Bilden av en huligan som en ölberusad bärssärk i matchtröja är alltså passé, för man vill gestalta stil och klass. Dessa casuals beskrivs bland annat av Armstrong som bestående av ett slags välklädd och anonymiserað urban elit, som hellre nyttjar kokain än öl. Våldsuppgörelserna sker bara mot likasinnade, är överenskomna och noggrant planerade, med god hjälp av mobiltelefoner. Uppgörelserna sker avskilt från arenorna, för att inte drabba allmänheten, och endast särskilt utvalda har access till att få visa sin hängivenhet genom att slåss med sin firma och ”för” sin klubb. Detta leder in Armstrong på att diskutera ett slags fotbollshuliganismens privatisering, och han menar vidare att då problemen försvann från arenorna blev myndigheterna ”tvingade” att på olika vis utvidga begreppet fotbollshuliganism.⁸⁴ Frågan som givet väcks är vilket som egentligen är viktigast – våld eller fotboll – och hur deras inbördes kausalitet ser ut. Handlar det fortfarande om fotbollshuliganism eller behöver huliganismen inte fotbollen?

Ett mediekonstruerat problem?

Det finns en parallell mellan fotbollshuliganism och de oroligheter som förekom i engelska badorter under det tidiga 1960-talet. Genom att ge problemen ett påfallande utrymme bidrog media snarast till att skapa och förstärka problemen. Cohen har ingående beskrivit detta och diskuterar det utifrån att media konstruerade bilderna av ”mods” och ”rockers” som samhälleliga fiender.⁸⁵ Inte minst blev förväntningarna på oroligheter höga vilket även ledde till rop på hårdare tag samt ökade möjligheter, för i synnerhet polisen, att utöva mer kontroll och striktare ordningshållande mot dessa samhällets utpekade fiender.

Inför de stora fotbollsevenemangen har liknande, ofta ryktesbaserade, mediedrev varit särskilt märkbara. Såväl erfarenheterna från VM i Italien 1990 som EM i England 1996 understryker detta,

⁸³ Christensen (2006) samt Andersson & Radmann (1998).

⁸⁴ Armstrong (1998). I diskussionen nämns dock att osynliggörandet med casualstil nog främst gäller allmänhetens uppfattning, för en huligan känns igen av polisen såväl på sin blick som sin gångstil. Flera supporterpoliser vidimerade också detta.

⁸⁵ Cohen (2002) Termen Cohen använder för att beskriva hur media såg på dessa grupper av ungdomar är ”modern folk devils”. Inom kriminologin diskuteras detta utifrån termen stämpling, som berör att problem konkretiseras och växer då man sätter etiketter på dem, vilka då fungerar likt självuppfyllande profetior.

vilket tydligt belyses av löpsedeltexten ”*Polisen förväntar sig ett världskrig på läktarna*”.⁸⁶ Fyra år senare, inför EM i Belgien/Holland tränades journalister och kamerateam som inför att arbeta i krigszoner och försågs med gasmasker på matchdagar.⁸⁷ En ny erfarenhet gjordes dock i samband med VM i Tyskland 2006 då media följe uppmaningen från arrangörerna att nedtona ”krigsrubrikerna”, vilket bedöms ha bidragit till ett lugnare evenemang.⁸⁸

Att problemen kring fotbollen fokuseras och förstärks via media har en inverkan på såväl fenomenet, dess utveckling som åtgärdsdiskussionen.⁸⁹ Respondenterna har också på olika sätt uttryckt medias möjligheter att påverka problemen kring fotbollen. De menade att det finns en risk att med övertydigt negativa beskrivningar och mycket uppmärksamhet konstrueras mer problem än vad som egentligen är fallet. Inte minst kan ett missriktat intresse väckas hos en potentiell, ofta yngre, fotbollspublik. Även om reportagen och artiklarna om huliganismen är starkt fördömande, har fenomenet och händelserna dock givits massmedial uppmärksamhet. Med fördömanden samt krav på allt strängare åtgärder finns risken att utpekade grupper stärks i sin mission, som kan skapa såväl hjältar som martyrer i huligankretsen. Kritik riktas alltså mot medieexponeringen, men samtidigt framfördes att censur snarast kan göra det mer lockande och spännande.

Ofräntkomligen kan det byggas upp förväntningar på oroligheter. Särskilt inför så kallade riskmatcher i de inhemska serierna är media alert och söker emellanåt i förväg nyheter om huliganism, som har en osviklig säljande förmåga.⁹⁰ Respondenterna framförde att journalisterna till stor del ändå blivit mer sansade i sin bevakning, och börjar förstå skillnaden mellan supporterförening och firma. Framöver borde de ändå tänka på att få sina ”huliganartiklar” inlagda under inrikesnyheter och inte på sportsidorna.⁹¹

I samband med mitt studiebesök i Oslo i december 2006 gavs ett bra exempel på det ovan nämnda. I en polisiär hotbildsanalys inför säsongen 2007 nämdes att flera av elitfotbollsclubbarna har tillhörande firmakonstellationer. Detta var en beskrivning som flera inom norsk fotboll och polis menade att de inte riktigt kände igen, men det blev både tidningsartiklar⁹² och diskussioner i TV. Problemen kring fotbollen gavs stor uppmärksamhet och medförde en tillfällig moralisk panik, eller krismaximering som var den formuleringen av de norska respondenterna genomgående använde.

Finns det fotbollshuliganism i Skandinavien?

I nästan protektionistiska ordalag ger Chaudary en bild av att fotbollshuliganism egentligen bara förekommer i England.⁹³ Han menar att det knappast ens är tänkbart i länder som bland annat Norge eller Sverige. Skulle det, mot förmoden, förekomma fotbollshuliganism i andra länder är det en smittoeffekt av att engelsmän varit på plats. Inför EM i Sverige 1992 gavs också massmediebeskrivningar av att engelska *huliganer*, tillsammans med tyska och holländska, är av en helt annan kaliber än svenska *bråkstakar*, där bara ordvalen tydliggör olika syn på problemen. Med dessa beskrivningar i minnet ökade naturligtvis förväntningarna på importerade och extensiva huliganproblem. Följaktligen ställdes höga krav på polisen som bland annat fick ny och mer

⁸⁶ Back, Crabbe & Solomos, (2001) (The Times 96-05-12).

⁸⁷ Poulton (2001).

⁸⁸ Presentation av polischefen Jürgen Mathies vid CEPOL-konferens (Bramshill, 2006-09-11).

⁸⁹ Frostick & Marsh (2005).

⁹⁰ Se t.ex. Armstrong (1998) samt Pollack (2001).

⁹¹ I SvD (2007-11-12) var artiklarna om dödsskjutningen av en Lazio-supporter i Italien placerade på sportsidorna, även den artikel som berörde problemens extrempolitiska sammanhang och förklaring. Samma dag var en artikel om bråk mellan bandysupportrar i Västerås placerad under inrikesnyheter.

⁹² T.ex. Dagsavisen (2006-12-02).

⁹³ Chaudary (2001).

stryktålig kravallutrustning. Denna över 15 år gamla debatt kantades även av rop på hårda tag och behov av skärpt lagstiftning.⁹⁴

I sin genomgång av fotbollshuliganismen i Europa menar Frostick & Marsh att Skandinavien ofta ses som en enhet.⁹⁵ En gemensamhet mellan länderna är att det är på klubbnavå problem kan förekomma, för landskamper är till största delen lugna arrangemang. Sett över en längre tid finns en intressant och ”nationalistiskt baserad” skillnad. Landskamper i både Danmark och Norge har varit viktigare än klubbfotbollen, medan det i Sverige i stort varit tvärtom – klubbfotbollen har setts som viktigare och följaktligen med en tidigare utvecklad klubbsupporterkultur. Detta bör ses i skenet av att både dansk och norsk klubbfotboll under senare år nått märkbart större framgångar än svensk klubbfotboll.

Vid ett skärskådande av de tre länderna konstateras att Norge är att betrakta som ganska problemfritt och att Danmark har upplevt vissa problem, trots att bilden av 80-talets ”roliganer” till viss del lever kvar. Vid dessa internationella betraktelser av Skandinavien är det främst svensk fotbollshuliganism som omnämns, som ändå bedöms befina sig på en lägre problemnivå i jämförelse med länder som Tyskland, England eller Italien. I en annan genomgång av europeisk fotbollshuliganism framhålls också Sverige, och särskilt uppgörelsen mellan två firmor i centrala Stockholm sommaren år 2002, då en person senare avled.⁹⁶

På det hela taget måste frågeställningen i rubriken besvaras med ett ”Ja, det finns fotbollshuliganism i Skandinavien” och det är i de tre huvudstäderna som problemen främst återfinns. I huvudsak är det inhemska angelägenheter, även om det ibland förekommer en del internationellt utbyte. En gemensam nämnare är att samtliga respondenter understryker att fotbollshuliganismen trots allt är en marginell företeelse. Det handlar om ett begränsat antal problematiska individer som ges en påfallande stor uppmärksamhet eftersom de förknippas med vissa fotbollsclubbar. En likhet mellan ländernas problematiska individer är att de till mycket stor del är av inhemsks härkomst och är en klassmässigt blandad skara.

Respondenterna sade att de företrädesvis använder begreppet problem- eller risksupporter istället för huligan, och för detta angavs två skäl. För det första är dessa individer till mycket stor del intresserade av fotboll, eller åtminstone klubben eller varumärket som de identifierar sig med, och kan inte bara avfärdas som våldsverkare. Det andra skälet är det konstruktivistiska perspektivet, då begreppet huligan inte bara kan vara negativt värdeladdat. I vissa kretsar kan det bekräfta eller förstärka en statusgivande identitet, gällande såväl individ som grupp. Begreppsdefinitioner, och användning av dem, har visat sig vara mycket centrala. Inte minst tydliggörs detta i samband med åtgärdsdiskussioner, avseende exempelvis specifik huliganlagstiftning eller nationella huliganregister. Vad eller vilka skall ingå och på vilka grunder?

Gällande litteratur om fotboll, fotbollspublik och fotbollsrelaterade problem är den engelska dominansen tydlig, men det finns ändå en del skandinavisk litteratur att tillgå. Högst summariskt märks en mer kriminologisk ansats från Sverige, med exempelvis Pettersson som diskuterar fotbollshuliganismen kring lagen i Stockholm utifrån perspektivet av kriminella nätverk.⁹⁷ I den danska litteraturen finns mer noterbara diskussioner om ungdomskultur inom supporterkulturen, som Larsen menar ofta missas då fokus främst ligger på våldet.⁹⁸ I litteraturen från Norge kretsar

---

⁹⁴ Svenskarna gestaltas t.ex. som ”tonåringar med identitetsproblem” i en tidningsartikel (Nilsson, 1993)

⁹⁵ Frostick & Marsh (2005).

⁹⁶ Brimson (2003). Brimson är sannolikt den ende som inte förbiser Finland i en diskussion om fotbollshuliganism i Europa. Dock är det en ringa omfattning. Istället framhålls ishockeyn som mer problematisk.

⁹⁷ Pettersson (2002). För ytterligare kriminologiska perspektiv; se även Munch (2004); Carlsson (2005).

⁹⁸ Larsen (2004).

det mestadels kring begreppet supporterkultur.⁹⁹ En intressant aspekt är den, i förhållande till Sverige, senare utvecklingen i Danmark och Norge. Det på 1980-talet förhärskande läktarvåldet kantat av fylleri och tumultartade bråk med polisen kan vara orsaken till att man i Sverige överlag fortfarande ”håller fast vid” och använder den våldsfokuserande termen huliganer. I både Danmark och Norge används vardagligt den mer kulturfokuserande termen casuals, som man bedömer inte är lika värdeladdad eller farlighetskonstruerande. Eller är detta ett slags bekräftelse på att i Sverige är våldet fortfarande det centrala?

Avseende supporter- och läktarkulturens utveckling i Skandinavien under de senaste 15 åren bör även de italienska influenserna nämnas. Utöver de starka visuella effekterna, s.k. tifon, med publiken som aktör, har den italienska importen också innefattat begreppet ultras, fristående supportergrupperingar med sina rötter i politiskt radikala kontexter.¹⁰⁰

Den skandinaviska utvecklingen – i korta ordalag Sverige

Genom såväl litteratur som intervjuer ses svensk fotbollshuliganism vara mest omfattande och våldsam, vilket kan vara en följd av att dess historik sträcker sig längst tillbaka. Den svenska utvecklingen består egentligen av två delar; Stockholm, som även är att betrakta som den skandinaviska fotbollshuliganismens ursprungs- och huvudstad, och övriga landet. Samtliga respondenter var överens om Stockholms betydelse för utvecklingen.

Det var under 1970-talets senare del som de engelska influenserna med en klackkultur började märkas Sverige. Främst var det i Stockholm där de tre supporterföreningarna Black Army, Bajen Fans och Blue Saints¹⁰¹ grundades år 1981, dock utan formella bindningar till ”sina” klubbar; AIK, Hammarby och Djurgården. De blev sina egna supporterföreningar, som en respondent träffande uttryckte det, där klackens match ibland blev viktigare än det som skedde på gräsplanen. Under dessa år kantades även ishockeyn av samma huliganproblem; våldsamhet mot polis, skadegörelse och fylleri.¹⁰² Det var vanligen vid eller inne på arenorna som dessa tumultartade scener utspelades och följaktligen var ”läktarvåld” det begrepp som mestadels användes.¹⁰³ Under dessa tidiga år av den svenska utvecklingen fanns även inslag av högerextremism och skinnskallar, som också går att spåra till en engelsk läktarkultur under föregående decennier.¹⁰⁴ Bland respondenterna var dock en generell uppfattning att läktarna i Sverige egentligen aldrig varit några stora politiska fästen, som t.ex. i Italien.

Under 1990-talet ändrade fotbollshuliganismen karaktär, och det var åter kring lagen från Stockholm casualkulturen märktes. Från de tumultartade bråken på och vid arenorna började huliganismen att distanseras mer från fotbollen och polisen var inte längre en given motståndare. Uppgörelserna skedde nu allt mer mellan firmor och mer organiserat bortom arenorna, i både tid och rum, och det förekommer emellanåt uppgörelser på matchfria dagar. Detta kan även ses i skenet av att säkerhetsarbetet inom stockholmsklubbarna började utvecklas under detta decennium, vilket därefter allt fler klubbar följt. Under samma period började supporterföreningarna idka s.k. self-policing genom att själva formulera tydligare regler och krav på sin verksamhet.¹⁰⁵ Detta ledde, lite

⁹⁹ Johansen (2002) samt Hognestad (2004).

¹⁰⁰ Jönsson & Kuick (2005) eller Joern (2006).

¹⁰¹ Blue Saints upphörde 1997. Istället grundades Järnkaminerna som idag är Djurgårdens officiella supporterförening.

¹⁰² En intressant aspekt är att ett större bråk mellan supportergrupper på en krog i Stockholm efter en ishockeymatch mellan AIK-Hammarby definierades i en tidningsartikel som ett ”fotbollsbråk” (SvD 2006-10-19).

¹⁰³ BRÅ:s rapport (1986:3) heter just ”Läktarvåld. Orsaker och åtgärder”

¹⁰⁴ Lowles (2001) eller Buford (1991).

¹⁰⁵ Chaudhary (2001) diskuterar de skotska landslagssupportrarna – The Tartan Army – som genom just self-policing avsevärt förbättrat både beteendena och sitt rykte.

förenklat, till ett slags vägskäl mellan ”organiserad supporter” eller ”utanförstående huligan”. Överlag skedde dessa skilsmässor under konsensus. Det var först framåt år 2000 som en förändrad, casualinspirerad huliganism började märkas på allvar i Göteborg och därefter i Skåne, i synnerhet i Helsingborg och Malmö. Några respondenter sade att de uppmärksammat casualklätta personer även i mindre svenska städer, men till största delen är svensk fotbollshuliganism ett storstadsfenomen.¹⁰⁶

I Öresundsregionen samverkar FC Köpenhamns och Helsingborgs IF:s huligangrupper, med en tydlig förskjutning österut.¹⁰⁷ I registret över lokala risksupportrar¹⁰⁸ hos polisen i Helsingborg fanns drygt tio danskar medan man inom Köpenhamns polis endast nämnde någon enstaka svensk. Respondenterna menade att det rör sig om att den svenska ”huliganligan” är tuffare samtidigt som både dansk polis och lagstiftning uppfattas som mer hårdförlig.¹⁰⁹ På frågan om lokalkonkurrenterna vid Öresund; Brøndby IF och Malmö FF, även lierat sig gavs överlag nekande svar, fast medvetenheten om denna risk var stor både inom klubbarna och polisen.

Danmark

De danska landslagssupportrarna – roliganerna – vann under 1980-talet internationellt erkännande, varav särskilt vid VM i Mexiko 1986. De tog samtidigt kål på en myt – bara för att det dricks mycket öl behöver det inte bli problem.¹¹⁰ Organiserad klubbsupporterverksamhet började emellertid ta form i Danmark i samband med att Superligaen, den högsta danska serien, grundades 1991 och gjorde dansk fotboll mer professionell.¹¹¹ Utvecklingen inom supporterverksamheten har varit omfattande och exempelvis uppgår antalet registrerade medlemmar i FC Köpenhamn till över 23 000. Joern diskuterar att då dansk supporterkultur utvecklades senare är de italienska influenserna mer tydliga än de engelska.¹¹²

Den danska utvecklingen dateras således uppskattningsvis tio år efter den svenska och kan även kopplas i tid till att den danska klubbfotbollen började nå internationella framgångar, t.ex. genom att Brøndby nådde semifinal i Europacupen 1991. Året därpå, 1992, gick de två köpenhamnska klubbarna KB och B1903 ihop under namnet FC Köpenhamn och blev genom detta en starkare utmanare till Brøndby i Köpenhamnsområdet. I denna tidiga danska historia var det en fredag i september 1994 – den svarta fredagen – som sågs som bekräftelsen på att fotbollshuliganism var ett faktum i Danmark. En match mellan FC Köpenhamn och Brøndby ledde till omfattande kravaller på arenan som sedan fortsatte i staden. Dessa derbyn framhålls fortfarande som de största riskmatcherna och där särskilt lokala tågstationer varit skådeplatser för uppgörelser.

En lika omtalad händelse i Danmark skedde i maj år 2000 då finalen i UEFA-cupen skulle spelas i Köpenhamn mellan engelska Arsenal och turkiska Galatasaray.¹¹³ Före matchen var det omfattande våldsamheter i centrala Köpenhamn och polisen fick göra akuta personalförstärkningar. Detta

¹⁰⁶ Andersson & Radmann (1998).

¹⁰⁷ Vid en större uppgörelse utanför Helsingborg i oktober 2007 mellan helsingborgare och stockholmare (utan att deras lag spelade mot varandra denna helg) deltog även ett större antal danskar.

¹⁰⁸ Kallad Särskild UtredningsRutin (SUR), ett polisiärt verktyg som kan användas för att t.ex. genomföra begränsade och specifika kartläggningar.

¹⁰⁹ I Danmark dömdes i november nio män, kopplade till FC Köpenhamns firma, som åtalats för planerat gängslagsmål. Domen, med villkorligt fängelse i 30 dagar, lär bli vägledande för framtiden.

¹¹⁰ Day Poulsen (2004) samt Davidsen et al (2006).

¹¹¹ Larsen (2004). Innan dess hette den högsta serien alldanskan.

¹¹² Joern (2006).

¹¹³ I april samma år hade två engelska Leeds United-supportrar knivhuggits till döds i Turkiet i samband med att Leeds skulle spela där. Supportrarna var inte ”kända huliganer” (Brimson, 2003)

fotbollsproblem kan kanske anses vara importerat, men bland de drygt 60 gripna var ungefär hälften danska medborgare, varav en del av turisk härförekomst.¹¹⁴

I den danska diskussionen nämns inte heller bara klubbar från Köpenhamn, för huliganliknande fangrupperingar återfinns också bland annat i Odense, Ålborg och Århus. De danska respondenterna nämnde ganska ofta de högerkrafter som återfinns bland casuals. Larsen diskuterar att olika fangrupperingar växer fram som en reaktion mot att supporterföreningarna är för korrekt och institutionalisera. Han framför vidare att dessa grupperingar alltför snabbt blir huligansklassade genom att de inte är officiella supporterföreningsmedlemmar.¹¹⁵

Danmarks supporterkultur är alltså mångfacetterad och tämligen föränderlig. Även den nostalgitiska bilden av roliganerna som fredliga och trivsamma kullkastades kanske för gott i juni 2007 då en berusad dansk man, iförd danska landslagets tröja, äntrade planen under EM-kvalmatchen mot Sverige vilket ledde till att Sverige tilldömdes segern då arrangemangets säkerhet befanns ha brustit. Denna händelse blev även internationellt mycket uppmärksammad och har också lett till rättsliga efterspel med skadeståndskrav på mångmiljonbelopp.

Norge

Likt Danmark är det genom åren främst på det norska landslaget som publikfokus legat. Norska landslagets hemmamatcher beskrivs som tillställningar med mycket publik som till iögonfallande stor del består av familjer. Hognestad diskuterar norsk supporterkultur utifrån en norm av att även ”älska motståndaren”. Vidare går det att söka förklaringen i den låga urbaniseringsgraden. Sett över en längre period framhålls de mindre orternas betydelse inom norsk fotboll, med ett slags konflikt, eller snarare rivalitet mellan ”stadsbor och bönder”.¹¹⁶ Enligt de norska respondenterna är det dock matcherna mellan Vålerenga och Brann som är de veritabla riskmatcherna. Vissa derbyn i Oslo bedömdes också kunna vara av riskkaraktär.

Trots att norska klubbar, likt de danska, nått vissa framgångar i Europa har inte en europeisk huliganism smittat av sig i Norge. I stort var de norska respondenterna eniga gällande att de norska fotbollsrelaterade problemen är begränsade och att en casualinspirerad huliganism har högst existerat i tre års tid, trots ett långvarigt engelskt fotbollsinflytande. Respondenterna i Lilleström menade att det exempelvis inte går att vara osynliggjord casual där, för staden är för liten för urbana elitstyrkor och möjligheten att vara anonym är obefintlig.

Aurstad menar att den norska fotbollshuliganismen är av mindre omfattning och mindre allvarlig än både den danska och den svenska. Samtidigt framhåller hon att dessa skandinaviska grannländernas utveckling bör ses som indikatorer på möjlig problemutveckling för Norges vidkommande.¹¹⁷ Det nämnades att huligangrupper på resa emellanåt ändå hamnar i slagsmål mot lokala, ej fotbollsklubbsanknutna grupperingar. Det påminner mer om helgernas krogbråk med grupper av unga män, konstaterade några respondenter.

Avseende fotbollsrelaterade problem i Norge är det inte ett omfattande våld som diskuteras. Istället omnämns oftare racism och högerextremism och exempelvis har Vålerenga tidigare drivit ett projekt mot racism. De norska respondenterna menade överlag att dessa problem förekommit, men att de inte bör ges alltför stora proportioner. Breines gör ett försök att jämföra Vålerengas

¹¹⁴ Rasmussen & Havelund (2007) eller Joern (2006). En supporterpolis i Köpenhamn menade att detta tillfälle blev en ”väckarklocka” för dem. Vidare framhöll han att, trots förväntningarna, var det inte engelsmännen som var värst vid detta tillfälle.

¹¹⁵ Larsen (2004).

¹¹⁶ Hognestad (2004) lyfter fram en historisk rivalitet mellan Viking Stavanger och Bryne, två klubbar på den norska västkusten.

¹¹⁷ Aurstad (2005) Däremot bedömde en av de norska poliserna att skillnaden i fotbollsrelaterade problem mellan Norge och Sverige i nuläget går att jämföra med skillnaden mellan Sverige och Italien.

fotbollssupportrar, tillhörande supporterföreningen Klanen, med motorcykelgäng och nynazister med utgångspunkten att samtliga tre grupperingar upprör det etablerade samhället. Dock finner hon att det inte fungerar att ”sätta likhetstecken” mellan dem.¹¹⁸ I sammanhanget bör det nämnas att Klanen har cirka 14 000 registrerade medlemmar.

Ytterligare en förklaring till att dessa problem inte är så omfattande i Norge kan vara polisens fridsamma framtoning.¹¹⁹ Polisen är alltid obeväpnad och arbetar utan kravallutrustning, vilket kan ställas i kontrast till exempelvis den svenska polisens strategier genom åren.¹²⁰

Fotbollshuliganismens motkrafter

I samtliga tre länder är det två aktörer som är tydligast i arbetet kring de fotbollsrelaterade problemen – polisen och fotbollsklubbarna. I Danmark och Sverige finns ett etablerat och rikstäckande system med supporterpolisverksamhet, som medfört att man har god kännedom om ”sina” risksupportrar. I Norge menar man att det generellt inte finns tillräcklig grund för ett sådant arbetsupplägg. Utöver supporterpoliser finns ofta de ”klassiska kommanderingarna” med kravallutrustade poliser, vars taktik samtliga menade skall vara avvaktande.¹²¹ I detta sammanhang bör nämnas att Sverige under senare år tagit intryck av Danmark avseende polistaktisk utveckling vid särskilda händelser. Inom de tre ländernas polisorganisationer har man under det senaste året genomfört vissa organisatoriska förändringar i syfte att få ett helhetsperspektiv på problemen och åtgärderna.

På flera platser i Norge fungerar poliser som säkerhetsansvariga vid de lokala fotbollsklubbarna på frivillig basis och på sin fritid, men detta system bedömdes behöva åtgärdas då det kan leda till juridiska rollkonflikter. Som ett steg i en professionell utveckling inrättade klubben Lilleström under 2007 en tjänst som säkerhetsansvarig.¹²² I Danmark och Sverige har professionaliseringen av säkerhetsarbetet inom fotbollsklubbarna överlag nått längre. I Sverige har exempelvis några klubbar anställt personer med polisiär bakgrund som säkerhetsansvariga, vilket är mycket vanligt förekommande i England. De säkerhetsansvariga framhöll dock mot eftertryck att deras arbete handlar om så mycket mer än endast represiva åtgärder mot huliganproblemen, som till stor del ändå inte sker på arenan. Det är arenan, publiken och arrangemangets säkerhet som är deras område.

I samtliga tre länder diskuterades frågan gällande enhetlighet avseende hur man skall arbeta vid fotbollsmatcher. Det som efterfrågades var enhetliga, nationella direktiv för vad som gäller vid matcher i de högsta serierna. I denna kritik, riktad mot de inhemska fotbollsförbunden, framfördes behoven av nationellt säkerhetsansvariga. En oklarhet gällde gränsdragning mellan klubbens och polisens ansvar beträffande arenan. I Danmark var samtliga respondenter noggranna med att understyka att de endast pratade om sina egna sätt att arbeta, då utformningen av arbetsrutiner och mandat var olika över landet.

Supporterföreningarna menade unisont att de ägnar sig åt supporterverksamhet för sina medlemmar riktad mot laget, och inte åt huligankontrollerande åtgärder. I arbetet med ordningshållandet kring matcher skall supporterföreningarna inte förringas, gällande exempelvis ”inskolning” av ny publik eller self-policing vid behov. De sade sig samarbeta med sina supporterpoliser och klubbar gällande sin logistik inför matcherna; hur många bussar, vilken pub går de till etc. Dock driver de tre stora stockholmslagen och deras respektive supporterföreningar ett

¹¹⁸ Breines (2002).

¹¹⁹ Frosdick & Marsh (2005) samt Aurstad (2005).

¹²⁰ Se t.ex. Torstensson (1993) eller BRÅ (1986).

¹²¹ O'Neill (2005) fördjupar diskussionen om de olika polisiära rollerna vid fotbollsmatcher.

¹²² Mannen som fick tjänsten hade arbetat med säkerhetsfrågor hos Lilleström på frivillig basis under de senaste nio åren och deltog i denna studie som respondent för klubben.

brottssförebyggande projekt riktat mot grundskolor i området – Fotbollsalliansen – med syfte att bejaka en positiv supporterkultur och motverka intresse för huliganism.¹²³

Lagstiftning och åtgärder

Även om flertalet länder inte kommer i närheten av omfattningen av de engelska problemen vänds blickarna ofta mot England gällande såväl fotbollens problembilder som dess åtgärder. En viktig ingång för jämförelser är att i England är det individer, inte klubbar, som lagstiftningen fokuserar. Samtidigt har klubbarna tagit över ordningshållandet på arenorna utifrån devisen "*higher profile stewarding and lower profile policing*",¹²⁴ samt ett väl utbyggt system med kameraövervakade läktare (CCTV). Genom den senaste och strängaste lagen; Football Disorder Act (2000), framförs att man slutligen fått kontroll över problemen.¹²⁵ En del i detta arbete är tillåtelse att upprätta nationella huliganregister, vilket särskilt diskuteras i Danmark.¹²⁶ Frågan om nationella register har även varit aktuell i Sverige.

Respondenterna menade att ytterligare förbud och kraftiga restriktioner av generell karaktär, t.ex. ålderskrav¹²⁷, sällan är lösningen. Istället för nolltolerans och exkluderande åtgärder mot publiken är det centrala att finna en balans mellan å ena sidan ordning och säkerhet och å andra sidan lidelse och engagemang.

Av de nordiska länderna är det företrädesvis i Sverige som man försöker ta till sig de engelska erfarenheterna i åtgärdsarbetet. Det är även bara i Sverige som det sedan år 2005 finns en lag avseende tillträdesförbud vid idrottsarrangemang, emellanåt lite vanvördigt kallad "huliganlagen". Detta tillträdesförbud, som beslutas av åklagare, kan som längst vara i tolv månader, dock med möjligheter att förlänga det ytterligare tolv månader. Vid överträdelse kan böter utdömas eller fängelse i högst sex månader. Respondenterna menade överlag att lagen var väollovlig, men att den är för omständlig för att vara riktigt effektiv.¹²⁸ Svårigheten med att tillskapa en "huliganlagstiftning" är att ringa in vilka gärningar som skall ingå samt var och när de skall vara begångna för att lagen skall vara applicerbar.

Från i synnerhet norskt, men även danskt, håll menades generellt att deras respektive problem i nuläget inte påkallas särskild lagstiftning. De menade att deras lagar gällande misshandel, skadegörelse, allmänfarliga beteenden etc. är användbara. Samtidigt finns det i alla tre länder en arrangörsrätt, som ger arenaägaren möjligheter att utestänga individer. Respondenterna menade att man dock bör akta sig för att skapa inflation i avstängningar genom alltför nitisk lagtolkning. Vidare var man överlag negativt inställt till livstids arenaavstängning, då det sågs som viktigt att ge individen en ny chans. Inom Vålerenga bedriver man "återinskolning" på läktarna för individer som varit avstängda, under handledning av medlemmar i supporterföreningen Klanen.

I både Danmark och Norge finns möjligheterna att, genom ett lagrum i polislagen, omhänderta en person 4-6 timmar i förebyggande syfte. Denna möjlighet utnyttjas inte i så hög utsträckning, då

---

¹²³ Projektet sker i samarbete med Fryshuset, en statsfinansierad verksamhet för olika ungdomsfrågor. Tidigare har olika liknande brottsförebyggande arbeten också bedrivits; t.ex Projekt Supporter, som deltog i ECPA (European Crime Prevention Award) år 2003. En liknande verksamhet kommer också att påbörjas i Göteborg.

¹²⁴ Se t.ex. Green (2006) Devisen är tagen från Taylor-rapporten som följde efter Hillsborough-katastrofen 1989.

¹²⁵ Samtal med ledningen för Football Policing Unit (FPU) i London. För en genomgång av brittisk fotbollslagstiftning och dess utveckling se t.ex. O'Neill (2005).

¹²⁶ Rigspolitiet (2006).

¹²⁷ Armstrong (1998) nämner att manlig publik under 16 år utan vuxet sällskap inte släpptes in på en del arenor under några perioder under 1970-talet i England.

¹²⁸ Under år 2007 påbörjades en översyn av lagen, för att möjligen kunna bli mer användbar genom att exempelvis även polisen kan ansöka om ett tillträdesförbud, vilket det i dagsläget endast är klubben som kan göra.

förväntringarna på frihetsberövanden ökar och risken är påtaglig att våldet onödigvis eskalerar, resonerades det. Vidare är det resurskrävande, då man tvingas lämna den yttre tjänsten och sätta sig för att fylla i en mängd formulär, som en dansk polis uttryckte det. Vid ett tillfälle utnyttjades möjligheten i Oslo och då omhändertogs 28 risksupportrar, vilket sades ha fungerat väl. I Sverige efterfrågade några av supportapoliserna en möjlighet att göra proaktiva massomhändertaganden och inte endast avvisa eller göra avlägsnanden. I samband med en match i Stockholm använde polisens komenderingschef möjligheten att med buss avlägsna 24 riskupportrar. Ärendet ledde ända till en prövning i Högsta Domstolen där dock komenderingschefen friades – gruppen hade inte avlägsnats för långt från platsen för omhändertagandet, så åtgärden innebar inte ett för stort ingripande.¹²⁹

Avslutande reflektioner

Sammanfattningsvis har samtliga tre länder influerats av den engelska fotbollen som på lördagseftermiddagarna fyllde de skandinaviska TV-rummen under ett par decennier. Engelsk fotbollspublik, eller mer korrekt - delar av den, har även gjort sig illa beryktad och förstärkta av en okänd massmedia har fotbollshuliganismen kommit att bli synonym med engelskhet. Nu kan ju inget av de skandinaviska länderna mäta sig med England, men fotbollshuliganismen och en upprörd massmedia, har i olika hög utsträckning gått på skandinavisk export.

En ständigt återkommande fråga i de flesta länder är om fotbollen egentligen är en förutsättning för huliganismen. Med ett privatiserat och från fotbollen distanserat våld, i både tid och rum, kan man konstatera att en renodlad huliganism kan leva sitt eget liv. Däremot återförs det till fotbollen då huliganerna, som ofta är hängivna klubbsupportrar, besöker matcherna och får polisens och säkerhetspersonalens blickar riktade mot sig. Åtminstone än så länge, för respondenterna nämnde emellanåt att bland nya, yngre huliganer var fotbolls- och klubbintresset mer tveksamt. Med en sådan utveckling förefaller alltså fotbollen att bli mindre viktig för huliganismen. Eller är huliganismen på väg tillbaka till arenorna för att återta fotbollen som sin domän?

Det är inte bara huliganismen som utvecklas, utan det gör även åtgärderna som ofta har engelskt påbrå. Den pågående professionaliseringen av säkerhetsarbetet inom klubbarna är till viss del en följd av huliganismen, eller bilden av den. Den viktigaste erfarenheten av att arbeta mot huliganism är att inte överdramatisera problembilden eller definiera all fotbollspublik som potentiella våldsverkare. Polisiärt vapenskrammel, mängder av förbud och nolltolerans har sällan visat sig vara mirakelmediciner då det snarast skapat ett spänt klimat kring matcherna. För att citera en respondent gäller det att arbeta mot de fataliga huliganerna och med de många supportrarna, för samtliga respondenter är överens om publikens betydelse för en positiv fotbollslevelse.

---

¹²⁹ NJA 2005:44, Rättsbanken (2007-02-02).

Litteraturlista

Andersson, T. & Radmann, A. (1998) 'Från gentleman till huligan? Svensk fotbollskultur förr och nu.', Brutus Östlings Förlag Symposion, Eslöv

Armstrong, G. (1998) 'Football hooligans. Knowing the score', Berg, Oxford

Aurstad, E. (2005) 'Uønskede holdninger og handlinger i norsk fotbal. Med hovedvekt på rasisme og voldstendenser.', Institutt for kriminologi og rettssociologi, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo

Back, L., Crabbe, T. & Solomos, J. (2001) 'The changing face of football. Racism, identity and multiculturalism in the English game', Berg, Oxford

Bodin, D., Robène, L. & Héas, S. (2005) 'Sport and violence in Europe', Council of Europe Publishing, Strasbourg

Breines, E. M. I. (2002) 'Klanen – en identitet? Likhetstrekk mellom Klanen, bikere og nynazister?', Institutt for kriminologi og rettssociologi, Oslo Universitet

Brimson, D. (2003) 'Eurotrashed', Headline Book Publishing, London

BRÅ (1986) 'Läktarvåld. Orsaker och åtgärder', Utredningsrapport 1986:3, Stockholm

Buford, B. (1991) 'Bland huliganerna', Pocky, Stockholm

Carlsson, S. (2005) 'Stor – stark – slåss. En studie av maskulinitetsskapande inom fotbollssupporterkulturen', C-uppsats, Kriminologiska Inst., Stockholms Universitet

Chaudhary, V. (2001) 'Black, brown, blue and white army', i Mark Perryman (red), 'Hooligan wars. Causes and effects of football violence', Mainstream Publishing Company, Edinburgh

Christensen, M. (2006) 'Hård kamp om bolden – nye perspektiver på den danske supporterkultur.', Social Kritik 106/2006: 82-95

Cohen, S. (2002) [1972] 'Folk devils and moral panics: the creation of mods and rockers', Routledge Taylor & Francis Group (3:e upplagan), Oxford

Dahlén, P. (2005) '*Fotbollsfans i televisionsåldern*', www.idrottsforum.org

Davidsen Ries, M., Wibe Gustafsen, J., Troung Hai Nguyen, H., Reinhardt, N. & Howard Svendsen, T. (2006) '*Hooliganisme*', Den humanistiske Basisuddannelse (Humbas), Roskilde Universitetscenter

Day Poulsen, H. (2004) '*Fanatikere. Når mennesker bliver ekstreme*', Forlaget Documentas, Hellerup

Frostick, S. & Marsh, P. (2005) '*Football hooliganism*', Willan Publishing, Cullompton

Green, A. (2006) '*Ert jobb – vår hobby! Om ordningshållning och huliganism kring svensk fotboll.*', Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet

Hognestad, H. (2004) '*Norway between Bergen and Middlesbrough: Football identities in motion*', Norges Idrettshøgskole, Oslo

Joern, L. (2006) '*Homo fanaticus – passionerede fodboldsupportere*', Forlaget Bavnebanke, Slagelse

Johansen, V. (2002) '*Vi er Vål’enga. En studie av mening og identitet blant medlemmer av Klanen, Vålerengas uavhengige supporters klubb*', Norges Idrettshøgskole

Jönsson, R. & Kuick, A. (2005) '*Publikkultur och ordningsförhållanden i svensk fotboll säsongen 2004*', Riksidoftsförbundet, Stockholm

Larsen, M. (2004) '*Hooliganisme i Danmark – en sociologisk undersøgelse af hooliganisme i Danmark*', Aalborg Universitet

Lowles, N. (2001) '*Far out with the far right*', i Mark Perryman (red), 'Hooligan wars. Causes and effects of football violence', Mainstream Publishing Company, Edinburgh

Munch, A. (2004) '*Beskrivning av fotbollshuliganers kriminella karriärer – Studie av personer som av polisen identifierats för supporterbråk i Stockholms län.*', C-uppsats, Kriminologiska Inst., Stockholms Universitet

Nilsson, A. (1993) '*Poliser och huliganer i dagspress*', i Torstensson (red), 'Vanliga spel – vänliga metoder. En utvärdering av polisens arbete under EM i fotboll 1992', RPS Forskning 1993:1, Solna

O'Neill, M. (2005) '*Policing football. Social interaction and negotiated disorder*', Palgrave Macmillan, Basingstoke

Perryman, M. (2001) '*Hooligan wars*', i Mark Perryman (red), 'Hooligan wars. Causes and effects of football violence', Mainstream Publishing Company, Edinburgh

Pettersson, T. (2002) '*Tre aspekter på brottsliga nätverk: Supporterbråk, etnicitet och genus*', Kriminologiska Inst., Stockholms Universitet

Pollack, E. (2001) '*En studie i... Medier och brott*', Institutionen för journalistisk, medier och kommunikation (JMK), Stockholms Universitet

Poulton, E. (2001) '*Tears, tantrums and tattoos, framing the hooligan*', i Mark Perryman (red), 'Hooligan wars. Causes and effects of football violence', Mainstream Publishing Company, Edinburgh

Rasmussen, K. & Havelund, J. (2007) '*Forebyggelse af fodboldsoptøjer – et litteraturstudie*', Aarhus Universitet

Rigspolitiet (2005) '*Rapport om bekæmpelse af hooliganisme i Danmark*', Styregruppen vedrørende efterforskningstøttecentrene samt grænseoverskridende, organiseret kriminalitet

Torstensson, M. (red) (1993) 'Vanliga spel – vänliga metoder. En utvärdering av polisens arbete under EM i fotboll 1992', RPS Forskning 1993:1, Solna

Övriga källor

Dagsavisen 2006-12-02

NJA 2005:44, Rättsbanken, www2.infotorg.se (2007-02-02)

Svenska Dagbladet (SvD) 2006-10-19 o 2007-11-12

Presentation av polischefen Jürgen Mathies vid CEPOL-konferens (Bramshill, 2006-09-11)

Arbeidsgruppe VI – Controlling public space II

Salemmarschen – Framväxt, utveckling och framtid

Pettersson, Helena

Bakgrund

Salemmarschen, en högerextremistisk marsch som sedan starten år 2000 har genomförts varje år, är idag anledningen till Sveriges största årligt återkommande poliskommendering. Marschen genomförs i stockholmsförorten Salem till minne av dödsmissshandeln på den då 17-årige Daniel Wretström. Mordet beskrevs i media som ett bråk mellan ett invandrargäng och den vit-maktsympatiserande Wretström, vilket resulterade i att Wretström kom att uppnå martyrstatus inom vit makt-miljön.¹³⁰ Salemmarschen fick snabbt ett starkt genklang och spelar idag en stor roll för såväl höger- som vänstersidan.

Höger- och vänsteraktivism tar, inte bara genom Salem, en stor del av polisens resurser i anspråk. Varje år återkommer ett flertal särskilda händelser där båda grupperingarna på olika sätt är involverade. Samtliga dessa händelser kan ses som en sammanhängande kedja i form av att vara såväl förberedelse som efterspel till varandra. Salem har i denna kedja hittills kommit att vara höjdpunkten varje år, men även nationaldagen den 6 juni har nu börjat erövra en liknande status i form av den högerextremistiska Folkets Marsch.

Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten har i första hand varit att studera Salemfenomenets framväxt, utveckling och framtid. För att skapa en grundförståelse för Salemfenomenet och liknande händelser har rapporten inletts med ett resonemang kring vad som skulle kunna tänkas driva de i händelserna involverade grupperingarna, likväl vad som skapar och håller dem samman.

Salemmarschens framväxt har också satts i relation till den utveckling som vit makt-miljön respektive den vänsterautonoma miljön genomgått under 2000-talet. Detta för att studera faktorer och mekanismer som kan tänkas påverka marschens utfall. Även den polisiära utvecklingen har tagits hänsyn till i rapporten som en påverkansfaktor till gruppernas agerande i samband med konfrontationer.

Metod och Material

Material som används till rapporten är förutom skriftligt material, såsom polisiära rapporter, erfarenhetsberättelser och hotbildsbedömningar, litteratur och forskningsrapporter inom ämnet och tidningsartiklar, även den kunskap och kompetens inom området som besitts av polisanställda som aktivt arbetat med dessa miljöer under en längre tid.

---

¹³⁰ Bl.a. artiklar från <http://expo.se> samt Fredrik Eriksson (2004), *Den gode, den onde, den osynlige*, Linköpings Universitet, Norrköping s. 16 ff. och polisiärt material.

Materialet har bearbetats för att skapa en kronologiskt tydlig linje där utmärkande drag eller gemensamma nämnare har satts i fokus, för att om möjligt uttyda olika mönster och sammanhang. Studien är gjord år 2006 och baseras därför på material fram till och med år 2005.

Forskningsgenomgång

Drivkraften

Konflikten kring Salemmarschen kan sägas grunda sig i grundläggande ideologiska skillnader mellan marschens organisatörer och de som demonstrerar och agerar mot den. Dessa grupper representerar var sin ytterlighet på den politiska skalan. Detta gör grupperna till antagonister i merparten av samhällets politiska frågor och i den världsåskådning ideologierna bygger på. Konflikterna gällande Salemmarschen kretsar till största del kring en av dessa värderings-motsättningar, dock en grundläggande sådan, racism och fascism.

Salemfonden, vilket är ett samlingsnamn för en rad högerextremistiska organisationer, står sedan 2002 som officiell arrangör av Salemmarschen.¹³¹ De högerextremistiska sympatierna grundar sig i en tanke på extrem nationalism där nationalstaten, den svenska kulturen och familjeideatet värderas högt. En följdreaktion på detta grundideal blir främlingsfientlighet där invandrare och andra kulturer sägs urholka det svenska idealet. Vit makt-tanken som rymmer under det högerextremistiska budskapet vill också sätta den vita ariska rasen över andra folkslag. Det finns ett flertal högerextremistiska organisationer och partier som sträcker sig olika långt på denna högerextremistiska skala och också i sin tro på den demokratiska processen. Under Salemmarschen samlas de dock under de rasistiska och främlingsfientliga värderingar som kännetecknar merparten av de högerextremistiska organisationerna, såväl parlamentariska som utomparlamentariska.¹³²

De främsta motståndarna till Salemmarschen, och de som aktivt protesterar, är grupperingar ur den vänsterautonoma miljön. Detta motstånd har under de senaste åren manifesterats på olika sätt med allt från lugna tillståndsgivna demonstrationer till direkta försök att attackera Salemmarschen och dess deltagare. Den vänsterautonoma miljön vilar till stor del på en frihetlig socialistisk ideologi där såväl anarkism som syndikalism kan sägas ingå. Enligt detta ideologiska tänkande bör statsmakten avsättas för att överläta makten åt folket. Så kallad lokal direktdemokrati eller arbetarmakt anses att föredra istället för den förtryckande och fascistiska staten. Klassamhället ska på detta sätt utrotas och därigenom framhävs också människans lika värde. Detta tänkande står i direkt motsats till högerextremismens nationalstatsideal. Precis som inom vit makt-miljön finns det inom den vänsterautonoma miljön såväl parlamentariska som utomparlamentariska grupper, där det även finns inslag av revolutionärer som anser att väpnad kamp är den enda möjligheten till ett förändrat statsskick.¹³³

Motsättningarna mellan grupperna blir tydliga vid tillfällen som Salemmarschen då de även fysiskt befinner sig på varsin sida av mittlinjen, i det här fallet representerat av polisen. Trots de fundamentalt olika värderingar grupperna representerar kan de tyckas lika i sitt utanförskap.

För att förklara kriminalitet och det kriminella beteendet finns en rad teorier framtagna, teorier som talar om samhällsstrukturer, individens egna utveckling, uppfostran och uppväxtmiljö, samhällsansvaret kontra individansvaret. De brott som begås i anslutning till Salemmarschen representerar dock inte den "vanliga kriminaliteten", det finns inget egenintresse i form av en

¹³¹ Johan Andersson (2005) Salemmarschen – en främlingsfientlig paradmanifestation på nedgång i Integrationsverkets rapportserie 2005:02, *Rasism och Främlingsfientlighet i Sverige*, Norrköping: Integrationsverket s. 222

¹³² Bl.a. www.sverigemotrasism.nu, www.ne.se, Johan Pedersen (2004) *Frankrikes utträde ur NATO:s militära samarbete*, Lunds Universitet; Lund

¹³³ Bl.a. www.ne.se, Johan Pedersen (2004)

ekonomisk vinst eller liknande. Brotten begås istället med anledning av en övertygelse. Nästa kapitel innehåller en exempelsamling av teoretiska förklarings-modeller som kan förklara uppbyggandet av denna övertygelse.

Engagemanget

Identitetssökande ses ofta som en av förklaringarna till att ungdomar hamnar i denna typ av extrempolitiska grupper. Thomas Öhlund menar att den sociala kontroll som ska utövas av föräldrar och grannskap försvunnit i dagens samhälle.¹³⁴ Socialiseringprocessen blir således lätt försvagad och den gemenskap och kamratskap som möts i den nya kamratkretsen får komma att överta den rollen. Den verklighet som innehåller den politiska ideologin och övertygelsen blir också den som bekräftar ens identitet.¹³⁵

Enligt Robert K Mertons *strain-teori*, där samhällets framgångskrav ses som drivande i avvikandeprocessen, kan upplevelsen av strain leda till olika beteenden där han kallar ett *rebellion*. Med rebellion menar han att individen själv inte behöver ha upplevt strain för att vara medveten om det och ha ett behov av att försöka revoltera mot det. Denna vilja att förändra samhället kan leda till användandet av brottsliga metoder för att synliggöra övertygelsen.¹³⁶ Oftast handlar det i sådana fall om redan sedan tidigare politiskt engagerade personer, ungdomar som kanske varit aktiva i eleveråd och kommunala ungdomsråd eller liknande. I vissa fall kommer med engagemanget så småningom en känsla av maktlöshet, den energi som läggs ner ger inga resultat. Frustrationen och maktlösheten gentemot samhället och dess strukturer leder till rebellion. I detta läge söker sig vissa till mer extrema politiska rörelser så som de vänsterautonoma eller de högerextremistiska.¹³⁷

Forskaren Heléne Lööw använder sig i sitt resonemang av den norske forskaren Tore Björko och de faktorer han anser ligga bakom inträdet i vit makt-världen. Dessa kan delas in i tre olika huvudkategorier; sökare, rebeller eller ideologer.¹³⁸ Parallellellor kan dras från dessa faktorer till de tidigare redovisade teorierna som försöker förklara hur det kommer sig att människor ansluter sig till extremistiska organisationer. Såväl ideologer som rebeller kan relateras till strain-teorin, medan sökarna på olika sätt kan kopplas till teorier om identitetssökande. Teorierna kring upphovet till denna typ av engagemang är många men kan i slutändan sammanfattas utifrån två olika angreppssätt, på individ- eller samhällsnivå.

Enligt Ylva Brune har media också en möjlighet att påverka i vilken utsträckning rasistiska yttringar visar sig i samhället. Hon lutar sig bl.a. mot Lööw som hävdar att medias bild av högerextremismen kan, i det fall den framställer dess sympatisörer och organisationer som större och mer välorganiserade än de faktiskt är, genom uppmärksamheten öka nyrekryteringen och förenkla kontaktvägarna.¹³⁹ Ett resonemang som även torde vara användbart gällande den vänsterautonoma miljön som har möjlighet att tillfredsställa samma typ av behov.

---

¹³⁴ Thomas Öhlund, (1997), *Normaliseringsspraktiker i det moderna samhället*, Finland: Umeå Universitet s. 49

¹³⁵ Helena Pettersson (2003) "Ingen människa är en ö.." i Berg m.fl. *Inte som andra*, Norrköping: Linköpings Universitet s. 41 ff.

¹³⁶ Robert M Merton, (1968), *Social theory and social structure*, New York, USA: The Free Press kap. VI-VII

¹³⁷ Jerzy Sarnecki, (1990), *Social anpassning och samhällssyn*, Stockholm: Brotsförebyggande rådet s. 6 ff.

¹³⁸ Heléne Lööw, (1998), *Nazismen i Sverige 1980-1997 – Den rasistiska ungundergrörelsen: musiken, myterna, riterna*, Stockholm: Ordfront s. 216

¹³⁹ Ylva Brune (2005) "Rutinjournalistik och racism – exemplet Sollentuna" i Integrationsverkets rapportserie 2005:02, *Racism och Främlingsfientlighet i Sverige*, Norrköping: Integrationsverket s. 153

Sammanhållningen

Inte enbart rekryterings- och ingångsfasen fyller en viktig funktion för miljöerna. Även de uppehållande och sammanhållande faktorerna spelar en viktig roll. Inom de typer av extremistgrupper som denna rapport berör brukar det ofta talas om utvecklandet av ett "vi- och dom tänkande". Det motstånd som möts förstärker detta tänkande. Motgångar vänds till en styrka inom gruppen och den ytterligare isolering det innebär befäster den sociala identitet som skapas inom gruppen där medlemmarna identifierar sig i grupp tillhörigheten.¹⁴⁰

De konfrontationer som sker med det övriga samhället, t.ex. vid Salemmarschen eller Reclaim the city fester, kommer sannolikt att ytterligare stärka gruppens övertygelse och sammanhållning. Samtidigt formas gruppens sociala identitet också av sin relation till andra grupper. De föreställningar och handlingar som möter gruppen blir en ram för dess egen identifiering. På detta sätt påverkas såväl vit makt-miljön som den vänsterautonoma miljön av varandra likväld som polisen är en aktör i sammanhanget.¹⁴¹ Salemmarschen och liknande händelser får rollen som identitetsstarkande för både vit makt-miljön och den vänster-autonoma miljön. Lika viktigt som det ideologiska budskapet blir här känslan av gemenskap och uppslutning, dvs. känslan av att vara en del av något och därigenom också bli sedd och kunna forma sin identitet utifrån den sociala gruppidentiteten. Identifikationen med den sociala gruppidentiteten möjliggör också kollektiva handlingar.¹⁴²

Ramarna för gruppen och dess sammanhållning kan också relateras till de tidigare tre huvuddragen som Björgos menar kan förklara inträdet i en radikal grupp. De behov som ligger bakom inträdet i gruppen blir också tillfredsställda i deltagandet. Den ideologiske får meningsfränder, rebellen lyckas provocera och den sökande får svar, spänning, vänner och trygghet.

Brune diskuterar även vilken påverkan media kan ha på hur vi ser på samhället. Enligt henne "ligger mediernas största påverkanskraft i att de förser 'oss', publiken, med modeller för hur vi ska tänka. De strukturerar vår upplevelse av samhället och av vilka som hör till och vilka som inte gör det."¹⁴³ För att relatera detta till medias roll för den högerextremistiska miljön använder hon sig av Björgos lista av mekanismer som han anser kunna förstärka respektive dämpa rasistiska yttringar. Mekanismer som kan fungera förstärkande är till exempel att känndomen om och tillgängligheten till organisationerna ökar, att det ger status åt de involverade eller att det skapas förväntningar om våld. Som motpol finns de försvagande mekanismerna som till exempel kan vara en motreaktion mot racism och främlingsfientlighet, informationsspridning, debatt eller de inblandades egna insikt om allvarligheten i det de gör.¹⁴⁴

Då det i resonemangen går att se en likhet mellan de två motsatta extremistiska grupperingarna i vad som skapar och bekräftar samanhållningen torde även det mediala resonemanget, som utgår från det rasistiska tänkandet, också kunna appliceras på den extremistiska vänstermiljön. Detta är en utgångspunkt som kommer att användas i analysen och diskussionen kring Salemmarschens utveckling och dess agerande grupperingar.

---

¹⁴⁰ Helena Pettersson, (2003), s. 44 ff.

¹⁴¹ Gunilla Guvå, (2005), *Kravaller och Social Identitet*, Fog-rapport nr. 53: Linköping s. 3 ff.

¹⁴² Johan Andersson (2005) s. 223

¹⁴³ Ylva Brune (2005) s. 122 f.

¹⁴⁴ Ylva Brune (2005) s. 148

Polisarbetets utveckling vid särskilda händelser

Samtidigt som Salemmarschen som fenomen vuxit fram, utvecklats och etablerats har myndigheten arbetat med sin egen utveckling i hanteringen av denna typ av särskilda händelser. Resultatet är den Särskilda Polistaktik (SPT) som nu används fullt ut vid stora kommanderingar. Tanken med SPT-konceptet är att genom en mer offensiv och rörlig kommandering ha möjligheter att styra händelseutvecklingen istället för att låta sig styras.

Tanken med SPT-konceptet har också varit att arbeta fram en nationell taktik att använda sig av vid stora kommanderingar där det föreligger risk för ordningsstörningar. Tidigare har varje polismyndighet arbetat enligt sin egen taktik, dock har dessa taktiker till stor del påmint om varandra. Bristerna i detta sätt att arbeta pekades ut av Göteborgskommittén som hade fått i uppdrag att utreda händelseförloppet vid EU-toppmötet i Göteborg år 2001. I betänkandet kritiserades polismännens kunskap och utbildning gällande såväl hur man ingriper mot en folkmassa som vad de representerade politiska grupperna stod för. Kommittén poängterade också att det ansågs att grunden för en polistaktik borde vara icke-konfrontation och att de deltagande poliserna borde ha god kunskap om bl.a. samhällsfrågor, kommunikation och konflikthantering i ett våldsförebyggande syfte.

Förändringen som skett i och med det nya SPT-konceptet är att polisen, från en mer låst och stillastående kommandering, börjar använda sig av ett mobilt och rörligt arbetsätt där det mer aktivt verkas för att styra händelseutvecklingen i önskad riktning istället för att fokusera på att stävja och begränsa. Tidigare användes murar av polismän utrustade med hjälmar och sköldar där den taktiska tanken var "show of force" (visa upp vad vi har). Denna taktik kan lätt framstå som mycket konfrontativ för utomstående betraktare. Det nya SPT-konceptet baseras istället på en teori om folkmassans psykologi där händelseutvecklingen anses påverkas av de processer och upplevelser som sker såväl inom respektive grupp som mellan de represent-erade grupperna. Det nya konceptet innehåller på så vis en större medvetenhet inom polisen om den egna delaktigheten i händelseutvecklingen genom sitt eget uppträdande, de erfarenheter som bärts med sedan tidigare och den bild som skapats inför vad som väntar.¹⁴⁵

Framtagandet och införandet av taktiken har genomförts parallellt med att Salemmarschen befäst sin roll som Sveriges största årligen återkommande poliskommendering. Vid Salemkommenderingen år 2005 användes taktiken för första gången fullt ut. Detta innebär att arbetsättet vid kommanderingarna har genomgått relativt stora förändringar, något som också gäller de vänsterautonomas tillvägagångssätt i sina försök att stoppa marschen.

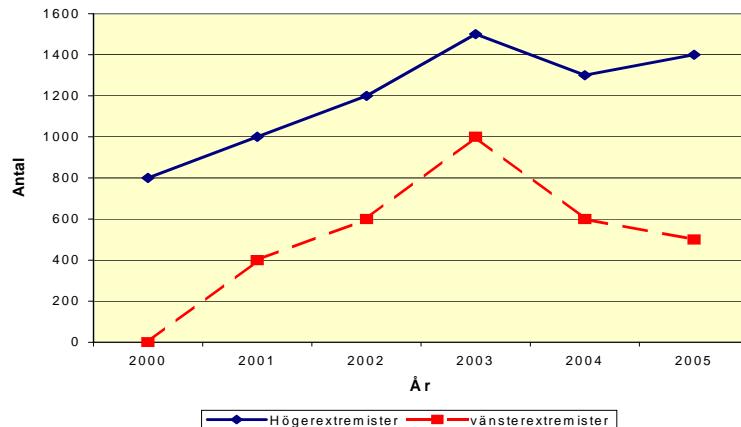
Salemmarschens utveckling

Antalet deltagare vid Salemmanifestationerna, från såväl höger- som vänstersidan, ökade stadigt under de första åren för att kulminera under år 2003. År 2004 sjönk deltagarantalet för första gången, vilket skulle kunna vara ett tecken på att marschen nu planar ut och intressevässigt stabiliseras. Det ska dock tilläggas att antalet vänsteraktivister som deltog i protesterna år 2004 och 2005 har varit svårare att fastställa då protesterna var av den mer ostrukturerade arten.

---

¹⁴⁵ Polishögskolan, (2005) *Det mobila insatskonceptet – utbildningsmaterial*, Göteborg: Polishögskolan, samt muntlig information.

Diagram 1: Uppskattat högerextremistiskt respektive vänsterautonomt deltagarantal vid Salemmarschen och dess motdemonstrationer från år 2000 till 2005.

Som synes i diagrammet ovan har deltagarantalet i de båda grupperingarna följt varandra relativt proportionerligt, dvs. det går att se ett mönster i intresset för såväl Salemmarschen som protesterna mot den. En slutsats som skulle kunna dras av detta är att om det försiggår stor aktivitet inom en av miljöerna gör det troligtvis även så i den andra miljön.

Att antalet deltagare i Salemmarschen nästan kom att fördubblas från år 2000 fram till år 2003 för att sedan fortsätta att ligga på stadigt högt antal har troligtvis att göra med att Salemmarschen etablerats som en återkommande tradition. En stor del av den funktion Salemmarschen fyller handlar om symbolvärdet i den enade rörelsen. Sammanhållning och tillhörighet inom miljön förstärks av den gemensamma uppslutning, kraftsamling och uppvisning som marschen representerar för vit makt-miljön. Detta innebär att varje Salemmarsch i sig blir till en förberedelse för nästa som blir ett resultat av den tidigare. Det bör också reflekteras över att motståndet i sig har en enande effekt. Såväl på vänster- som på högersidan stärker en gemensam motståndare och fiende den egna tillhörigheten och sammanhållningen. Gemenskapen i motståndet är också en del av det som påverkar aktiviteten inom miljöerna och är förmodligen även en av anledningarna till att kurvan för antalet deltagare inom höger- respektive vänstermiljön följer varandra.

Såväl grad av annonsering om Salemmarschen och dess protestaktioner som den grad av våld som förekommit vid Salemkommenderingarna följer en liknande utveckling som deltagarantalet. Slutsatsen skulle kunna bli att graden av annonsering och hur mycket information som sprids påverkar antalet deltagare. Även våldsförekomsten tycks delvis kunna relateras till deltagarantalet.

Ett tydligt samband finns mellan hur mycket energi som läggs på annonsering och graden av våldsförekomst. Under de första åren av Salemmarschen var annonseringsgraden dock ganska hög samtidigt som såväl marscher som motdemonstrationerna gick lugnt till väga. Till detta ska dock vägas etableringsfaktorn och det faktum att marschen och även dess motaktioner förmodligen fortfarande var såväl under utveckling som uppbyggnad. Från år 2003 och framåt har Salemmarschen allt mer fastställts som en tradition för båda sidor och är något som planeras, förbereds och finns på kalendariet redan i ett tidigt skede varje år. Utifrån detta börjar också ett mönster skönjas där graden av annonsering, som också kulle kunna tolkas som graden av aktivitet inom rörelserna, senare kan relateras till graden av våldsanvändning. Nivån på engagemanget inom miljöerna kan därmed delvis tolkas som ett mått på graden av det våld som kan komma att bli aktuellt under kommenderingen. Det är något som också kan konstateras utifrån hur förhållandet

mellan miljöerna utvecklar sig under året. År 2003 var tillsynes inte bara den våldsammaste av Salemkommenderingarna under femårsperioden utan även ett av de mest aktiva åren med många konfrontationer mellan grupperna och även kravallerna i samband med Reclaim the City-festen den 1 maj.

Den förbättrade taktiken och effektiviteten vid de senaste årens kommenderingsarbeten har gjort det oerhört svårt för de vänsterautonoma grupperna att komma åt högersympatisörerna vid t.ex. Salemmarschen - något som också tycks ha påverkat utvecklingen av aktionsarbetet inom miljön. Detta tillsammans med IT-utvecklingen, som innebär en utökning av aktionsmöjligheter och informationsspridning, har gjort kartläggning och uppsökande verksamhet allt vanligare. Istället för att försöka hindra eller förstöra stora manifestationer och demonstrationer ageras det inom båda miljöerna mot enskilda meningsmotståndare i deras egen vardag. Kampen mellan höger- och vänsteraktivister kan därför sakta komma att ändra form.

Den nya polistaktiken resulterar också i att de vänsterautonoma måste börja söka andra sätt att hindra eller förstöra Salemmarschen. Under åren 2004 och 2005 försökte de att ändra aktionssätt, bl.a. genom s.k. trainstoppingaktioner –att försöka hindra marschdeltagarna att ta sig ut till Salem och samlingsplatsen genom att stoppa pendeltågen mot Salem. Istället för att använda sig av en stor folksamling rörde de sig i mindre mer mobila grupper med syfte att splittra kommenderingen. På grund av sin platta organisation kommer de dock förmodligen även fortsättningsvis att lida av organisatoriska problem.

Intern kritik tycks också vara en faktor som påverkar engagemanget och aktiviteten inom den vänsterautonoma miljön inför Salemmarschen. Marschen år 2003 föregicks av såväl kritik för misslyckandet med protestaktionerna år 2002 liksom interna diskussioner och försök av rörelsen att återhämta sig efter Göteborgskravallerna år 2001. Som ett resultat av denna kritik stod 2003 års motdemonstrationer för den högsta graden av våldsförekomst sedan Salemmarschen startade.

Följden blev fortsatta diskussioner avseende graden av våld som kunde anses försvarbart i kampen, vilket resulterade i splittringar mellan generationerna. 2004 års försök att stoppa Salemmarschen gick därmed relativt lugnt till väga och återigen fick de vänsterautonoma mottaga intern kritik för misslyckandet att stoppa marschen. Inför år 2005 var inrikningen således återigen att reparera den skadade stoltheten från året innan. Salemmarschen har kommit att få rollen som styrkemätare mellan grupperna där högern mäter sin styrka i form av antalet deltagare och vänsterns misslyckade försök att stoppa marschen samtidigt som vänstern mäter den egna miljöns puls utifrån förmågan att skapa ordningsstörningar, dvs. kommer de inte åt högerextremisterna kan de mäta styrkan i en konfrontation med polisen. I sin egenskap av styrkemätare omges Salemmarschen med stor symbolisk betydelse för de båda grupperna och ett misslyckande respektive en framgång får stor betydelse för framtida engagemang och aktiviteter.

Våldsförekomsten i samband med Salemmarschen tycks följa samma kurva som konfrontationsbenägenheten under resterande delen av året, varpå slutsatsen skulle kunna dras att ett år som inneburit många konfrontationer eller försök till konfrontationer mellan de båda grupperingarna också skulle kunna komma att resultera våldsamheter i samband med Salemmarschen. Även konfrontationsbenägenheten, som allt mer tycks ligga på en konstant relativt hög nivå, kan antas påverkas av det kartläggande och uppsökande arbete som grupperna använder sig av då detta förenklar konfrontationer utanför de stora samlingar som demonstrationer och liknande innebär. Detta är en utveckling som förmodligen också påverkas av polisens förbättrade taktik där det blir allt svårare att åstadkomma angrepp mot den motsatta miljöns arrangemang.

Intressant att konstatera är att 2000-talet vad det gäller konfrontationer mellan höger- och vänstergrupper startade relativt lugnt. Den våldsamma uppswingen som skedde år 2001 kan snarare relateras till de autonomas agerande i anslutning till Sveriges ordförandeskap i EU än till konflikter

mellan de båda miljöerna. Den publicitet och uppmärksamhet som vit makt-miljön drabbades av i slutet av 90-talet gav effekt i form av att miljön tillfälligt rubbades.

Även den vänsterautonoma miljön drabbades av negativ publicitet och uppmärksamhet efter Göteborgskravallerna vilket resulterade i en minskning av aktivister efter den massiva nyrekrytering som gjorts inför demonstrationerna i Göteborg. År 2002 var heller inte det mest aktiva året under 2000-talet utan ägnades av den vänsterautonoma miljön åt att hantera såväl interna som externa samarbetsproblem. Således skulle det kunna antas att medial uppmärksamhet och exponering kan ge en viss effekt vad det gäller nyrekrytering och aktivitet inom de båda miljöerna. Negativ publicitet kan således vara en bidragande faktor till minskad nyrekrytering och ett ökat samhälleligt avståndstagande från dessa grupperingar.¹⁴⁶

Diskussion

Viktigt att konstatera inför resonemanget kring de problem Polismyndigheten står inför och möjligheten att konstruktivt agera mot dessa problem är att detta inte handlar om ett politiskt ställningstagande eller ifrågasättande. I egenskap av myndighetsutövare står polisen utanför den politiska debatten. Myndighetens arbete handlar lika mycket om att värna den grundlagsskyddade yttrandefriheten och åsiktsfriheten som att arbeta förebyggande mot brottslighet. Att vara uttalad anarkist eller nationalsocialist är i sig inget brott så länge utövandet av ideologin inte sker genom brottsliga handlingar eller utgör ett hot mot det demokratiska samhället. Problemet är således inte den politiska tillhörigheten utan snarare vissa ideologiska uttrycksformer. Polismyndighetens uppgift är att försöka motverka detta brottsliga beteende och det våld som vissa utövare använder sig av.

Det mesta pekar på att Salemmarschen har kommit att bli ett etablerat begrepp som fyller en viktig roll och tradition för såväl marschdeltagare som motdemonstranter. Att marschen sakta ska minska i omfang och betydelse för att senare dö ut av sig själv kan därför betraktas som mindre troligt så länge den fyller en funktion för grupperna och inga ytter särskilda omständigheter förändrar situationen. För Polismyndigheten i Stockholms län innebär Salemmarschen en resurs- och kostnadskrävande stor kommandering. Denna kommandering har två huvudsakliga problem att brottas med:

1. Vänsteraktivisters försök att störa den tillståndsgivna Salemmarschen.
2. Angrepp mot polisen vid försöken att hindra konfrontationer mellan höger- och vänsteraktivister.

Att försöka förbjuda marschen skulle medföra såväl fördelar som nackdelar. Förutom att det så småningom skulle innebära att Stockholms för närvarande största årligt återkommande kommandering skulle utebli, är andra sannolika fördelar på sikt även en försvagning av de båda miljöerna då ett av de viktigaste tillfällena för enande, sammanhållning och styrkedemonstrationer inte längre skulle finnas. Nackdelarna är att vänstermiljön skulle kunna se förbjudandet av marschen som ett positivt resultat av sina våldshandlingar, medan högermiljön skulle kunna bli allt svårare att föra dialog med och mer extremistiska i sin inställning till det övriga samhället då de anser dig motarbetade.

Det finns enligt svensk lag möjligheter att neka demonstrationstillstånd. Likaså förbjuds den årliga Hessmarschen i Tyskland år 2005 vilket innebär att ett sådant nekande också torde vara förenligt med Europakonventionen. Att neka demonstrationstillstånd med hänvisning till att händelserna erfarenhetsmässigt innebär ordningsstörningar kan göras i enlighet med 2:10 OL samt 2:14 RF. Detta skulle dock innebära en risk för att motdemonstranterna, som vid Salemmarschen hitintills

---

¹⁴⁶ Ylva Brune (2005), s. 148 f.

varit de som stått för ordningsstörningarna, skulle anse sitt agerande effektivt. Ett annat alternativ är att neka tillstånd med hävnisning till de avspärrningar och trafiksvårigheter det innebär för Salems kommun, också enligt 2:10 OL samt 2:14 RF.

Ett problem är emellertid att även om framtida Salemmarscher förhindras så kommer förmodligen liknande fenomen att uppkomma som ersätter Salemmarschen. Det symboliska värdet som Salemmarschen fyller för den högerextremistiska rörelsen i form av sammanhållning och enighet är större och viktigare för rörelsen än det enskilda hedrandet av just Daniel Wretström. Nationaldagen den 6 juni håller redan på att utvecklas till en liknande marsch för högerextremisterna och kan tänkas bli en ännu viktigare symbol för rörelsen om Salemmarschen inte längre genomförs. Risken är att ett "nytt" Salem uppkommer i relation till någon annan särskild händelse som kan symbolisera den högerextremistiska utsattheten och enigheten.

Att agerande mot denna typ av grupperingar faktiskt kan ha effekt har vi dock tidigare bevis på. Bland annat innebar den massiva mediarapporteringen och den publicerade kartläggningen av högerextremister i slutet av 90-talet att flertalet ledande högerextremister hoppade av rörelsen, vilket också kom att få långvariga konsekvenser då splittringen fick de extrema vålds-yttringarna att avta. Ett kraftfullt agerande i samband med mordet på James Waite i Sollentuna, där flera av samhällets instanser gick samman för att motverka ytterligare en Salemmarsch, är också ett exempel där aktivt motarbetande ger resultat. En risk är att enstaka individer blir ännu mer extremistiska då de upplever sig motarbetade, men längsiktigt skapas möjligheter att minska rekryteringen och skapa osäkerhet inom de egna leden genom synliggörandet av rörelsen och dess metoder. Detta kan på lång sikt försvaga traditionen och enigheten mellan de högerextremistiska grupperingarna.

Ett initiativ som redan tagits för att minska ordningsstörningar i samband med stora händelser är det s.k. SPT-konceptet. Konceptet bygger på tanken att händelseutvecklingen formas av såväl gruppens inre interaktion som det tolkade agerandet utifrån. Enligt detta tankesätt blir polisen en lika stor aktör i skeendet som höger- respektive vänstergrupperna. Ett kommunikativt och tydligt agerande kännetecknar därför det nya kommenderingskonceptet för att undvika ordningsstörningar och oroligheter i samband med större manifestationer och aktioner. Den polisiära utvecklingen angående hur stora demonstrationer och allmänna sammankomster bör hanteras kommer troligtvis också att påverka extremisternas beteenden och tillvägagångssätt. En ny förbättrad polistaktik som försvårar aktionsmöjligheterna kommer i förlängningen innebära att miljöerna tvingas förändra sina aktionsmönster, vilket redan skett. Dock ska kommas ihåg att polisen representerar staten och statsmakten, vilka såväl höger- som vänsterextremister ifrågasätter. Vissa gruppars vilja att agera mot polisen kommer därför, trots polisens fredliga inställning, bli svår att förändra.

I sammanhanget är det också viktigt att tydliggöra de begränsningar myndigheten står inför avseende de problem men också de möjligheter som finns. Uppkomsten och existerandet av manifestationer likt Salemmarschen är ett samhällsproblem, ett resultat av olika fenomen och mekanismer i samhället. Arbetet med att stoppa nyrekrytering till dessa extrema grupperingar och förhindra att icke-demokratiska värderingar sprids är inte ett polisiärt problem utan lika mycket ett samhällsansvar.

Ytterligare en arena som är viktig i det förebyggande arbetet, och som genom sitt stora utrymme har stora påverkansmöjligheter, är media. Mediabaserade studier som gjorts kring Salemmarschen och Reclaim the City-fester, dvs. extremistiska samlingar där det erfarenhetsmässigt går att befara ordningsstörningar, visar att artiklarna oftast fokuserar på våldsamheter och polisiära uppgifter istället för budskapet och de bakomliggande konflikterna. Polisen får generellt större utrymme än de i arrangemangen deltagande grupperna. Polisens rapportering anses också i de flesta fall vara begränsad till antalet gripna och skadade eller vilken skadegörelse som begåtts. I polisens

uttalanden inför Salemmarschen och tillika i medias egen rapportering förutsätts ofta att det ska resultera i våldsamhet, något som blir en påverkansfaktor till vad som sedan faktiskt sker.¹⁴⁷ Journalistiska kartläggningar och publiceringar som tidigare gjorts, bl.a. mot högerextremister 1999 och mot vänsteraktivister 2001, har, åtminstone på kort sikt, gett ett positivt resultat i form av minskad aktivitet och nyrekrytering. Problemet bör som sagt belysas men det är på samma gång oerhört viktigt att göra det utifrån de försvagande mekanismerna som rapporteringen kan ge istället för förstärkande.

Referenslista:

- Carpelan, Anni, (2004), "Svansen" på ungdomsmanifestationer – om de som tar till våld för att nå ut med sitt budskap, Stockholm: KTH
- Eriksson, Fredrik, (2004), Den gode, den onde, den osynlige, Linköpings Universitet, Norrköping
- Guvå, Gunilla, (2005), Kravaller och Social Identitet, Fog-rapport nr. 53: Linköping
- Integrationsverkets rapportserie 2005:02, (2005), Rasism och Främlingsfientlighet i Sverige, Norrköping: Integrationsverket
- Lööw, Hélène, (1998), Nazismen i Sverige 1980-1997 – Den rasistiska ungroundrörelsen: musiken, myterna, riterna, Stockholm: Ordfront
- Merton, Robert M, (1968), Social theory and social structure, New York, USA: The Free Press
- Pedersen, Johan, (2004), Frankrikes utträde ur NATO:s militära samarbete, Lunds Universitet; Lund
- Pettersson, Helena, (2003) "Ingen mänsklig är en ö.." i Berg m.fl. Inte som andra, Norrköping: Linköpings Universitet
- Polishögskolan, (2005), Det mobila insatskonceptet – utbildningsmaterial, Göteborg: Polishögskolan
- Sarnecki, Jerzy, (1990), Social anpassning och samhällssyn, Stockholm: Brotsförebygganderådet
- Öhlund, Thomas, (1997), Normaliseringsspraktiker i det moderna samhället, Finland: Umeå Universitet

Internetkällor

<http://expo.se>

www.sverigemotrasism.nu

www.ne.se

---

¹⁴⁷ T.ex. Fredrik Eriksson (2004) och Anni Carpelan (2004) "Svansen" på ungdomsmanifestationer – om de som tar till våld för att nå ut med sitt budskap, www.infra.kth.se/courses/1H1163/kursbok_soc_halb.pdf

YOUTH CURFEWS IN FINLAND – INDICATORS OF GENERATIONAL CHANGE?

Timo Harrikari, Ph.D., Research Fellow

Elina Pekkarinen, M. Soc. Sc., Ph.D. Student

University of Helsinki/Department of Social Policy Studies

Introduction

This article considers youth curfews as indicators of change in generational relations. Curfews are perceived through the framework of *societal reaction theory*, which forms a potential premise for discussing the contemporary relational positioning of young generations. The article begins with a perception of change in the political atmosphere considering children, young people and families with children in Finland: during the past decade welfare policy has shifted towards risk politics. Thus curfew activity, regulations and practices are regarded as an example of a societal reaction, which is linked to the historical formation of risk politics¹⁴⁸. Secondly, the article briefly discusses the background and principles of the theory of societal reaction and revives this extensive and systematic theory of deviance to the study of childhood and youth. Finally, these statements are linked to empirical data from a study of child and youth curfews¹⁴⁹.

Curfews

The Finnish Context

A change in child and adult relations has occurred in the Finnish society since the middle of the 1990s (e.g. Alanen 2003). The economic depression of the early 1990s can be regarded as an epochal moment in this shift. A new type of orientation to the issues of children, youth and families with children has emerged, and this change is implemented on different levels of political and generational interaction.

Topics of this trend are not of Finnish origin, however. A new orientation has raised academic interest among western childhood sociologists for the past few years (see e.g. Parton 2006; James & James 2005; Lee 2001). The change has been related to the features of late modernity: globalisation, electronic mass media, individualisation, and changes in the structures of everyday life, labour markets and families, cause ontological insecurity and social anxiety among people e.g. (Giddens 1991). Ontological insecurity causes people to search for a secure base, which is often found by reasserting one's values as moral absolutes and by creating rigid lines between us and them - "by

---

148 This paper is part of a wider research project "A Socio-Legal Study of the Change in the Institutional Practices that Regulate Generational Relationships" funded by the University of Helsinki and the Finnish Academy (SA 110593/2005). The research project is directed by docent Mirja Satka (University of Jyväskylä) at the University of Helsinki, Department of Social Policy Studies.

149 Curfew-study was carried out by the University of Helsinki, Department of Social Policy Studies, in co-operation with the State Provincial Office of Southern Finland.

being punitive and excluding rather than permeable and assimilative” (Young 1999, 15). This development trend could explain the rising of fundamentalist groups and the popularity of populist political parties - and creates considerable strains on those not conforming. (e.g. Parton 2006; Muncie 2004). In this atmosphere childhood becomes a specific phenomenon with a particular function. According to Parton (2006) ”...in a late modern society, where the experience of ontological insecurity and risk anxiety seem increasingly prevalent, children and childhood provide key sites for trying to bring about a better world, both now and in the future.” (Ibid., 60)

	WELFARE REGIME	RISK REGIME
Child and family policy in relation to economic policy	Economic growth and the expansive rationality of public sector ; the questions of promoting societal justice and decreasing societal inequality; increasing income transfers and promoting services for families with children	The scarcity of public recourses and the post-expansive rationality of the public sector conditioned by the new public management and the ‘new economy’
Typical topics and ways of seeing	The topics of societal justice and equality: income transfers and public services for families with children. The topics of culture and education: e.g. building schools and peace-education	The topics of concern and fear: juvenile crime, drugs, mental problems, paedophilia, child pornography, school bullying
The keystone strategies and techniques	<ul style="list-style-type: none"> • Structural prevention • Promoting normality, avoiding stigmatizing, minimum intervention, rehabilitation • Manifest behaviour is a symptom. The goal is to influence deeper mechanisms behind manifest behaviour 	<ul style="list-style-type: none"> • Early intervention • The efficient identification of the risk groups; risk screening, direct and impalpable intervention; incapacitation • Manifest behaviour (risk, criminal, antisocial, violent) is a problem <i>an sich</i>. The goal is to inhibit manifest behavior
The characteristic positions of the agents	<ul style="list-style-type: none"> • Individual level: The ‘disturbed’ and ‘maladjusted’ • Familial level: minimum intervention due to structural prevention and ‘normality’ • Community and societal level: the best of the ‘citizens’ and protection from the public authorities 	<ul style="list-style-type: none"> • Individual level: ‘children at risk’, ‘the youth in a danger of marginalisation’ • Familial level: ‘Lost parenthood’ and parental responsibility • Community and societal levels: the protection and security of ‘society’
Typical agents and the authorized speakers	<ul style="list-style-type: none"> • A clear separation of care and control • Welfare and ‘psycho’ professions e.g. social workers, psychologists, psychiatrists as the experts 	<ul style="list-style-type: none"> • A combination of control and care in a new way due to the calls for efficiency • The Police and multiprofessional groups within the ethos of early intervention as the experts

Table 1. Historical formations of welfare policy and risk politics

This “strategic” change in generational relations can be perceived as *a shift from welfare policy towards risk politics* (see Table 1). Thus welfare policy and risk politics are interpreted as historical formations consisting of concepts, discourses, positions, reactions, tactics, techniques, and authorised speakers during a certain period of time, which are compared to each other with an analysis which comes close to a methodological approach called “A history of the Present” (see Dean 1999; Garland 2001; Parton 2006). This is not to claim that welfare policy has been displaced

by risk politics totally, however: the formations are implemented side by side and simultaneously – in a continuous hegemony contest over their status - in contemporary child policy. Within the Finnish context of the 1990s, curfew practices are affiliated to the rise of risk politics.

Reviewing historical and national curfew-activity

A glance at history reveals that curfews are not a new phenomenon: they have been used as a provisional measure to control civil disorder and unrest for centuries. Lately, child and youth curfews have been set down in several Western countries. The United States, which has been a pioneer in curfew activity, was followed by England (Adams 2003; Bannister, Carter & Schafer 2001; Muncie 1999; O'Neil 2002; Walsh 1999). In France the curfews were used during the youth riots of 2005. This was a historical incidence, as this provision had not been used since the Algerian war in 1980. In the Nordic countries curfews have aroused interest in recent years: curfews targeted to children less than fifteen years of age were proposed in the municipality of Vaxjö in Sweden (e.g. www.dagen.se, 25.1.2006). In Norway curfews for the children under the age of fifteen are posed in the Police act of 1995: this act allows the Police to send or take home children who are spending time in a public place after 10 pm (Politiloven 53/1995, 2:13). In Iceland the Child Welfare Act of 2002 sends children under the age of 12 home no later than 8 pm, and the young, 13-16 years of age, no later than 10 pm (Barnaverndarlag 80/2002, 92 §).

The trust in curfews seems to be substantial, although the scientific evidence on their influences and effectiveness is scarce. Adams (2003) has analyzed North-American curfew studies with three main conclusions. First of all, the weight of the scientific evidence, based on ten studies with weak to moderately rigorous designs, fail to support the argument that curfews reduce crime and criminal victimisation. Secondly, some evidence suggest that short-term, highly focused, and geographically limited curfew enforcement can reduce juvenile crime. Thirdly, there is evidence that as many as one-third of curfew violators taken into custody have to be sheltered for the night because no parent or adult guardian is available to pick them up. These children and their families probably are at risk for a wide variety of problems, Adams concludes. Curfews have also been a permanent topic for the civil rights associations: legality and legitimatizing the curfews has been questioned in the United States and the United Kingdom because they are regarded as a violation of the constitutional rights of citizens (e.g. BBC News, 20.7.2005). In Finland this type of discussion has not yet emerged.

Childhood sociologists James, Jenks & Prout (1998) claim that the history of urban areas is marked by a developing segregation of space in terms of class, gender and age. Modern era systemically privatized children's places to homes, schools, playgrounds and clubs where they could be protected - and controlled. Children in the streets were thus perceived as "out of place". The discussion on/about curfews reflects this modern line of thinking: children should not be out in the streets - rather - they ought to be somewhere where they can be seen.

The Principles of Societal Reaction Theory

This paper focuses on curfew activity through the societal reaction theory developed by Edwin M. Lemert (1951, 1967). According to Lemert the concepts of normal and deviant behaviour vary in cultures and historical periods. Deviance cannot be separated from the defining actions of others or from the social definitions applied by individuals to their own behaviour (Lemert 2000). The concept of societal reaction is a very general term, which summarizes both the expressive reactions

of others toward deviation and action directed to its control. According to Lemert (1951) "...the socially visible deviations within a group, community, or society stir its members to a wide variety of expressive reactions and attitudes, depending upon the nature of the deviations and the expectancies of the conforming majority. Admiration, awe, envy, sympathy, fear, repulsion, disgust, hate and anger are felt and manifested by those confronted by departures from their sanctioned ways of behaving. These are the elemental stuff which the societal reaction is compounded." (ibid., 54.)

Lemert applies a concept of tolerance quotient to illustrate deviation and the reactions to it in the community. He uses this quotient, which was originally created by Van Vechten (1949), as a schematic device to convert our thinking of the relationship of the societal reaction to deviation.

Amount of disapproved conduct in a locality = Ratio of tolerance in a locality

Degree of tolerance in a locality

The numerator and denominator in this ratio may increase or decrease and when, as a result of such changes, this ratio reaches a certain point, the people in the locality will begin to do something about the deviant behaviour (hold public meetings, urge authorities, act themselves etc.). This event is called the critical point in the tolerance quotient. Lemert (1951) illustrates this with an example of two cities, one having a high and other a low amount of drunkenness. Independent of these levels the two cities may have identical tolerance quotients due to the higher tolerance towards drinking in the first community and low in the second. Both cities might face crises with "drunkenness problem" first because of lowered tolerance and second because of an increase in the cases of drunken behaviour. Different forms of deviance evoke different reactions. When regarding criminal behaviour the theory suggests that the amount of crime is a far more constant factor in the tolerance quotient than the attitudes of the community toward crime, and this is particularly the case with youth crime. This suggestion opens an interesting viewpoint to the study of delinquency: is it so that the level of tolerance varies more than the level of delinquency in different communities and different eras?

Lemert (1951) divides societal reactions into three possibilities: 1. ultimate acceptance of the variant behaviour and its integration into the prevailing culture, 2. an unstable equilibrium between the aberrant social phenomenon and the normal and 3. complete rejection of the deviance. Isolation, segregation, stigmatizing and repression may be outcomes of the latter reactions. In this article the working hypothesis is that quite strict societal reactions are directed to young people in some communities, and curfews stand as one example of these reactions. The tolerance quotient was applied to examine the background of varying curfew policies in different communities. A description of the statistical analysis is given in detail in the following pages.

Why is it that Edwin M. Lemert, and other theorists of the same approach, emphasized the social reactions of others so emphatically? The essential message of the theory is that the reactions of the surrounding social system have an impact on a child's identity development and should not include potentially stigmatizing aspects. Lemert justified this conclusion with his theory on sociopathic individuation, which claimed that the efforts to control and delimit deviance might actually cause

the individual to adopt a deviant understanding of oneself, and thus drive one to the career of marginality (see Lemert 1951, 1967 for thorough discussion).

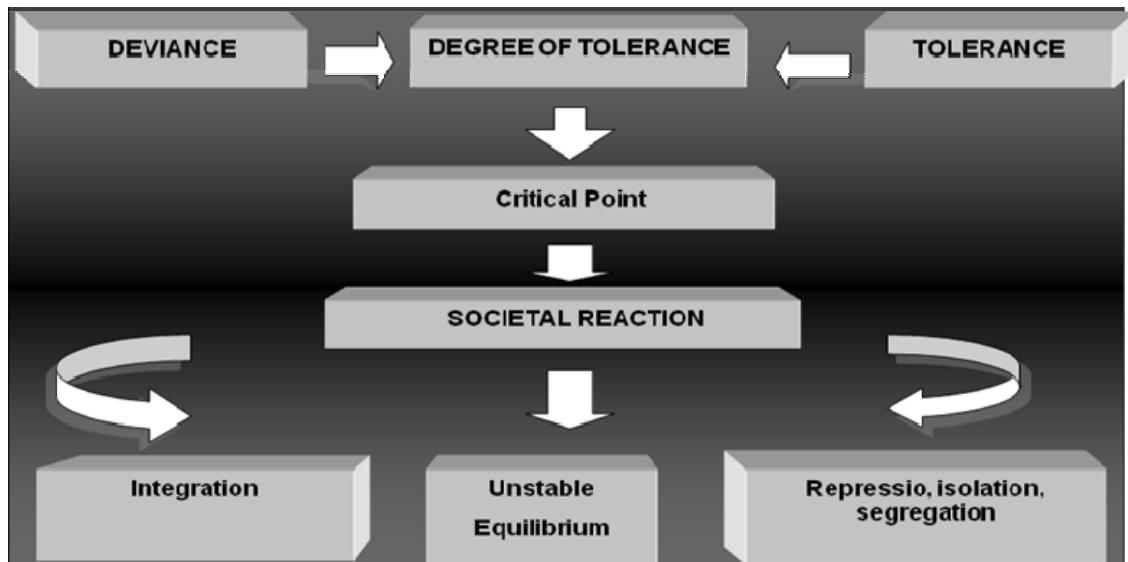

Figure 1. Societal reaction theory

Societal reaction theory and the new paradigm of childhood studies

Societal reactions should be a focus of interest, because symbolic meanings attached to and created in the social interaction affect the social positions of the participants. This interaction should not be studied solely in interpersonal relations, but in a larger context of organized social control as well. (Lemert 1951) Societal reaction theory could be combined with the perspectives of recent structural sociological childhood studies. If childhood is regarded as a relational concept with internal and necessary power and generational relations, changes in childhood should not to be isolated from changes in adulthood. Instead, these have to be seen as parts of an interactive complex, in which societal reactions are used in maintaining generational asymmetry on the different levels (structural, collective, face-to-face) and contexts (institutions, social practices) of interaction.

In addition to the amount of disapproved conduct of the young, we have to pay attention to the hegemonic groups among adults. We must explicitly ask, whose degree of tolerance has become lower, what types of childhood constructions are used in policymaking, and above all, can we actually explain a lowered degree of tolerance by an increased deviancy among the young? We have to ask why particular reactions arise in certain social and historical contexts. A relation between "action" and "re-action" tends to obscure during the risk politics era. The society moves from sporadic moral panics towards a continuous feeling of crisis: comparative ways of talking about children's social problems are constantly used in professional discourses, and the culture of intervention produces statistics indicating an incline of problems, and the media – especially the yellow press – propagate fear and anxiety by striking tabloids.

The keystone questions are, how the societal reaction theory is to be combined to actual research compositions, and how we should understand, for example, the concepts of numerator and denominator or the critical point in the tolerance quotient? These topics are explored in the following paragraph in the light of the study of youth curfews.

Societal Reaction Theory and the study of curfews

Tasks, method and data

A study of curfews (Harrikari 2006) is used as an example of how the theory of societal reaction can be applied to an actual research composition. The aim of the study was to explore, 1) whether youth curfews were implemented in the municipalities of the State Province of Southern Finland and 2) if so, what types of curfew activities, regulation, or practices (official/unofficial) were applied. In addition, the focus of interest was in 3) what factors may be in relation to implementing curfew. The primary data of the study consisted of a survey sent to the managers of the local youth services and the local youth boards by the State Provincial Office of Southern Finland in the summer of 2005. 66 municipalities (76 %) answered to the inquiry. The answers of the local authorities were used to describe the extent and modes of, and grounds for curfew activity.

Municipalities were divided into four groups depending on the answers of the local managers of youth issues. 86 percent of the municipalities did not have any type of curfews. Correspondingly, 14 percent of the managers informed that some type of “curfew activity” had taken place in their municipality. Eight municipalities had dealt with a “curfew question” in local administrative procedures. Four of these eight municipalities had refrained from setting down curfew regulations, and four municipalities had settled youth curfew regulations. One municipality announced an unofficial curfew activity, which was based on a parental agreement. Governing bodies, which had dealt with curfew issues in municipalities, varied from an individual authority to the city council.

The aims and justification for setting curfews were closely related to common worries about children and parents. For example “drastically increased problems”, “lacking network of relatives”, “increasing amount of children taken into custody”, “children without control”, “using drugs”, “stealing” and “crime victimisation” were mentioned. “Local regulations of order”, “age of criminal responsibility”, “knowledge of the local professionals” and “thesis of the Church Council” were used as an authority for setting down curfews.

The local youth boards’ prevailing opinion was that the home-coming hour is something for the parents and their children to decide, and that local authorities should intervene only if the parents were regarded as incapable of taking care of their children. There were a couple of answers, however, in which the parents’ decisions were suggested to be ignored¹⁵⁰. These youth boards, which expressed quite punitive attitudes towards children and their parents, were in favour of strong

---

¹⁵⁰ e.g. “Common rules for all young people. Pubs close at 11 pm in England and this concerns adults. Children don’t have any sense of their own and, unfortunately, neither have their parents” and “...so that the youngsters would not move to city centre and cause disorder! And vandalize places! However, each family takes care of their own youngsters.”

intervention measures and suggested that curfews should be laid down at the national level. These types of answers came from two municipalities which had set down curfews.

Curfews, which had been put into practice, varied. They were typically bound to chronological age categories or class grades of elementary school. An/the Actual curfew practice was not the only way to control youth's being in city centres. Means could be divided into 1) practices which aimed at influencing parental activity, 2) controlling activity of young people, and 3) a tightening co-operation between authorities. The most common practices were parental discussions at school, controlling the opening hours of the local youth clubs, and increasing patrolling in the streets during the night time. Municipalities with curfew activity used more means of intervention than the other municipalities. This could indicate that curfews and the other means of intervening are not used as substitutes but as complements.

Applying the tolerance quotient

After eliciting the survey data, the municipalities were divided into two groups. The first group consisted of municipalities with no curfew activity (Non-Curfew municipalities). The second group consisted of municipalities with obvious curfew activity (Curfew municipalities). Municipalities, which had 1) unofficial curfew activity (parental agreements), and 2) official curfew activity (curfew proposals for city council, curfews), were included in this group.

These two groups were examined and compared in the light of factors and sum factors. The aim was to measure the amount of disapproved conduct and the degree of tolerance. Local factors were mainly collected from various statistical sources. Information concerning some factors, like the attitudes of the local youth board, was collected from the question form. The amount of disapproved conduct and tolerance, which were analysed as separate factors in the beginning, but combined together as sum factors later, is presented at the footnote¹⁵¹. Mann-Whitney U-test was mainly used in testing the level of statistical significance in differences between groups (e.g. Feltovich 2003).

---

¹⁵¹ *Deviance factors.* 1) General unemployment rate and the population dependency ratio of the municipality, Family factors. The percentage of single-parent families, the amount of marital divorces (25-64 yr), the level of alcohol use 3) Income factors. Youth unemployment rate (below 25 years) and income support dependency (15-25 yo), 4) Child protection factors (children below 18 yo/1000 in open care and custody) 5) Intoxicant use factors (15-24 yo/1000 in welfare institutions for substance abusers) 6) Mental health factors (0-17 and 18-25 yo/1000 in mental care) 7) Youth crime factors (Percentage of the suspects of 1) all, 2) property and 3) violent crimes among 0-14, 15-17, and 18-20 yo 1995-2004). *Tolerance factors.* Structural factors: 1) population (-15000, 15001-49999, 50000-), 2) Urbanization rate (%), 3) The age structure (five year classes), 3) Line of business (agriculture, industry, services). Policy factors: 4) Dominant party in city council (eight political parties from left to right), 5) Level of dominancy (percentage of mandates in City council), 5) Attitudes of the local youth board (four Likert-measured questions concerning control over the youth and curfews). Control activity factors (based on risk politics hypothesis): 6) Presence of a Police station, 7) Crime prevention activity (local crime prevention program), 8) Child welfare policy (local child policy program), 9) Informed intervention activity (mentioned intervention activities in the question form).

Results

The analysis pointed out that curfew activity was in significant relation to the 1) percentage of single-parent families, 2) levels of the children in child protection register, and 3) criminal activity (especially assaults and violence) of the youth aged 18-20 years in local municipalities (see Table 2). The levels of these factors were significantly higher in the municipalities with curfew activity than in the municipalities with no curfews.

Moreover, the U-test showed some significant differences in tolerance factors as well. The size of the population, the percentage of the 20-24 year-olds in the population (structural tolerance factors), the dominant political party, the attitudes of the local youth board (political factors), the existence of the police station, both the crime prevention and the other intervention activity (activity and control factors) were significantly related to curfew activity (Table 2). The probability of curfew activity increased if the municipality in question was 1) a leftist city, population size 15 000-50 000 or 2) a small municipality, which had no more than 15 000 inhabitants and a dominant party was the centre party. The local youth boards of the curfew municipalities were more in favour of intervening attitudes and curfews than the boards of non-curfew municipalities¹⁵².

In addition, a police station existed more often in the curfew municipalities, which for its part increased the likelihood of curfew activity. The police can be regarded as the keystone actor of risk politics (see Satka & Harrikari 2008). A local crime prevention program, with a focus on children and young people, and the amount of the intervention activities (e.g. parental discussions, regulating opening and closing hours of the local youth clubs, patrolling on the streets), which the local managers reported in survey, indicated the likelihood of curfew activity.

Seven sum factors concerning the approved conduct were created by combining and standardizing single deviancy factors (see Table 3). “Family” and “child protection” sum factors were still in significant relation to curfew activity whereas “crime” sum factor showed a weakening statistical relation to curfew activity. Surprisingly, a statistical value of “mental health” sum factor came closer to a critical level of significance. Single tolerance factors were similarly combined and standardized as the deviancy factors. Standardized tolerance sum factors are here divided into 1) “structural” tolerance factor (population, urbanisation rate, degree of services in local business, other circumstances) and 2) “policy/control activity” sum factor (political: political party, degree of dominance, attitudes of the youth board; control activity: presence of the police, crime prevention activity, child welfare program activity and informed intervention activity). “Policy/control activity” sum factor pointed out the strongest statistical relation to curfew activity in comparison

Factor	Factor	Group	N	Mean	St.D	Rank	U-test p
--------	--------	-------	---	------	------	------	----------

¹⁵² In the survey the boards were proposed the following statements: “In general, it is important that the young stay at home during the evenings” (YB1) and asked the following question “If parents are not able to set curfews for their children, is it a task of the local authorities to do it?” (YB2), the boards of the group II regarded evenings at home and authority intervening more important. In addition, as the youth boards were asked “Whose task is it to set down curfew provisions?” (YB3) and the alternatives were “parents”, “municipalities” and “government”, the youth boards of the curfew municipalities were more of the opinion that it is a task which belongs to the public authorities.

DEVIANCE FACTORS	Family	Single parent families %	Curfew	57	17,5	2,4	31,32	.020*
			Non-curfew	9	20,0	3,4	47,28	
	Child protection	Open care % 2000	Curfew	57	3,0	1,9	31,02	.008**
			Non-curfew	9	5,3	2,7	49,22	
		Open care 2000-04 %	Curfew	57	-1,0	1,8	31,46	.029*
			Non-curfew	9	0,4	1,9	46,44	
	Crime	Children in custody %	Curfew	57	0,8	0,5	31,50	.033*
			Non-curfew	9	1,2	0,5	46,17	
		18-20 yo. % all crimes	Curfew	52	11,4	2,6	28,43	.019*
			Non-curfew	8	13,4	1,4	43,94	
			Curfew	52	10,0	4,0	28,12	.007**
TOLERANCE FACTORS	Structural	Population	Non-curfew	57	1,4	0,7	31,88	.044*
			Curfew	9	2,0	1,0	43,70	
		Age structure 20-24 %	Non-curfew	57	4,4	1,1	31,61	.043*
			Curfew	9	5,3	1,4	45,50	
			Non-curfew	57	6,6	2,7	35,58	.021*
	Policy	Dominant party	Non-curfew	9	4,3	2,0	20,33	
			Curfew	42	4,3	0,8	23,86	.040*
		Survey: Youth Boards 1	Non-curfew	8	4,9	0,4	34,13	
			Curfew	42	3,2	1,2	23,82	.046*
			Non-curfew	8	4,1	1,0	34,31	
	Control activity	Survey: Youth Boards 2	Non-curfew	47	1,0	0,2	27,15	.034*
			Curfew	8	1,4	0,2	33,00	
			Non-curfew	57	0,2	0,4	31,37	.003**
		Presence of police stat.	Curfew	9	0,7	0,5	47,00	
			Non-curfew	57	0,3	0,7	31,95	.034*
		Crime prevent. activity	Curfew	9	0,9	1,0	43,33	
			Non-curfew	56	1,4	1,1	30,01	.003**
			Other means of intervent.	8	3,1	1,9	49,94	

Table 2. Single deviance and tolerance factors, if p<.05. (*=p<.05; **=p<.01)

	<i>Sum factor</i>	<i>Group</i>	<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>St.D</i>	<i>Rank</i>	<i>U-test p</i>
DEVIANCE	1. Family	Curfew	57	0,1	1,8	31,60	.043*
		Non-curfew	9	1,2	1,7	45,56	
	2. Income	Curfew	57	-0,1	1,4	32,47	.274
		Non-curfew	9	2,9	1,5	40,00	

	3. Child protection	Curfew	57	-0,1	2,5	30,86	.005**
		Non-curfew	9	2,9	2,2	50,22	
	4. Intoxicant use	Curfew	57	0,0	1,6	24,10	.682
		Non-curfew	9	0,3	1,6	26,22	
	5. Mental health	Curfew	57	-0,1	1,5	24,75	.051
		Non-curfew	8	0,9	0,9	36,13	
	6. Crime	Curfew	52	0,1	2,5	28,96	.082
		Non-curfew	8	1,1	1,4	40,50	
	7. Deviance, total (Cronbach $\alpha=.65$)	Curfew	30	2,2	6,4	17,40	.063
		Non-curfew	7	7,1	5,3	25,86	
TOLERANCE	8. Structural	Curfew	57	0,0	2,4	32,18	.158
		Non-curfew	9	1,0	2,2	41,89	
	9. Policy/ Control activity	Curfew	40	-1,0	5,3	21,48	.001**
		Non-curfew	8	6,5	5,9	39,63	
	10.Tolerance, total (Cronbach $\alpha=.71$)	Curfew	40	-1,4	4,5	21,73	.002**
		Non-curfew	8	7,2	6,9	38,38	

Table 3. Standardized Deviance and tolerance sum factors (*= $p<.05$; **= $p<.01$).

to all the other deviance and tolerance sum factors.

From the perspective of societal reaction theory, the most interesting differences between the groups were perceived in the total amount of disapproved conduct (deviance) and the degree of tolerance. As the former (“total deviancy” sum factors) did not significantly differ from each other in the groups, the latter (“total tolerance” sum factor) pointed out a statistically significant difference between the groups. Indeed, a significant difference in the total degree of tolerance indicating different local control atmospheres exists, as the total amount of deviance does not significantly differ between the curfew and non-curfew municipalities. How can the differences between the two groups of municipalities be explained? The status of deviancy factors may be interpreted in at least two ways: On one hand, one may think that the levels of single-parent families, child welfare figures and youth crime are higher in a “curfew” -group than in a “non-curfew” -group, because more case “naturally emerges” there. This perspective suggests that the variation in levels of these factors is independent of if and how they are perceived or controlled. Especially child protection and youth crime figures showed significant evidence of increase during the last years in “curfew” -group. This could be interpreted as an indicator of serious problems in families with children.

On the other hand, the results seem to match rather well with the assumptions of societal reaction theory: some recent Finnish analyses concerning children and youth show signs of a recent tightening up of juvenile control (e.g. Honkatukia & Kivivuori 2006). In the light of these findings one may argue that particularly single-parent families, children in the child protection open care services, and juvenile delinquents have been set as the targets of social control. The control tightening up may produce a rise in the levels of perceived deviance, which reminds one that not only deviance, but also the level of tolerance, has an influence on the ways children and youth are perceived. These ways of interpretation directly affect the methods and measures of reaction towards the young generations. For some reason this reciprocal relationship between phenomena, and a reaction directed to it, has been forgotten in the curfew discussion, which seems to be based directly on the criminology of intolerance. In the light of the societal reaction theory, however, many current policies appear not only rudimentary, but also potentially harmful.

Conclusion

In Finland the discussion about curfews' legitimacy has been insignificant. Opponent opinions are silenced with moral superiority and references to public good and safeguarding children. Ignoring the constitution law and international agreements on human rights, however, should not go through without a careful consideration. It seems characteristic to this era that global worries and practises are adopted contexts abroad without critically assessing whether they suit local circumstances at all. In this process the common sense often disappears meanwhile the discourses of insecurity, risk and potential future horrors dominate the discussion. As this study pointed out, curfews have been particularly popular in small and middle-sized communities - a phenomenon which raises many questions. Why is it that in the city of Helsinki, with half a million inhabitants and significant levels of youth crime especially in the downtown area, curfews are not regarded necessary? And at the same time a small municipality of Lammi, with 5600 inhabitants, has been active in enforcing curfews in its town area? Does adequate legal knowledge and a democratic discussion exist in such small communities, or do minor interest groups - maybe even individual people - railroad their reforms through in the local councils?

This paper was written to produce contrary discourses in the culture of intervention. The curfew study has been preliminary in developing the concepts and methods of making research on societal reactions. The sample of this study is quite small and the methods have been simple. It did, however, reveal some very interesting phenomena in the examined municipalities. Most of all, it increased our interest and faith in the theory of societal reaction. We believe that the theory of societal reaction has preserved its strengths through the decades. In this era of risk politics the theory reminds us of the complexity of social phenomena, and the variety of outcomes that may be caused by the definitions and interventions committed. Instead of relying on easy answers provided by the criminology of intolerance, we wanted to examine the various factors affecting curfew activity. At the same time we want to underline the possibility that by representing the youth as a potential risk, and by implementing practices which humiliate and restrict the civil rights of the youth, we are in great danger of producing the opposite outcomes. As McAra & McVie (2005) have empirically asserted, some groups of young people are more likely to be stopped and checked by the police, and this likelihood is build more according to their socio-economical status than actual offending behaviour. We believe that a committed and content generation can hardly be brought up in a hostile, untrusting atmosphere.

References

- Alanen, L. (2003) 'Childhood: the generational ordering of social relations', in B. Mayall & H. Zeiher (eds.) *Childhood in Generational Perspective*, London: Institute of Education, 27-45.
- Adams, K. (2003) The Effectiveness of Juvenile Curfew in Crime Prevention, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 587 (1), 136-159.
- Bannister, A.A., Carter, D.L. & Schafer, J. (2001) A national police survey on the use of juvenile curfews, *Journal of Criminal Justice* 29 (3), 233-240.
- Barnaverndarlög 80/2002 (<http://www.althingi.is/lagas/nuna/2002080.html>, cited 11.6.2008)
- Dean, M. (1999) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*, London: Sage.
- Feltovich, N. (2003) Nonparametric Tests of Differences in Medians: Comparison of the Wilcoxon-Mann-Whitney and Robust Rank-Order Tests. *Experimental Economics* 6 (3), 273-297.
- Garland, D., (2001), *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- James, A. & James, A. (2005) *Changing Perspectives, Changing Childhoods? Theorising the role of law in mediating the policy and practices of children's welfare*, paper presented at Oslo Childhoods 2005 conference.
- James, A., Jenks, J. & Prout, A. (1998) *Theorizing Childhood*, Cambridge: Polity Press.
- Kivivuori, J. & Honkatukia, P. (2006) Nuorten rikollisuuden ja sen kontrollin kehityssuuntia, in P. Honkatukia & J. Kivivuori (eds.) *Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Publications 221/66/33. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimus/Nuorisotutkimusseura/Nuorioasiain neuvottelukunta, 341-364.
- Lee, N. (2001) *Childhood and Society: Growing up in an age of uncertainty*, Buckingham & Philadelphia: Open University Press.
- Lemert, E. M. (1951) *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*, New York - Toronto – London: McGraw-Hill Book Company.
- Lemert, E. M. (1967) *Human Deviance, Social Problems, & Social Control*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs: New Jersey.
- Lemert, E. M. (2000) Rules, Deviance, and Social Control Theory, in C.C. Lemert & M.F. Winter (eds.) *Crime and Deviance: Essays and Innovations of Edwin M. Lemert*, New York: Rowman & Littlefield Publishers, 61-65.
- McAra, L. & McVie, S. (2005) The Usual Suspects? Street-life, young people and the police', *Criminal Justice*, 5 (1), 5-36.
- Muncie, J. (1999) Institutionalized Intolerance: Youth Justice and the 1998 Crime and Disorder Act, *Critical Social Policy* 19 (2), 147-175.
- Muncie, J. (2004) *Youth and Crime*, 2. ed., London: Sage Publications.
- O'Neil, M. L. (2002) Youth Curfew in the United States: The Creations of Public Spheres for some Young People. *Journal of Youth Studies* 5 (1), 49-67.
- Parton, N. (2006) *Safeguarding Childhood. Early Intervention and Surveillance in a Late Modern Society*. New York: Palgrave Macmillan.

- Politioloven 53/1995. (<http://www.lovdata.no/all/tl-19950804-053-002.html#13>, cited 11.6.2008)
- Satka, M. & Harrikari, T. (2008) The Present Finnish Formation of Child Welfare. *British Journal of Social Work* 38 (4), 645-661.
- Walsh, C. (1999) Imposing order: Child Safety Orders and Local Child Curfew Schemes. *Journal of Social Welfare and Family* 21 (2), 135-149.
- Van Vechten, C. (1940) The Tolerance Quotient as a Device for Defining Certain Social Concepts, *American Journal of Sociology*, 46 (July), 35-42.
- Young, J. (1999) *The Exclusive Society*. London: Sage Publications.

Vi er alle Ungdomshuset!

Santelmann, Kaja

Innledning

16.desember 2006 går mellom 1000 og 1500 ungdommer i demonstrasjon i København til støtte for Ungdomshuset og i protest mot en nært forestående rydding. Etter noen få hundre meter blir hele demonstrasjonen sperret inne av politiet, og i løpet av kort tid er gaten fylt med tåregass. Det utvikler seg til gateopptøy, media rapporterer om sårede både blant politi og demonstranter. Nesten 300 demonstranter blir anholdt, deriblant 26 nordmenn (Aftenposten 16.12.2006).

Med jevne mellomrom har vi de siste årene kunnet lese i danske og norske aviser om uroligheter rundt konflikten om Ungdomshuset. Det kulminerte da huset ble ryddet og revet i mars 2007. Media, både i Danmark og i utlandet, kunne rapportere om dagelange gateopptøy og store massearrestasjoner (Aftenposten 04.03.2007).

Dette er et sammendrag fra min Bacheloroppgave i Kriminologi. Problemstillingen som oppgaven tar for seg er om, og på hvilken måte, Ungdomshusbevegelsen kan forstås som motstand. Fenomenet som Ungdomshuset representerer vil bli analysert, ved å se på ulike former for motstandsstrategier.

Om Ungdomshusbevegelsen og politisk motstand

Ungdomshuset på Nørrebro var et selvstyrt ungdomshus. Det var København kommune som på begynnelsen av 80-tallet overrakte ungdommene huset. På denne tiden var København preget av en rekke uroligheter i forbindelse med flere husokkupasjoner. En gruppe ungdommer dannet i 1981, ”Initiativ-gruppen for et Ungdomshus”. Dette ble starten på en rekke voldsomme begivenheter, som endte med at huset på Jagtvej 69, i 1982 formelt ble overrakt ungdommene (Karker 2007: 28, 46).

Offisielt har nok huset og dets brukere til tider vært kjent for sine utallige konfrontasjoner med politiet. Brukerne av huset beskriver selv stedet som et progressivt kultursted. Det har rommet mange ulike politiske og kulturelle aktiviteter. Folkekjøkken, kino, bok og platesjappe, verksted, øvingslokaler, konsertscene, møterom, for å nevne noe.

Kommunene bestemte seg for å selge Ungdomshuset i 1999. En av årsakene kan ha vært en brann som noen år i forveien hadde ført til store ødeleggelsjer på huset. Prisen for å renovere bygningen ble anslått til flere millioner. Dette ble for dyrt for kommunen, og huset ble altså lagt ut for salg. Ungdommene svarte med å henge ut et stort banner på bygningen med påskriften:

”Til salgs inklusive 500 stenkastende autonome voldspsykopater fra helvede” (ibid.: 111-112).

Det kom ikke inn mange bud, og de som kom ble avslått fra kommunen som useriøse. Men rett før fristen var det et ukjent aksjeselskap som la inn et bud på 2,6 millioner. Til tross for usikkerhet rundt hvem kjøperne egentlig var og hva deres planer for huset var, beslutter kommunen å selge. Et halvt år senere tilbyr aksjeselskapet å selge alle aksjene til den religiøse sekten Faderhuset. Faderhuset var en av

kjøperne som Kommunen tidligere hadde avfeid som useriøse. Brukerne av huset nektet å godta salget. De mente at det var kommunens ansvar å tilrettelegge for et kulturelt mangfold for byens innbyggere. Prinsipielt var de derfor i mot enhver privatisering av huset (ibid.:117-119).

I 2002 havner konflikten i retten og i 2006 slår dommen fast at Faderhuset har bruksretten til huset og ungdommene må ut. De får frist på seg til 14.desember 2006, for å forlate huset (Politiken 17.10.2006). To dager etterpå tørner politi og demonstranter sammen i en voldsom konfrontasjon, som resulterer i gateopptøy og 273 anholdte (Politiken 17.12.2006). To måneder senere blir Ungdomshuset på Jagtvej 69 ryddet. Protestene lar ikke vente på seg. Demonstrasjoner og protester sprer om seg allerede samme dag. I København går tusen demonstranter i sørgetog, og om kvelden er det brennende barrikader rundt om i byen. Det utvikler seg til gateopptøy som varer i flere dager. I løpet av fire dager har politiet anholdt 643 personer. I Malmø, Helsinki, Wien, Berlin og Oslo tagger aktivister nummer 69 rundt om på husmurene. I Berlin er 500 aktivister ute i gatene og roper "Vi er alle ungdomshuset!" (Karker 2007: 6-7).

Siden har det vært ukentlige demonstrasjoner, nye husokkupasjoner og ulike former for aksjoner med krav om et nytt Ungdomshus. Tomten der Ungdomshuset lå, ligger i dag brakk. Faderhuset har lagt grunnen ut for salg for 15 millioner.

I forbindelse med denne konflikten har over 1000 ungdommer blitt anholdt, flere hundre blitt varetektsfengslet. Konflikten har kostet København dyrt. Over 70 millioner har politiet måttet betale, for overarbeid, forskjellig utstyr og for innkvartering og forpleining av de mange ekstra betjentene. Oppryddingen etter ødeleggelsene har kostet kommunen 2,6 millioner. Nørrebro Handelsforening anslår et tap på 14 millioner. I tillegg kommer de private tapene, i form av utbrente og ødelagte biler, sykler og lignende (Modkraft 25.06.2007).

For å forstå disse reaksjonene må vi forstå at Ungdomshuset i Jagtvej 69 var mer enn bare et hus. Det var et viktig sentrum for en politisk bevegelse. I denne oppgaven brukes betegnelsen Ungdomshusbevegelsen. Ungdomshusbevegelsen og dets forløper, BZ-bevegelsen¹, defineres som en del av en autonom bevegelse. Med det menes at de er organisert etter prinsippet om selvbestemmelse og direkte demokrati. Bevegelsen fungerer ikke som en organisasjon eller forening, den er ikke formelt sett organisert. Den har en flat struktur, alle skal i prinsippet ha mulighet for å være med å bestemme. Beslutningene skal derfor diskuteres og utvikles så desentralisert som mulig. Bevegelsen er preget av en antiautoritær holdning og plasseres gjerne på den utenomparlamentariske venstresiden (De Autonome 1994: 62). Deres politiske aktivisme har gjennom årene dekket mange områder. Kampen mot apartheid i Sør-Afrika og motstand mot rasisme på hjemmebane har vært sentralt (Karpantschow og Mikkelsen 2002: 110).

Før vi går inn på problemstillingen om, og på hvilken måte, Ungdomshusbevegelsen kan forstås som motstand, skal vi se litt på ulike forståelser av maktbegrepet.

Når en her i denne oppgaven vil prøve å se om fenomenet, som Ungdomshusbevegelsen representerer, kan forstås som politisk motstand, er det spesielt viktig å være oppmerksom på de ulike maktforståelsenes konsekvenser. Det er det vi her skal se på. Kan ulike forståelser av makt, legge føringer for hvordan man kan forstå motstand?

Ulike maktforståelser

Makt er et meget anvendt begrep innenfor samfunnsvitenskapene, men det er et omdiskutert begrep og tildels vanskelig å definere. Den tyske sosiologen Max Webers definisjon av makt, er en av de mest anvendte: "Ved "makt" vil vi her allment forstå et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin

egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltagere i det kollektive liv skulle gjøre motstand" (Weber 1990: 53). Med utgangspunkt i denne definisjonen, kan det se ut som om den tradisjonelle maktforståelsen oppfatter makten som lokalisert hos en person, gruppe eller institusjon. Makten er altså noe som kan eies, eller besittes, og utøves ovenfra og ned. På denne måten sees makt som primært repressivt (Sawickis sitert i Lindgren 2000: 336).

For Foucault er ikke makten lokalisert et spesielt sted; den er overalt; desentralisert og dynamisk tilstede overalt i alle forhold. I stedet for å se makt som et privilegium man kunne være innehaver av, mente han at den kunne sees som et nett av stadig spente og virksomme relasjoner. Eller som han også sier det; makten eies ikke, den utøves (Foucault 2001: 29).

"Makten er ikke en institusjon og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med: Den er navnet man setter på en kompleks strategisk situasjon i et gitt samfunn" (Foucault 1995: 104).

Foucault mener at en tradisjonell tilnærming til makt, det vil si der man prøver å lokalisere maktens sentrum, som for eksempel staten, regjering eller storting, som har vært tendensen innen juridisk og til dels samfunnsvitenskapelig tenkemåte, vil tilsløre maktens virkelige forhold. Han mener vi må frigjøre oss fra en slik maktforståelse for å kunne forstå maktens mange forgreninger og bli bevisst også dens skjulte virksomhet (Mathiesenens forord i Foucault 2001: XVIII).

Motstand og makt er gjensidig avhengige av hverandre. Den ene kan ikke eksistere uten den andre. "Motstand er ikke først og fremst noe som gir uttrykk for håp og alternativer, men noe som tilhører maktens virkemåte" (Schaannings etterord i Foucault 1995: 197). Motstand hos Foucault forstås altså ikke som et alternativ til makten, men som en del av makten.

Mathiesen har i noen av sine arbeider diskutert hvordan man strategisk kan yte politisk motstand. I disse arbeidene har maktforståelse hatt en viktig plass. Han er opptatt av hvordan språket kan brukes ubevisst eller bevisst for å tilsløre eller "maskere". Når det kommer til begrepet makt, møter vi stadig på definisjoner som på ulike måter prøver å avgrense begrepet i forhold til andre lignende begrep (Mathiesen 1982: 29).

Mathiesen mener det er viktig at man er seg bevisst at begrepene vi velger å bruke alltid vil legge føringer for beskrivelsen vi gir. Det betyr ikke at man skal eller kan unngå en viss begrepsavklaring (ibid.: 31).

Hva sier så Mathiesen om hvordan makt bør forstås? Han mener at verken den weberske eller den foucaultske maktforståelsen kan stå alene, men at de derimot må stå sammen, fordi de utfyller hverandre (Mathiesenens forord i Foucault 2001: XVIII).

Dersom man kun forholder seg til den weberske tradisjonelle maktforståelsen, der makten er lokalisert hierarkisk ovenfra og ned, blir det naturlige motstykket av makten. Et slikt perspektiv legger bestemte føringer for hvordan det er mulig å forstå maktforholdene i samfunnet, og får dermed også visse politiske følger. Når avmakt er maktens naturlige motstykke, sees maktrelasjonen som noe bestandig og bestående; det er lite som kan endres (Mathiesen 1982: 71).

Foucault har rett i at en webersk maktforståelse kan tilsløre maktens skjulte virksomhet når den står alene, men å forkaste den vil allikevel være feil. Om man ønsker å forstå hvordan man strategisk kan yte politisk motstand, er det viktig å beholde nettopp viljesorienteringen, som er sentral i Webers maktbegrepsforståelse. Dette perspektivet er viktig, mener Mathiesen, fordi den understreker en politisk holdning som er en forutsetning i en motmaktstrategi. Troen på at man i alle fall "prinsipielt har en frihet til handling, og dermed til å handle annerledes" (ibid.: 32).

Et prinsipielt utgangspunkt for Mathiesen er at makten hviler på avmakten (1992: 67). Med avmakt menes her at en ikke ser "noen utvei, noen midler og muligheter, til å endre sin situasjon, innbefattet det å motsette seg, eventuelt stanse eller oppheve, andres viljeutøvelse overfor en selv" (Mathiesen 1982:

65).

Mathiesen er derfor opptatt av hvordan denne avmakten kan snus til motmakt. En forutsetning finner vi nettopp i webers perspektiv som handler om viljesorienteringen; at man prinsipielt kan handle annerledes. Felleshandling er en annen forutsetning; gruppen som utsettes for makt, dvs. viljeutøving, må stå sammen, for å kunne snu avmakt til motmakt (ibid.: 75). Et viktig poeng å ha med seg om man ønsker å forstå hvordan man strategisk kan yte politisk motstand.

Lauesen er også opptatt av hvordan den weberske og den foucaultske maktforståelsen må stå sammen, og sider det slik: ”(...) modmagten retter sig mot konkrete viljeudøvere, men med en forståelse af, at magten ikke er *deres*, men netop en relation mellom dem og os - og mellom os. På denne måde må modmagtens fokus og karakter bestandig skifte mellom to forståelsesrammer i en stadig proces” (Lauesen 1998: 37).

Hvordan forstå motstand?

Den weberske beskrivelsen av maktbegrepet, vil alene begrense forståelsen av det vi her prøver å belyse. Det nødvendige motstykke til makten blir her avmakten. Dette perspektivet er nyttig når det handler om å beskrive hvem som har den legitime, legale makten i samfunnet. Men innenfor denne begrepsrammen er det ikke mulig å analysere motmakt og motstand.

Ved hjelp av Foucaults tanker om hva makt er, får vi derimot mulighet til å forstå hva motstand er. For Foucault henger makt og motstand uløselig sammen, de forutsetter hverandre (Lauesen 1998: 34; Foucault 1995: 106-7). Det finnes i følge Foucault et mangfold av motstandsformer: ”mulige, nødvendige, usannsynlige, spontane, ville, ensomme, samordnende, krypende, voldelige, uforsonlige, kompromissvillige, egoistiske eller offervillige” (Foucault 1995: 107). Maktens motstykke blir derfor ikke avmakt som hos Weber, men derimot motstanden. ”Magten fjerner ikke individernes mulighed for at handle; den forudsætter denne mulighed. (...) Der er ingen magt uden den potentielle mulighed for nægtelse og oprør» (Foucault sitert i Lauesen 1998: 35). Maktrelasjoner er en stadig konfrontasjon – en dynamisk prosess av makt og motmakt, hvis utfall aldri er endelig gitt (Lauesen 1998: 35).

Ulike former for motstandsstrategier

Vi vil se nærmere på hvorvidt Ungdomshusbevegelsen kan forstås som motstand. Som utgangspunkt for en slik diskusjon, kan vi bruke følgende to hendelser:

16.desember 2006. En voldelig demonstrasjon.

Det var blitt klart at det rettslig og politisk var bestemt at brukerne skulle kastes ut. Ungdomshuset hadde mobilisert til en demonstrasjon i protest mot den forestående utkastelsen. Det ble spådd konfrontasjoner. Demonstrasjonen ble stoppet etter noen hundre meter. Gatene ble sperret. Det utviklet seg raskt til en voldelig demonstrasjon. Demonstrantene gikk inn for en konfrontasjon med politiet, ved blant annet at grupper av demonstranter brukte ulik kasteskyts mot politiet og politibiler. Nesten 300 ble anholdt og ca 200 ble siktet etter straffelovens § 134a, i det som senere ble omtalt av politiet som: ”Det værste angreb på politiet nogensinde” (Politiken 17.12.2006; Dansk Politi 05.03.2007). ”Nu tager de huset, så stopper freden,” stod det å lese i pressemelding fra Ungdomshuset i etterkant (16.12.2006).

6.oktober 2007. En ikke-voldelig sivilulydighets aksjon.

Ungdomshuset var blitt jevnet med jorden, og København opplevde ukentlige demonstrasjoner,

aksjoner, husokkupasjoner og ulike sosiale uroligheter. I flere måneder hadde en stor sivil ulydighetsaksjon vært annonsert. Konfrontativt, men med ikke-vold, skulle ungdommene okkupere et nytt ungdomshus i Grøndalsvænge Allé 13, derav aksjonens navn G13. Over 3000 mennesker deltok, noe som sannsynligvis resulterte i Danmarks største sivilulydighetsaksjon. Til tross for tonnevis med gass og til dels brutal politifremferd lyktes aksjonistene å ta seg inn på eiendommen og inn i huset. De ble kastet ut av politiet etter en halv time, men anså aksjonen allikevel som vellykket. 436 aksjonister ble anholdt, til tross for at ingen utøvet vold, og at ingen ble siktet. Politiet roste aktivistene for å ha gjennomført aksjonen på en ikke voldelig måte (Politiken 07.10.2007; B.T. 06.10.2007).

Altså en hendelse som illustrerer ungdommenes vilje til voldelige konfrontasjoner, og en hendelse som viser vilje til ikke-voldelige sivilulydighets aksjoner.

Hvordan skal vi kunne forstå slike hendelser som vanligvis blir sett på som vold og kriminalitet, som noe annet enn nettopp det? For å se nærmere på hvordan vi kan forstå dette som motstand, forutsettes det at man legger til grunn at det eksisterer et maktforhold. Et forhold hvor maktens motsats ikke er avmakt, men motmakt.

Det uferdige som motstandsstrategi

Mathiesen har skrevet en bok om det han kaller ”det uferdige”. Der skriver han at styrken i motstand nettopp ligger i at den står i motsetning til det dominerende og det bestående. Alternativet må være uformelt og det Mathiesen kaller uferdig. Om vi definerer ferdig alternativet har vi altapt. Et ferdig alternativ har nødvendigvis strukturelle elementer av det gamle og er derfor ikke noe reelt alternativ. Et reelt alternativ må bygge på egne premisser som *motsier* systemets premisser (Mathiesen 1992: 19-21).

Mathiesen skriver om det uferdige som motstandsstrategi, han beskriver det som alternativet. Det reelle alternativet må være både i konkurransen med, og kunne motsi, det etablerte. Budskapet må være fremmed og antydet, til forskjell fra innnevnt og utformet. Et budskap som er fremmed men utformet, inneholder en motsigelse, men blir lett ikke-konkurrerende og vil bli forkastet. Et budskap innnevnt men antydet, så eksisterer det ikke noen motsigelse, man konkurrerer om ”ingenting”. Et budskap som ikke står i konkurransen med og ikke kan motsi det etablerte, vil være innnevnt og utformet, og definitivt ikke noe alternativ (ibid.: 19-20).

For å bruke Mathiesens tanker om det uferdige for å belyse Ungdomshusbevegelsen, må man nærme seg tema med andre ord og begreper. Man er nødt til å se de to hendelsene som en del av noe større. Han benytter seg av begrepet budskap. Har disse hendelsene som til sammen førte til nesten 700 anholdte et budskap? Kort sammenfattet kan vi si at budskapet er at de krever et Ungdomshus, de kjemper for retten til å ha et autonomt fristed.

Er budskapet en konkurrerende motsigelse?

Mathiesen hevder at motsigelsen er et nødvendig element i alternativet. Det er først snakk om et reelt alternativ om det bygger på egne premisser og ikke det etablerte systemets premisser. Ens egne premisser må altså motsi systemets (ibid.: 19).

Motsigelsen går på mål, men kan også gå på midler sammen med mål. Målet er et selvstyrt ungdomshus, et hus som skal drives etter brukernes premisser, uten noe styret eller ledelse, det er kollektivet av brukere som til enhver tid skal bestemme, og husets øverste organ er fellesmøte hvor man følger prinsippet om medbestemmelse. Beslutninger skal utvikles så desentralisert som mulig. Et viktig premiss for brukerne har vært at det er kommunen og ikke private investorer som står ansvarlig for å innfri kravet.

Det etablerte system følger byråkratiske prinsipper. Alt skal gå igjennom formelle kanaler og følge gjeldende regler og forskrifter for hvordan ting skal gjøres. En kan si at selvstyret, som her betyr å drive

Ungdomshuset etter egne premisser, motsier kommunens byråkratiske premisser, som forutsetter en formell ledelse ved driften av et offentlig ungdomshus. Altså har vi her å gjøre med en motsigelse. Målet representerer en motsigelse.

Hva så med det konkurrerende aspektet?

Mathiesen hevder jo at alternativet samtidig også må konkurrere med det etablerte system (ibid.: 19). Det må kunne være aktuelt for medlemmer av det gamle etablerte system å sette det nye alternativet i stedet for det gamle system.

Ungdommene hevder selv at det etablerte samfunnet i dag mangler alternative fristeder for ungdom. De ønsker et fristed hvor de selv kan bestemme hva de vil gjøre og hvordan. Ungdomshuset i Jagtvej 69, representerte et slikt sted. Med aktiviteter som folkekjøkken, konserter, café, filmklubb, trykkeri etc., som ble drevet av 100-200 frivillige ulønnede ungdommer, fikk de demonstrert at det er mulig å drive et kreativt ukommersielt ungdomshus, utenfor rammene av det etablerte system (Ungdomshuset 2007).

Også ungdommer som i utgangspunktet hadde klart å tilpasse seg kravet om konformitet og normalitet, og som ville kunne vært fornøyd med de etablerte tilbud som allerede fantes, har søkt seg til aktivitetene på Ungdomshuset. Det er ikke med dette sagt at alle ungdommer ønsker å bruke et selvstyrte ungdomshus. Så hvorvidt en kan si at et selvstyrte ungdomshus er konkurrerende med det gamle system, altså med etablerte tilbud for ungdom, kan diskuteres. En kan si at det er aktuelt for noen ungdommer, men ikke for alle, å ta i bruk alternativet som et selvstyrte ungdomshus representerer, til fordel for de gamle konforme etablerte tilbudene.

For at budskapet skal være en konkurrerende motsigelse, må det også være fremmed og antydet, i følge Mathiesen. Med fremmed menes her at budskapet ikke er en integrert del av det gamle system (Mathiesen 1992: 19). Med antydet menes at man ikke sikkert vet hva konsekvensene av budskapets iverksettelse er. Det ligger åpent. Det motsatte av fremmed og antydet vil her være innvevd og utformet, altså en ikke-konkurrerende enighet. Innvevd vil si at budskapet allerede er integrert og har sin plass i det gamle etablerte system. Utformet vil si at konsekvensene av budskapets iverksettelse nesten er klarlagt.

Er budskapet om et selvstyrte ungdomshus fremmed og antydet? Selvstyre, på den måten som brukerne ønsker å praktisere det, er et fenomen som ikke er anerkjent som praktisk mulig innenfor det etablerte system. Innenfor de gjeldende regler og forskrifter lar det seg ikke gjøre for kommunen å gi en gruppe ungdommer et hus hvor de kan bestemme alt etter sine egne premisser. Det er ikke formelt mulig.

Budskapet om et selvstyrte ungdomshus er ikke en del av det etablerte systemet, fordi det ikke har vært, og ikke er, en integrert del av det etablerte samfunn.

Derfor kan en hevde at det er fremmed, men er det antydet? Helt antydet er det jo ikke. Ungdomshuset i Jagtvej 69 hadde tross alt eksistert i nesten 25 år, før det ble revet våren 2007. Erfaringen man har hatt med tilstedeværelsen av et slikt ungdomshus, gjør jo at man kan være rimelig sikre på en del ting. Et nytt ungdomshus vil ganske sikkert fortsette å være en viktig alternativ musikkscene, og mange av de andre gamle aktivitetene vil nok fortsette. Det vil nok til tider fortsette å ha et aktivt politisk miljø som på ulike måter vil kunne sette spørsmålstege ved den dominerende kultur og det etablerte samfunn, til forargelse og fortvilelse for de som rammes av kritikken. Men samtidig kan man kanskje også si at det er antydet. Uten forskrifter og reglementer som må følges, vet man ikke sikkert hva konsekvensene av å iverksette ideen om et selvstyrte ungdomshus, vil ha.

Ulydighet som motstandsstrategi

Det kan være interessant å se på et eksempel fra fengsel for å belyse hvordan handlinger som vanligvis beskrives som avvikende også kan forstås som motstand.

Lauesen har i sitt arbeid om makt og motmakt i fengsel, sett på hvordan ulydighet og regelbrudd fra fangenes side kan forstås som motmakt og strategi for motstand. Vanligvis blir fangenes handlinger oppfattet og definert på en måte som nettopp rettferdiggjør at de sitter i fengsel (Lauesen 1998: 171). Lauesen hevder at fengselsforskning vanligvis ikke har tatt for seg motmakt. Som i begrepet "prisonization" av Clemmer, blir fangenes reaksjoner sett på som avvikende og av asosial karakter (ibid.). Undersøkelser har vist at de fanger som ikke innretter seg etter de formelle regler i fengselet og som er opprørske, virker mer "normale" og klarer seg bedre ved løslatelse, enn den såkalte mønsterfangen. Dette forklarer Lauesen med at handlingene er reaksjoner på fengselets ulike maktteknikker, som kontroll og disiplinering (ibid.: 171-172). Det å nekte og gå tilbake til cellene etter lufetur kan sees som en motstandsstrategi mot disiplineringen, man nekter å adlyde ordre. Eller det å kaste alt man finner ut av vinduet, er en motstandsstrategi mot ro og orden, man skaper uorden og uro. Enhver uorden blir oppfattet som et angrep på regimet. Disse barnlige og opprørske handlinger blir straffet hardt (ibid.: 175). Men konflikt i fengsel har vist seg å styrke selvrespekten og fangenes felleskap, det er når det hersker ro og orden, at fangene krymper. Motstand og konflikt i fengsel er dermed en betingelse for å bevare fangenes identitet og selvrespekt (ibid.: 204).

Forutsetningen for å kunne yte slik motmakt som Lauesen beskriver, er at man klarer å komme ut av avmakten og se handlingsmulighetene i situasjonen (ibid.: 171). Aktivistene i de to hendelsene som er beskrevet over, befinner seg ikke i en avmaktsituasjon. De ser muligheter for å endre sin situasjon og bruker "nye" midler for å motsette seg viljeutøvelsen over for en selv. De adlyder ikke politiets ordre om å forlate område eller trekke seg tilbake. De utfordrer det etablerte samfunns teknikker for kontroll og disiplinering, som i sin ytterste konsekvens utkristalliseres gjennom politi og straffeapparat.

Vold som motstandsstrategi

Vold er generelt moralsk uakseptabelt. Resonnementet går gjerne slik: så lenge det finnes legale måter å kjempe for sin sak på, er vold uakseptabelt. Vårt politiske system er relativt åpen, det finnes legale metoder. Volden kan til nød godtas om den forhindrer et enda større onde. Bruk av vold defineres som et produkt av frustrasjon, desperasjon og tegn på svakhet. Det vil ikke være strategisk fordi det alltid slår tilbake på en selv (Gamson 1990: 73).

Volden som ble utøvd i den voldelige demonstrasjonen, ble offentlig og politisk fordømt. Men kan man allikevel kalte denne voldsutøvelsen for motstand? Gamson har i sin bok "The Strategy of Social Protest", studert sosiale protester i USA. Her påpeker han at selv om vold som motstandsstrategi blir fordømt som umoralsk, trenger ikke det bety at det ikke er effektivt. Hans data viser at volden faktisk kan være effektiv, men som han understreker, det betyr ikke det samme som at "vold virker". Volden kan heller forstås som et symptom på suksess i stedet for årsaken til suksessen, og den oppstår ikke av desperasjon men av utålmodighet (ibid.: 81). Han påpeker at man burde se på vold som en egenskap ved en interaksjon, heller enn en bevisst strategi fra en utfordrer. Det blir mer nøyaktig å si at "bråk" (feistiness) virker, heller enn at vold virker. "Bråk" inkluderer viljen til å bruke uro og forstyrrelse som en strategi for påvirkning. Strategien krever provokasjon kombinert med styrke (Gamson 1989: 459).

Bruk av vold har tendens til å skape mer vold. Vi har kunnet registrere økt represjon fra politiets og påtalemyndighetens side. Politiet prøvde å få varetektsfengslet 213 av de 273 anholdte etter urolighetene 16.desember. De fleste ble siktet etter straffelovsparagraf 134a, som "handler om deltagelse i slagsmål eller grov forstyrrelse af den offentlige orden" (Politiken 17.12.2006). Med en strafferamme på opptil ett og ett halvt år, har politiet mulighet for å registrere den siktedes DNA, personfoto og fingeravtrykk. Selv om siktelsen skulle frafalle, beholder politiet dataene (TV2 18.12.2006). Påtalemyndighetene fikk av Københavns Byrett kun medhold til å varetektsfengsle 3 av de 273 anholdte (Politiken 18.12.2006). Politiets senere bruk av antiterrorstyrken under ryddingen av Ungdomshuset er også en illustrasjon på at sterkere midler er tatt i bruk.

På den ene siden ser det altså ut som om aktivistenes voldsbruk er med på å legitimere økt bruk av makt fra politiets side. Dette virker kanskje lite strategisk sett fra et motstandsperspektiv. Men hva annet er det vi har kunnet registrere? Til tross for den dominerende holdningen om at vold ikke hjelper og at det bare skader saken en prøver å kjempe for, har oppslutningen om Ungdomshusbevegelsen bare økt. Nå må det poengteres at de fleste aksjonene og demonstrasjonene i forbindelse med Ungdomshuset har vært ikke-vodelige, og at det likegiltig kan være disse aktivitetene som har tiltrukket så mange nye ungdommer. Men Karpantschhof (2008) hevder at det er en sammenheng mellom vodelige opptøyere og bevegelsens vekst. Økt represjon fra politiets side er med på å radikalisere og styrke bevegelsen.

Karpantschhof mener også at opptøyene vi har sett i forbindelse med Ungdomshuskonflikten er en bevisst strategi fra aktivistenes side. Opptøyene skaper debatt og oppmerksomhet rundt konflikten. Det kan være med på å presse partene til forhandling og tvinge andre til å ta parti (ibid.). Etter G13-aksjonen var politiet ute og advarte om at deres kamp mot Ungdomshusets tilhengere har gått så hardt utover politiets ressurser at de har måttet redusere politiets innsats på viktige områder som vold og narkotika. Årsaken skal ha vært de ukentlige torsdags-demonstrasjonene, gatekampene og forsøkene på nye husokkupasjoner (DR Nyheder 14.10.2007). Karpantschhof mener politiet har forstått at de har med en politisk bevegelse å gjøre (2008). Det kan dermed på en måte se ut som om voldsbruken i dette tilfelle verken har ødelagt for saken eller oppslutningen.

Referanseliste:

De Autonome – en bog om og af den autonome bevægelse, (1994), København/Mads Kering Autonomt Forlag.

Foucault, Michel, (1995), *Seksualitetens historie 1 : Viljen til viten*, Oslo/Exil.

Foucault, Michel, (2001), *Overvåkning og straff : det moderne fengsels historie*. 3.utg. Oslo/Gyldendal.

Gamson, William, (1989), "Review Essays. Reflections on The Strategy of Social Protest." I : *Sociological Forum*, vol. 4, nr. 3, s. 455-467.

Gamson, William, (1990), *The Strategy of Social Protest*, 2.utg. Belmont California/Wadsworth Publishing Company.

Karker, Andreas, (2007), *Jagtvej 69 : historien om et hus*, København/Lindhardt og Ringhof.

Karpantschhof, René, (2008), *Mere politi, flere opptøjer – Danmarks nye uropoliti og ungdomsuroigheder 2006-2008*, Forelesning, 08.05.2008, NSfK:s 50:e forskarseminarium 6-8.5.2008, Hotel Pumpulienkeli, Forssa, Finland.

Karpantschhof, René og Flemming Mikkelsen, (2002), "Kap. 5 : Fra slumstormere til autonome Husbesættelse, ungdom og social protest i Danmark 1965-2001." I: *Bevægelser i Demokrati*.

Foreninger og kollektive aktioner i Danmark, Flemming Mikkelsen (red.),
Århus/Universitetsforlag.

Lauesen, Torkil, (1998), *Fra forbedringshus til parkeringshus : magt og modmagt i Vridsløselille statsfængsel*, København/Hans Reitzels Forlag.

Lindgren, Sven Åke, (2000), "Kap. 19: Michel Foucault." I : *Klassisk og moderne samfundsteori*, Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.), København/Hans Reitzels Forlag.

Mathiesen, Thomas, (1982), *Makt og motmakt*, Oslo/Pax Forlag A/S.

Mathiesen, Thomas, (1992), *Det uferdige – tekster om opprør og undertrykkelse*, Oslo/Pax Forlag A/S.

Weber, Max, (1990), *Makt og byråkrati*, Oslo/Gyldendal Norsk Forlag.

Aftenposten, 16.12.06: *Norske ungdommer arrestert i København*. URL:

<<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1572722.ece>> [Lesedato 13.04.2008]

Aftenposten, 04.03.07: *Massiv politiinnsats skapte ro i København*. URL:

<<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1671938.ece>> [Lesedato 13.04.2008]

B.T., 06.10.07: *436 anholdt efter G13 demonstration*. URL:

<<http://www.bt.dk/article/20071006/nyheder/710060365/>> [Lesedato 12.05.2008]

Dansk Politi, 05.03.07: *Det værste angreb på politiet nogensinde*. URL:

<<http://www.politiforbund.dk/show.php?sec=1&area=4&show=4171>> [Lesedato 16.03.2008]

DR Nyheder, 14.10.07: *Ungdomshuset dræner politiets økonomi*. URL:

<<http://www.dr.dk/Nyheder/Indland/2007/10/14/171200.htm>> [Lesedato 30.04.2008]

Modkraft, 25.06.07: *Ungdomshus-rydning kostede 72 millioner*. URL:

<<http://www.modkraft.dk/spip.php?article5835>> [Lesedato 25.04.2008]

Politiken, 17.10.06: *Fogedretten: Unge ud af Ungdomshuset*. URL:

<<http://politiken.dk/indland/article187070.ece>> [Lesedato 07.04.2008]

Politiken, 17.12.06: *213 aktivister fremstilles i grundlovsforhør efter Nørrebro-kampe.* URL:
<<http://www.politiken.dk/indland/article214229.ece>> [Lesedato 25.04.2008]

Politiken, 18.12.06: *Kun tre ud af 273 varetægtsfængslet.* URL:
<<http://politiken.dk/indland/article214578.ece>> [Lesedato 25.04.2008]

Politiken, 07.10.07: *Københavns politi kommer aktivister til undsætning.* URL:
<<http://www.politiken.dk/indland/article390194.ece>> [Lesedato 13.05.2008]

Pressemelding fra Ungdomshuset, 16.12.06: *Jagtvej 69 blir.* URL:
<<http://debat.modkraft.dk/read.php?7,70027,70027#msg-70027>> [Lesedato 12.04.2008]

TV2, 18.12.06: *Nørrebro-anholdte dna-registreres.* URL: <<http://nyhederne-dyn.tv2.dk/krimi/article.php?id=5647727.html>> [Lesedato 02.05.2008]

Ungdomshuset, 2007: *Jagtvej 69.* URL: <<http://www.ungdomshuset.dk/spip.php?article148>> [Lesedato 12.05.2008]

Arbeidsgruppe VII – Criminology and crime prevention

Konfliktrådene roller og funksjoner i samfunnet

Mari-Louise Pabsdorff

Sammendrag

Innlegget tar for seg megling ved lovbrudd i Norge og Norden. Se siste 20-30 årene har vi sett en økende interesse for megling i sivile konflikter og ved lovbrudd. I Norden har de fleste land gjort forsøk med konfliktråd, inspirert av erfaringer med megling internasjonalt, Christies (1977) artikkel ”Konflikt som eiendom” og tankestrømninger innen bevegelsen for ”restorative justice” (RJ). Meglingsideologien og RJ kan ses som en syntese mellom en rekke eldre og nyere tradisjoner for konfliktløsning - hentet fra ulike kulturer og samfunn – noe som aktualiserer spørsmålet om hvor egnet modellene er i dag og mulige funksjoner i et senmoderne samfunn. I innlegget kommer jeg inn på noen av de erfaringer som er gjort med konfliktråd i Norge og internasjonalt. Jeg tar også for meg ulike kriterier for suksess og diskuterer en økende tendens til evidensbasering av virksomheten. Til sist etterlyser jeg kritisk orienterte perspektiver på megling og RJ - og etterprøving av de verdier og funksjoner konfliktrådene og RJ fyller og kan fylle i samfunnet i dag.

Megling ved lovbrudd

Ved megling møtes parter i konflikt til samtale om det som er skjedd. Møtet tilrettelegges av en upartisk tredjepart, som skal hjelpe partene til å snakke om det som er skjedd og finne en løsning for fremtiden. Megling er de siste 20-30 årene tatt i bruk på en rekke områder i samfunnet: I retten, som metode i politiets arbeid, i skolen, i arbeidslivet, i ungdomsarbeid, i det sivile samfunn og i konfliktrådene. Konfliktrådene, som det skal dreie seg om her, megler både i sivile konflikter og i straffesaker. De siste årene har konfliktrådene i Norge fått stadig flere saker til megling og vi ser en viss dreining i sakstyper, fra en overvekt av saker som dreier seg om lovbrudd mot eiendom, som naskerier og skadeverk, i retning av fler saker som omhandler konflikter og lovbrudd mot person, som mobbing, æreskrenkelser, trusler og vold (Statistikk for konfliktrådene – 2007). Debatten om hvilke saker som er egnet for megling - og når det gjelder straffesaker: Hvorvidt dette skal skje som alternativ eller supplement til tradisjonell rettsprosedyre og straff - er høyst aktuell.

Megling - en ”nygammel reaksjon”

Interessen for megling beskrives av flere som eksplosjonsartet (eks Christie 2004) og det snakkes om en *moderne meglingsbevegelse* (Hareide 2006). Megling er likevel ikke en ny metode og kan kanskje best betegnes som en ”nygammel reaksjon”¹⁵³ (Rytterbro 2002). Frem til 1500- og 1600-tallet, da en sentralisering av styringsmaktene i mange europeiske land tok til (Sandmo 1999), var uformelle meglings- og forlikesesprosesser, hvor lokale aktører var hovedpersonene, en vanlig metode for konfliktløsning. En av *bygdetingets* fremste funksjoner var som en arena for forsoning mellom de stridende og mellom de stridende og lokalsamfunnet (Sandmo 1999). Lokalsamfunnet insisterte ifølge Sandmo (1999) på å være den instans som ga handlinger, inkludert voldshandlinger

---

¹⁵³ Hareide (2006) bruker begrepet ”meglingsrenessanse”.

og drap¹⁵⁴, en moralsk meningsbetydning. Tingene virket således også som en lokal katalysator, som en arena hvor ulike fortellinger om volden kom frem, sammen bidro til å skape et bilde av konflikten - og la grunn for gjenopprettelse av freden¹⁵⁵ (Sandmo 1999). Statsdannelse og sentralisering av styringsmaktene fra 1600-tallet av bidro til en utvikling i retning av at fler og flere områder i samfunnet er blitt underlagt statlig kontroll, inklusive konfliktløsning. Med den juridiske revolusjon har mange konflikter, for å si det med Christies (1977) ord, blitt juristenes eiendom (Christie 1977). I ”Konflikt som eiendom” ser Christie (1977) dette som et tap for de involverte parter og lokalsamfunn: Konflikter tas ut av lokalsamfunnet og vekk fra dens opprinnelige ”eiere” – over i en sentralisert arena hvor det er juristene som er hovedaktørene. Lokalsamfunnene mister kompetanse på å håndtere sosiale konflikter og en anledning til diskusjon av normer og verdier i samfunnet. Også partene passiviseres og fremmedgjøres: I strafferetten behandles konflikten som en sak mellom gjerningsperson og stat. De juridisk relevante aspekter ved handlingen er tema - fremfor handlingens betydning og konsekvenser for parter og lokalsamfunn i subjektiv forstand. Christie (1977) oppfordrer i artikkelen til å gi konfliktene tilbake til dens opprinnelige eiere - og beskriver en lekemanns- og lokalbasert nabolagsdomstol hvor dette kan skje. I nabolagsdomstolen står de opprinnelig involverte i sentrum for prosessen: Fokus ligger ikke på straff av gjerningsperson, men på gjenopprettelse av de skader som er skjedd og de verdier som er krenket (Christie 1977).

Christies (1977) artikkel og tanker vakte oppsikt i kriminalpolitiske miljøer i Norge som internasjonalt. Omfattende kritikker av strafferetten og straffens funksjoner på 1960- og 1970-tallet hadde bidratt til dannelsen av en bevegelse for alternativ konfliktløsning (se Ericsson 1982). Christie (1977) bygget i ”Konflikt som eiendom” på erfaringer fra konfliktløsning i en landsby i Tanzania (Christie 1977). Bevegelsen, som nå er samlet under begrepet ”restorative justice”¹⁵⁶, henter også inspirasjon fra konfliktløsning i innfødte kulturer i USA og Canada og maoriene på New Zealand for å nevne noe¹⁵⁷. En internasjonalt anerkjent definisjon av RJ sier:

Restorative Justice is a process whereby parties with a stake in a specific offence collectively resolve how to deal with the aftermath of the offence and its implications for the future. (Marshall 1999)

RJ kan ses som en samlebetegnelse og en syntese av eldre og nyere modeller for konfliktløsning, utledet fra flere ulike kulturer og tradisjoner. Teoribygningen og forventningen til hva RJ prosesser som Konfliktråd/Victim Offender Mediation¹⁵⁸, ”Conferencing” og ”Circles” kan oppnå i samfunnet er stor innen RJ bevegelsen. Ved megling i konfliktråd, som er den modell som foreløpig er i størst bruk i de nordiske land (med unntak som av Island, se under), vektlegges særlig betydningen av at partene møtes ansikt til ansikt. På den måten får partene mulighet til å se hverandre og snakke direkte med hverandre innen trygge rammer. Kan dette legge grunn for gjenopprettet av de skader og krenkelser som er skjedd, forsoning mellom parter og mellom parter og samfunn?

---

¹⁵⁴ Sandmo (1999) tar for seg perioden mellom 1600 og 1660. ”Vold” og ”drap” var på denne tiden ikke et begrep på samme måte som i dag. Handlingene ble forstått med utgangspunkt i aktørenes relasjon og den kontekst hvor handlingen fant sted (Sandmo 1999).

¹⁵⁵ Mens bygdetingene hadde en inkluderende funksjon for medlemmer av lokalsamfunnet, virket det også til å holde fremmede utenfor (Sandmo 1999). Sandmo (1999) ser av slike grunner ingen grunn til en uforbeholden idyllisering av de gamle tingene (Sandmo 1999).

¹⁵⁶ Oversettes til norsk med begreper som ”gjenopprettungsjustis”, ”forsoningsjustis” og ”deltakende rettspleie”. Blant annet ”reparativ rättvisa” på svensk.

¹⁵⁷ Denne listen er på ingen måte utfyllende. En rekke kulturer og tradisjoner kan knyttes til RJ. Meglings- og RJ ideologien har også utspring i flere ulike religiøse og sekundære livssyn.

¹⁵⁸ Det første meglingsprogrammet sies å være The Kitchener Experiment i Ontario, Canada, 1974. I USA og Canada går disse programmene ofte under betegnelsen VORP: Victim Offender Reconciliation Programmes.

Konfliktråd i de nordiske land

Konfliktrådene i Norden deler mye av et felles idégrunnlag i og med Christies (1977) ”Konflikt som eiendom” og tankestrømninger innen RJ, foruten lange tradisjoner for megling i de nordiske land. Men vi finner også en rekke forskjeller: Konfliktrådene har ulik fartstid, det er ulikheter i lovgivning og hvordan konfliktrådene er organisert, det er ulik tilgang på konfliktråd og konfliktrådene har ulik stilling i forhold til det tradisjonelle rettssystemet. **Norge** var det første landet i Norden som gjorde forsøk med konfliktråd. Dette skjedde som ledd i det store prosjektet ”Alternativ til fengsling av ungdom” i 1981. Tross lave sakstall det første tiåret¹⁵⁹ ble *Konfliktrådsloven* vedtatt i 1991 (i verk fra 1992) og ordningen ble implementert på nasjonal basis. Konfliktråd har vært tilgjengelig i alle landets kommuner fra 1994 og ordningen har siden mottatt et jevnt økende antall saker per år, opp til 9120 i 2007 (Statistikk for konfliktrådene – 2007). I Norge kan konfliktråd benyttes som alternativ, supplement til eller del av den tradisjonelle rettspleie. Jeg kommer nærmere inn på den norske ordningen og erfaringer fra Norge under. **Finland** var også tidlig ute med konfliktråd, sett i et nordisk og europeisk perspektiv, med opprettelsen av et forsøksprosjekt i Vantaa i 1983. Lov om megling ble iverksatt i 2006¹⁶⁰, og som i Norge kan konfliktråd benyttes som supplement eller som alternativ til straff i mindre alvorlige saker. I 2007 mottok de finske konfliktrådene 9583 saker til megling (Iivar 2007). I **Sverige** ble to forsøksprosjekter igangsstilt i 1987. Ordningen var de første årene svakt organisert og Brå (Brottfsörebyggande rådet) fikk ansvaret for administrasjon og utvikling av modellen.”Lag om medling med anledning av brott” trådde i kraft 1. juli 2002 (se Wahlin 2005). I og med et tillegg til socialtjänstlagen skal konfliktråd fra 01.01.2008 være tilgjengelig på nasjonal basis for lovtrytere under 21 år, som supplement til tradisjonell strafferettspleie. Sakstallene er imidlertid lave i Sverige, sammenlignet med Norge og Finland. I **Danmark** ble konfliktråd forsøkt gjennom et prosjekt i tre politikretser i Københavnområdet på slutten av 1990-tallet (Ringsted, Roskilde og Glostrup politikredse). Konfliktråd er kun tilgjengelig som supplement til strafferetten og har fremdels status som forsøksprosjekt i disse tre politikretsene. **Island** har nylig iverksatt et forsøksprosjekt med politiledet ”conferencing”, etter inspirasjon fra liknende politiledete modeller blant annet i Australia og England (Hafsteinsson 2007). **Grønland** som per i dag er det eneste landet uten RJ praksis, har planer om å gjøre konfliktmegling til en del av rettspleien innen 2010 (se Poppel 2007).

Når det gjelder sakstyper varierer også dette noe mellom landene. De mest dominerende sakstyper i de norske og svenske konfliktrådene har vært mindre alvorlig eiendomslovbrudd med ungdom, som naskerier og skadeverk. De nordiske landene har ulik praksis når det gjelder mer alvorlig personkrenkende konflikter og lovbrudd, som vold og trusler. Eksempelvis ligger andelen saker som omhandler ”vold” i underkant av 20% i Norge (Statistikk for konfliktrådene – 2007), de sivile saker inkludert¹⁶¹, mens voldskonfliktene på 2000-tallet har utgjort i overkant av 50% av sakene i konfliktrådet i Danmark (Henriksen 2003) og 49% av sakene i de finske konfliktrådene i 2007 (Iivar 2007).

¹⁵⁹ Fra 1981 til 1989 hadde konfliktrådene meglet i ikke mer enn til sammen 268 saker (Hareide 2006).

¹⁶⁰ The act on mediation in criminal and certain civil cases (1015/2005), iverk fra 01.01.2006.

¹⁶¹ Andelen voldssaker er relativt lav også i Sverige, men jeg har ikke tilgang på tall som sier noe nærmere om dette.

Konfliktråd i Norge¹⁶²

Jeg vil se litt nærmere på bruken av konfliktråd i straffesaker i Norge. Straffesaker regnes som de saker som er overført av politi- og påtalemyndighet hvor gjerningsperson er over den kriminelle lavalder på 15 år. Hvor gjerningsperson er under den kriminelle lavalder megles saken som sivil konflikt, slik at mange av sakene registrert som sivile konflikter dreier seg om strafferettelige forhold med ungdom under den kriminelle lavalder. Konfliktråd kan som nevnt benyttes som alternativ til strafferettlig påtale (etter straffeprosesslovens §71a), som del av straffen, enten som del av innholdet i samfunnsstraffen¹⁶³ eller som særvilkår ved betinget dom¹⁶⁴, eller som supplement til straff, for eksempel som tillegg til fengselsstraffen. Konflikten megles da som sivil konflikt.

Selv om mye av ideologien bak konfliktrådene, representert ved meglings- og RJ-ideologien, fokuserte på hensynet til offer, gjerningsperson og lokalsamfunn, ble de offentlige begrunnelser for konfliktrådene i Norge særlig knyttet til lovbyter og de mulige kriminalpreventive virkninger av et direkte, konfronterende møte. Dette viser seg blant annet i Riksadvokatens rundskriv nr 3 av 1993 som gir regler og retningslinjer for politi- og påtalemyndighetens overføring av straffesaker til konfliktråd. Her er det konfliktrådenes oppdragende virkninger som er i fokus, samtidig som de allmennpreventive begrunnelser for straffen fremstår som en begrensning mot bruk av ordningen ved mer alvorlige forhold (Riksadvokatens rundskriv nr 3 1993). Som Ericsson (1996) har påpekt kan konfliktrådene ses som en hybrid mellom den kriminalpolitiske søker etter effektive tiltak rettet mot ungdom og den mer ideologisk pregede søker etter alternative konfliktløsningsformer fra 1970-tallet av (Ericsson 1996). Samtidig som konfliktrådene bygger på meglingsideologien; hvor dialog, gjenoppretting og forsoning er sentrale prisnapper, er ordningen rammet inn i et tankegods hentet fra straffens begrunnelser.

En overvekt av deltakerne er unge personer, ofte under den kriminelle lavalder (Statistikk for konfliktrådet – 2007) og saker som naskerier og skadeverk har dominert. Hva sier deltakerne om konfliktråd i disse sakene? En vanlig begrunnelse for å delta i konfliktråd er å slippe plett på rullebladet og unngå videre kontakt med politi og rettsvesen (Mørland 1995, Kemény 1998). Et problem er imidlertid at også ungdom under den kriminelle lavalder oppgir dette som begrunnelse (Kemény 1998), selv om påtale og plett på rulleblad ikke er en reell mulighet for disse¹⁶⁵. I *Gategallerier* tok Cecilie Høigård (2002) opp bruk av konfliktråd ved graffiti. Noen av graffiti-malerne i Høigård (2002) studie sier at de opplevde konfliktrådet som krenkende. De opplevde konfliktrådet som en normativ sanksjon; som en arena hvor de ble tvunget til å ta avstand fra graffitiene og unnskyldte seg. Høigård (2002) mente derfor at konfliktrådene i praksis fungerer som en barnestraff i disse sakene, hvor unge personer inngår avtaler om arbeid og erstatning uten forutsetninger for å delta i en reell forhandling og dialog om handlingen (Høigård 2002). I en undersøkelse av avtaler inngått i konfliktråd finner vi et eksempel på en gutt som på grunnlag av naskeri av en pastilleske til 5,50 kr, inngikk en avtale med en erstatningssum på 750 kr (Totland

¹⁶² Det finnes i dag 22 konfliktråd fordelt over landet og et sted mellom 600 og 650 meglere. I Norge benyttes utelukkende legmeglere, som ideelt sett rekrutteres fra lokalsamfunnet. Mens kommunene var ansvarlig for driften den første tiden, har ordningen vært administrert under Sekretariatet for konfliktrådene siden begynnelsen av 2004.

¹⁶³ Ifølge Granrud (2008) ble det meglet i 40 saker som del av samfunnsstraffen i 2007 (Granrud 2008).

¹⁶⁴ 43 saker i 2007 (Granrud 2008)

¹⁶⁵ Slike eksempler understreker hvor viktig det er at ungdom og andre deltakere gis tilstrekkelig og korrekt informasjon.

2003), en avtale som synes å være ute av proporsjon med handlingen. Dullum (1996) og Totland (2003) tar opp tendenser til at konfliktrådene fungerer som en inntjeningssentral for butikkene. For flere medlemmer av handelsstanden synes møtet med ungdom i konfliktråd å fremstå som en rutineaktivitet. Enkelte butikker eller bedriftene har faste representanter de sender til konfliktrådene. Det finnes eksempler på at medlemmer av handelsstanden har inngått avtaler seg imellom om å kreve et minimumsbeløp for å møte i konfliktråd (Dullum 1996, Totland 2003). I 2006 gikk en diskusjon mellom handelsstanden og konfliktrådene hvor handelsstanden krevde gebyr for å møte. Dette skulle tjene som garanti, da butikkene mente de brukte mye tid og ressurser på å møte i konfliktrådene. Forslaget ble imidlertid avvist fra konfliktrådenes side, med henvisning til at dette ville undergrave konfliktrådenes idé og verdigrunnlag¹⁶⁶. Eksempler som disse tyder på at konfliktrådene kan fylle enveis normative og dels straffende funksjoner ovenfor ungdom og behovet for kritisk etterprøving av hva som skjer i konfliktrådene gjør seg tydelig. Meglinger mellom ungdom og voksentsamfunnet gir også særlig grunn til å etterprøve betydningen av maktforholdet mellom parter til megling: Hva dette betyr for prosessen og ikke minst for de unges rettssikkerhet (Høigård 2002). En tidlig kritikk mot konfliktrådene, fra kriminologer som Dullum (1996), Ericsson (1996) og Mathiesen (1995), var dessuten at en større andel av sakene i konfliktråd er forhold som ellers ikke ville møtt noen reaksjon. Flere av sakene tas fra det sivile samfunn og ikke fra strafferetten - konfliktrådene fungerer derfor ikke som et reelt alternativ til straff for unge personer (Ericsson 1996, Mathiesen 1995)

Megling ved konflikter og lovbrudd mot person

Når det er sagt finner vi i litteraturen også eksempler på at møtet har fungert mer i tråd med de ideologisk intensjonene (se eks Mørland 1995, Kemény 1998, Hydle 2005, Hasund og Hydle 2007, Nordberg 2007). Hos Kemény (1998) fremhever flere parter at konfliktrådet er en arena hvor de får løst konflikten seg i mellom, i motsetning av i strafferetten, hvor konflikten etter partenes mening sannsynligvis ville eskalere (Kemény 1998). I konfliktrådslitteraturen finner vi også beskrivelser av at både yngre og eldre klagere forteller om redusert frykt i etterkant av meglingsmøtet (Mørland 1995, Kemény 1998, Hydle 2005, Nordberg 2007). Flere oppgir det som positivt å få anledning til å møte den andre innen trygge rammer, se vedkommende, høre vedkommende forklare seg og også fortelle om sine egne opplevelser. Slike eksempler synes særlig å gjelde i saker hvor de involverte er personlig berørt og opptrer på vegne av seg selv, fremfor på vegne av en bedrift, butikk eller annet. Konfliktrådene synes også å kunne virke oppklarenede i konflikter som er preget av misforståelser. Et eksempel på dette finner vi i Hasund og Hydle (2007). Saken gjaldt ”vold”: En kvinne fikk et slag fra en ukjent mann på et utested. Under meglingen kom det frem at mannen selv hadde mottatt et slag og slått ut i spontan respons. Klargjøringen av hva som hadde skjedd var en lettelse for kvinnen: Slaget var ikke rettet mot henne og ikke utført med intensjon om å skade henne. Ved å få frem hva som hadde skjedd og handlingens mening, kunne derfor kvinnen i større grad slå seg til ro med det som var skjedd (Hasund og Hydle 2007). Fra prosjektet *Konfliktråd i fengsel* beskriver Hydle (2005) et tilfelle hvor en av fangene ønsket hjelp til å opprette kontakt og få snakket ut med personer på utsiden. Han ønsket å avklare forhold rundt saken, konflikten dem imellom og deres forhold når han nå snart skulle løslates (Hydle 2005).

Et interessant prosjekt med megling i voldtektsaker har dessuten funnet sted i Danmark. I rapporten *Hvor ku du gør det?* beskriver Karin Steen Madsen (2005) noe av bakgrunnen for prosjektet, som var et ledd i rehabiliteringen av kvinnene ved et voldtektsenter¹⁶⁷. Det var

¹⁶⁶ Se konfliktrådets tidsskrift *Opp og Avgjort*, nr 2 høsten 2006.

¹⁶⁷ Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet. Meglingen skjedde altså ikke som del av rettssystemets behandling av saken.

kvinnene selv som tok initiativ til et møte med mannen. Begrunnelsen for dette var at de ønsket en mulighet til å spørre mannen; "Hvor ku' du gør det?" (Madsen 2005). Ikke alle oppnådde kontakt eller fikk en forklaring, men flere opplevde likevel forsøket som styrkende, ved at de aktivt hadde kunnet gjøre noe for å håndtere en opplevelse av avmakt. Også for flere av mennene synes det å være viktig å få muligheten til å gi kvinnene en forklaring, selv om dette ikke nødvendigvis førte til tilgivelse eller forsoning, eller gjenopprettelse av kontakt (Madsen 2005). Selve muligheten til aktivt å kunne ta tak i situasjonen og konfrontere den andre, synes å ha hatt en styrkende virkning for enkelte av kvinnene og også mennene i dette prosjektet (Madsen 2005).

Flere studier i Norge og Norden (Kemény 1998, Madsen 2005, Nordberg 2007, Hasund og Hydle 2007) tyder altså på at det kan være av positiv betydning for partene i en voldskonflikt å møtes til et tilrettelagt møte. Forskning internasjonalt tyder også på sterkere virkninger av megling i saker hvor konflikten er av personlig karakter, hvor hendelsen kan karakteriseres som alvorlig og av følelsesmessig betydning for de involverte (eks Sherman og Strang 2007)¹⁶⁸. Konfliktrådene i Norge har i tråd med utviklingen mange steder internasjonalt, meldt om et økende antall saker som mobbing, æreskrenkelser, trusler og vold. På nasjonal basis utgjør voldssakene nå 18% av sakstallet, 26% om straffesakene regnes for seg (Statistikk for konfliktrådene – 2007). Til sammenligning utgjorde andelen konflikter registrert som vold i konfliktrådene 8% i 1996 (Kemény 1998). Samtidig finner vi delte holdninger og en viss tilbakeholdenhet vedrørende bruk av konfliktråd i voldssaker. Riksadvokaten anbefalte i 1993 kun mindre alvorlige voldshendelser hvor ungdom var involvert, tilsvarende en strafferamme på betinget dom eller påtaleunnlatelse. Henvisninger til allmennprevensjon og "den allmenne rettsfølelse" var blant argumentene som ble benyttet. Disse retningslinjene er videreført, men Riksadvokaten har ved senere anledninger også vært åpen for at megling kan benyttes som del av eller tillegg til straff i voldssaker¹⁶⁹ (Busch 2000) og oppfordrer politi- og påtalemynndighet til utvidet bruk av konfliktrådene som supplement ved mer alvorlige saker (Riksadvokatens rundskriv nr.1 2007). I en diskursanalyse av samtaler om konfliktråd blant folk i strafferetten og i konfliktrådene, fant Hydle og Hasund (2007) en skepsis blant fagfolk til å bruke megling i mer alvorlige, personlige konflikter. Mye av dette skyldes frykt for revictimering av offer, men også her de allmennpreventive begrunnelser for straffen og hensynet til den allmenne rettsoppfatning (Hydle og Hasund 2007). Konfliktrådene har status som en mykere rett en strafferetten, mener forskerne, som en kvinnelig rett med myke verdier, i motsetning til strafferetten som fremstår som en mer maskulin, tøff og hardere rett (Hasund og Hydle 2007, se også Nordberg 2007). Hasund og Hydle (2007) er av den oppfatning at skepsis og manglende vilje til å ta inn over seg forskningens gode resultater hos sentrale aktører i feltet medvirker til unødvendig begrensning av bruken (Hasund og Hydle 2007).

RJ og forskningen

Megling og RJ bygger på gamle eller også "fjerne" metoder. Vi finner i de nordiske land i dag megling og RJ i en ny innpakning, i en ny og konkret senmoderne sosiokulturell kontekst. Interessen og troen på megling og RJ er stor innen bevegelsen for RJ og forskningslitteraturen er i stor vekst. Mye av dette tyder på gode resultater ved saker som gjelder konflikter og lovbrudd mot person. Men denne veksten, både når det gjelder teori, praksis og forskningslitteratur, innebærer et behov for å opprettholde og utvikle kritiske perspektiver på praksis. Som vi har sett kan

¹⁶⁸ Sherman og Strang (2007) mener de har holdepunkter for å si at RJ fungerer bedre ved mer alvorlige og personkrenkende former for kriminalitet, vurdert etter tilbakefall til kriminalitet, partenes tilfredshet med prosessen og opplevelse av rettferdighet (Sherman og Strang 2007).

¹⁶⁹ Blant annet ved et innlegg ved en konferanse om megling i voldssaker ved IKRS i 2000 (Busch 2000) og i flere rundskriv om politiets behandling av straffesaker på 2000-tallet (eks Riksadvokatens rundskriv nr.1 2007).

maktforholdet mellom unge lovbytere og representanter for voksent samfunnet synes å være av betydning for prosessen ved de tradisjonelle ungdoms- og eiendomslovbruddene i konfliktråd. Spørsmål om makt mellom partene vil i aller høyeste grad også være aktuelt ved voldsrelaterte hendelser. Strukturelle maktforhold og faktorer som kjønn, alder og etnisitet må etterprøves og det må undersøkes hvordan dette slår ut i megling. Det må også det mulige assymmetriske maktforholdet som kan ha oppstått mellom partene som følge av selve (volds)handlingen. Vi har behov for kritisk orientert forskning og perspektiver som kan belyse både muligheter og begrensninger ved megling i konfliktråd - og faktorer som trekker meglingen i den ene eller den andre retningen, mot gjenoppretting og forsoning eller mot de mer straffende funksjoner - og som også har øynene åpne for mulige krenkelser av de involverte, om dette gjelder gjerningsperson eller offer i tradisjonell strafferettlig forstand.

Samtidig innebærer utviklingen at spørsmålet om vurderingskriterier blir høyst aktuelt. Hvordan mäter vi konfliktrådene? Hvordan vurderer vi konfliktrådenes suksess? Som en avslutning vil jeg reflektere kort over noen tendenser som viser seg ved forskningen på RJ og noen av de kriterier for suksess som synes å prege feltet.

Særlig tre forskningsstrategier har gjort seg gjeldende innen RJ forskningen internasjonalt; evidensbaseringen, aksjonsforskningen og mer sjeldent den kvalitative forskningen (Aertsen 2004). Her vil jeg si noe om **evidensbaseringen**; en strategi for kvalitetssikring av praksis som har vokst frem innen medisin og som de siste årene har spredd seg til sektorer som psykiatri, helse-, sosial- (Ekeland 2004) og kriminalomsorg (Pabsdorff 2006) og som nå har gjort seg gjeldende innen feltet for RJ. Dette viser seg ikke minst i de mange forskningsprogrammer for evidensbasering av virksomheten som er etablert internasjonalt¹⁷⁰. Logikken ved evidensbasering er å finne de tiltak som virker best, ovenfor et definert sosialt problem og en definert målgruppe. Straff og kriminalitetskontroll knyttes i moderne samfunn til nytte og i kriminalpolitisk sammenheng blir spørsmålet gjerne: Hva fører til reduksjon av tilbakefall til kriminalitet? *Hva virker – ovenfor hvem – og hvordan?* (Pabsdorff 2006). Også innen deler av alternativ- og RJ-bevegelsen synes spørsmålet i stor grad å ha blitt ”hva virker?”. Ericsson (1996) hevder ”hva virker” tankegangen var dominerende allerede i etterkrigstidas debatter om ungdom og ungdomslovbrudd (Ericsson 1996). Omfattende kritikker av straffen og behandlingsideologiens virkninger i samfunnet medførte at spørsmålet om alternative reaksjoner på ungdomslovbrudd ble et spørsmål om virkninger, mer enn et spørsmål om rettferdighet (Ericsson 1996). RJ’s legitimitet blir dermed forstått i forhold til strafferetten og betinget av at RJ kan oppnå ”bedre” resultater sammenlignet med strafferetten. Det er metodiske utfordringer involvert i dette spørsmålet¹⁷¹, men problemet kommer særlig når vi skal tolke betydningen av eventuelle resultater. Mathiesen (1995):

Én ting er at spørsmålet om tilbakefall til ny kriminalitet står åpent. Dette spørsmålet er imidlertid ikke det viktigste, for vi vet jo at fengsel under ingen omstendigheter er gunstig for tilbakefallet. (Mathiesen 1995, 203)

Hva betyr et bedre eller et dårligere resultat sammenlignet med tradisjonell rettsprosedyre og straff? En uheldig side ved å legge stor vekt på spørsmål om tilbakefall kan også være om konfliktråd og RJ hviler på ”de synlige resultaters nåde”. Sider ved prosessen som ikke kan måles, vil dermed kunne komme i annen rekke. Dette henger sammen med den type kunnskap evidensbaseringen produserer. Evidensbaseringen tilhører en form for nypositivistisk kunnskapsproduksjon hvor

---

¹⁷⁰ Se eks Sherman og Strang (2007)

¹⁷¹ RCT, kontrollerte randomiserte forsøk, anses av flere å være den beste løsningen (eks Sherman og Strang 2007).

enkeltfaktorer trekkes ut av sin kontekst i søken etter statistisk signifikante sammenhenger mellom årsak og virkning; mellom tiltak og resultater (Ekeland 2004). Ekeland (2004, 2007) ser evidensbasering som ”ateoretisk empirisk pragmatisme” og beskriver evidensbaseringens logikk:

Det handlar om universelle verknadsmekanismer – eller kontekstfri kunnskap slik naturvitenskapane har som ideal. At ei medisinsk behandling er deklarert som evidensbasert, tyder enkelt sagt at ein på bakgrunn av eksperimentell gruppedesign kan seie at ho verkar for ein statistisk gjennomsnittspasient, uavhengig av kontekst. (Ekeland 2007)

Med Løgstrup (1991) kan man si at den positivistiske vitenskapelige reduksjon innebærer:

(..) at kun de egenskaper ved fænomenerne, der skal til for å konstatere konstante relationer er virkelige. (Løgstrup 1991, 213)

Dette betyr at det som blir ”virkelig” og av betydning, er de fenomener som kan settes i sammenheng, i en relasjon; i form av et årsaks-virkning forhold; i form av de ”årsaksmekanismer” som medfører redusert kriminalitet. Men de forhold som ikke inngår i en slik årsaksrekke, blir av mindre betydning.

Ekeland (2004):

(..) sosialt arbeid, rusbehandling, pedagogikk og psykisk helsearbeid (..) er praksisformer som må skjønast kontekstuel og kommunikativt, ikke akontekstuel og instrumentelt. (Ekeland 2007)

noe jeg mener også må gjelde en sosial praksis som megling i konfliktråd. Det vil være av sentral betydning å få økt innsikt og forståelse for hva det er som skjer i konfliktrådene – og det særlig i saker som omhandler personkrenkende handlinger, som trusler og ulike former for vold. Sosiale prosesser og ritualer som den i konfliktrådene må ses i all sin komplekse bredde.

Innen RJ teorien ses det *det direkte og personliggjorte* møtet mellom parter i konflikt som en mulighet til å skape økt innsikt og forståelse. Konfliktrådene er en arena som har som målsetning å legge til rette for at partene kommer sammen, møtes ansikt til ansikt, ser hverandre, forteller og også lytter. Hva er det som skjer i praksis under disse møtene? Kan konfliktrådene være en arena for synliggjøring, for fortellinger, for forståelse; for gjenoppretting av verdier og i ytterste konsekvens forsoning mellom parter? Eller er det helt andre ting som skjer her? I tilfelle hva?

Ytes rettferdighet gjennom møtet i konfliktrådet? Og i hvilke former?

Referanseliste:

Aertsen, Ivo (2004), *Rebuilding community connections – mediation and restorative justice in Europe*, Aertsen, I., Mackay, R., Pelikan, C., Willemensens, J., Wright, M, Leuven: EuforumRJ/Council of Europe Publishing.

Busch, Tor Aksel, (2000), innlegg på konferansen *Albanian and Norwegian experiences with mediation in conflicts : mediation in cases of violent conflicts : teaching and practice of mediation in schools and universities: report from a seminar Friday the 12th of May*, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Christie, Nils (2004), *En passende mengde kriminalitet*, Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1977), "Konflikt som eiendom." i *Tidsskrift for rettsvitenskap*, vol. 90.

Dullum, Jane og Christie, Nils, (1996), *Konfliktrådene*, Oslo: Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.

Ekeland, Tor-Johan, (2007), "Evidensbasert toalettrenings", kronikk i *Morgenbladet*, 21. september 2007.

Ekeland, Tor-Johan, (2004), *Autonomi og evidensbasert praksis*, Oslo: Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo.

Ericsson, Kjersti, (1996), *Forsømte eller forbryterske. Barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Ericsson, Kjersti, (1982), *Alternativ konfliktløsning*, Oslo: Universitetsforlaget.

Granrud, Merete, (2008), "Sakstall og saksleverandører", i *Opp og avgjort, tidskrift for konfliktrådene*, nr 1 våren 2008.

Hafsteinsson, Hafstein, (2007), "Restorative Justice in Iceland", innlegg på konferansen *Nordic seminar on Restorative Justice and Victim-Offender Mediation*, Helsinki 2007.

Hareide, Dag, (2006), *Konfliktmegling – et nordisk perspektiv*, Oslo: Spartacus Forlag AS

Hasund, Ingrid Kristine og Hydle, Ida (2007), *Ansikt til ansikt: konfliktrådsmegling mellom gjerningsperson og offer i Voldssaker*, Oslo: Cappelen.

Henriksen, C. S., (2003), *Evaluering af konfliktråd*, Center for Alternativ Samfunnsanalyse (CASA).

Hydle, Ida, (2005), *Konfliktråd i fengsel: rapport fra et prosjekt 2003/2004*, med bidrag av Arne Værland og Ingrid Kristine Hasund. Kristiansand: Høgskolen i Agder.

Høigård, Cecilie, (2002), *Gategallerier*, Oslo: Pax.

Iivari, Juhani, (2007), *Rikossovittelu 2007 – Medling vid brott 2007*,
<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Sosiaalipalvelut/rikossovittelu.htm>

Kemény, Siri, (1998), *Nærbilder av saker meglet i konfliktråd*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Konfliktrådsloven: *Lov om megling i konfliktråd (konfliktrådsloven) (1991-03-15)*.

Lag om medling med anledning av brott, Sverige 2002: 445, Justitiedepartementet.

Løgstrup, Knud, (1991), *Den etiske fordring*, København: Gyldendal.

Madsen, Karin Steen, (2005), *Hvor ku' du gøre det? Konfliktmægling ved seksuelle overgreb*, København: Center for Voldtægtsofre.

Marshall, Tony, (1999), *Restorative Justice, an overview*, Home Office Research Development and Statistics Directorate

Mathiesen, Thomas, (1995), *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax.

Mørland, Liv, (1995), *Megling i konfliktråd: hva skjer?* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Nordberg, Tanja, (2007), *Megling i voldssaker. Ideologi møter virkelighet i konfliktrådene*, Masteroppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Opp og Avgjort. Tidsskrift for konfliktrådet. Nr 2 – 2006.

Pabsdorff, Mari-Louise, (2006), *Innsattes fortellinger om program i fengsel; programvirksomhet i et diskursperspektiv*, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Masteroppgave i kriminologi.

Poppel, Mariekathrine, (2008), i *Nordisk Kriminologi 34 (5)*,
<http://www.nsfk.org/downloads/newsletters/345.pdf>

Riksadvokatens rundskriv nr 3 1993, *Konfliktråd*

Riksadvokatens rundskriv nr.1 2007, *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet 2007.*

Rytterbro, Lise-Lotte (2002), *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaksjon på brott*, Stockholm: Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionen.

Sandmo, Erling, (1999), *Voldssamfunnets undergang*, Oslo: Universitetsforlaget.

Sherman og Strang, (2007), *Restorative justice: the evidence*, London: The Smith Institute, Jerry Lee Program of Randomized Trials in Restorative Justice.

Socialtjänstlagen (2001: 453), Sverige 2006:901, Socialdepartementet.

Statistikk for konfliktrådene – 2007, Konfliktrådet.

The act on mediation in criminal and certain civil cases (1015/2005), iverk fra 01.01.2006.

Totland, A. T. W., (2003), *Avtaler inngått i konfliktråd. En sammenligning og drøftelse av saker i Asker og Bærum Konfliktråd i 1995 og 2001*, Spesialoppgave, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo.

Wahlin, Lottie, (2005), *Medling vid brott i Sverige på 2000-talet*,
BRÅ-rapport Brotsförebyggande rådet, Stockholm: Fritzes.

Arbeidsgruppe VIII – Controlling Public Space III

Renhetens kriminalpolitik: fortifikation, kontroll och den visuella nedsmutsningen

Andersson, Robert

Wahlgren, Paula

Sammanfattning

Dagens kriminalpolitik och brottspreventiva arbete bygger på olika former av kontroll. Arbetet baseras på en orsaksbild där brott uppstår på grund av bristande kontroll, vilket ger att brottsförebyggande arbete handlar om ökad kontroll, gärna upp till en nolltoleransnivå. Genom teorier som *Fixing broken windows* går också det brottsförebyggande arbetet hand i hand med målsättningar om att göra staden ”ren och vacker”. Ett uttryck för dessa ambitioner är Stockholms stads klotterpolicy. De senaste åren har emellertid sett framväxten av ett fenomen som vanligtvis går under begreppet gatukonst, ett estetiskt uttryck som inte helt enkelt låter sig inordnas under stadens nolltolerans. Gatukonsten väcker frågan om vilka kulturella uttryck som skall tillåtas finnas i staden. I detta arbete tittar vi dels på fenomenet gatukonst i relation till dagens kriminalpolitik, dels försöker vi utveckla en teoretisk modell för hur man kan förstå dagens skeenden. Denna modell tar sin utgångspunkt i att styrandet har förskjutits från ett styrande av befolkningen till ett styrande av territorium.

Inledning

Välfärdskriminalpolitikens preventionsmodell utgick från att brott bäst förebyggdes genom att ändra på människor eller deras förutsättningar. Prevention innebar sålunda att arbeta med livsomständigheter. Från 1970-talets slut kom en kontrollmodell gällande brottsprevention att göra sig allt mer gällande. De preventionsmodeller som domineras idag bygger på att brott kan förebyggas genom att förhindras. Att kontrollera riskfyllda platser och förhindra uppkomsten av kriminogena situationer har kommit att bli mönstret. Härigenom har brott gått från att vara orsakat av sociala omständigheter till att bli uttryck för bristande kontroll.

Sedan det sena 1980-talet har begrepp som *Defensible space*, *Crime prevention through environmental design* och *nolltolerans* blivit inflytelserika inom kriminalpolitiken. Dessa teorier har vunnit mark inom planeringen av såväl offentliga miljöer som bostadsområden, och innehållar skilda strategier som snabb klottersanering, specialdesignade parkbänkar som skall förhindra att de används som sovplatser och grannsamverkan mot brott. Inom bostadsområden används allt oftare olika markörer som skall signalera *privat område*. Vad som eftersöks är ett rent fysiskt konstruerande av trygghet. Denna fysiska säkerhet uppnås dels genom fysiska hinder och dels genom en typ av exkluderande inklusion: ”Företeelser som markerar revir kan man åstadkomma

genom symboliska hinder som t ex portaler, grindar, häckar, staket eller blomkrukor. På så sätt markerar man för utomstående att de går in på ett mer privat område".¹⁷² Bostadsområdet Ärvinge norr om Stockholm, inte långt ifrån välfärdsstatens mångmiljonsprojekt, är utformat som ett fästningsverk i kampen mot "vardagsbrotttsligheten". Och precis som när fortifikationsbyggande var en av krigets främsta konster är det då som nu territoriet som är det viktiga. Skyddssamhället designas fram i ett fortifikationstänkande där upprätthållandet av territorium är det som står på spel.

Kontrollmodellens teorier har också fört samman den brottsförebyggande politiken med rent estetiska ambitioner. I enlighet med teorier som *Fixing broken windows* leder ren och vacker stad leder automatiskt till mindre brott. Genom denna diskurs har graffiti, eller klotter som det heter i det politiska samtalet, kommit att bli en stark symbolfråga. Motståndet mot graffiti bygger på premissen att en ökad tolerans mot graffiti innebär en ökad tolerans mot övriga brott.

Hur kan denna kriminalpolitik, som handlar om att hålla ordning och hålla ut oönskade element, förstås? Tanken med detta arbete är att försöka utveckla några teoretiska tankar om vad som sker och hur det sker, men även genom att försöka lyfta centrala aspekter av vad detta styrande är uttryck för. Först vill vi dock, genom en diskussion om så kallad gatukonst (street art) belysa hur långt den politiska diskussionen vill gå i ambitionerna att lägga under sig definitionsrätten på vad som är en "ren" och "vacker" stad och vilka kulturella uttryck som skall tillåtas finnas i staden. Gatukonsten, som blivit ett allt vanligare inslag i städernas gatubilder under de senaste åren, verkar i ett spänningsfält mellan politikers fördömande och allmän popularitet. Fenomenet gatukonst kan kanske också belysa var gränsen för kontrollpolitiken går.

Kampen mot den visuella nedsmutsningen

*Det finns en tydlig koppling mellan den vackra staden och den trygga staden. I en stad där det är rent och snyggt minskar acceptansen för andra brott. En vacker och ren stad är därmed även en tryggare stad.*¹⁷³

I Stockholm, liksom i andra städer, har olika ambitioner att hålla "rent" och "vackert" kommit att bli aspekter av att hålla dem "säkra". Detta sker parallellt med utbredningen av nya shoppingcentrum och uppkomsten av nya affärsstråk. I Stockholm tycks lösningen på varenda "förslummat" område vara att bygga en galleria. Genom utbredningen av dessa konsumtionslandskap innesluts det offentliga rummet i byggnader.¹⁷⁴ Semiprivata utrymmen skapas dit människors tillträde är villkorat till den konsumentroll de påtar sig. Hemlösa, kriminalitet och klotter utgör trygghetshotande element. Att hålla staden ren och vacker innebär på så sätt att även hålla områdena fria både från vad man betraktar som vandalism och ordningsstörande personer. I ambitionerna att utforma den trygga staden handlar det dock, som Jan Wehrheim har poängterat, mindre om den faktiska säkerheten och mer om hur säkerheten *upplevs*: "Skiljelinjen måste därmed dras mellan platser som *upplevs* som säkra och platser som *upplevs* som osäkra (...)."¹⁷⁵

I Stockholm har denna strävan efter att öka trivsel- och trygghetskänslorna tagit sig uttryck i en aktiv strategi mot nedskräpning och allmän "förfulning". Förra året påbörjades en kampanj, *Stockholm Ren och Vacker*, för att rensa upp staden. Denna kamp mot förfulning handlar delvis om

¹⁷² www.polisen.se/inter/mediocache/1690/9449/14335/14359/polisbroschyrl21.pdf.

¹⁷³ Stockholms stads kommunfullmäktige. Utlåtande 2007:RII (Dnr: 323-3490/2006) *Policy mot klotter*

¹⁷⁴ Thörn, Catharina (2005) "Tecken på vad? Graffiti, nolltolerans och ytans politik" i *Fronesis* nr 18.

¹⁷⁵ Wehrheim, Jan (2005) "Den sönderfallande säkerhetsstaden" i *Fronesis* nr 18.

att minska nedskräpningen, men framför allt riktas kampanjen mot den visuella nedskräpningen – d v s graffiti och affischering. En speciell satsning gjordes på att kartlägga den olagliga affischeringen för att se vilka som stod bakom. Som en följd av detta hotades teater- och kulturföreningar med indragna kulturbidrag om deras affischer förekom på olagliga ställen. Föreningarna hänvisades istället till ett begränsat antal lagliga affischeringstaylor.¹⁷⁶ Dessa dröjde emellertid och ett resultat har blivit att teater- och kulturföreningar till stor del slutat marknadsföra sig genom affischering. En systematisk nedrivning av affischer har också initierats. Utvecklingsorganet *City i Samverkan*, ett nätverk mellan fastighetsägare, staden och handeln berömmar sig på sin hemsida med hur de avlönar ungdomar för detta ändamål.¹⁷⁷

Kampen mot ”klotter” och skräp har också resulterat i några fantasifulla politiska förslag. Under 2007 framfördes ett uppmärksammat förslag om att p-vakter skulle ges befogenhet att ingripa mot nedskräpning och bötfälla klottrare. Denna utökning av p-vakternas arbetsuppgifter beskrivs som ett ”naturligt steg” och deras ”ögon och öron i det offentliga rummet” som en outnyttjad resurs i arbetet med att upprätthålla ordningen.¹⁷⁸ Stockholm stad hämtade också inspiration från Helsingfors i utvecklandet av en nolltoleransmodell, där man framför allt imponerades över det stora antal frivilliga ”observatörer” av klotter man lyckats mobilisera.¹⁷⁹

I kampen mot graffiti har också lagstiftningen ändrats. Med detta har också polisen fått rätt att kroppsvisitera misstänkta. Försök till skadegörelse kriminaliseras 2004. Polisen har också fått befogenhet att visitera misstänkta klottrare i jakt på sprayburkar. En särskild klotterpolicy har också inrättats. Sanering skall ske inom 24 timmar och allt klotter fotodokumenteras. Intressant är att policyn i sin förlängning inte enbart inriktar sig på olaglig verksamhet: ”Staden ska inte medverka till eller stödja verksamheter eller evenemang som inte klart tar avstånd från klotter, olaglig graffiti och liknande skadegörelse. Staden ska inte heller medverka till verksamheter som på något sätt kan väcka intresse för och leda till klotter, olaglig graffiti eller liknande skadegörelse”.¹⁸⁰

Klotterpolicy kan därmed tolkas som att den faktiskt förbjuder själva det *estetiska uttrycket* graffiti. Eftersom staden inte får ”väcka intresse” innebär policyn att även lagligt utförd graffiti riskerar att förbjudas. 2002 försökte man (dock utan framgång) stänga en graffitiutställning, Stockholm Underground, med detta argument.¹⁸¹

Gatukonsten och paradoxen

Under de senaste tio åren, och alltså parallellt med de hårdare tagen, har nya estetiska uttryck dykt upp på olika platser i staden. I brist på bättre term brukar dessa företeelser beskrivas under samlingsnamnet gatukonst eller *street art*. Det handlar ofta om schablonmålningar (målningar som gjorts med hjälp av spraymallar), men även affischer, klistermärken och t o m mindre byggnader i olika offentliga miljöer.¹⁸² Internationellt sett har den forna graffitimålaren Banksy rönt stora framgångar med sina spraymålningar och blivit en slags superstjärna även inom den etablerade konstvärlden.¹⁸³

¹⁷⁶ <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1058&a=701814&maNo=0>

¹⁷⁷ <http://cityisamverkan.se/>

¹⁷⁸ Trafik- och renhållningsnämnden. Ärende 33. 070612.

¹⁷⁹ <http://www.sll.se/sll/templates/agendaitempage.aspx?id=2640>

¹⁸⁰ Stockholms stads kommunfullmäktige. Utlåtande 2007:RII (Dnr: 323-3490/2006) *Policy mot klotter*

¹⁸¹ [Cecilie Höigård](#) (2007) *Gategallerier*. Pax förlag, s162

¹⁸² Se exempelvis Akay och Peter, *Urban Recreation*, Årsta: Dokument Förlag, Andersen m.fl. Playground Sweden, Årsta: Dokument Förlag.

¹⁸³ Flera av Banksys canvasmålningar har sålts för tiotusentals pund på Sotheby's. Det är dock knappast första gången graffitimålare ”tas upp” i den etablerade konstvärlden, Jean-Michel Basquiat är kanske den mest kända konstnären.

Att gatukonsten blivit ett uppmärksammatt inslag i Stockholms stadsbild bekräftas genom det faktum att Stockholms stadsmuseum sedan ett par år tillbaka anordnar s.k. gatukonstvandringar, guidade turer som visar upp olika exempel på gatukonst i staden. Dessa vandringar kunde dock inte genomföra helt friktionsfritt, utan väckte anstöt hos den politiker som gjort sig ett namn på att införa nolltoleransmodellen i Stockholm. Genom en intervju i en lokaltidning krävde politikern att dessa borde upphöra, men efter samtal med museichefen tillåts vandringarna fortsätta. Dock under villkoret att dessa skedde i enlighet med stadens klotterpolicy.¹⁸⁴ Med andra ord: vandringarna fick inte visa upp vilken gatukonst som helst, och framför allt inte graffiti. Konflikten belyser en paradox. Var går gränsen för vilka estetiska uttryck som staden å ena sidan kan tänkas stödja, å andra sidan förbjuda i enlighet med dess policy?

Gränsen verkar inte i första hand dras mellan vad som är olagligt utförda verk eller inte. Som Tobias Barenthin Lindblad, guide för vandringarna, påpekat kan en del verk betraktas som svarbygge, andra som olaga affischering eller skadegörelse.¹⁸⁵ Framför allt är det svårt att se hur gatukonstvandringarna skulle kunna bedrivas utan att bryta mot klotterpolicyens påbud om att staden inte får ”medverka till verksamheter som på något sätt kan väcka intresse” för graffiti och ”liknande skadegörelse”. Inte sällan handlar det om forna graffitiutövare som sökt sig nya estetiska uttryck. Det verkar alltså som om man från politiskt håll tvingats acceptera vissa av de här uttrycksformerna, som rimligen borde vara en nagel i ögat på de renhetsivrande politikerna. Hur kan denna paradox förklaras?

En förklaring kan ligga i gatukonstens flytande definition, som gör det svårt att automatiskt definiera allt som skadegörelse, som i fallet med graffiti. En annan förklaring torde ligga i gatukonstens popularitet bland både allmänhet och kulturelit. Till sin kommunikationsform är gatukonsten också mer öppen än graffiti. Oavsett så belyser diskussionen om gatukonstens plats i stadsbilden nolltoleransens gränser. Den ”kriminalisering” av ett estetiskt uttryck som blivit följd av klotterpolicyens nolltolerans blir betydligt svårare att tillämpa när det gäller gatukonst.

Gatukonsten konstruerar både nya uttryck och lånar gamla från såväl reklam som den etablerade konstvärlden. Att låna reklamens form och men ändra dess innehåll, för exempelvis anti-kommersiella budskap, är i konstsammanhang ingen ny företeelse. Barbara Kruger och Jenny Holzer är bara några exempel på framgångsrika konstnärer som blivit berömda genom att göra just detta. Konst i det offentliga rummet handlar inte längre enbart om statyer och monument utan även om s.k. platsspecifika verk, där konstnärer griper in och förändrar en miljö. Förutom Kruger och Holzer är förmodligen Christo den mest kända konstnären, berömd för sina installationer i New Yorks Central Park och av Tysklands Reicshtag.

Gatukonsten har öppnat upp för en ambivalens vad gäller makthavarnas ambitioner att definiera vad som får synas och inte. Gränsen för vilka kulturella uttryck som får tillåtas blir svävande.

Gatukonsten utmanar med att väcka andra associationer än ”klotter” och vandalism och har ett delvis annat referenssystem att luta sig mot. Gatukonstens estetiska uttryck hör hemma även inom den etablerade konsten, alltså i en kontext där det betraktats som nyskapande och med respekt. Emellertid kan man hävda att gatukonsten, *genom* just sin olaglighet, i större utsträckning väcker frågor om det offentliga rummet, vad som har rätt att synas och vem som har rätt att vistas där. Vill man gå det också att tolka graffiti och gatukonsten i termer av ett slags motstånd, som Cecilia Andersson gör i sin avhandling om ämnet. Gatukonsten kan enligt henne ses som ett ”symboliskt

---

¹⁸⁴ Holago, Ülkü (2007) ”Klotterpolicy skall gälla på stadstur” Svenska Dagbladet 07/05/29.

¹⁸⁵ Kulturutskottet (2007) Var går gränsen för den konstnärliga friheten? Stockholm: Riksdagstryckeriet.

motstånd och en konkret motmakt som yttrar sig i form av visuell kommunikation i det offentliga rummet".¹⁸⁶

Nolltoleransens renhetsiver har inte hindrat att de kommersiella budskapen från att bre ut sig på allt fler platser i staden. Stockholmarna kan nu mera stiga in i tunnelbanevagnar vars utsida är helt täckta av reklam. Associationerna till graffitibegreppet "whole car" känns alltför nära till hands.

Styrande av territorium

Den kontrollbaserade brottspreventionen som nolltoleransåtgärderna är uttryck för handlar om att skydda och upprätthålla ett territorium. De socialrumsliga omstruktureringarna av det offentliga rummet i termer av trygghet och säkerhet skapar en ny problematisering som sätter styrandet av territorium i främsta rummet. Territorium skall upprätthållas, gränser markeras och närvär villkoras. Smuts, i termer av såväl klotter som oönskade personer, måste städas bort. Smutsen blir en säkerhetsrisk, inte så mycket beroende på egentliga risker, utan för den oro den har kommit att signalera. Som politik är kontrollmodellen egentligen inte intresserad av människan, varken den bakom brott eller den som skall skyddas. Kontrollmodellen jobbar inte med vad man skulle kunna kalla en förändringskapacitet. I modellen finns inga anspråk på att ändra något, utan bara att bevara något. De förändringar som ändå sker motiveras inte med förändring i sig utan genom denna förändrings eventuella brottsförhindrande kapacitet. I och med sitt kortsiktiga mål, ökad trygghet och minskad brottslighet, blir förändringar i sig hot. I förlängningen innebär det att ökad trygghet och minskad brottslighet är något gott i sig själv oavsett vem det kommer till gagn.

För att förstå hur radikal den kontrollinriktade kriminalpolitiken är i ett historiskt perspektiv kan vi ta hjälp av Michel Foucaults beskrivningar av det moderna styrandet. Detta styrande, som växte fram under 1700- och 1800-talet, gick från att ha upprätthållandet av territoriet som främsta mål till att handla om befolkningen och dess tillstånd. Maktutövningen kom att grunda sin legitimitet i föreställningen om ett historiskt arv knutet till befolkningen. Inom ramen för denna styrning blev befolkningen en avgörande ekonomisk resurs. En politisk styrning inriktad på livet, en biopolitik, kom att växa fram. Här ser vi då hur institutioner som skolan och fängelset inriktas på att maximera värdeuttaget ur varje enskild kropp. Nationalekonomiskt kommer detta till uttryck i sammanlänkningen av nationens välstånd med befolkningens tillstånd i termer av utbildning, nativitet och hälsa. Nationalstoden blev härigenom något underordnat befolkningen, något som egentligen kom att uppstå genom befolkningen. I denna fokusering på befolkningens tillstånd ser vi också hur olika hot mot detta måste motarbetas och förebyggas. Avvikelse som missbruk och brott gick härigenom från att vara ett moraliskt problem till att bli både ett ekonomiskt och ett socialt problem. Det brottspreventiva projekt som tog sin början med bland annat cellfängelssets införande, kriminalantropologin och den positivistiska kriminologin, är alla del av en biopolitik som ser befolkningen som nationens viktigaste ekonomiska resurs. Kriminalpolitiken blev därigenom en del av en styrning som syftar till att forma, dressera, bearbeta och förädla befolkningen. Omvårdnaden av befolkningen var både en framgångsväg och ett nödvändigt ont för att motverka hot som missbruk, arbetslöshet och brottslighet.

För att visa på hur man inom kriminalpolitiken frångått denna fokusering på befolkningen för att återigen basera styrningen på att upprätthålla ett territorium skall vi gå in på några företeelser som vi menar utmärker detta. Det handlar då om en förändrad *disciplineringsprocess* varigenom vi tränas för att få rätten att höra hemma på territoriet. Detta utmynnar i vad vi benämner en

---

¹⁸⁶ Andersson, Cecilia (2006) *Rådjur och raketer. Gatukonst som estetisk produktion och kreativ praktik i det offentliga rummet*. Stockholm: HLS Förlag.

exkluderande inklusion som signalerar ett förändrat sätt att befolka territorium på. Slutligen får vi då en förändrad blick och själva *överblickandet* av världen förändrats.

En förändrad disciplinering – det kvalificerade medborgarskapet

När befolkningsprojektet övergavs var det av många skäl. Bland annat har den på biologiska modeller uppbyggda förädlingen av folkstammen ersatts med risktänkandet. Även heterogeniseringen av befolkningen är av betydelse, det som i politiskt tal benämns det multikulturella samhället. Vidare har kapitalackumuleringen blivit frikopplad från människoackumuleringen. De direkta kopplingarna mellan befolkningens tillstånd och ekonomisk tillväxt är borta nu när ekonomisk tillväxt inte beror på utveckling av tillverkningsindustrin utan på spekulationsekonomins snabba klipp.

Med detta har disciplineringsprocessen omvandlats från att få alla att hitta sin plats och på så sätt vara produktiv till att istället sortera ut de dugliga, *de kvalificerade medborgarna*. I välfärdsstaten utgjorde disciplineringsprocessen ett viktig led i förädlingen av befolkningen. Idag handlar disciplineringen om att visa sig värdig och därfor ha rätt att höra hemma. Om avvikelsen tidigare utgjorde både ett symptom på ett sjukdomstillstånd hos individen och ett uttryck för att något var fel med samhället är den idag uttryck endera för tillkortakommande hos individens självkontroll eller uttryck för generellt bristande kontroll. Vad som eftersöks är aktiva medborgare som är moraliska och ansvarsfulla. Att ta ansvar för sin, men även andras, ägodelar genom att bland annat delta i grannsamverkan mot brott eller patrullera närområdet som nattvandrare är en förutsättning för att bli en kvalificerad medborgare. En ansvarsfull medborgare har också inkorporerat nolltoleransens gränser för det acceptabla. Fördömandet och ondgörandet över exempelvis klotter blir en ryggradsreflex.

Som kvalificerad medborgare hjälper man till att skapa och återskapa lokalsamhället. Man förvärvar därigenom rätten att vistas i såväl de semiprivata konsumtionslandskapen som det offentliga rummet. Att uppnå denna förmåga till att vara moralisk och ansvarsfull är en svår balansakt, men det är politikens uppgift att understödja att de rätta valen görs eftersom "(m)edborgarna måste ges autonomi för att var för sig och i olika slag av gemensam självförvaltning i största möjliga utsträckning själva ordna sina liv".¹⁸⁷

Exkluderande inklusion

Välfärdsstatens omfattande och ingripande reformåtgärder innebar en inkluderande exkludering. Avvikande kategoriseringar, som ungdomsbrotttsling, friställde ett avvikande subjekt för granskning och skärskådning i diagnostiserandets och botandets tjänst. Genom att temporärt exkluderas för reformåtgärder skulle sedan subjektet åter inkluderas i samhället. Avvikaren friställdes för att ställas tillräffa och återföras till flocken. Det centrala var att avvikelsen utgjorde både ett symptom på ett sjukdomstillstånd hos individen och ett uttryck för att något var fel med samhället.

Idag har avvikelsen istället blivit ett uttryck för bristande kontroll. Vi har fått en exkluderande inklusion som handlar om att visa och bekräfta vad som hör hemma och har tillträde till territoriet. Det gäller både människor och kulturytringar. Den exkluderande inklusion verkar genom att inkludera det som så att säga är godkänt. Men detta godkännande kommer till uttryck genom att visa vad som inte är godkänt, genom att exkludera. Inklusionen verkar genom att exkludera, makten verkar genom att utesluta. Avvikelsen skapar samhörighet genom att visa hur de som avviker inte hör hemma. Här blir då problemet med gatukonst uppenbart. Klotter och graffiti är lätt att utdefiniera, det handlar om brott och skadegörelse. Klotter och graffiti är brott och hotar

---

¹⁸⁷ SOU 2000:1: *En uthållig demokrati: politik för folkstyrelse på 2000-talet*, s. 20.

medborgarnas medborgerliga rättighet att *leva ett liv utan brott*. Men gatukonst som lånar sin estetik från den etablerade konsten är betydligt svårare att ut definiera. Vidare blir även begreppet konstnär problematiskt i fallet gatukonst. En graffiti-målare är inte konstnär, hon eller han är en brottsling, en avvikare. Däremot går det inte lika lätt att döma ut gatukonstnärens verksamhet.

Omvänd panopticism

Om den politiska styrningen tidigare verkade genom en överblickbarhet, en betvingande blick och en vilja att kartlägga allting bygger styrandet av territorium på ett riktat sökljus och ett temporärt upplysande av speciellt hotande fenomen. Utformningen av staden tar form utifrån en logik där det mer handlar om att skydda och upprätthålla säkra zoner än om en direkt överblickbarhet. Den totala överblickbarheten som historiskt har eftersökts inom samhällsvetenskaperna har ersatts av "kartläggningar" där man försöker lokalisera "crime hot spots" och utsatta områden för att genom riskbedömningar försöka kontrollera dessa specifika områden. Här uppstår också den expansiva säkerhetsmarknaden som innehåller bland annat kameraövervakning.

En oavsedd konsekvens av kritiken mot den institutionsbaserade psykvården blev den avinstitutionalisering som lett till den ökade förekomsten av hemlösa på storstädernas gator. De forna sjukhusen har fått nya användningsområden. I England har gamla viktorianska mentalsjukhus har byggts om till bostäder för de mer välbeställda. Därigenom har de murar som byggdes för att hålla de vansinniga inlåsta nu istället kommit att används för att hålla dem utanför.¹⁸⁸ De vansinniga, men även andra avvikare, finns nu ute på gator och torg och städerna tar form för att skydda sig mot dessa. I Sverige har avinstitutionaliseringens effekter inom psykiatrin haft många synbara effekter. De hemlösa som allt oftare syns på Stockholms gator är många före detta klienter inom den slutna psykiatrin.¹⁸⁹ Hemlösa som tigger pengar i tunnelbanan i Stockholm bemöts inte som ett socialt problem utan som ett ordningsproblem. Diverse åtgärder tas för att förhindra tiggariet, inte i termer av ekonomisk eller social hjälp, utan genom att ta bort tiggare med hjälp av väktare. Tiggaren kan i och för sig försöka kvalificera sig som medborgare genom att bli en *entreprenör* och sälja "de hemlösas egen tidning". Så, istället för att låsa in och övervaka, låser vi in oss själva och tittar ut på en värld som oroar med sin brist på ordning. Så lunda tar staden allt mer form utifrån ett fortifikationstänkande.¹⁹⁰ Allt i enlighet med *fixing broken windows*, föreställningen som gör gällande att de obehagliga elementen inte kommer att vilja vistas där om man bygger bort förslumningen i det offentliga rummet. Istället tar hederliga medborgare över det offentliga rummet. Utifrån den renhetsiver vi beskrivit ovan bedrivs en allmän "uppfräschning" av stadscentra i stort, en renhet som omfattar såväl den fysiska miljön som de människor som rör sig i den. Denna renhetsiver, som riktar sig mot både estetiska uttryck och människor skulle kunna anklagas för att väcka associationer till totalitära stater.

Territoriet i det lokala gestaltas inte bara genom skydd och kontroll utan även med ett nostalgiskt perspektiv. De nostalgiska bilder som framställs i politisk text handlar om bygemenskap, informell kontroll, grannsamverkan, lokala brottsförebyggande råd; lokalsamhället som en organisk enhet där människor har slutit sig samman av fri vilja, en där alla har intresse av att dra åt samma håll eftersom alla delar samma värden. Husdörren har förskjutits "till kvarterens gräns". Den yttre avgränsningen blir förutsättningen för integration och gemenskap.¹⁹¹ Även närpolisreformen motiverades med samma nostalgperspektiv; drömmen var en polis, iklädd den klassiska

¹⁸⁸ Rose, N (2003), "Kontroll", i *Fronesis*, nr. 14-15.

¹⁸⁹ SOU 2000:14, www.socialstyrelsen.se.

¹⁹⁰ För ett talande exempel se Mike Davis *City of quartz*, Davis (1998) *Ecology of Fear: Los Angeles and the Imagination of Disaster*.

¹⁹¹ Wehrheim.

länsmansgestalten, som skulle patrullera bygatan och sprida känslor av såväl kontroll, ordning, trygghet som värme.

Referenslista:

Akay och Peter, *Urban Recreation*. Årsta: Dokument Förlag,

Andersen m.fl. *Playground Sweden*. Årsta: Dokument Förlag.

Andersson, Cecilia (2006) Rådjur och raketer. Gatukonst som estetisk produktion och kreativ praktik i det offentliga rummet. Stockholm: HLS Förlag.

Davis, Mike (1998) *Ecology of Fear: Los Angeles and the Imagination of Disaster*.

Davis, Mike (1998) *City of quartz: excavating the future in Los Angeles*, London: Pimlico.

Holago, Ülkü (2007) ”Klotterpolicy skall gälla på stadstur” *Svenska Dagbladet* 07/05/29.

Høigård, Cecilie (2007) *Gategallerier*. Pax förlag.

Kulturutskottet (2007) Var går gränsen för den konstnärliga friheten? Stockholm: Riksdagstryckeriet.

Rose, Nikolas (2003) ”Kontroll”, i *Fronesis*, nr. 14-15, s. 82-101.

SOU 2000:1: *En uthållig demokrati: politik för folkstyrelse på 2000-talet*

Stockholms stads kommunfullmäktige. Utlåtande 2007:RII (Dnr: 323-3490/2006) *Policy mot klotter*

Thörn, Catharina (2005) ”Tecken på vad? Graffiti, nolltolerans och ytans politik” i *Fronesis* nr 18. Trafik- och renhållningsnämnden. Ärende 33. 070612.

Wehrheim, Jan (2005) ”Den sönderfallande säkerhetsstaden” i *Fronesis* nr 18.

Internet:

<http://www.polisen.se/inter/mediocache/1690/9449/14335/14359/polisbroschyr21.pdf>

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1058&a=701814&maNo=0>

<http://cityisamverkan.se/>

<http://www.sll.se/sll/templates/agendaitempage.aspx?id=2640>

Plenum torsdag 8.5

Markedsstyring, kontrollkulturer og mønstre av rettsliggjøring: Louisiana, et casestudie

Lill Scherdin¹⁹²

Det har skjedd en sterk dreining av kriminologiens interessefelt, der den ujevne utviklingen av strafferetsregimene internasjonalt gis stadig større oppmerksomhet. Det gigantiske, altfor virkelige innesperringseksperimentet i USA har hatt dramatiske virkninger, noen tilsiktede og svært mange utilsiktede. Omfanget av omkostninger av alle slag, særlig de menneskelige, er først nå i ferd med å komme til syne. Den kriminologiske forskningen har unektelig fått et vell av nye data. Blant de viktigste forskningsresultater er at en nå kan fastslå ved hjelp av store kvantitative studier, nettopp det en rekke skandinaviske kriminologer med Nils Christie i spissen, lenge har hevdet. Straffeutvikling må forstås som i betydelig grad *uavhengig* av kriminalitetsutvikling, og ikke som et nødvendig svar på den. (F eks Christie, 2004) Mange har selvfølgelig sagt lignende ting gjennom historien, men bare i ganske korte perioder har de hatt resonans i forskningspolitikk og enda mindre resonans har de hatt i kriminalpolitikken. Med USA's enorme eksperiment i innesperring kan dette sies med større vekt enn noen gang før. Faktisk er det i betydelig grad slik at der innesperringen ble størst, sank kriminaliteten minst. Et lite eksempel er i New York, kjent for sin store nedgang i kriminalitet. Her økte en faktisk fengselspopulasjonen minst, tidvis gikk den ned i den angeldende perioden, dog uten at dette nødvendigvis var tilsiktet (Jacobsen, 2004) Dette gir, som mange skandinaviske forskere lenge har påstått, en plikt til å spørre andre spørsmål i kriminologien. På et vis er det en vei tilbake til de virkelig store klassiske spørsmål i sosiologisk kriminologi, dog i en ny 'global tid'. Hva er sammenhengen mellom ulike politiskøkonomiske styreformer og strafferetts-

---

¹⁹² Lill Scherdin er post doc / seniorforsker på Institutt for kriminologi og rettsosiologi, ved Det juridiske fakultet, UiO. Hun er tilknyttet et tverrfaglig forskningsmiljø som studerer den kriminalpolitiske utvikling i lys av rettsliggjøring, avrettsliggjøring og endringer av velferdstatlige styringsformer, ledet av prof. Krisian Andenæs. Hun driver også komparative post doc studier av dødsstraffsutvikling i tre land: USA, Japan og Vietnam. Med forskningsmidler fra UD deltar hun i det nyopprettede Menneskerettighetsprogrammet for Vietnam, ved Senter for Menneskerettigheter, UiO. Denne artikkelen er en forkortelse av et foredrag om case-studiet fra Louisiana, USA som ble gitt på Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologis internasjonale konferanse i Finland i mai 2008.

systemers størrelse og form? Herunder: hva er forholdet mellom nivået på styring via sosiale velferdsytelser og strafferettsliggjøringspraksis, her målt ved fangetall¹⁹³ i ulike land?

Det siste først: En har funnet klare sammenhenger mellom nivå på styring via sosiale velferdsytelser og hvor mange som sitter i fengsel, både når en sammenligner ulike stater i USA og når en sammenligner ulike nasjonalstater i Europa. Beckett og Western brukte data fra 32 stater i USA for 1975, 1985 og 1995. (2001) Etter å ha kontrollert for en rekke faktorer, bl.a kriminalitetsrater, konkluderte de at når det brukes mer på velferd, er fengselspopulasjonen relativt sett lavere eller øker mindre. Sammenhengen ble sterkere over tid og var sterkest i 1995. I tillegg: kontrollert for kriminalitet, fant de også en klar sammenheng mellom fengselspopulasjon, fattigdomsrate og andel av svarte og andre minoritetsgrupper. Downes og Hansen repliserte så denne studien med data fra 18 kapitalistiske demokratier, de fleste i Europa (2007). De fant det samme: større del av brutto nasjonalprodukt til velferd ga lavere fengselspopulasjon. Sammenhengen ble sterkere de siste 15 år – ’i endringstider’. Og, resultatene er samlet sett så konsistente og entydige at de vanskelig kan ses som tilfeldige. Dette inntrykket er blitt ytterligere styrket av Tatio Lappi-Seppälä’s bredt anlagte og solide forskningsresultater. Han har foretatt en sammenstilning av kvantitative data fra en rekke internasjonale survey-undersøkelser inkludert data om kriminalitet (offerundersøkelsesdata så vel som kriminalstatikk fra politi- og rettsapparat), sosiale, økonomiske og politiske indikatorer, i tillegg til data om ”public sentiments” fra European Social Surveys og World Values Surveys. Han inkluderte en rekke Øst-Europeiske land også. Alt i alt finner han samme klare sammenhenger. Straff og kriminalitet må forstås som i betydelig grad uavhengig av hverandre, mens det er en klar sammenheng mellom lave sosial- og velferdstall og høye fangetall og en tydelig sammenheng mellom grad av sosial ulikhet i landene og fengselspopulasjonen.¹⁹⁴ (2008)

I tillegg til kvantitative samvariasjoner har velferdsstatsforskingen over lengre tid, funnet sammenhenger mellom utbredelse, praksisformer og mentaliteter (det jeg kaller relasjonelle toner) i de sosiale velferdsordningene og hvilke typer mer generelle styringsformer som dominerer i et land - f eks etter i hvor stor grad styring via markedsmekanismer eller korporativ velferdsrettslig styring – dominerer. (Esping-Andersen, 1990, i kriminologien f eks Garland 1985, 1990, 2001, Scherdin, 2003) Dog ser jeg det ikke slik at bare en smule mer markedsmekanismestyring, alltid gir litt mindre velferd eller omvendt, dvs slik at landene sprer seg tynt langs en endimensjonal akse. Heller ses det her slik at hvert lands styringsform er sammensatt av flere gjensidig konstituerende

---

¹⁹³ Det er mye å si om styrker og svakheter ved fangetall som mål, men det er ikke rom for den type diskusjon her.

¹⁹⁴ Foredrag og pers. Samtale Edinburg september 2008. Ellers ’forthcoming 2008’, se literaturlisten bak.

styringsmentaliteter og praksiser, det jeg samlet velger å kalle flere 'kontrollkulturer'.¹⁹⁵ (Scherdin, 2003) Disse preger i større eller mindre grad aktørers, herunder myndighetsaktørers, praksis og relasjonelle tone i ulike situasjoner og bidrar til å forme ulike institusjoner. Kontrollkulturene "opptrer" slik i samspill som preges av komplementaritet eller konflikt, der noen kontrollkulturer (via aktørenes handlinger) vil dominere styringsformen mer enn andre. En annen måte å si dette på er at politiske økonomier i praksis alltid vil være i en eller annen grad blandingsøkonomier og slik tilsvarende vil være preget av flere ulike typer sammensatte styringsformer med tilhørende styringsmentaliter – kontrollkulturer. Samtidig som hvert land må forstås som unikt, kan en i tråd med dette se det slik at landene klumper seg i typologisk sett ulike grupper. I hver gruppe tenkes landene i perioder å gjenskapes i lignende typer selvreproduserende kontrollkulturelt motballanserte former. Landene i "familie med hverandre" har *lignende* sammensatte styringsformer med *lignende* typer avgrensninger mot det globale, og *lignende type kontrollkultur(er)* dominerer. Samtidig preger andre mindre dominante kontrollkulturer også praksis i landene på - ulike felt i ulik grad, virker slik gjentagende komplimenterende med de dominante kontrollkulturer eller skaper gjentagende konfliktlinjer i feltet. Slike ulike selvreproduserende 'ekvilibria' med gjentagende konfliktlinjer kan vi tolke inn i Esping-Andersen's (1990) oppdeling av de kapitalistiske demokratier i tre 'familier': neoliberale, konservativt korporative, sosialdemokratisk korporative. Forskerne Cavadino og Dignan (2006) adopterte idéen om en slik lands-familieinndelinger fra Esping-Andersen og fant i sin forskning at land i ulike slike 'styringsformfamilier' også framviste systematiske ulikheter i straffepolitikk og straffepraksis – det jeg vil kalle strafferettsliggjøring slik de målte det ved fangetall. Cavadino og Dignan så på 12 kapitalistiske demokratier og la til det de kalte "de orientalsk korporative" type, dvs Japan. De fant at uansett om landene i de ulike idealtypologiske familier også nødvendigvis var i stadig endring, og *ja til tross for* globaliseringens sterke forandrende inngrisen i disse landenes indre liv, f eks ved 1) verdenshandelens markedsmekanismer og mennesker og varer som flommer over landegrensene 2) på tross av ulike andre typer overnasjonale reguleringer og 3) på tross av den overnasjonale menneskerettighetslovgivning, så ledet alt dette *ennå ikke* til ensretting mht styring via strafferettsliggjøring. Snarere underbygges at de ulike land over tid i denne perioden forble kategoriserbare i sine særpregete "familier"; og at *kategoriseringen derfor synes å fange vesentlige ulikheter mht strafferettsliggjøringens utbredelse,*

---

¹⁹⁵ Dette må ikke sammenblandes med det Garland kaller "a or the Culture of Control" som er hans benevnelse på den styringsform og de styringsmentaliteter som i følge ham preget (og tildels preger?) USA og i noe mindre grad Storbritannia etter at mer velferdspregede styringspraksiser hadde mistet sin dominans i feltet. Slik jeg ser det er alle de ulike måter mennesker (alene eller sammen med andre) prøver å skape forutsigbarhet og prøver å få kontroll over sine liv: ulike typer *kontrollkulturer* og Garlands Culture of Control vil i mine ord være en særlig dynamisk sammensetning av slike ulike kontrollkulturer der den kontrollkultur som genereres der en styrer via markedsmekanismer vil være svært dominerende i sammensetningen. (Garland, 2001, Scherdin, 2003)

form og relasjonelle tone, enten den dominante tone var inkluderende velferdspreget eller straffrettslig ekskluderende, eller ulike blandinger av de to (ibid). Også Tatio Lappi-Seppälä, som introduserer en ny typologisk familie av Øst-Europeiske land, finner i stor grad det samme, skjønt han på ulike måter gjør bildet noe mer komplekst, en kompleksitet jeg ikke har tid til å gå inn i her. Han foreslår også måter å forstå hvordan ulike styreformer og inkluderende eller ekskluderende praksiser og relasjonelle toner kan tenkes virke gjensidig konstituerende på hverandre. (2008)

Jeg kommer her til å se bort fra Japan (som jeg behandler innenfor et annet prosjekt) og den Øst-Europeiske 'landsfamilie', og vil forsøke å utvikle en komparative måte å forstå det jeg kaller *den ulike sammensatte kontrollkulturelle dynamikk i landene*. Jeg vil se nærmere på ulike typer (av)rettsliggjøring på velferds- og straffefeltet i land fra ulike 'landsfamilier'.

Jeg vil gjøre det ved å gå tettere på: studere to *konkrete* sosiale problem eller to lovbrudds-typer (alt etter om en ser det fra det sosiale eller strafferettlig felt) to problem i tre land, ett land fra hver 'typologiske familie'. Jeg valgte to svært ulike problem: det første fra samfunns sårbare midte, som rammer barn, det alle ser som "våre mest sårbare" og et annet lovbruddskompleks primært fra de marginale randsoner. Så ville jeg se hvordan land av 'ulik type landsfamilie' møter samme problem: *enten med overveiende sosialpolitiske eller overveiende strafferettlige virkemidler, eller med ulike typer kombinasjoner av slike*. Slik håpet jeg å spore sammenhenger mellom ulike sammensatte styringsformer, og ulike typer rettsliggjøring eller avrettsliggjøring både på de velferdsmessige sosiale og på strafferettslige felt.

Mht lovbrudd, valgte jeg 1) seksuell vold, dvs voldtekts av barn, for her rammes samfunns mest sårbare, og deretter 2) et samlekomplesks av mindre alvorlige narkotikalovbrudd, småtyveri/naskeri, brudd på forbud mot opphold på offentlig sted, fra marginale randsoner.

Mht land valgte jeg 1) Norge, i Cavadinos og Dignans ord: et korporativt sosialdemokrati, dernest 2) Nederland som er blant de konservativt korporative, og som er svært interessant p gr a sin relativt store endring i straffepolitikken, og til slutt 3) den stat som er utgangspunkt her. Den er i betydelig grad markedstyringsdominert: staten Louisiana i USA.

Louisiana er et sterkt talende ekstremt case på de fleste vis.

Med utgangspunkt nettopp i de utvalgte trekk som i lys av denne forskningstradisjonen har vist seg å ha betydning, skisseres Louisiana. Den er en liten stat med omtrent like mange innbyggere som Norge, så grovsammenligninger kan gjøres i absolutte tall, til tross for at aldersprofilen er noe forskjellig. Den er den nest fattigste stat i USA, med 18% under fattigdomsgrensen i 2002. Det

er en stat der ulikheten mellom fattige og rike er blant de største i USA (Jacobsen, 2005). Den er en forhenværende slaveripreget stat, der andel minoriteter i befolkningen er svært stor: 30 %, der de fleste er svarte (ibid.) Andelen av budsjettet som går til sosiale yteler her, er ikke bare langt lavere enn i alle Europeiske land, men også lavere enn alle andre stater i USA, med unntak av New Mexico. (ibid.) I tillegg til de føderalt støttede 'medicaid' og 'social security'- programmene, finansierer staten selv meget få, sterkt tidsbegrensete og fragmentariske program, mange svake grupper får ingenting, etter at Clinton endte "welfare as we know it" (Ibid., Wacquand, 2001:106) . I USA er forskjellene store på helse- og velferdsområdet. I forhold til Norge og Nederland er Louisiana et ytterpunkt på en velferdsskala der de to europeiske land klumper seg i én ende og ser Louisiana i det fjerne.

Hvis velferds- og sosiale ytelsene er aller lavest, fattigdommen størst og minoritetenes andel av befolkningen av de største, ja så skulle vel fangebefolkningen også bli den største.

Og slik er det sannerlig. Da jeg reiste til Louisiana i 1996, etter mange år med økning i fengselspopulasjonene over hele USA, var det ca 2 400 i fengsel i Norge og ca 24 000 i Louisiana. I den økning som har skjedd fra da og til nå, så holder denne tifoldighetsdistansen seg, vi nærmer oss nå 3 500 i fengsel i Norge. I Louisiana satt i 2002 allerede 35 736 inne. Også i USA er Louisiana helt ekstrem. Helt på topp var de med 794 pr 100 000 i fengsel i 2002. (Jacobsen, 2005: 204) Ser en på et oversiktskart, er staten absolutt pepret med fengsler. I 2007 var det 1 138 pr 100 000 i fengsel i Louisiana (Report: One in 100: Behind Bars in America, 2008:34) Nær 10% av befolkningen var enten selv under strafferettslige kontroll eller ansatt innenfor strafferetts- eller straffeomsorgssystemet (8,7%) i vid forstand. (Ibid: 33)

Og hvem sitter så i fengsel? Det store flertall er fra de store marginale randsoner, relativt oftest unge svarte menn som er dømt for ikke-voldelige, mindre narkotikalovbrudd, ulovlig besittelse av forbudte subsatnser og gjenstander, tyveri og brudd på den rad av reglementer, vedtekter og 'ordinances' som regulerer ferdsel og statuerer forbud mot opphold på offentlig sted. Disse brukes territorialt til å styre vekk de tilsynelatende ustyrbare, som en ikke har noe å gi, verken tilskudd til bolig eller livsopphold, de som derfor ikke har stort å miste. Ulike typer grensevokting og en slags 'politics of containment' lokalt i Louisiana minner om det vi kaller globalisering i annen sammenheng, men i mindre målestokk. Selv offentlige veier patruljeres av det alltid lokalt valgte, desentraliserte politi; særlig der veier krysser 'grenser' mellom fattigere, overveiende svarte og noe rikere og hvitere 'parishes'. Normal praksis kom grelt tilsyn i den unormale situasjon som orkan Katrina skapte i New Orleans. Etter at New Orleans befolkning hadde vært innesperret i mange dager, det var erklært nasjonal krise, og vi betraktet lik som fløt, syke, folk uten mat og vann, som

ble reddet en og en med helikopter, fikk vi lettet høre at vannet hadde trukket seg tilbake så langt at en kunne slippe ut ved egen hjelp, ved å gå til fots fra fattigere sentrumstrøk og sydover broen til det noe rikere og hvitere Jefferson Parish. Det samlet seg så en større gruppe av ulike folk, noen med barn, andre med krykker, noen gamle noen unge, men flest svarte, som begynte å slepe seg mot og opp på broen. Men så skjedde det helt uforståelige for alle som åndeløst hadde ventet på det øyeblikket da de kunne komme ut av innestrengtheten, sheriffen i Jefferson Parish og hans menn på andre siden, nektet å la dem passere. De mente å ha en 'territorialrett' til å nekte å "let those kinds of people in". Deres område var ikke New Orleans City, og skulle heller ikke bli det. "... there would be no Superdomes in their city"(pers. samt. 2008) De ble fortalt at om de ikke adlød risikerte de fengsel eller rett og slett å bli skutt. Mange ulike forklaringer har kommet senere. De flere hundre rettsaker vil gi et fyldigere bildet. Men ingenting kan rykke ved at samme sheriff bare tre måneder før i et stort republikansk valgrally gjorde det klart at han hadde praktisert sin nå flere decenniers sheriff-gjerning trofast, "protecting my people", hvilket han forklarte bl a betød at han stoppet tilfeldig utplukkete minoriteter rutinemessig på samme bro, for å sende dem tilbake om de ikke kunne vise til "legitimate business" på hans territorie, der han hersket med vid diskresjon. (Pers. samt. valg-rally-deltager, adv J. Plummer, juli, 2008)

La det foregående være et bilde, på at det i mange tilfeller er slik at for den svarte minoritetsbefolkningen er det lettere å komme i fengsel enn det er å komme over broen til Jefferson Parish, lettere å komme i fengsel enn i fast arbeid med helseforsikring og pensjon. Lettere å komme i fengsel, enn det er å få seg en utdannelse på en skole som leder til jobb.

En beskrivelse av alt som kan føre til høyere fangetall er umulig her, noen glimt gis:

Økning av fengselspopulasjonen generelt har vært knyttet til en økning av handlinger som blir gjort til lovbrudd, en økt kriminalisering, både nye lovbrudd på nye arenaer, flere og flere institusjoner er "Governing Through Crime" som Jonathan Simon skriver (Simon, 2007). Men det er også også flere og flere nye lovbrudd som faktisk overlapper med allerede eksisterende lovbrudd, dvs brudd på allerede eksisterende lovparagrafer. (Husak, 2008) Louisiana har deltatt med liv lyst i denne kriminaliseringssporten, og står ikke tilbake for noen hva angår å lage overlappende paragrafer ved spesifisering av type offer eller type sted som et lovbruddet finner sted på, som er to viktige grener av en slik kriminaliseringssport.

Mye av utvidelsene har funnet sted i forhold til lovbrudd i samfunnets marginalsoner. Tyveri, fra bil, fra parkeringsplass, fra parkeringsplass foran kolonialhandler, fra parkeringsplass foran bensinstasjon, bank, fra heis osv. På samme måte med type offer: tyveri fra gamle, barn, unge, studenter på universitet, fra sykepleiere, lærere, sosialarbeidere, offentlig tjenestemenn, vekter,

politi etc. Ofte fører dette nettopp til lengre straffer, noe som i stor grad fyller opp fengslene, ikke bare fordi de nye lovbruddskategoriene er designet med høyere straffehjemmel, men fordi de legges til de gamle: "You have violated three laws, both a law against theft, and a law against theft from schoolteachers, and a law against thefts in a parkinglot". (Pers. Samt. Husak, sept. 2008) Hvis man er medgjørlig i en "plea-bargaining"-prosess kan en så få noen av disse lovbruddene droppet, men står likevel igjen med flere enn før, for noe en har oppfattet som *ett* lovbrudd. Hvis en insisterer på sin uskyld, blir en dømt for alle (Ibid). Høye minimumstraffer på rusområdet og mht besittelse av alle mulige forbudte substanser og gjenstander som ble vedtatt av US-Congress, ble videreutviklet, og addert til. Vidtrekkende recidivist-straffer ble vedtatt. Louisiana fikk raskt: "three-strikes and your out". Da Louisiana innførte "three-strikes-and-you-are-out"-lover, var det intet krav at alle lovbrudd skulle være voldelige, eller særlig alvorlige. USA's Høyesterett begrenset ikke statenes uproporsjonale "three strikes" lover på andre vis enn ved å fastslå at ingen av de tre kunne være forseelser, en grense samme Høyesterett så senere forlot da de godtok såkalte "enhancements-laws" der forseelser kunne oppgraderes til forbrytelser hvis gjerningspersonen hadde begått en forbrytelse før eller etter forseelsen! (Whitman, 2003, Simon, 2007)

Og mht til de som endelig så en gang løslates fra fengsler inn i ingenting: handlingene deres søkes strafferettlig fjernstyrт stadig mer nitid fra domstolen, ettersom det er relativt sett færre betalte "hjelpekontrollører" i det sosiale felt. Dommere vedtar en rekke leveregler i tillegg til dommen, som regulerer hvordan de løslatte skal melde seg, følge programmer, ikke drikke, ikke kjøre bil, ikke gå i visse nabolag eller nær visse hus, ikke gå i parker nær skoler osv. Handlingene er ikke normalt kriminalisert, men strafferettliggjøres for disse løslatte personlig. For, hvis reglene ikke holdes er dette 'technical violations' for både de 'on probation' og 'on parole'. Hvis reglene brytes sendes en tilbake i fengsel med en lang tilleggsstraff. *Slik går tidevannsbølger av unge, oftest svarte menn som løslates, i tilsvarende tidevannsbølger rett tilbake igjen, fra fattige nabolag til fengsel og tilbake. Også her er Louisiana strengest. De fengsles i snitt 19 mnd i tillegg, det lengste i USA.* (Jacobsen, 2005) Det er en viktig grunn til den enorme fengelspopulasjonen i Louisiana. 63% av nyinnsettelse var 'parole and probations violators' i 2001, også dette den høyeste prosent i USA. (ibid,: 205) Stadig flere sitter det naturlige liv ut. I regelen er all livsvarig gjort absolutt. Geriatrien flyttes inn i fengselet.

Konklusivt: Hva som skjer med tuslete og ganske trøblete, men ikke-volderlige 'usual suspects' viser hvordan marginalsoner styres og avgrenses, sosialt og strafferettlig. Politikkken overfor disse er helt uten sosiale ytelsjer, uten et velferdsaspekt over hodet. Hjelpetiltak privat fragmenteres, uten systematikk og langsiktighet. Ingen politisk bestilte utredninger om slike

gruppers helhetlige situasjon legges til grunn for den strafferettsliggjorte politikk. Politiske partier eller representanter konkurrerer ikke med systematiske planer for disse, strafferettsliggjøringen *blir* hele politikken, også den uten grunnlag eller konsekvensutredninger, bare få innsendte innlegg fra særlige interessegrupper. (Pers samt Ex-Representative McCain, 2007) Lovgivning forslås fra enkeltrepresentanter etter sjokkerende episoder, særlig i valgkamptider, presentert som et avgjørende slag i en heroisk kamp mot de farligste, ofte båret frem av det vi kaller moralske panikker eller ulike typer ad hoc kriseløsninger; se ndf.

Dette Louisiana, så langt fra vår virkelighet, med store grupper praktisk talt sosialt avrettsliggjort, uten sosialt eller helsemessig sikkerhetsnett, og samtidig utsatt for en nesten ufattelig uproporsjonal utbredelse av styring via strafferettsliggjøring. Hva kan vi da lære av det? Her er det da ingen 'good practices' å ta etter, og så langt ville vi da aldri la det gå?! Eller?

Noe om betydningen av å forstå Louisianas dynamiske kontrollkulturelle virkelighet.

Slike virkeligheter, deres sammensatte styringsformer og den kontrollkulturelle dynamikk som genereres der, er etter mitt skjønn svært viktige å forstå, ikke bare isolert sett, men som del av dynamiske regionale og globale system. Slik kan de komme til å bety mer enn vi tror, gripe sterkt endrende inn i våre egne livsverdener. En illustrasjon på hvordan slikt kan skje er f eks: Landsbygder i Østen, i Kina, i Indonesia eller på Filippinene, med folk uten reelle sosiale, økonomiske, arbeidsrettslige, miljø- og helsemessige rettigheter, uten minstelønn, i lokalsamfunn og stater som avstår fra innkrevning av skatter for kollektiv velferd. Disse samfunn var kanskje ikke relevante for oss en tid tilbake: langt borte og få "good practices" å lære. Men få vil være uenige i at *den tiltrekning disse steder har hatt i kraft av sin rettighetsmangel, har betydd noe. Som svarte rettighetshull i et felles verdensmarked har de slukt stadig større deler av verdens vareproduksjon, og varig forandret vår egen livsverden.*

På samme vis kan strafferettsliggjøringsvinder som synes å samle særlig kraft i velferdsrettighetsfattige markedstyrings-dominerte rom, også fenge andre steder, rive andre med.

Heller ikke i Europa skjer strafferettslig endring alltid ved godt forberedte utredninger og grundige avveininger, de skjer også her ofte i voldsomme rykk og napp som resultat av dramatiske hendelser og det vi ofte har kalt moralsk panikk. Dette er beredskapsbevegelser, ofte for å verne sårbare, eller verne våre sårbare samfunn, fra stor risiko. Det er bevegelser der folk tenderer til å kreve ekstraordinær solidaritet om ekstraordinære og inngripende beskyttelsestiltak, sosialrettslige

og særlig ofte strafferettslige tiltak. Heksefølgelsene brukes som eksempel på at slike krigslignende bevegelser kan ta helt av uten rot i virkeligheten. Når vi snakker om moralsk panikk er det likevel *oftest slik at de fryktelige handlinger finnes, f eks: voldtekta av små barn*, men fellesskapets fortvilelse, frykt og rasende vilje til forvar er så intens at veien til drastiske tiltak blir så kort og uten motforestillinger, at en verken får overveid hvor stor faren faktisk er, hva som kjennetegner situasjonen for ofre og andre, eller får forsikret seg om at de ekstraordinære tiltak får beskyttende virkning, dvs ikke er til mer skade enn gagn.

Opprørte tilløp til beredskap skjer hele tiden alle steder i forhold til allslags risiko, store og små problem, men de aller fleste tar aldri av, som gnister som ikke fenger. Reaksjonenes sosiologi eller sosiologien om beredskapstilstander begynner å bli fyldig. (Scherdin 2003, bind II og Downes, Rock, Chinkin og Gearty, 2007) Ulike typer tilløp til beredskapsaksjoner blir møtt med ulike typer motstand, motstand født av ettertanke, av praksiserfaring og institusjonelle forordninger kan bremse beredskapet, slukke gnisten fullstendig, eller hjelpe beredskapen å vinne fart, gi den resonans og tilhengere. Til tider får den en forferdelig fart. Mye tyder på at fødsel, død og forløp av beredskaper skjer systemtisk på ulike vis i ulike typologiske familier, der ulike typer styring eller kontrollkulturer dominerer og institusjonene delvis er preget av disse. Moralsk panikk og andre beredskapsbevegelser, bremses i ulikt mon og får ulike sosialrettslige og strafferettslige tiltak som resultat. (Scherdin , 2003) Tonry ser det slik at noen styringsformer, f.eks hierarkisk korporative eller sosialdemokratisk korporative, understøtter politiske relasjonelle strukturer og praksiser som gir mer ”*insulation against emotions generated by moral panic*” (Downes og Hansen, 2007, s.5) Her får en systematisk lavere fangetall. Når en går i beredskap er den mer begrenset. Pendelen slår ikke så langt ut, så ofte!

På samme vis kan det synes som sterke strafferettsliggjøringsvinder av ulike grunner synes å samle særlig kraft i velferdsrettighetsfattige rom i ekstremt markedsstyrte stater som tenderer også til å genererer fragmentering, uforutsigbarhet av alle slag for stadig større deler av befolkningen, med stikkord: ’insecurity’ og ”fear of falling”. Her får disse strafferettslige vinder samlet en forferdelig styrke og sprer seg videre til andre stater der de river andre med til ekstreme tiltak for å sikre kontroll over det (eller de) tilsynelatende ukontrollerbare. Jeg skal ikke gi en oversikt over alle beredskapstilstandenes ofte overlappende typologier fra ”*pre-emptive securitization*”, risikoforebyggende beredskapsbevegelser ”*in the spirit of risk containment*”, kulturelle kriger mellom jevnere parter og det vi har kalt moralske panikker.

Louisianas lederskap i preventiv berdskapstilstander, også av typen moralisk panikk:

Fra påbudt merking av seksualforbryteres klesdrakt til dødsstraff der ingen er drept

For i Louisiana er det lite som bremser i den politiske prosess. Hver moralisk panikk siden 80-tallet har de sluttet seg til, også på mht seksuelle overgrep mot barn. (Janus, 2006) Om Louisianas særlige adopsjon og videreutvikling av seksualforbryterlovene som Megans lov og senere registreringslover skriver Wacquant, (1999a: 76-7).28:

"In Louisiana, for instance, the (ex-)sex offender himself must notify in writing his landlord, neighbors, and the director of the local school and municipal parks of his penal status; he must also post warnings of his presence in a community newspaper within thirty days of his arrival. The law further authorizes 'all forms of public notification', including posters, handbills, and bumper stickers - a judge can even request that the offender wear 'a distinctive garb' that will readily identify him as a sex offender (Cooper, 1998), in the manner of the yellow star or hat donned by Jews in the principalities of Medieval Europe and Hitler's Germany.(Waquant ibid)

Men, Louisiana tok for alvor over ledelsen i strafferettsliggjøring i 1995 Da gikk de helt i tet, de bestemte seg til å gi de sårbare barn "the ultimate protection" – mot voldtekts dvs. "the ultimate punishment". I en stat som var blant de få i USA som ikke bevilget noen statlige midler overhode til hjelpetiltak for offer for seksuelle overgrep og mishandling, vedtok man å gå videre, forbi "et liv for et liv" og gi dødsstraff for voldtektsdødsstraff for barn under 12, også der ingen ble drept. Det er mer enn førti år siden sist dette skjedde i USA. Det var lite eller ingen utredning, Jeg hørte lydbåndet fra justiskommittéens behandling, som var på få minutter. Selv om det ble nevnt av representative McCain, (pers. int, 20. des. 2007) ble det ingen menings-utveksling omkring det faktum at det store flertall av overgrepene som var i familier, det ble ingen problematisering av eventuelle konsekvenser for den allerede svært lave anmeldel-seshyppighet, ei heller ble det meningsutveksling knyttet til de ekstraordinære bevisproblemer der offeret var eneste vitne etc, ei heller de lange rettssakers ødeleggende effekter på offeret. Lederen for justiskommittéen gjorde oppmerksom på at "child molesters" begikk i snitt overgrep et sted mellom 80 og 100 barn, uten henvisning til forskning. Ingen påpekte hvilken ny bølge av dødsstraffsaker som ville overflømme rettssystemet og det legale blodbad det kunne bli. Det ble kampvotering, med flertall for loven i Justiskommittéen og senere i statsforsamlingen. (La. R.S. 14:42 A4 –Louisiana) De tre representater i justiskommittéen som stemte mot ble ikke gjenvalgt, alle som stemte ja ble det. (Inervju. Repr. McCain, Justiskomitéen. 2007)

De fleste har fått med seg den enorme opptrappingen av dødsstraff som fant sted i 80 og 90-årene i takt med innesperringen, i takt med 'the war on crime, the war on drugs and the war on terror'. Mange har også fått med seg tegn på en styrking av motkrefter, og at den enøyde straffettsliggjøringstrenden kan flate ut, bl.a etter oppdagelsen av hundrevis av uskyldige dødsdømte. (Hood, Roger and Hoyle, Carolyn, 2008) Den republikanske guvernøren Ryan i Illinois vedtok faktisk et moratorium, slapp mange uskyldige fri og endret dommen for alle som ventet på dødsstraff til livstid. Amerikansk høyesterett har dessuten i prinsipielt viktige saker nylig avskaffet dødsstraff for mentalt funksjonshemmede og for ungdom. Og Staten New Jersey er første stat som avskaffer ved regulær statforsamlingslovgivning. (Ibid)

Få har imidlertid fått med seg den mørke beredskapens understrøm som vil utvide dødsstraff også til de som ikke har drept. Sterke nye vinder samlet kraft i Louisianas politisk- og velferdsrettighetsfattige landskap med lite som bremset, som orkanene som virvler seg opp i opphetet hav utenfor kysten. Og Louisianas vinder fikk nok kraft til at de klarte å trekke med seg fem andre stater i beskyttende raseri, "in preventive fury", og mange andre stater vurderte slike lover. & skrev eksplisitt til US Høyesterett til støtte for loven. (Kennedy vs Louisiana, 128 S.ct. 2641, 2008) Mht den første sak, også den fra det samme beryktede 'Jefferson Parish', har Patrick Kennedy, en svart mann, fått dødsstraff for en brutal voldtektsforsøk og dødsstraffen ble opprettholdt i Louisiana Høyesterett. I juni 2008 falt dommen i US høyesterett. (ibid.)

Mange hadde da håpet at de verdier og hensyn som burde vært veid opp mot hverandre i Louisianas statsforsamling nå endelig skulle få sin "politiske" om enn rettsliggjorte behandling, i vurderingen av om loven var grunnlovstridig eller ikke. Slik vil viktige prinsipielle avveininger som i Europas 'konservativt korporative' og 'sosialdemokratisk korporative' stater forhåpentligvis ville vært behandlet i en lengre politisk prosess i forkant av en så grensesprengende lov, endelig få behandling 13 år senere. Og hvordan gikk det? Var den grunnlovstridig?

Ja, DØDSSTRAFF for voldtektsforsøk av barn DER INGEN ER DREPT er funnet grunnlovstridig i USA's Høyesterett!¹⁹⁶ Selvfølgelig, ville en kanskje tro, en avgjørelse med stort flertall, med overveiende enighet i Høyesterett? På ingen måte. Dommen falt med én eneste stemmes overvekt. Om mindretallet hadde seiret, kunne det blitt en tredobling av dødsstraffens rutinekapasitet, av anker og henrettelser, av dreping i statlig regi og av folk som daglig driver med statlig dreping. For

---

¹⁹⁶ Loven som ble funnet grunnlovstridig: La. R.S. 14:42 A4 -Louisiana, lov om dødsstraff for 'aggravated rape' på noen under 12, ble vedtatt i 1995. For enkelhets skyld kaller jeg denne bare "loven". Likeledes mht Høyesterettssaken: Kennedy vs Louisiana, kaller jeg den bare 'saken' og Høyesteretts dom: Kennedy vs Louisiana, 128 S.ct. 2641 (2008) kaller jeg i det videre bare "dommen" skrevet av "rettens flertall", og mindretallet syn kaller jeg bare "dissensen". Alt dette med henvisende sidetall til den offisielle Høyesterettsdommen.

rettens flertall regnet med dobbelt så mange dødsstraffsdommer for voldtekts av barn som for mord, i rettens ord: 5 702 registrerte (vaginale, anale og orale) voldtekter av barn under 12 år i 2005 - kontra 3 405 dødsstraffsrelevante mord. (s. 2660) Heldigvis, i våre øyne, ble det én stemmes overvekt for å begrense dødsstraff til mord.

Dissensen argumenterer nettopp for at denne lovtrenden jeg har beskrevet som preget av moralsk panikk – den enorme økning av straff og kontroll av alle små og store seksualforbrytere viser samfunnets nye etiske standarder slik de allerede er vedtatt på føderalt og statlig nivå og sier om dødsstraff for voldtekts av barn : “Such a development would not be out of step with changes in our society’s thinking … , reported instances of child rape have increased dramatically, and there are many indications of growing alarm about sexual abuse of children. In 1994, Congress enacted the Jacob Wetterling Crimes against Children and Sexually Violent Offender Registrations Program, … which requires States receiving certain federal funds to establish registrations systems… . All 50 states have now enacted such statutes.” (s 2670) Mindretallet vektlegger alle USAs staters raske innføring av strengere straffer og vidttrekende restriksjoner for løslatte seksualforbrytere, for å sannsynliggjøre at et betydelig antall stater ville ønsket dødsstraff for voldtekts av barn, om de hadde fått tid og lov.

Og begge presidentkandidater gikk umiddelbart ut mot flertallet i høyesteretts dom, mot å begrense dødsstraff til mord og til støtte for mindretallet og statenes frihet til å velge dødsstraff der ingen er drept. I 40 år har en klart seg uten, men når bølgen av ’preventive fury’ reiser seg er det vanskelig å stå imot, å forhindre statene i å velge ”the ultimate protection”.

Litteratur:

- Abramsky, Sascha (2007): *American Furies. Crime Punishment and Vengeance in the Age of Mass Imprisonment*. Boston: Beacon Press
- Acker, J.R., Bohm, R.M. and Lanier C.S. eds.(2003). *America’s Experiment with Capital Punishment*. Durham North Carolina: Durham Academy Press
- Beckett, K of Western, B (2001): *Governing Social Marginality*, in D. Garland ed. *Mass imprisonment : Social Causes and Consequences*. London. Sage Publications
- Cavadino, Michael og Dignan, James (with others) (2006): *Penal systems: A Comparative Approach*. London: Sage Publications
- Christie, Nils, (2004): *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Downes, Rock, Chinkin og Gearty (2007): *Crime, Social Control and Human Rights. From Moral Panics to states of denial. Essays in honor of Stanley Cohen*. Collumpton,

- Devon:Willan Publishing.
- Ericson, Richard V. (2007): *Crime in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press
- Galanter, Marc (2002): *A World Without Trials?* Journal of Dispute Resolution
- Garland, David. Ed. (2001a): *The Culture of Control, Crime and Social Order in contemporary Society*. Oxford/New York: Oxford University Press
- Garland, David. Ed. (2001b): *Mass Imprisonment. Social Causes and Consequences*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi.
- Hood, Roger and Hoyle, Carolyn (2008): *The Death Penalty. A World Wide Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Husak, Douglas (2008): *Overcriminalization. The Limits of the Criminal Law*. Oxford/New York: Oxford University Press
- Jacobson, Michael. (2005): *Downsizing Prisons. How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York University Press. New York and London.
- Janus, Eric S. (2006): *Failure to protect. America's Sexual Predator Laws and The Rise of the Preventive State*. Cornell University Press, Ithaca and London
- Kennedy vs Louisiana, 128 S.ct. 2641 (2008)
- Report: *One in 100: Behind Bars in America*, (2008) The Public Safety Performance Project (PEW) Center of the States
- Scherdin, Lill (2003): *Kontrollkulturer og Etikk satt på Spissen*. Avhandling til Dr Philos, ved Institutt for Kriminologi og Rettssosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
- Simon, Jonathan (2008): *Governing Through Crime. How the War in Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford / New York: Oxford University Press.
- Tonry, Michael (2001) "Unthought thoughts: The influence of changing sensibilities on penal Policies, in D. Garland ed. *Mass Imprisonment : Social Causes and Consequences*. London. Sage Publications
- Wacquant, Loïc (2001): "Deadly Symbiosis: When Ghetto and Prison Meet and Mesh", in D. Garland ed. *Mass Imprisonment : Social Causes and Consequences*. London. Sage Publications
- Whitman, James Q (2003): *Harsh Justice. Criminal Justice and the Widening Devide between America and Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Mere politi, flere optøjer – Danmarks nye uropoliti og ungdomsuroligheder 2006-2008.

René Karpantschop

Sammendrag

Omkring år 2000 blev dansk politi dramatisk oprustet med pansrede indsatsvogne, tungt udstyrede betjente og avancerede operationelle koncepter. Dertil kommer ny lovgivning som skærpelse af opløbsparagraffen, maskeringsforbud og indførelsen af ’præventive’ anholdelser og såkaldte visitationszoner. Alligevel blev Danmark 2006-2008 ramt af en serie af de største uroligheder i mange år. Hvorfor kunne politiet ikke forhindre noget sådant – eller var de militariserede politistyrker ligefrem med til at forværre uroen?

Omkring år 2000 blev dansk politi dramatisk oprustet med pansrede indsatsvogne, tungt udstyrede betjente og avancerede operationelle koncepter. Alligevel blev Danmark 2006-2008 ramt af de største uroligheder i mange år. Hvordan kan det være: Mere politi og samtidigt flere optøjer?

Uro i Danmark er ikke noget nyt. Verdensbankoptøjerne i 1970 repræsenterer efterkrigstidens første regulære gadekampe, og i samme periode opstod tumult, da tidens ungdomsoprørere besatte tomme huse og hele områder som Christiania. Ungdomsoprørets boligaktivisme kulminerede med Kampen om Byggeren 1980, der bød på to ugers uro i venstreradikalsmens danske højborg: det gamle arbejderkvarter Nørrebro i København. Herefter fortsatte det, også på Nørrebro, med 1980ernes unge husbesættere, BZ, der i 1982 noterede sig deres første sejr i form af Ungdomshuset på Jagtvej 69. Efterhånden antog BZ nærmest karakter af en milits udstyret med hjelme, slangebøsser og slagvåben og voldte politiet stigende problemer, som da BZ’erne i 1986 barrikaderede og i 8 dage helt kontrollerede et større byområde. Men også aktionerende arbejdere blev i 1970’erne og 1980’erne involveret i hårde slagsmål med politiet. I 1990’erne var det især BZ’ernes efterfølgere, de autonome, der udfordrede politiet i gaderne, og frem mod år 2000 kom unge indvandrere til som ny urofaktor.

Alt det har selvsagt påvirket politiet. Men en særlig baggrund for det nye danske uropoliti er Nørrebrourolighederne den 18. maj 1993. Her trak, ifølge politiet selv, omkring 100 betjente sig sårede ud af kampe med autonome, og betjentene heftede senere udtrykket ”politiets Vietnam-kompleks” på begivenheden. Den kulminerede, da politiet trak pistolerne og skød og sårede 11 demonstranter og tilskuere. Med støtte fra Folketinget besluttede man herefter en radikal fornyelse af politiets midler og strategi overfor uroligheder. Aldrig igen skulle politiet på den måde miste kontrollen i gaderne. Resultatet forelå i 2000-tallets begyndelse i form af vore dages tungt udrustede uropoliti med dets *mobile indsatskoncept* samt ny lovgivning, der har udvidet politiets evne og beføjelser til at slå til mod urolige folkemængder.

Politiets oprustning er sket uden egentlige undersøgelser af, hvordan det så virker på den uro, som politiet skal bekæmpe. Ikke siden kriminologerne Jørn Vestergaards, *Sociale uroligheder. Politi og politik*, og Jørgen Jepsens, ”Statsmagten, politiet og kollektive actioner i nyere tid – gentager historien sig?”, begge tilbage fra 1986, har danske universitetsforskere taget emnet op. Der er imidlertid god grund til at studere forholdet mellem politi og demonstranter. Som Donatella della Porta (1996) har fastslået: Politiindsatsen øver sin klare selvstændige indflydelse på politiske

konflikter og protestforløb. I det følgende gennemgås derfor (a) den historiske udvikling af det danske politis urohåndtering (b) politikorpsets forhold til medierne og politikerne (c) principper og praksis i politiets magtanvendelse (d) samspil og radikaliseringsmønstre mellem politi og demonstranter og slutteligt (e) en vurdering af om politiets indsats virker efter hensigten.

Det er en almindelig og ikke helt forkert opfattelse, at det danske politi hører til blandt de mildere i verden, når det handler om protester og uro. Overordnet skelner man mellem en *blød* og en *hård politikurs*, når man skal karakterisere, hvor repressiv en given stat er. Parametrene er blandt andet hvor mange protester, der tillades eller forbydes, hyppigheden og voldsomheden af politiets magtanvendelse samt niveauet af eventuelle straffe. I lande med en blød kurs tolereres mange slags protester og aktivisterne mødes med dialogorienterede og tilbageholdende betjente, mens en hård kurs dækker over mange forbud, konfrontationssøgende politistyrker, massiv magtanvendelse og lange fængselsstraffe (della Porta og Fillieule 2005).

Af dette paper vil det fremgå, at politiet i Danmark bevidst veksler mellem den bløde og den hårde kurs alt efter situationen og hvilken modstander, man står overfor – og at den hårde kurs af nogle samfundsgrupper opleves som en slags 'selektiv politistat'. Det vil også fremgå, at det nu mere slagkraftige uropoliti alligevel ikke har styr på alt. Efter en årrække med ro i gaderne kom det 2006-2008 til en stribe voldsomme optøjer pga. Ungdomshuset, Christiania og vrede unge indvandrere – netop den slags som det nye politi skulle forhindre.

Politistrategier og urobekæmpelse i dansk efterkrigstid

Jørgen Jepsen (1986: 281) har beskrevet politiets strategi op gennem efterkrigstiden som en overgang "fra eftergivenhed til konfrontation". Ifølge den beskrivelse var politiet i begyndelsen tilbageholdende overfor demonstranter og aktivister. Herefter førte 1970ernes øgede strejkeaktivitet og flere militante aktioner til, at politiet i større stil blev sat ind mod aktionerende arbejdere, fysiske blokader, boligaktivister og antiautoritære unge; og i midten af 1980erne kunne Jepsen (1986: 302) se tilbage på en periode med vedvarende "oprustning af politiet."

Eskalerende sammenstød i forbindelse med arbejdskonflikter begyndte imidlertid at bekymre politiledelsen og det socialdemokratisk dominerede politiforbund. Efter nogle ret så hårdhændede politiaktioner mod faglige aktivister 1981-83 – samt omstridte masseanholdelser og tåregas mod periodens nye BZ'ere og andre ungdomsprotester – voksede kritikken fra fagbevægelsen og offentlighedens side, og herefter var der tegn på, at politiet skiftede kurs. Men mens politiet dæmpledte fremfærdens overfor nogle grupper, så optrappede man overfor andre. Især overfor BZ'erne, som politiet greb ind mod i et, med Jørgen Jepsens (1986: 302) ord, "bemærkelsesværdigt voldsomt omfang og med stigende brug af hårdere metoder, herunder anvendelse af hunde, knipler og pistoler."

Politiets mere selektive magtanvendelse bekræftes af et senere studie, der som noget nyt inddrager en statistisk analyse af politiaktioner og anholdelser i forbindelse med protester i hele efterkrigstiden (Karpantschof og Mikkelsen 2008: 78-85). Analysen tyder på, at politiet til at begynde ikke var helt så tilbageholdende som Jørgen Jepsens indtryk men snarere reagerede voldsomt og i panik overfor 1950erne og 1960ernes nye ungdomsprotester. Først i takt med at både antallet af fredelige og militante aktioner steg kraftigt efter 1968, lærte politiet fordelene ved en mere henholdende taktik og blev tvunget til at gribe mere selektivt ind pga. begrænsede ressourcer, sådan som også Jepsen er inde på. Statistisk viser det sig på den måde, at mens politiet ofte reagerede på protester i 1950'erne og 1960'erne, så greb man i 1970'erne og 1980'erne ind i (relativt) færre situationer men så til gengæld med en hårdere fremfærd målt som langt flere anholdelser.

Det overordnede billede er, at det danske politi, på linie med andre europæiske politikorps, i løbet af efterkrigstiden har udviklet en mere specialiseret og militariseret håndtering af demonstrationer og uro. Indtil 1970erne havde politiet ikke mange andre midler end at indsætte ekstra mange betjente, i bedste fald udstyret med militærrets upraktiske stålhjelme. Under Kampen om Byggeren 1980 var betjentene iført særlige blå kampdragter, der dog ikke ydede nogen egentlig beskyttelse, samt lette plastikhjelme med visir. Under de følgende års kampe med BZ'erne tonede den moderne indsatsbetjent frem med brandsikker heldragt, plastikskjold og bedre hjelm og i 1980ernes slutning tilføjedes benskinner og tåregasgevær til spredning af folkemængder. Alt det er den synlige side af det danske politis militarisering, og efter 1990ernes sammenstød med autonome tog politiets oprustning så et yderligere spring frem mod det politi vi ser i dag med let- og sværtsikrede indsatsvogne (de blå gruppevogne og de pansrede 'hollændervogne'), særlige barrikadebryderkøretøjer, betjente i fuldt harnisk med brynje, arm- og beskinner samt mængder af både kort- og langtrækende gasgeværer.

En mindre synlig side gælder politiets mobilisering, organisering og taktiske koncepter. Militarisering dækker her over større politistyrker, der er organiseret i grupper og delinger, underlagt en særlig kommandostruktur og trænet til disciplineret at parere ordre. I 1980erne kom den militære inspiration til udtryk, når politienheder indledte et angreb med at slå deres knipler i takt mod skjoldene, eller når man dannede 'skildpadde-formation' direkte hentet fra de romerske legionærers taktikker. I dag er de skjoldbevæbnede betjente i falanks, dvs. tætluttende rækker af fodfolk, erstattet af en motoriseret og helt anderledes mobil og fleksibel indsats, hvor man med forbedret mobiliseringsevne, kommandostruktur og radiokommunikation – i kombination med mere og bedre udstyr fordelt i specialiserede enheder som let- og sværtsikrede delinger, gasskytter, anholdelsesgrupper, reservestyrker m.m. – er i stand til at udføre meget omfattende og komplekse operationer (Vittrup 2002).

Hvor dramatisk alt det end kan forekomme, så betyder det ikke nødvendigvis en hårdere politifremfærd. Tværtimod indebærer professionaliseringen af politiet også deescalationskoncepter spændende fra diplomati med demonstranter til synlige massive politiopbud, *show of force*, der skal sikre freden ved at afskrække aktivisterne fra at trodse loven og politiets anvisninger. Hvad diplomatiet angår, så søger politiet med en blanding af belønning og trusler at få kontrol over en given protestkampagne ved, for det første, at bringe så mange som muligt over i lejren af 'gode', dvs. fredelige, samarbejdsvillige og adlydende demonstranter, der ikke volder politiet nogen problemer, og, for det andet, at splitte demonstranterne så de ulydige og voldelige isoleres, hvorved de, om det skal være, nemmere kan bekæmpes. Alt dette sker gennem direkte forhandling med demonstrationsledere men også gennem politiets udmeldinger i medierne og i sjældne tilfælde ved, at politiet uddeler løbesedler eller møder op på skoler for at advare eleverne, sådan som det skete op til rydningen af Ungdomshuset den 1. marts 2007.

Hvis det alligevel er lykkedes at mobilisere mange til en urolig demonstration, så kan politiet stadig vælge en *defensiv, tolerant stil* med 'fred' som strategisk mål. Dvs. at politiet indtager en tilbagetrukken rolle og accepterer tålelige forstyrrelser af den offentlige ro og orden mod til gengæld at undgå unødvendig escalations. Vælges derimod en *offensiv, nul-tolerance stil* med håndhævelse af lov og orden for enhver pris, iværksættes målrettede fremstød mod udvalgte uromagere eller præventive indgreb og opløsning af hele forsamlinger med det formål at kvæle uroligheder i opløbet.¹⁹⁷

---

¹⁹⁷ Mere om aktuelle politistrategier, herunder det danske, i della Porta og Fillieule 2005 og della Porta, Peterson og Reiter 2006.

Medierne, politikkerne og politiet

I Danmark, som i andre demokratier, kontrolleres politiets fremfærd af det almindelige politiske liv herunder spørgsmål fra Folketinget, ofte som reaktion på mediernes dækning af politiets indsats. Fx kan nævnes opløsningen af Københavns Politis særlige urenspatrolje efter medieomtale af de berygtede urobetjentes opførsel under kampene den 18. maj 1993 samt daværende justitsminister Erling Olsens (S) stop for politiets Christianiakampagne samme år efter prekære tv-billeder af den selvbestaltede politigruppe "Christiania Rangers". Med andre ord, da grupper indenfor politiet blev afsløret med en uacceptabel kultur, blev der grebet ind.

Men sådan går det ikke altid, for omvendt dæmper bestemte forhold i det offentlige og politiske liv mange aktørers villighed til at kritisere politiet. Således udnyttes omtale af kritisabel politifremfærd flittigt af aktivister og deres sympatisører, og fra den anden side reagerer Dansk Politiforbund med beklagelser om hetz og manglende forståelse for betjentenes situation. Følgelig antager den offentlige debat nemt en polariseret karakter styret af stærke sym- og antipatier, hvor der sættes lighedstegn mellem kritik af politiet og legitimering af aktivistvold. En ideologiseret debat uden plads til mange nuancer, og som resultat kan kritik af politiet forekomme så kontroversielt, at mange helt afholder sig fra det.

På det parlamentariske niveau prioriterer de fleste partier et godt forhold til politiet og en rets-politisk dagsorden om 'lov og orden'. Kun et mindretal i Folketinget afkræver lejlighedsvis politiet forklaring på kontroversielle indsatser og må da træde varsomt i den polariserede debat for ikke at fremstå som sympatisører af 'kriminelle og ballademagere'. I forlængelse heraf er de fleste partier overbevidste om, at der ikke er stemmer i en politikkritisk position, og som konsekvens er politiet fredet af det store politiske flertal. Trods kritik fra bl.a. FN og Amnesty International, og skønt politiets egne forklaringer om to af efterkrigstidens mest omdiskuterede politiaktioner mod aktivister – skuddene på Nørrebro i maj 1993 og rydningen af Ungdomshuset i 2007 – viste sig at være usandfærdige, blev der derfor af politiske grunde aldrig foretaget uvildige undersøgelser.¹⁹⁸

Ved siden af den brede politiske opbakning kan de seneste årtiers oprustning af politiet også tilskrives et fundamentalt strategisk hensyn. Under Kampen om Byggeren 1980 og BZ-opstanden i 1986 mistede ordensmagten helt kontrollen med større bydele i adskillige dage, og sådanne situationer vil enhver stat sørge at sikre sig mod. Den 18. maj 1993 var det lige ved at gentage sig, hvilket som nævnt blev en væsentlig baggrund for den følgende styrkelse af politiet. På samme måde udløste Ungdomshusoprøret 2007 og indvanderuro 2008 uden videre ekstrabevillinger på henholdsvis 51 og 20 millioner kr.

Dertil kommer nylige stramninger på lovgivningsområdet. I maj 2000, under den daværende socialdemokratiske regering, vedtog Folketinget et 'maskeforbud', § 134b, hvorefter personer kan anholdes og straffes for at maskere sig eller alene for at være i besiddelse af genstande (huer, halsklude m.m.), der egner sig til at sløre identiteten.¹⁹⁹ Forud for nogle befrygtede protester mod

---

¹⁹⁸ Typisk for situationen blev den første Amnesty International rapport af sin art, der i juni 1994 kritiserede det danske politi for mishandling af demonstranter og christianitter, blankt affejet af den konservative formand for Folketingets retsudvalg som "uretfærdig" og "vildt overdrevet", mens Venstres retsordfører kaldte rapporten en "hetz mod danske politifolk" iværksat af "Amnestys venner i det københavnske BZ-miljø", *Ritzau's Bureau* 20-21.6 1994. Tilsvarende affærdigede justitsminister Lene Espersen (K) en kritik af politiets Ungdomshusindsat fra FN's torturkomité med blot at udtale: "Jeg mener ikke, at der i dag er belæg for at sige, at der er anvendt overdreven brug af magtmidler", *Information* 23.5. 2007. Anderledes var det ikke under den forudgående socialdemokratiske regering, hvor justitsminister Erling Olsen afviste kravet om en undersøgelse af 18. maj urolighederne med: "Jeg har ikke i sinde at iværksætte en uvildig undersøgelse, fordi den vil kunne så tvivl om, at politiet var i en livstruende situation." *Politiken* 12.4. 1998. Det var der ellers netop tvivl om, da politiets påstand om, at man skød fordi, der lå sårede betjente på vejbanen, blev modbevidst af videooptagelser.

¹⁹⁹ For en kritisk gennemgang af maskeringsforbuddet, se Karpantschof 2000.

samme års EU-topmøde i København vedtages desuden i juni 2002, nu under Anders Fog Rasmussens borgerlige VK regering, en forhøjelse af strafferammen for medvirken til opløb, § 134a, fra seks måneder til halvandet års fængsel, hvilket præcis er betingelsen for at kunne varetægtsfængsle sigtede. I 2004 indførtes 'præventive anholdelser', hvorefter personer lovligt kan tilbageholdes i op til seks timer uden at være sigtet for noget, og 2006 fik politiet med de omstridte 'visitationsszoner' tilsvarende lov til at standse og ransage enhver, der opholder sig i en sådan zone. Sammen med den første 'terrorpakke' fra 2002, der bl.a. tillader generel overvågning af befolkningen, har udviklingen fået blandt andre professor i strafferet Vagn Greve (2004, 2006) til at advare mod 'politistat', fordi de nye tiltag bryder med klassiske retsstatsprincipper og tillader vilkårlige politiindgreb som frihedsberøvelse, ransagning og overvågning af borgere, der end ikke er sigtet for noget.

Politiets magtanvendelse – principper og praksis

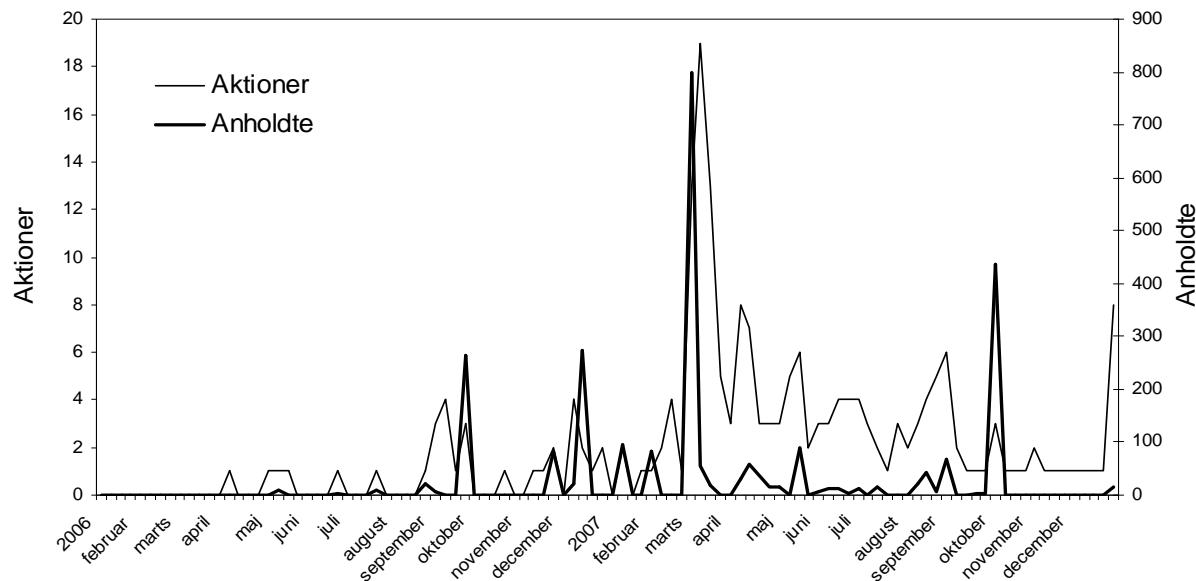
Politiets håndtering af offentlige forsamlinger bestemmes generelt af Grundloven og mere specifikt af Politiloven og Retsplejeloven. Men lovgivningen efterlader mange gråzoner for politiet at operere i. Fx er den grundlovssikre demonstrationsfrihed af mange grunde ikke ubegrænset. Den typiske grund er hensynet til trafikken. Men da enhver gadedemonstration udgør en vis forstyrrelse af trafik og anden almindelig orden, er der her netop tale om en gråzone, hvor politi og demonstranter kan være uenige om, hvad der skal vægtes højest: demonstrationsfriheden eller den almindelige samfundsorden.

Andre gråzoner skyldes, at lovens bogstav ikke skal overholdes for enhver pris men nogle gange må vige for hensynet til den offentlige fred. Politiet kan således afholde sig fra at gibe ind mod ulovligheder, hvis man vurderer, at det blot vil afstedkomme endnu værre uro. Hvad enten det drejer sig om maskerede aktivister eller uanmeldte demonstrationer – men også blokader, fredelige besættelser, *sit-downs*, nøgenhappenings og andre relativt harmløse forseelser – må politiet se situationen an og vurdere det hensigtsmæssige i en politiaktion. Vælger politiet at skride ind, er politiet stadig underlagt det såkaldte proportionalitetsprincip. Det er et grundlæggende princip i dansk ret, der skal sikre et "rimeligt forhold", som der står i Politilovens § 16, mellem politiets magtanvendelse og det, som der gribes ind overfor. I praksis er proportionalitetsprincippet endnu en gråzone, som politiet balancerer i.

Med alle disse gråzoner er meget overladt til politiets skøn og evne til, ofte under hektiske omstændigheder, at udvise den rette fleksibilitet. De seneste års professionalisering har i den henseende øget politiledernes kompetence til at skifte mellem den tilbagetrukne, tolerante stil og den offensive, nul-tolerance indsats i en svær balance mellem hensynet til den offentlige fred og hensynet til lov og orden. Som beskrevet tidligere er politiets indsats blevet mere selektiv, således at der ikke fares frem med trukne stave mod enhver forseelse eller enhver aktionerende gruppe. Men mens politiet holder igen overfor nogle grupper, så slår man undertiden hårdt ned på andre.

Ungdomshusbevægelsen blev således mødt med "Danmarkshistoriens største politiaktion," som det er kaldt. Fra efteråret 2006 til efteråret 2007 blev så mange som 2.500 anholdt (figur 1), og alene i oprørsdagene efter Ungdomshusets rydning i marts 2007 blev flere end 200 varetægtsfængslet. Disse tal dækker over en lang række til dels meget store politiindsatser, hvor politistyrkerne har opløst forsamlinger med omfattende brug af tåregas, pansrede indsatsvogne og masseanholdelser – og, ved hjælp af stramningen af 'opløbsparagraffen' § 134a, også regulære *massefængslinger* af mistænkte aktivister. I mange situationer var nul-tolerance politiets styrende koncept, og selvom dette principielt er legalt, bør det tages med i betragtning, at politiindsatsen ude i gaderne ikke altid er så 'pæn' som i lærebøgerne.

**Figur 1. Ungdomshusaktioner og anholdelser i København 2006-7
(ugebasis)**

Kilde: René Karpantschhof: databaseregistrering af Ungdomshusrelaterede aktioner i København 1996-2007, jf. Karpantschhof (red., under udgivelse).

Repressionen mod ungdomshusbevægelsen indbefattede således razziaer, hvor kampklædt politi slog døre ind i venstrefløjslokaler, bofællesskaber og institutioner, demonstranter der blev ramt direkte i hovedet af tåregasgranater og panikagtige scener, fordi demonstranterne ikke fik mulighed for at komme væk, når politistyrkerne gik til angreb. I hundredevis af anholdelser er siden kendt ulovlige, og mange varetægtsfængslinger baserede sig på vidneudsagn fra politifolk, som har vist sig så utroværdige, at der senere blev indledt undersøgelse af de pågældende politividner. Dertil kommer episoder, hvor demonstranter blev slået med knipler, selvom de allerede var anholdt, og eksempler på, at ungdomshussympatisører blev overfaldet i gaderne af politipatruljer og utsat for, hvad der ligner mishandling.

Den slags er ikke nyt. Gennem mange år er grupper som ungdomshusaktivister, BZ'ere, autonome og christianitter blevet utsat for betjente, der fx provokerer demonstranterne med skub i ryggen, fordi disse angiveligt ikke marcherer hurtigt nok, at politiet uden varsel angriber siddende aktivister med tåregas og hunde, og at ikke kun uromagere men også fredelige demonstranter og forbipasserende samt journalister, fotografer og tv-hold trues, hånes, arresteres eller simpelthen slås ned af betjentene – ikke sjældent med knippelslag direkte mod hovedet i strid med politiets stavreglement. Kort sagt: Det er ikke kun demonstranterne, der provokerer og angriber politiet; provokationerne går også den anden vej.

Fjendebilleder og samspil mellem politi og demonstranter

Hvad er det for et *samspil* mellem politi og aktivister, der ligger bag den gensidige vold? Her kan man skelne mellem samspil på et taktisk plan og samspil på et psykologisk plan, hvor det sidste går på fjendebilleder og gensidige følelser af had og hævn.

Hvad det taktiske angår, så har politiets urobekämpelse løbende forandret sig som svar på de udfordringer, politiet mødte i gaderne. Men også demonstranterne har længe justeret metoderne. Som historikeren Morten Thing (2007) bemærker om Vietnambevægelsen 1968-70, så udviklede

man allerede dengang ”demonstrationsteknikker, som matchede politiets … taktikker”, og på samme måde drager også vore dages demonstranter deres lære af mødet med 2000-tallets politi.

Hvis vi først ser på politiets generelle taktiske mål med det nye mobile indsatskoncept, så er det at bevare initiativet og derved forpurre optræk til uro. Det sker fx gennem ’optisk styring’, hvor man synligt placerer indsatsvogne på veje og i sidegader for derved at dirigere mængden i den ønskede retning, eller gennem demonstrativ massiv tilstedeværelse, *show off force*, der skal afskrække demonstranterne fra at påbegynde ulovligheder. I alvorlige tilfælde går man over til at afskære for derefter, med kolonner af harniskklædte betjente løbende bag de sværtsikrede hollændervogne, at slå målrettet til mod uromagernes ’hårde kerne.’ Ved større indsatser har nogle delinger til opgave at kontrollere den pågældende demonstration eller urolige forsamling, mens andre delinger fungerer som reservestyrke, der kan komme trængte politienheder til undsætning eller sættes ind i afgørende stød mod ’fjenden’. I de små hollændervogne finder man desuden de civilklædte anholdelsesgrupper, der er specialiseret i at køre helt frem og hive udvalgte uromagere ud af mængden.

Men efter en årrække, hvor danske aktivister forekom usikre og modløse overfor hele dette politiapparat, fx under EU-topmødet i København i 2002 hvor politiet havde godt styr på situationen, synes aktivisterne at have genvundet initiativet. Da det kom til stykket – og det gjorde det den 26. september og 16. december 2006 med de første gadekampe med Ungdomshustilhængere – lærte demonstranterne hurtigt flere ting. De ellers respektindgydende hollændervogne er nok vanskelige at standse men i sig selv ikke så farlige, især ikke hvis de kører tomme rundt uden indsatsbetjente bagi. Man lærte også, at uanset det mobile koncept kan politiet ikke være overalt på én gang. Fuld kontrol over en bydel kræver stadig mange betjente *on the ground*. Men når de stiger ud af vognene, er betjentene, trods forbedret personelbeskyttelse, fortsat sårbar overfor kasteskyts.

Da det store Ungdomshusoprør brød ud torsdag den 1. marts 2007, var politiets største problem, at antallet af vrede demonstranter simpelthen var for stort, nemlig flere tusinde. Dertil kom at politilederne, der også var blevet opmærksom på ’fodfolkenes’ sårbarhed, nølede med at engagere betjentene i naerkampe, samtidigt med at skræmmeeffekten af politiets tåregas og angribende vognkoloner var aftagende. End ikke et ’udgangsforbud’ på Nørrebro gjorde indtryk på de protesterende, der ufortrødent fortsatte med at samle sig, starte nye bål i gaderne og angribe politiet, når lejligheden bød sig – og for første gang i Danmark så vi mange brændende privatbiler i gaderne. Et taktisk modtræk til politiets hollændervogne hvis manøvremuligheder dermed begrænsedes. Skønt politistyrkerne ikke desto mindre ofte kunne matche og sprede lokale forsamlinger, så kunne de ikke forhindre optøjerne i at være ved til søndag morgen den 4. marts, og på det tidspunkt havde aktivisterne nået deres vigtigste strategiske mål: at svare igen på en rydning af Ungdomshuset med et oprør af historiske dimensioner.

Efter martsoprøret gik aktivisterne generelt tilbage til den bløde stil, men under fornyet uro omkring Christiania den 14. maj måtte politiet trods vedvarende salver af tåregas opgive at rydde gaden og sætte hollændervognene i bakgear pga. usædvanligt hårde modangreb med byger af brosten, molotovcocktails og krysantemumbomber. Under andre uroligheder som den 1. september 2007 på Nørrebro og den 2. april 2008 omkring Christiania var det tydeligt mere selvsikre aktivister, der mødte politiet – for ikke at tale om de optøjer, der i februar 2008 brød ud blandt unge indvandrere. Heller ikke her kunne hollændervogne og tåregas hindre uroen i at sprede sig fra Nørrebro til andre bydele og siden til byer landet over, således at det hele udviklede sig til to uger med stenkast og mere end 800 ildspásættelser, hvorunder biler i hobetal gik op i flammer og også offentlige bygninger som skoler blev sat i brand med skader for mindst 100 millioner kroner til følge. På hele

den baggrund efterlyses der da også internt i politiet ”En videreudvikling af mobil indsatskoncept” for, som det hedder, ”modparten kender snart hele taktikken.”²⁰⁰

At det oprustede uropoliti har vist sig ikke at være almægtigt, skal ikke skygge for, at politiet trods alt kan notere sig sine sejre. Mindre opløb, rådvilde forsamlinger og dårligt organiserede demonstrationer kan ikke stille meget op i fald politistyrkerne blæser til angreb, og vil derfor ofte holde sig i ro alene i kraft af ordensmagtens tilstedeværelse, præcist som det er målet med politiets *show of force*. Dertil har politiet reduceret ’tabene’ i egne rækker, idet færre betjente nu såres under kampene, hvilket igen har medvirket til at politiet – bortset fra en enkelt situation – har undladt at skyde med skarpt, sådan som det var mere almindeligt under tidligere sammenstød med BZ’ere og autonome.²⁰¹ Og den nok største sejr for det nye politi er, at det i det store og hele er lykkedes at forhindre store husbesættelser og situationer på gaden, hvor aktivister forskanser sig bag solide barrikader i dagevis.

Prisen for disse sejre har imidlertid været høj. I kroner og ører beløber alene politiindsatsen mod Ungdomshusbevægelsen sig til 100 millioner kroner eller mere. Men der er også en anden pris, der handler om de mentale, psykologiske og politiske omkostninger for samfundet. I mange øjne fremstår politiet som ”street-level bureaucrats” (Lipsky 1970: 1), dvs. som staten og regeringens repræsentanter i gaderne. Pointen er, at da politiet forvalter og udøver mange skøn mht., hvordan loven skal omsættes, bliver politiet dermed en form for lovgivende og dømmende magt i praksis. Tendensen til at betro politi og efterretningstjeneste flere og flere beslutninger og magt til fx præventive anholdelser, vilkårlige visitationer, administrative udvisninger m.m. fører derfor nemt til en oplevelse af ’politistat’ (Greve 2004).

I forlængelse heraf siger det næsten sig selv: Med deres store pansrede vogne, tåregasbombardementer og masseanholdelser er politiets fremtræden og fremfærd med til at udbrede en særlig stemning af konflikt og modsætning mellem stat og demonstranter. En situation som ikke alle aktivister begræder. For skønt (truslen om) politiindgreb og straf nogle gange afskrækker folk fra deltagelse i bestemte konflikter eller i bestemte former for aktion, så ser vi også det omvendte: At (beretninger om) politiovergreb forstærker demonstranternes vilje og sammenhold og bringer nye sympatisører på gaden.

Med andre ord, sættes ordensmagten ind overfor politiske bevægelser er det et tveægget sværd, der nok kan kue oprørske grupper, men som lige så ofte styrker fællesskabet og provokerer flere til protest mod, hvad man oplever som uretfærdig undertrykkelse. På den måde risikerer politiindsatsen blot at bidrage til fremvæksten af bevægelser, der i det lange strategiske løb kan mobilisere flere ressourcer (engagerede aktivister) end politiet, sådan som det skete i Ungdomshuskonflikten. Her var det især forbruget af mandskab, der i sidste ende tvang politiet til at holde igen.²⁰²

En hård politifremfærd kan videre have den utilsigtede effekt at opildne til mere radikale protester. Det er et historisk og internationalt velkendt fænomen: Jo mere brutal og uretfærdig ordensmagten fremstår, desto nemmere er det at legitimere militante aktioner og desto stærkere vokser ønsket om og succesoplevelsen ved at slå igen og ’straffe’ den uretfærdige stat (della Porta og Fillieule 2005):

---

²⁰⁰ Dansk Politi nr. 4, 2007.

²⁰¹ Christiania-uroen 2. april 2008 udløstes, da en betjent skød en hund, og under de følgende optøjer affyrede en såret indsatsbetjent sin pistol, da aktivister angreb hans gruppe med molotovcocktails. I perioden 1982-1993 kender jeg til 11 tilfælde, hvor politiet afgav skarpe skud under sammenstød med BZ’ere og autonome, men kun den 18. maj 1993 blev nogen ramt. 9 af disse skudepisoder er registreret i en database om BZ-aktioner 1981-94, jf. Karpantschow og Mikkelsen 2002.

²⁰² Dansk politi råder over i alt 11.000 betjente, og ved særligt store indsatser mobiliseres 1.000 eller flere betjente fra hele landet. Hvis en konflikt som kampen om Ungdomshuset kræver vedvarende politiindsatser i månedsvis, er det derfor en voldsom belastning af politiet som organisation.

233) – jf. tv-indslag der gengiver mængdens jubel, da en hollændervogn indhylles i flammer efter fuldtræffere fra molotovcocktails.

En så radikal adfærd skyldes flere ting som fx forholdet til politikerne og aktivisternes egen aktionskultur. Men den skyldes også aktivisternes samspil med politiet, der i sig selv risikerer at fremme en mistillid til staten og en radikalisering af protesterne. Det kan således ikke nægtes, at en række episoder er velegnede ingredienser i aktivisternes fortællinger om den uretfærdige stat; og det kan heller ikke nægtes, at der internt i politiet har udviklet sig problematiske fjendebilleder af grupper som BZ'ere, ungdomshustilhængere og christianitter.

Men ligesom aktivisterne har politifolkene noget at have deres fjendebilleder i. For det første mødes politiet jo med stenkast og anden direkte vold som slagvåben og molotovcocktails. Det er selvsagt slemt nok, men alligevel synes det at være andre situationer, der især skaber psykologisk stress. I den 'rene gadekamp' står man i det mindste overfor en veldefineret fysisk modstander, som man kan reagere på, men i mindre dramatiske og mere komplicerede situationer må betjentene beherske sig overfor mange provokationer og chikaner. Til demonstrationer må de fx lægge øre til diverse slagord fra de fordomsfulde men dog humoristiske som "Orden og lov – gå hjem til jeres plov", med henvisning til mange betjentes rurale herkomst, over ideologiske som "Politi og militær – kapitalens lejehær" og til de mere morbide som "Panserne ind i bilerne – bilerne i brand." Dertil modarbejdes betjentene af demonstranter og borgere, der langt fra altid retter sig efter politiets henstillinger, ligesom demonstranterne i betjentenes øjne hyler op om 'politivold' ved selv de mindste politiindgreb og enhver legitim anholdelse.

Oven i alt kan betjentene gå rundt med en fornemmelse af, at de fredelige demonstranter den ene dag er de samme som dem, der kastede sten den anden dag. For ikke at tale om igen at skulle forlade familien og haste i kampdragten og ud til endnu en situation, der bare viser sig at være syv aktivister med vandballoner i et tomt hus, som det alligevel tager timer at få fjernet under tilråb fra sammenstimlede sympatisører. Skønt betjentene er uddannet til høj disciplin er det på hele den baggrund ikke mærkeligt, at enkelte politifolk taber hovedet eller slår hårdt til, når orden om at trække staven endelig lyder og der kan afreageres på opsparet vrede og frustration. Men når det er sagt, skal det ikke glemmes, at politikorpset også har tiltrukket betjente med en yderst konfrontationssøgende adfærd.

Vender vi os igen mod demonstranterne, så er det vigtige ikke om politiets fremfærd er berettiget eller i det mindste forståelig men, at den opleves som vilkårlig og overdrevet brutal. En oplevelse der fremmer en generel mistillid til 'systemet', fordi man videre oplever, at skiftende regeringer og de fleste partier ukritisk bakker politiet op samtidigt med en udbredt følelse af, at det officielle klagesystem kun undtagelsesvist hjælper borgerne mod politiet. Dertil ser man de gentagne afvisninger af uvildige undersøgelser trods talrige eksempler på, at politiets forklaringer om kontroversielle episoder er usandfærdige. Tilliden til effekten af domstolskontrol kan også ligge på et lille sted. Überettigede ransagninger, gentagne ulovlige masseanhørelser og et stort antal uholdbare varetægtsfængslinger synes at undergrave retssikkerheden i præcist de ophedede situationer, hvor borgerne netop har brug for denne sikkerhed. At politiet nu lovligt kan foretage præventive anholdelser uden sigtelse og vilkårlige personransagninger i visitationszonerne – og ikke mindst den nye mulighed for at varetægtsfængsle folk alene for mistanke om deltagelse i opløb – har heller ikke øget tilliden og forestillingen om den retfærdige stat.

Det kan derfor vanskelligt undgås at man i nogle miljøer føler sig svigtet på et af demokratiets kernekurer: Retten til beskyttelse mod overgreb fra statsmagtens side. Man oplever kort sagt de statslige og politiske institutioner som uretfærdige og dermed illegitime, og når staten ikke opfører sig ordentligt, hvorfor skal man så selv? Eller som de råber i gaderne: "No justice, no peace ... fuck the police!"

Fremtidig uro i den 'selektive politistat'?

Efter årtier med vedvarende oprustning af politiet kan jeg lidt provokerende spørge: *Hvad skal det nytte?* Større politiopbud, udvidede magtbeføjelser, mere tåregas, flere anholdelser og hårdere straffe har øjensynligt ikke forhindret nye udbrud af politisk betinget uro, tværtimod. I årene 2006-2008 har vi set Ungdomshustilhængere, christianitter og unge indvandrere i nogle af dansk efterkrigstids mest omfattende og ødelæggende optøjer overhovedet. Ser vi alene på Ungdomshusbevægelsen, så viser figur 1 tydeligt, at politiets indgreb (målt som antal anholdelser) i det lange løb ikke standsede de urolige aktiviteter. Derimod steg aktivitetsniveauet markant i tiden *efter* de historisk mange anholdelser i begyndelsen af marts 2007, således at tiden frem til efteråret bød på usædvanligt mange tumultariske protester og nye uroligheder.

Når politiindsatsen ikke har forhindret uro, så er den simple forklaring, at optøjerne skabes af sociale og politiske forhold, som politiet ikke har den store indflydelse på. Der er tale om utilfredse og trængte grupper, der udnytter de spektakulære konfrontationer til at komme på den offentlige og politiske dagsorden i situationer, hvor den politiske dialog er slæt fejl eller er helt traværende. I Ungdomshusets tilfælde startede mobiliseringen for alvor i september 2006, da aktivisterne var blevet afvist af domstolene og ignoreret af politikerne, og i samme øjeblik de politiske forhandlinger kom i gang i oktober 2007 nedtrappedes aktionerne igen og anholdelserne ophørte (figur 1). Tydeligere bliver det næppe: Protester herunder de urolige af slagten styres af et samspil mellem utilfredse grupper og de politiske magthavere. Et samspil der har bragt folk på gaden gennem hele det danske demokratis historie, og man kan lige så godt indstille sig på, at samfundet også i fremtiden vil afføde konflikter og aktionerende grupper, der kan se en fordel i at udfordre det etablerede med provokerende og til dels ulovlige protestformer. En vis tumult kan altså ikke undgås, men spørgsmålet er, om det behøver at eskalere til de nærmest 'nordirske' tilstande, vi har set i København 2006-2008.

Spørgsmålet er svært at besvare fyldestgørende – dertil spiller for mange sociale, politiske og historiske faktorer ind – men det skal pointeres, at politiindsatsen i selv påvirker protestforløbene og derfor utilsigtet kan have bidraget til den nylige escalations i gaderne. For det første var det i mange tilfælde politiets indgriben, der udløste optøjerne, og det leder frem til to forhold, hvor det måske kunne have været undgået, at politiet bidrog til at optrappe situationen. Det ene handler om, at det altid i nogen grad er et valg foretaget af politikere og politiledere, hvilke konflikter og grupper politiet skal sættes ind mod. Det andet handler om, at når politiet sættes ind, er det også et valg, hvordan det skal foregå.

Da aktivister reagerede på politiets rydning af Ungdomshuset med stenkast og bål i gaderne kunne politiet dårligt gøre andet end at forsøge at genoprette roen. Men kunne myndighederne have håndteret hele konflikten anderledes og undladt at sætte militærhelikoptere og antiterrorkorps ind mod det omstridte hus? Behøvede politiet at reagere med den største masseanholdelse og det største tåregasbombardement nogensinde mod de ulydige men dog ikkevoldelige G13-aktivister i oktober 2007? Stresser politiet kun udvalgte kriminelle eller krænker og provokerer betjentene i virkeligheden mange uskyldige under indsatsen mod såkaldte indvanderbander? Er politiets storstillede kampagner mod hash på Christiania formålstjenstlige, når hashen alligevel forhandles overalt i det øvrige København og stort set enhver provinsby i Danmark?

Sådanne spørgsmål er ikke så nemme at svare på, som det kunne lyde, for på mange måder er statsmagtens dilemma noget nær uløselig. Holder politiet sig helt tilbage får aktivister og kriminelle blot frit spil, og sættes for hårdt ind risikerer man at fremprovokere unødig escalations. Jeg kan bare konstatere, at den lejlighedsvisse nul-tolerance og et mere slagkraftigt politi ikke har ført til fred og ro i gaderne. Tværtimod er der en fare for at radikalisere både aktivister og politi.

Blandt aktivister og demonstranter kan politiets fremfærd og tvivlsomme varetægtsfængslinger vanskeligt undgå at påvirke tilliden til politi og domstole og dermed til staten i negativ retning.

Mens tilliden til politiet er stor i befolkningen som helhed, så deler ikke desto mindre mange tusinde berørte unge samt deres familie og venner en oplevelse af politiet som uretfærdig og umådeholden brutal. Omfanget kender vi ikke, men sikkert er det, at blandt ganske mange er angstens for politiet stor og respekten nærmest ikkeksisterende – hvis man ikke ligefrem gør det til at mål i sig selv at få ram på politiet med sten og molotovcocktails – hvilket selvsagt øger risikoen for radikalisering af fremtidige sociale og politiske konflikter i Danmark. De seneste optøjer ligner et varsel herom.

Blandt politifolk risikerer de vedvarende konfrontationer at fremme en mentalitet og en holdning, der på mange måder kommer til at ligne 'fjendens' blot med modsat fortægn. Politiet udvikler fjendebilleder, der er med til internt i korpset at legitimere individuel og kollektiv afstraffelse af visse politiske miljøer og subkulturer langt ud over, hvad situationen kræver. At politifolk i konstant pressede situationer lader følelserne løbe af med sig er menneskeligt forståeligt, men faren ligger i at politiet ender som en del af problemet.

Men man skal ikke glemme, at politiets generelle fremfærd, som den øgede brug af tåregas, præventive anholdelser, visitationszoner og krav om varetægtsfængsling, ikke skyldes enkelte betjentes uoverlagte handlinger. Denne fremfærd er en konsekvens af en bevidst materiel og lovmæssig oprustning af ordensmagten – herunder en svækelse af den klassiske retsstat i nul-tolerancen og terrorbekæmpelsens navn. På den ene side viser politiet tegn på at forvalte deres øgede magt med omtanke. I indsatsen mod fodboldtilhængere, har man indset fordelen ved den mere 'bløde' kurs, og efter lang tids opslidende og på mange måder virkningsløs indsats mod ungdomshusbevægelsen trak politiet sig også her mere tilbage for ikke at provokere til unødvendig og for politiet ressourcekrævende uro. På den anden side rummer politiets oprustning en risiko for, at udvalgte bevægelser og miljøer også i fremtidige tilspidsede situationer vil føle sig utsat for en slags 'selektiv politistat' med et uforsonligt fjendskab mellem staten og visse befolkningsgrupper til følge. Gentagne episoder af politiovergreb gennem årene advarer om, at uden større kontrol med politiet fra politisk side og en mere kritisk offentlighed kan tendensen nemt gå i den retning.

Referenslista

- Della Porta, Donatella (1996). "Social Movements and the State: Thoughts on the Policing of Protest", i Doug McAdam, John D. McCarty & Mayer N. Zald (eds.): *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Cambridge University Press.
- Della Porta, Donatella og Olivier (2005). "Policing Social Protest", i David Snow, Sarah Soule og Hanspeter Kriesi (red.): *The Blackwell Companion to Social Movements*. Blackwell.
- Della Porta, Donatella, Abby Peterson og Herbert Reiter (2006): *Policing Transnational Protest*. Aldershot, Ashgate.
- Greve, Vagn (2004). "Får eller ulve?" *JFT*, Tidskrift Juridiska Föreningen i Finland, nr. 3-4.
- Greve, Vagn (2006)."Dansk kriminalpolitik og evidensbaseret politik og praksis", i Britta Kyvsgaard (red.): *Hvad nyttet – hvad nyttet ikke?* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Jepsen, Jørgen (1986). "Statsmagten, politiet og kollektive aktioner i nyere tid – gentager historien sig?", i Flemming Mikkelsen (red.): *Protest og oprør. Kollektive aktioner i Danmark 1700-1985*. Århus, Modtryk.
- Karpantschof, René (2000). "Masken af." Kronik om maskeringsforbuddet, *Politiken*, 28.2.

Karpantschof, René (red., under udgivelse). *Kampen om Ungdomshuset 2006-2008. Studier i et oprør*. København: Monsun og Forlaget Frydenlund.

Karpantschof, René og Flemming Mikkelsen (2002). ”Fra slumstormere til autonome – husbesættelse, ungdom og social protest i Danmark 1965-2001”, i Flemming Mikkelsen (red.): *Bevægelser i demokrati*. Magtudredningen, Århus, Aarhus Universitetsforlag.

Karpantschof, René og Flemming Mikkelsen (2008). ”Vold, politik og demokrati i Danmark efter 2. Verdenskrig.” *Arbejderhistorie*, nr. 1.

Lipsky, Michael (1970). ”Introduction”, i M. Lipsky (red.): *Law and Order: Police Encounters*. New York, Aldine Publishing Company.

Thing, Morten (2007). ”Venstrefløjens og terroren.” *Social Kritik*.

Vestergaard, Jørn (red., 1986). *Sociale uroligheder. Politi og politik*. SOCOPOL.

Vittrup, Kai (2002). *Strategi & Operation*. 2. bind. København.